

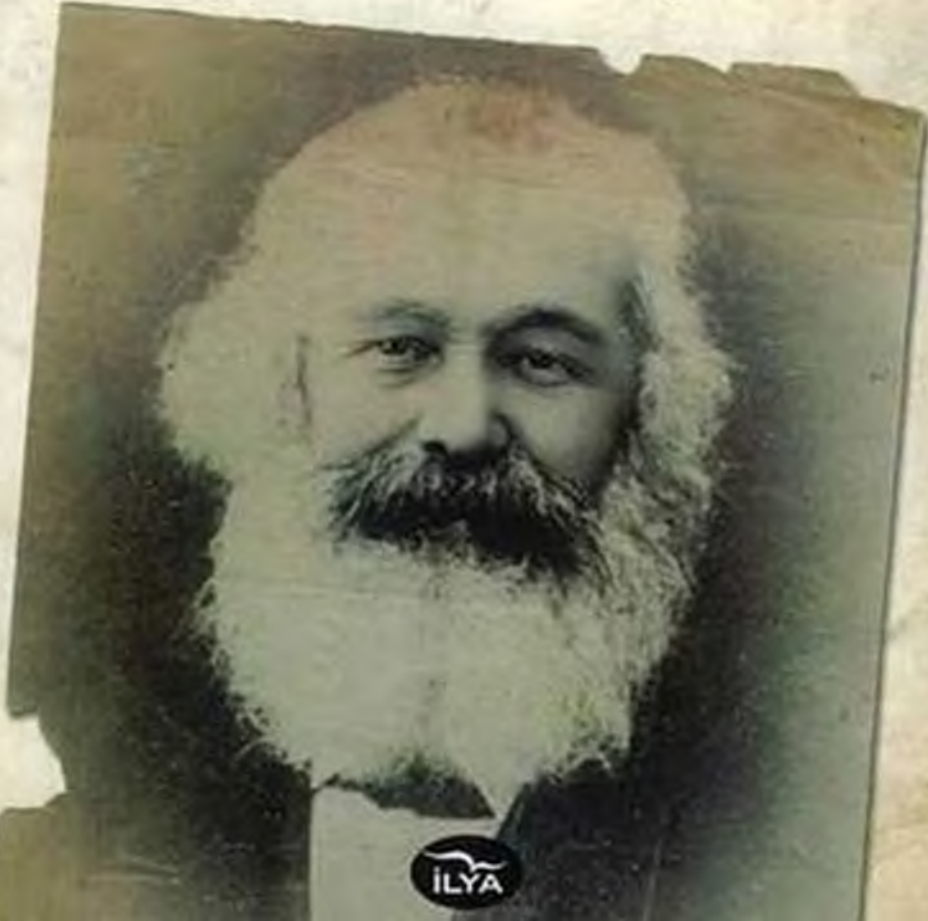
Tarihte İz Bırakanlar Dizisi

Karl Marks

Yaşam Öyküsü

2. Cilt

Franz Mehring

KARL MARKS

Yaşamöyküsü

(II. Cilt)

Franz Mehring

FEYYAZ ŞAHİN

TARİHTE İZ BIRAKANLAR DİZİSİ

İLYA	TARİHTE İZ BIRAKANLAR DİZİSİ – 06
Adı	Karl Marks: Yaşamöyküsü
Yazarı	Franz Mehring
Çeviren	Feyyaz Şahin
Gen.Yayın Editörü	Sevim Korkmaz Dinç
Orijinal Adı	Karl Marx: The Story of His Life
Yayın No	204

© Coypright	2009, İlyaz İzmir Yayınevi, İzmir - Türkiye 5846 Sayılı Yasa'ya göre tüm hakları İlyaz İzmir Yayınevi'ne ait olup kısmen veya tamamen, izin alınmadan basılamaz.
ISBN	TK: 978-9944-260-57-2 H.C.: 978-9944-260-59-6
Baskı	Birinci Baskı, 2009 – İZMİR İkinci Baskı, 2010 – İZMİR
Basıldığı Yer	İlyaz İzmir Yayınevi Matbaası
Adres	İlyaz İzmir Basın Yayın Medya Yapım Dağıtım Pazarlama Sanayi Tic. Ltd. Şti. Refik Tulga Caddesi No: 11 Çamdibi/İZMİR Tel: 0232 462 75 86(pbx) - Faks: 0232 462 32 19 info@ilyayayinevi.com.tr www.ilyayayinevi.com.tr

Franz Mehring (1846 Pommern-1919 Berlin)

Wilhelm dönemi Almanyası'nın önde gelen Marksist politikacısı, tarihçisi ve edebiyat eleştirmeniydi. Eserleriyle, tarihsel maddeciliği sosyal demokrat edebiyat ve tarih eleştirisinin yöntemi haline getirdi. Karl Liebknecht ile Rosa Luxemburg'un yakın çalışma arkadaşı olan Mehring'in siyasi çalışmalarına, neredeyse tümüyle, II. Enternasyonal'de ve Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde ortaya çıkan oportünizme karşı mücadelede Marksizmin savunucusudamgasını vurdu.

Feyyaz Şahin

1987 İstanbul doğumlu olan Feyyaz Şahin, Yıldız Teknik Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nden mezun olmuştur. Çevirmenlik yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Dokuzuncu Bölüm: Kırım Savaşı ve Kriz	7
1. Avrupa Politikası	7
2. David Urquhart, G.J. Harney ve Ernest Jones	13
3. Aile ve Arkadaşlar	16
4. 1857 Krizi	23
5. Politik Ekonominin Eleştirisi	28
Onuncu Bölüm: Hanedan Değişiklikleri	37
1. İtalya Savaşı	37
2. Lasalle'la Anlaşmazlık	43
3. Sürgün Yaşamında Yeni Mücadeleler	51
4. Ara Dönemler	61
5. Herr Vogt	67
6. Aile İçi ve Kişisel Meseleler	71
7. Lasalle'ın Ajitasyonu	80
Onbirinci Bölüm: Enternasyonal'in İlk Yılları	91
1. Enternasyonal'in Kurulması	91
2. Açılış Töreni Söylevi	98
3. Schweitzer'le Ayrılık	105
4. Londra'da İlk Konferans	110
5. Avusturya-Prusya Savaşı	117
6. Cenevre Kongresi	124

Onikinci Bölüm: Das Kapital	133
1. Doğum Sancıları	133
2. İlk Cilt	137
3. İkinci ve Üçüncü Cilt	147
4. Kapitalin Karşılanması	157
Onüçüncü Bölüm: Enternasyonal Doruk Noktasında	163
1. İngiltere, Fransa ve Belçika	163
2. İsviçre ve Almanya	170
3. Bakunin'in Ajitasyonu	178
4. Sosyal Demokrasi İttifakı	186
5. Basle (Basel) Kongresi	192
6. Cenevre'de Karışıklık	198
7. Gizli İletişim	205
8. İrlanda Genel Affı ve Fransa Referandumu	210
Ondördüncü Bölüm: Enternasyonal'in Çöküşü	213
1. Sedan	213
2. Sedan'dan Sonra	219
3. Fransa'da İç Savaş	226
4. Enternasyonal ve Paris Komünü	233
5. Bakuninci Muhalefet	240
6. Londra'da İkinci Kongre	249
7. Enternasyonal'in Dağılışı	256
8. Hague Kongresi	262
9. Veda Konuşması Sancıları	271
Onbeşinci Bölüm: Son On Yıl	279
1. Evdeki Marks	279
2. Alman Sosyal Demokrasisi	285
3. Yakın Doğu'da Anarşizm ve Savaş	293
4. Yeni Bir Günü'n Şafağı	297
5. Alacakaranlık	306
6. Son Yıl	308

DOKUZUNCU BÖLÜM

KIRIM SAVAŞI VE KRİZ

1. Avrupa Politikası

1 853 yılının sonlarına doğru, Marks'ın Willich'e karşı yazdığı polemikleriyle "demokratik göçmenlerin yanlıgıları ve amatör devrimciliğe" karşı savaşını sonlandırdığı sıralarda, Kırım Savaşı ile birlikte Avrupa politikasında yeni bir dönem başladı ve bu sonraki yıllarda başlıca ilgilendiği konu oldu.

Bu konudaki fikirleri en çok *New York Tribune*'deki yazılarında görölüyordu. Editörleri kendisini sıradan bir gazete muhabirinin seviyesine indirmeye zorlamakta ellerinden geleni yapmalarına rağmen "yalnızca istisnai durumlarda" bunu başarabildiklerini söyleyebilirdi. Geçinmek için yapmak zorunda olduğu bu iş kendisine verildiğinde ve yorucu çalışmaları karşılığında sürekli bir gelir elde etmeye başladı-ğında bile ilkelerine sadık kaldı.

Kaleminden çıkan bu hazinelerin çoğu gömülüldür ve bu eserleri yüzeye çıkarmak belli sıkıntılara mal olacaktır. *New York Tribune* yazılarını neredeyse işlenmemiş malzeme olarak gördüğünden, her koşulda çöp kutusuna attığından, kendi etiketiyle yayınladığından ve çoğunlukla Marks'ın acı bir şekilde şikâyet ettiği gibi onun adı altında "saçmalıkları" yayınladığından gazete için yazdığı tüm eserleri yeni-

den bir araya getirmek asla mümkün olmayacaktır ve doğrulukları konusunda sınırları belirlemek gerekecektir.

Bu açıdan çok yakın zamanda Marks-Engels mektuplaşmalarının yayınlanmasının büyük yardımları dokunmuştur. Örneğin, Almanya'daki devrim ve karşı devrim üzerine Marks tarafından yazıldığı düşünülen bir yazı dizisinin aslında çoğunlukla Engels tarafından yazıldığı uzun zamandır bilinen bir gerçek, Engels'in yalnızca askeri konularda değil, Marks'ın gazete için yazılarının diğer konularında da büyük ölçüde işbirliği yaptığını gösterir. Almanya'daki devrim ve karşı devrim üzerine yazı dizisi dışında, *New York Tribune*'de Doğu meselesi üzerine çıkan yazılar da derlenmiştir; yine de ne içerdikleri ve ne içermedikleri noktasında, her şeye rağmen yanlış yazar tarafından yazıldığı düşünülen ilkinden daha şüpheli bir güvenilirlik taşır.

Fakat Marks'ın *New York Tribune* için yazdığı eserlerin bu eleştirel incelemesi bile gereken çabaların küçük bir kısmını oluşturur; çünkü Marks, kuşkusuz gazeteciliğin düzeyini muazzam derecede yükseltmiş olmayı başarmasına rağmen, yazılmak zorunda olduğu koşulların tamamen üstüne çıkaramazdı. Dünyadaki en büyük zekâ, salı ve cuma günleri düzenli posta vapurunu tam zamanında yakalayarak haftada iki kez yeni keşifler yapamaz ya da yeni fikirler doğuramazdı. Engels'in belirtmiş olduğu gibi "bu tür koşullar altında, hazırlıksız ve yalnızca hafızaya dayanan doğaçlamalardan" bütünüyle kaçınmak imkânsızdır. Dahası, günlük çalışma; günlük haberlere ve günlük ruh hallerine bağlıdır ve yavan ve sıkıcı olma tehlikesine girmeden kendisini bunlardan kurtaramaz.

Söz gelimi, fikirleri ve mücadelelerinin genel çizgisini ortaya çıkaran bir dolu çelişkiler olmaksızın Marks-Engels mektuplaşmalarının dört büyük cildinin ne kadar değeri olurdu ki?

New York Tribune sütunlarında hâlâ dirilmeyi bekleyen bir yığın materyal olmadan bile, Marks ve Engels'in Kırım Savaşı'yla birlikte benimsedikleri Avrupa politikasının genel hatları bugün oldukça açıktır. Belli bir dereceye kadar bu politikanın benimsenmesinin eylemlerinde bir dönüm noktası oluşturduğu söylenebilir. Komünist Manifesto'nun yazarları ve *Neue Rheinische Zeitung*'un editörleri gene ilgilerini Almanya'ya yöneltti. *Neue Rheinische Zeitung*, Polonyalıların, İtalyanların ve Macarların ulusal bağımsızlık mücadelesini coşkuyla

destekliyor ve sonunda Avrupa karşı devriminin en güçlü siperi olarak gördükleri Rusya'ya karşı savaş açılmasını talep ediyordu. Fakat daha sonra bu talep gittikçe İngiltere'ye bir dünya savaşı açılması talebine dönüştü. Toplumsal devrimin ütopya dünyasından çıkıp gerçeklik dünyasına girmesi; ancak İngiltere'nin dünya gücünün kırılmasıyla mümkün olabilirdi.

Marks, Kırım Savaşı sırasında geliştirdiği Avrupa politikasında bu "Anglo Rus Kölelik düzenini" temel alıyordu. Karşı devrimin Avrupa'daki zaferinin bir sonucu olarak Tsarcılığın Avrupa'daki üstünlüğünü ortadan kaldırmayı vaat ettiği için savaşı hoş karşılıyordu; ama Batı Avrupa güçlerinin savaşı başlatma yöntemlerini onaylamıyordu. Engels de aynı tutumu benimsedi ve Kırım Savaşı'nın bir andan ötekine kimin kandırdığını ve kimin kandırıldığını söylemeyi imkânsız kılan bir yanlışlıklar komedisi olduğunu belirtti. Savaşın neden olduğu milyonlarca yaşama ve milyonlarca paunda rağmen Marks ve Engels, Fransa ve özellikle İngiltere düşünüldüğünde, bunu düzmece bir savaş olarak gördü.

Ne sahte Bonaparte'ın ne de İngiltere Dışişleri Sekreteri Lord Palmerston'un herhangi bir hayati noktada Rus ayısını yaralamaya bir niyeti olmadıkları düşünüldüğünde, kesinlikle haklılardı. Avusturya'nın Batı sınırlarında Rusya ordusu birliklerini kontrol altında tutabileceğine ikna oldukları gibi, düşmanlıklarını uzun süre uzatılmış bir seferberliğin ardından; ancak yarısını ele geçirebilmeyi başararak kafalarını Sivastopol Kalesi'ne vurdukları Kırım bölgesine yönelttiler. Sonunda bu daha çok yıkık dökük zafer çelengiyle yetinmek ve "mağlup olan Rusya'dan" daha fazla müdahale olmadan birliklerini çıkarmak için izin almak adına yalvarmak zorunda kaldılar.

Sahte Bonaparte'ın Tsar'ı bir ölüm kalın mücadelesine neden zorlamadığını anlamak yeterince kolaydı; fakat Palmerston'un nedenleri daha az belirgindi. Kıta Avrupası hükümetleri devrimci bir "meşale" olduğunu düşünerek ondan çekiniyordu, Liberaller ise meşruti-liberal bir bakanın en iyi örneği olarak ona hayranlık duyuyordu. Marks bu bilmeceyi, yüzyılın ilk yarısı boyunca resmi mavi kitapları ve Hansard raporlarını ve bunun yanında British Museum'da tutulan çok sayıda diplomatik belgeyi büyük zahmetlerle inceleyerek çözdü. Araştırmasıyla Büyük Peter zamanından Kırım Savaşı'na dek geçen süre

içinde Londra Bakanlar Kurulu ile St. Petersburg arasında gizli bir işbirliği olduğunu ve özellikle Palmerston'ın Tsarcı politikanın rüşvet yiyen aracıları olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Marx'ın görüşleri çelişkiden yoksun değildi ve özellikle Palmerston'ın rolü konusunda bugüne dek tartışılmaya devam etmiştir. Uzlaşmaları ve çelişkileriyle, Palmerston'ın ilkesiz iş politikasını, Avrupa hükümetleri ya Avrupalı liberallerden çok daha açık bir şekilde yargıladığına şüphe yoktur; fakat bundan ille de Palmerston'ın Rusya tarafından satın alındığı sonucunu çıkarmak gerekmez. Buna rağmen, Marks'ın ifadelerinde gereğinden fazla ileri gidip gitmediğinden daha önemlisi, bundan sonra hükümetlerin diplomatik entrikalarına karşı çıkmak ya da bunun imkânsız olduğu anlaşıldığında, bu entrikaları ifşa etmek ve duyurmak amacıyla uluslararası diplomasiinin sırlarını derinlemesine araştırmanın işçi sınıfının en kaçınılmaz görevi olduğunu düşünmesiydi.

Hepsinden önemlisi, St. Petersburg'da koltuğu ve her Avrupa kabinesinde eli bulunan barbar güce karşı uzlaşmaz bir mücadele başlatmanın peşindeydi. Tsarcılığı, sadece pasif varlığının sürekli bir tehdit ve tehlike teşkil ettiği Avrupa gericiliğinin en güçlü siperi olarak görmüyor, ayrıca Batı Avrupa olaylarına aralıksız müdahaleleriyle gelişmenin normal sürecine engel olan ve bozan ve kendisine Avrupa üzerinde hakimiyet kazanmasını sağlayacak coğrafi tutunma noktalarını kazanmayı ve böylece Avrupa proletaryasının kurtuluşunu imkânsız kılmayı amaçlayan baş düşman olduğunu da düşünüyordu. Bu bakış açısını büyük oranda vurgulaması, Kırım Savaşı'ndan itibaren benimsediği politikayı, devrim yılları sırasındaki fikirlerinden bile daha fazla etkiledi.

Bununla, ilk olarak *Neue Rheinische Zeitung*'da dile getirdiği bir düşünceyi geliştiriyordu; fakat bundan sonra hem o hem de Engels için gazetenin bu kadar büyük bir coşkuyla desteklediği bu ulusların ulusal mücadelesi gittikçe daha da arka planda kalmaya başladı. İkisinin de Polonya, Macaristan ve İtalya'nın bağımsızlığını bu ülkelerin hakları ve Almanya'nın ve genel olarak Avrupa'nın menfaatine yönelik olarak talep etmeyi bıraktıklarından değil; ancak daha 1851 yılında Engels'in eski gözdelelerine marş emri vermesindendi: İtalyanlar'a, Polonyalıları'a ve Macarlar'a, modern konular konuşulurken dillerini tutmalarını söylemek gerek." Ve birkaç ay sonra Polonyalıları artık bir

ulus olarak işlerinin bittiğini ve Rusya'nın ve ancak Rusya'nın kendisi devrim girdabına çekildiğinde amaca ulaştıran araç olarak işe yarayabilecekleri konusunda bilgilendirdi. Polonyalılar tarihte cesur ve kavgacı aptallık eylemlerine girmekten başka bir şey yapmamıştı. Rusya'ya karşı bile, Rusya en azından Doğuya doğru ilerlemeciye, tarihi bir değeri olan hiçbir şey yapmamışlardı. Rusya, tüm alçaklığına ve Slav iğrençliğine rağmen, Karadeniz ve Hazar Denizi etrafındaki bölgeler, İç Asya, Başkirt ve Tataristan için bir medenileşme temsilcisiydi. Rusya, doğasında yalnızca silahşorluk ve tembellik olan Polonya'dan daha fazla kültürel ve özellikle endüstriyel unsurları özümsüyordu. Bu gözlemler kesinlikle sürgünler arasındaki mücadelelerin tutkusuyla güçlü bir şekilde abartılmaktadır ve sonraki yıllarda Engels'in Polonya üzerindeki hükmü daha ılımlıydı; yaşamının son yılları sırasında ise Polonya'nın Avrupa uygarlığını en azından iki olayla kurtardığını söyledi: 1792-93 yıllarındaki ayaklanma ve 1830-31 yıllarındaki devrim ile.

İtalyan Devrimi'nin yüceltilen kahramanına atıfta bulunarak, Marks şöyle dedi: "Mazzini, şehirleri sadece liberal aristokrasisi ve aydınlanmış vatandaşlarıyla biliyor. İtalyan tarımsal nüfusun -İrlandalılar kadar sömürülen ve sistematik olarak fakirleştirilen ve aptal bırakılan- maddi ihtiyaçları, doğal olarak onun çok uluslu, neo Katolik, ideolojik manifestolarının söylemsel cenneti için çok alçaktır. Fakat burjuvazi ve aristokrasiyi, İtalya'nın bağımsızlığına atılacak ilk adımın köylülerin tamamen özgürleştirilmesi ve yarı mülk sahipliği sistemlerinin serbest burjuva mülkiyetine dönüştürülmesi olduğu konusunda bilgilendirmek cesaret ister." Ve arkadaşına, Chartist Lideri Ernest Jones'a yazdığı bir mektupta Marks, Londra'da aslan kesilen Kossuth'u Avrupa devrimlerinin emeğin sermayeye karşı verdiği haçlı seferleri olduğu ve bu devrimlerin, hâlâ XVI. yüzyılın yarı uygarlaşma seviyesine saplanıp kalmış olan, ama aslına bakılırsa Almanya ve Fransa'nın aydınlanmasına hakim olma ve saf İngiltere'yi tatlı dille ikna etme hayalleri kuran Magyars gibi anlaşılması güç ve yarı barbar insanların düşünsel ve toplumsal seviyesine düşürülemeyeceği konusunda bilgilendirdi.

Fakat Marks, artık ilgisini sadece Almanya'da yoğunlaştırmayıp aslında politik ilgi alanının neredeyse tamamen dışında tutması ba-

kınımdan, *Neue Rheinische Zeitung*'un geleneklerinden oldukça uzaklaştı. O sıralar Almanya'nın Avrupa politikasında oldukça kötü bir rol oynadığı ve bir Rus eyaletinden çok daha az fazlası olarak görülebileceği doğrudur; fakat bu durum az ya da çok Marks'ın tutumunu açıklasa da buna rağmen hem Marks hem de Engels daha sonra yıllar boyunca Almanya'daki gelişmelerle olan bağlantılarını kestiklerini içtenlikle kabul edecekti. Ne yazık ki Ren Eyaleti ve ilhak edilmiş bir eyaletin vatandaşları olarak her ikisinin de Prusya Devleti'ne duydukları nefret Manteuffel-Westphalen günlerinde o kadar çok güçlenmişti ki bu politik bir durumu alışıldık biçimde kesin olarak değerlendirmelerine pek uymadı.

O günlerde Marks'ın Prusya'daki koşullara ilgi göstermesine neden olan tek bir istisna, bunun anlamlı bir kanıtını sunar. Prusya, Neufchatel Olayı üzerinden İsviçre ile 1856 yılının sonlarında ihtilafa düşmüştü. Bu olay Marks'ın 2 Aralık 1856'da Engels'e yazdığı gibi, "Prusya tarihi ile ilgili oldukça yetersiz bilgisini" artırmasına ve çalışmalarının sonucunu dünya tarihinin bundan daha iğrenç bir olaya sahne olmadığını söyleyerek özetlemesine neden oldu. Bunu takip eden bölümler ve birkaç gün sonra bir Chartist yayın organı olan *The People's Paper*'da çıkan ve aynı olayı çok daha ayrıntılı bir şekilde ele alan bir yazı, tarihi konulardaki alışıldık yüksek seviyesinden oldukça uzak olduğunu ele verir. Tarih yazımını bu seviyenin üstüne çıkarmak onun en dikkate değer hizmetlerinden biri olmasına rağmen, tehlikeli bir biçimde kesinlikle azarlayan küçük burjuva demokrasisinin alçak seviyesine düşmeye yaklaşır.

Kuşkusuz Prusya Devleti herkes için yutması can sıkıcı bir lokmaydı; fakat buna karşın, "Hohenzollernler'in İlahı Hakkı", üç kere üst üste gözüken "kişilik maskeleri" dindar, eğitim çavuşu ve soytarı gibi iğneli alaylarla ve Prusya Tarihi ile ilgili Avusturya Tarihi'nin "berbat destanı" ile karşılaştırılan "işlah kaçırıcı bir aile kronolojisi" ve bunun gibi en fazla neden olduğunu açıklayan; fakat neden olanın nede-nini tamamen karanlıkta bırakan gözlemlerle lezzetli hale getirmek imkânsızdı.

2. David Urquhart, G.J. Harney ve Ernest Jones

New York Tribune için yazarken, Marks ayrıca aynı şekilde Urquhartçı ve Chartist gazeteler için de çalışıyordu.

David Urquhart, Rusya'nın dünya egemenliği planları hakkındaki ayrıntılı bilgisi ve bu planlara karşı verdiği aralıksız çabalar sayesinde değerli hizmetler sunan bir İngiliz diplomatıydı. Fakat bu hizmetlerin değerini fanatik bir Rusya nefreti ve Türk olan her şeyle ilgili aynı derecede fanatik coşku ile azalttı. Çoğu kez Marks'a hiçbir gerekçe olmadan Urquhartçı denmiştir ve aslında Engels gibi onun da Urquhart'ın aptalca abartmalarından gerçek hizmetlerini bütünüyle taktir edemeyecek kadar rahatsız olduğunu söylemek daha doğru olurdu. Marks-Engels mektuplaşmalarında Urquhart'tan ilk olarak Engels'in 1853 Mart'ında yazdığı bir mektupta bahsedilir: "Şu anda Urquhart'ın kitabını okuyorum. Palmerston'ın Rusya'dan para aldığını düşünüyor. Bunun basit bir açıklaması var. Bu adamı Sakson-İskoç eğitimi almış bir Celtic İskoç'u, romantik eğilimlere sahip, eğitimi Serbest Tüccar olarak almış. Bir Philo-Hellenist olarak Yunanistan'a gitmiş ve üç yıl boyunca Türklerle çarpıştıktan sonra Türkiye'ye gitmiş ve Türkler'e karşı büyük bir coşkuya kapılmış. Taşkın bir şekilde İslamcı ve bir Calvinist olmasaydı sadece Müslüman olabileceğini söylüyor." Engels, Urquhart'ın kitabını genel olarak oldukça oyalayıcı buldu.

Marks ve Urquhart arasındaki temas noktası, Palmerston'a karşı verdikleri ortak mücadeleydi. Marks'ın *New York Tribune* için yazdığı Palmerston karşıtı bir yazı, *Glasgow* gazetesinde yeniden yayımlandı ve Urquhart'ın dikkatini çekti. 1854 Şubat'ında buluştular ve Urquhart, Marks'ı yazıyı bir Türk'ün yazmış olabileceği iltifatıyla karşıladı. Fakat Urquhart, Marks bir devrimci olduğunu söylediğinde büyük hayal kırıklığına uğradı; çünkü Urquhart'ın tuhaf düşüncelerinden biri de Avrupalı devrimcilerin tümünün, Tsar tarafından Avrupa hükümetlerini sıkıntıya sokmak amacıyla kullanılan, Tsar'ın bilinçli ya da bilinçsiz kuklaları olduğuydu. Bu buluşmadan sonra Marks, Engels'e "Bu adam tam bir monomanyak." şeklinde yazdı ve onunla Palmerston meselesi dışında hiçbir konuda aynı fikirde olmadığını ve bunda bile ona hiç yardımcı olmadığını ekledi.

Elbette, Engels'e aktardığı bu gizli düşünceleri çok fazla ciddiye almamak gerekir. Marks, tüm eleştirel tereddütlerine rağmen, Urquhart'ın hizmetlerini açıkça ve defalarca kabul etti ve Urquhart'ın kendisini ikna edememiş olsa da kışkırttığı gerçeğini gizlemedi. Bu nedenle zaman zaman Urquhart'ın gazetelerine, özellikle Londra'daki *The Free Press*'e yazılarını vermekte tereddüt etmedi ve ayrıca Urquhart'a *New York Tribune*'de çıkan birkaç yazısını bir broşür formatında yeniden yayınlama ve dağıtma izni verdi. Bu Palmerston broşürleri, bir kerede on beş binden otuz bine kadar, geniş baskılar halinde dağıtıldı ve büyük bir sansasyon yarattı; fakat diğerlerine gelince, Marks, İskoçlu Urquhart'tan Amerikalı Dana'dan elde ettiğinden daha fazla maddi kazanç elde edemedi.

İkisi arasında gerçek bir yakın ilişkinin doğması Marks'ın, bir serbest ticaret yanlısı ve Rusya düşmanı olarak her devrimci hareketteki yuvarlanan rubleleri sezebildiğini düşünmesi nedeniyle iki kat nefret ettiği Chartism'i desteklemesinden dolayı imkânsız hale geldi. Chartism 10 Nisan 1848'de uğradığı mağlubiyetten sonra asla kendine gelemedi; fakat geride kalanlar yaşam mücadelesi vermeyi sürdürdüğü sürece Marks ve Engels tarafından, en çok ellili yıllarda George Julian Harney ve Ernest Jones'un yayınladığı gazetelere karşılığında ücret talep etmeden verdikleri yazılar yoluyla cesurca ve sadık bir şekilde destek gördü. Harney, birbiri ardına çıkan *The Red Republican*, *The Friend of The People* ve *Democratic Review* gazetelerken, Jones *The Notes of the People* ve *The Democratic Review*'i yayınladı. *The People's Paper* en uzun ömürlü olanıydı ve 1858 yılına dek düzenli olarak yayımlandı.

Harney ve Tones, Chartist hareketin devrimci kanadında yer alıyordu ve bu topluluğun tüm üyeleri arasında onlar büyük olasılıkla en az dar görüşlü olan kişilerdi. Ayrıca uluslararası Kardeş Demokratlar Derneği'nin öncü ruhları olarak görülüyorlardı. Harney bir denizcinin oğluydu ve proletarya çevresinde yetişmişti. Devrimci bilgisini kendi başına Fransa'nın devrim edebiyatından edindi ve Marat'ı model alıyordu. Marks'tan bir yaş büyüktü ve Marks *Rheinische Zeitung*'un editörlüğünü yaparken Harney, Chartistler'in ana yayın organı olan *The Northern Star*'ın editör kadrosundaydı. Engels 1842 yılında kendisini ziyaret etti ve Harney onu, "Zayıf bir genç adam, o

kadar genç ki neredeyse bir çocuk gibi gözüktüyor; fakat buna rağmen olağanüstü düzgün İngilizce konuşuyor." şeklinde tanımlandı. Harney, Marks ile 1847 yılında tanıştı ve coşkuyla onun topluluğuna katıldı.

Gazetesi *Red Republican*'da bu zamana kadar yayınlanmış en devrimci belge olduğunu belirten bir önsözle birlikte "Komünist Manifesto"nun İngilizce çevirisini yayınladı ve Fransa meselelerinin "gerçek eleştirisini" verdiklerini ifade ederek *Neue Rheinische Zeitung*'da Fransız Devrimi üzerine çıkan yazıların İngilizce çevirilerini yayınladı. Göçmenlerin mücadelesi sırasında ilk göz ağrısına geri döndü ve Ernest Jones, Marks ve Engels ile aynı derecede şiddetli anlaşmazlıklara düştü. Kısa süre sonra Jersey Adası'nda yaşamaya gitti ve orada kısa süre kaldıktan sonra Engels'in kendisini 1888 yılında ziyaret ettiği Birleşik Devletler'e geçti. Bu ziyaretten kısa süre sonra Harney, İngiltere'ye geri döndü ve oldukça ileri bir yaşta ve belki de büyük bir tarihi dönemin yaşayan tek şahidi olarak burada öldü.

Ernest Jones, Normandiya kökenliydi; fakat babasının sonradan Hanover Kralı Ernst August olan Cumberland Dükü'nün askeri danışmanlığını yaptığı Almanya'da doğdu ve eğitim gördü. İngiliz basınında intihar dışında kayıtlardaki bütün suçlarla suçlanan bu gerici karşıtı uçarı adam, Ernest Jones'a manevi babalık yaptı; fakat bu himaye ve ailesinin sarayla olan bağlantıları delikanlı üzerinde bir etki etmedi. Çocukken bile özgürlük davasına karşı coşkulu bir yandaşlık gösterdi ve bir insan olarak yoluna çıkarılan bütün baştan çıkarmalara ve altından zincirlerle özgür ruhunu bağlamaya yönelik tüm girişimlere direndi. Ailesi İngiltere'ye geri döndüğünde yaklaşık yirmi yaşındaydı ve daha sonra kabul edildiği parmaklıklar için çalışmaya başladı. Üstün yeteneklerinin ve ailesinin aristokratik bağlantılarının kendisine açtığı tüm parlak beklentileri kendisini sadece Chartist'e adanmak amacıyla feda etti. Bu davayı o kadar ateşli bir coşkuyla destekledi ki 1848 yılında iki yıllık hapis cezasına çarptırıldı. Kendi sınıfına ihanet etmiş olması yüzünden ek bir aşağılama olarak hapishanede sıradan bir suçlu muamelesi gördü; fakat 1850 yılında hapishaneden iflah olmaz bir devrimci olarak çıktı ve bundan sonra neredeyse yirmi yıl boyunca Marks ve Engels ile yakın ilişkilerini sürdürdü—onların yaklaşık yarı yaşındaydı.

Bu dostluk kesinlikle o kadar da parlak değildi ve Jones'un şiirsel yeteneklerini paylaştığı Freiligrath'la ve Marks'ın yargısının benzer; fakat kıyaslanamaz bir biçimde daha şiddetli olduğu Lassalle'la olduğu gibi sorunlar oldu. 1855 yılında yazılmış bir mektupta Marks kendisinden şu şekilde söz eder: "Hakkını vermek gereken tüm enerjisi, inatçılığı ve etkinliğine rağmen, ateşli konuşmaları, ajitasyonu fırsat bilerek düşüncesizce hareket etmesi ve değişmez sabırsızlığı ve zamanından önce hareket etme arzusuyla her şeyi berbat ediyor." Özellikle Char-tist ajitasyon gittikçe daha fazla tohum verdiğinde ve Jones burjuva radikalizmiyle flört etmeye başladığında aralarında daha ciddi ayrılıklar doğdu.

Buna rağmen aslında sağlam ve sadık olarak kaldı. Ernest Jones yaşamının son yıllarını Manchester'da geçirdi ve henüz hayatının en güzel döneminde 1869 yılında beklenmedik bir biçimde öldü. Engels aceleyle kötü haberi Londra'ya yazdı: "Eski kurtlardan biri daha öldü! Ve Marks cevap verdi: "Bu haber doğal olarak hepimizi derinden sars-tı; çünkü o az sayıdaki eski dostumuzdan biriydi." Birkaç gün sonra Engels, tabut eski kadronun bir başka üyesi Wilhelm Wolff'un gö-müldüğü mezarlığa götürülürken onu muazzam bir tören alayının ta-kip ettiğini bildirdi. Bu büyük bir kayıp, dedi Engels. Her şeye rağmen onun burjuva sözleri riyakârlıktan başka bir şey değildi ve politikacılar arasında aslında onların yanında yer alan eğitimli tek İngiliz'di.

3. Aile ve Arkadaşlar

Bu yıllar sırasında Marks tüm politik gruplara mesafeli durdu ve hemen hemen hiç sosyal hayat yaşamadı. Bütünüyle çalışmaya çe-kilmişti ve bunun dışında zamanını sadece, 1855 yılında bir kız ço-cuğunun, Eleanor'un doğumuyla bir kişi artan ailesi ile geçiriyordu.

Engels gibi Marks da büyük bir çocuk aşığıydı ve bir iki saatliğine çalışmalarını bıraktığında, asla bir baba otoritesi uygulama çabası olmamasına rağmen ya da belki de bu yüzden kendisini ilahlaştıran çocuklarıyla oynuyordu. Onu bir oyun arkadaşı olarak görüyorlardı, kapkara saçları ve koyu ten rengi nedeniyle "Çalılık" lakabını takmış-lardı. O, "Çocuklar ebeveynlerini eğitmelidir." derdi. Çocukları onu kesinlikle yola getirdi; çünkü tamamen onlara ait olmak zorunda ol-

duğu günde, pazar günleri ona kesinlikle herhangi bir iş yapmasını yasakladılar ve ailenin yol kenarında zencefilli bira içmek ve peynir ckmek yemek üzere yol kenarındaki hanlarda durdukları pazar günü kır gezileri, evin üstünde durmaksızın gezinen ağır bulutları delip geçen nadir güneş ışınlarıydı.

En sevdikleri gezi Hamstead Fundalığı'na yaptıklarıydı ve Liebknecht bize onların oldukça sevimli birtasvirini vermiştir. Bugün Hamstead Fundalığı o zamanki haline pek benzemez, Marks'ın çoğu kez masalarında oturduğu Jack Straw Kalesi'nden hâlâ tepelerin ve vadilerin renkli manzarası ve pazar günleri mutlu insanların kalabalığı görülebilir. Güneyde geniş ev toplulukları ve şehrin simgesi olan tanındık yapılar St. Paul Kubbesi ve Westminster Kuleleri'yle devasa şehir ve onun ötesindeki uzak bir sisin içinde Surrey'in şirin dağlık bölgeleri uzanır. Kuzeyde ise kırsal bölge evlerle kaplıdır ve batıda Marks'ın son dinlenme yerini bulduğu Highgate Tepesi vardır.

Ve sonra, bir şimşek çakışı gibi, trajedi bu aile mutluluğunu ansızın vurdu. 1855 yılının Paskalya yortusundan öncesindeki cuma günü, Marks'ın tek erkek çocuğu Edgar ya da sevgiyle çağırıldığı gibi "Musch" öldü. Şimdiden büyük bir yetenek gösteren çocuk, ailenin gözdesiydi. "O kadar üzücü ve korkunç bir kayıp ki beni ne kadar derinden etkilediğini tarif edemem," diye yazıyordu Freiligrath Almanya'ya yazdığı mektubunda.

Marks'ın Engels'e çocuğunun hastalığını ve ölümünü anlattığı mektuplar yürek parçalayıcıdır. 20 Mart'ta şöyle yazıyordu: "Karım bir haftadır sırf sıkıntıdan hasta ve ben de fena halde altüst olmuş durumdayım. Kalbim sıkıntılı ve başım dönüyor; ama elbette yıkıldığımı göstermemeliyim. Çocuk hastayken bile aynı iyi huylu ve bağımsız kişilik." Ve 6 Nisan'da yine yazıyordu: "Zavalı küçük adam gitti. Bugün saat beş ile altı arasında kollarımda (gerçek bir) uykuya daldı. Bu korkunç günlerde dostluğunun ağır yükümüzü nasıl hafiflettiğini asla unutmayacağım. Oğlumun ölümünden duyduğum acıyı anlayabilirsin." Erkek çocuğunun ölümünden sonra ev boş ve terk edilmiş gibidir. 12 Nisan'da ise şöyle yazıyordu: "Çocuğun ölümünden sonra ev boş ve terk edilmiş gibi duruyor. O, evin yaşamı ve ruhuydu. Onu sabah akşam ne kadar özlediğimizi tarif etmek imkânsız. Her tür talihsizliğin acısını çektim; fakat bu kez gerçek talihsizliğin ne olduğunu biliyorum.

Çektiğim tüm sıkıntılar ve acılar sırasında senin ve dostluğunun düşüncesinden ve dünyada hâlâ birlikte faydalı bir şeyler yapabileceğimiz düşüncesinden güç aldım." Yaranın kapanması için uzun bir süre gerekti. 28 Temmuz'da Lasalle'dan gelen bir taziye mektubuna cevap olarak şöyle yazıyordu Marks: "Baco'ya göre, yalnızca gerçekten mükemmel adamlar doğayla ve dünyayla bu kadar ilgilenirler; hatta dikkatlerini cezbeden o kadar çok şey vardır ki hiç bir kayıp onlara çok fazla bir şey ifade etmez. Korkarım ben bu mükemmel adamlardan biri değilim. Oğlumun ölümü beni derdinden sarstı ve bu kaybın acısını daha dünmüş gibi şiddetli hissediyorum. Zavallı karım bu darbe ile tamamen dağıldı." 6 Ekim'de Freiligrath'ın Marks'a şunları yazdığını görürüz: "Büyük kaybın sana hâlâ bu kadar güçlü bir acı yaşattığı için son derece üzgünüm. Acını anlıyor ve saygı duyuyorum; fakat onun sana hükmetmesine engel olmak için, bu acıya hükmetmelisin. Bu sevgili çocuğunun anısına bir ihanet olmayacaktır.

Marks'ın oğlu Edgar'ın ölümü önceki yıllarda ailenin başına gelen bir dizi hastalığın son noktasıydı. Bir önceki ilkbaharda Marks'ın kendisi de hastalanmıştı ve aslında bundan sonra pek de iyileşmedi. Onun başlıca şikâyeti, babasından miras aldığını düşündüğü karaciğer sorunuuydu; fakat kötü ev koşulları ve ailenin yaşadığı sağlıksız çevre yüzünden kötüleştiği kuşkusuzdur. Söylendiğine göre yeni yapılmış su yollarının 1665 yılı Büyük Veba Salgını'nın kurbanlarının toplu mezarlarının üstünden geçmesi sonucunda o bölgede bir kolera salgını tehlikesi vardı. Marks'ın doktoru ısrarla, yıllarca durmaksızın havasını soluduğu Soho Meydanı semtini terk etmesini istedi. Aile içindeki yeni bir felaket de bunu yapmalarını olanaklı kıldı. 156 yazında Bayan Marks üç kızıyla birlikte ağır hasta olan annesini ziyaret etmek üzere Trier'e gitti. Yalnızca on bir gün süren bir hastalığın ardından annesinin yorgun gözlerini kapatmak için tam zamanında yetişti.

Yaşlı bayan ardında fazla bir şey bırakmadı; fakat Bayan Marks'ın payına birkaç yüz taler düştü ve yaklaşık aynı zamanda İskoçyalı akrabalarından kendisine az miktarda bir para miras kalmış gibi gözükmektedir. Ne olursa olsun, ailenin 1856 yılında Marks'ın sevgili Flammstead Fundalıkları'nın yakınlarında bulunan 9, Grafton Terrace, Maitland Par, Haverstock Tepesi'ndeki küçük eve taşınmasına izin verecek kadar yeterli paraları vardı. Bu evin kirası yıllık otuz sekiz

paund'du. "Daha önce yaşamak zorunda kaldığımız kodeslerle karşılaştırılınca, bu gerçekten de şahane bir ev." diye yazıyordu Bayan Marks bir arkadaşına, "ve tüm sahip olduğumuz şey kırk paund'dan biraz daha fazlaya mal olsa da —çoğu ikinci el döküntü— başlangıç için kendimi yeni oturma odamızda oldukça asil hissettim. Tüm çamaşırlar ve önceki görkemli yaşamın tüm anılarını tefecinin elinden kurtardık ve yeniden İskoç işi ippek peçeteleri keyifle yeniden sayabildim. Fakat rüya fazla sürmedi; çünkü kısa süre içinde sırayla —gizemli üç pirinç top yüzünden çocukların dediği gibi— 'rehinecinin' yolunu buldular. Yine de bir kereliğine makul burjuva rahatlığımızda oldukça mutluyduk." Ne yazık ki bunun kısa sürcek bir dinlenme olacağı anlaşıldı.

Ölüm, aile ve dostlar arasında da ekinini biçti. Daniel, 1855 sonbaharında; Weertli 1856 Ocağında Haiti'de ve Konrad Schramm 1858 yılının başında Jersey adasında öldü. Hem Marks hem de Engels, kısa da olsa ölüm ilanları yayınlatabilmek için elinden geleni yaptı; fakat başarılı olamadı. Çoğu kez eski ekibin üyelerinin hızla azaldığından ve ekibe yeni kan gelmediğinden yakınıyorlardı. Toplumdan soyutlanmalarının başlangıçta onları memnun etmesine ve son zaferlerinin hükmü sarsılmaz olmasına ve politik mücadelelerinde, bir Avrupa gücünü temsil ediyormuş gibi büyük bir güvenle yürüttükleri mücadelede kendilerine güç vermesine rağmen, uzun vadede bir topluluktan yoksun olmanın sıkıntısını yaşayacak kadar tutkulu bir içimde politiktikler. Çünkü Marks'ın da kabul ettiği gibi, kendilerini destekleyenler bir topluluğu temsil etmiyordu ve aralarında, güvensizlik duygusunu asla aşamadıkları bir kişi istisnası dışında, düşünceleri onların seviyesine çıkabilecek tek bir kişi yoktu.

Liebknecht, Marks ailesinin Londra'daki evinin, en azından Dean Caddesi'nde bulunduğu süre boyunca, günlük ziyaretçilerindendi; fakat çatı katındaki kendi küçük odasında yaşamın maddi sıkıntılarıyla uğraşmak zorundaydı. Aynı durum Komünistler Birliği günlerinin tüm eski yoldaşlarının, Lessner'in, Doğramacı Lochner'in Eccarius'un ve "Tövbekâr Günahkâr" Schapper'in durumu aynı şekildeydi. Diğerleri dağılmıştı. Dronke, Liverpool'da ve daha sonra Glasgow'da iş adamı oldu; Imandt Dundee'de profesörlük yapıyordu; Schily, Heine'nin sekreteri Reinhardt'in şairin yaşamının son yıllarında beyin takımının üyelerinden biri olduğu Paris'te avukattı.

Fakat topluluğa sadık kalanlar arasında bile politik etkinlik azalmaya başladı. Manchester'da yaşayan Wilhelm Wolff, ders vererek başım su üstünde tutmayı başardı ve "tıpkı eskisi gibi," Bayan Marks'ın hakkında yazdığı gibi "aynı cesur, kabiliyetli ve halk tabakasına özgü mizaçta kaldı; fakat yıllarla birlikte yaşlı bir bekar erkeğin tuhaflıklarını geliştirdi ve ev sahibesiyle çay, şeker ve kömür gibi konularda "önemli mücadeleleri" başladı ve sürgündeki eski arkadaşları için düşünsel açıdan bir şey ifade etmemeye başladı. Freiligrath da sadık bir dost olarak kaldı ve 1856 yılında kendisine bir İsviçre bankasının Londra şubesinin yöneticiliği görevi verildikten sonra, Marks'a öncekinden çok daha fazla yardım etme şansı buldu ve özellikle gazetenin ödemelerini ağırdan alma eksikliklerinden biri olarak, *New York Tribune* tarafından gönderilen çeklerin paraya çevrilmesindeki herhangi bir gecikmeyi önledi. Freiligrath ayrıca devrimci düşüncelerine sadık kaldı; fakat parti mücadelesinden gittikçe uzaklaştı. İnancılı bir biçimde bir devrimcinin sürgünden başka hiçbir yerde daha büyük bir onurla gömülemeyeceğini ifade etmesine rağmen, şairin kendisi sürgün yaşamında mutlu değildi. İçtenlikle sevdiği eşinin memleket özlemi ve çocuklarının Noel ağaçlarının mumlarını tekrar tekrar yabancı topraklar üzerinde yaktıklarını görmek, şiirsellik nehrinin kurumasına neden oldu. Bundan büyük bir acı duydu ve ülkesinin ünlü şairini yeniden, gittikçe daha fazla hatırlaması onun için bir teselli oldu.

Ve sonra uzun bir "yaşayan ölümler" listesi vardı. Marks çoğu kez ilk felsefi yıllarından çok sayıda arkadaşıyla karşılaştı: Eski zehirli kurbağa olarak kaldığı görülen Meyen, Cobden'in sekreteri olan ve kendisinin Serbest Ticaret hareketinde "tarih yazmak" için yaratılmış olduğunu düşünen Faucher ve komünist kışkırtmacı rolünü oynayan; fakat Marks'ın kendisinden hep "soyтары" olarak bahsettiği Edgar Bauer. Marks ayrıca eski arkadaşı Bruno Bauer ile. Bauer erkek kardeşini ziyaret etmek amacıyla Londra'ya geldiğinde sıklıkla karşılaştı. Bruno Bauer'in Rusya'nın "ilkel gücünü" büyük bir coşkuyla karşıladığı ve işçi sınıfını kısmen şiddet yoluyla kısmen kurnazlıkla ve kaçınılmaz olduğunda ise birkaç kuruş verip ödün vermeye zorlayarak denetim altında tutulması gereken bir "ayak takımı" olarak gördüğü ortaya çıktığından, doğal olarak ikisi arasında bir anlaşma temeli olması imkânsızdı. Marks, farkına varılacak derecede yaşlandığını, alnının geniş-

lediğini ve bilgiç bir profesör gibi davranmaya başladığını gördü; fakat "güleryüzlü yaşlı beyefendi" ile yaptığı sohbetleri Engels'e ayrıntılarıyla anlatıyordu.

Ancak, "yaşayan ölümler" listesi yakın geçmişi ele aldığımızda bile uzundu ve geçen her yılla kabarıyordu. Örneğin; Ren Eyaleti'ndeki eski arkadaşlar vardı: Georg Tung, Heinrich Burgers, Hermann Becker... Becker ve daha sonra değerli Miquel gibi bazıları, işçi sınıfının zafer kazanmayı düşünmeden önce, burjuvazinin feodal aristokratlar üzerinde kesin bir zafer kazanması gerektiğini belirterek tutumlarını bilimsel olarak haklı çıkarmaya çalıştılar. Şöyle diyordu Becker: "Kitlelerin maddi çıkarları aristokralığın bozulan yapısını gittikçe zorlayarak onun yok oluşuna sebep olacak ve böylece dünyanın ruhunun ilk nefesiyle birlikte, tarih tüm bu yapıyı süpürüp atacaktır ve kayıtsız bir şekilde yeni gündemine geçecektir." Bu oldukça iyi bir kuramdı ve kuşkusuz bugün hâlâ çok sayıda kurnaz madrabaza hizmet etmektedir; fakat Pecker Köln'ün Belediye Başkanı ve Miquel, Prusya Maliye Bakanı olduğunda, kendilerini "kitlelerin maddi çıkarlarına" o kadar bağlı buldular ki dünya ruhu adına ve "kayıtsız bir şekilde gündemdeki yeni konuya geçmeye yönelik" tüm girişimlere karşı kıran kırana bir mücadele verdiler.

Tüm bunlara rağmen, 1856 yılı baharında Gustaw Lewy adlı bir iş adamı Düsseldorf'tan Londra'ya gelerek Marks'a Iserlohn, Solingen'de bir ya da iki yerdeki fabrika işçileri arasında çok düzenli ve bütünüyle eksiksiz bir ayaklanma çıkarmasını teklif ettiğinde, Pecker ve Miquel gibi adamlar için bu şüpheli bir vekillikti. Marks bu riskli ve yersiz aptallığı şiddetle kınadı ve Lewy'c temsil ettiği ya da temsil ettiğini iddia ettiği işçilerle kendisiyle daha sonra iletişime geçmelerini ve kendisinin onayı olmadan herhangi bir şey yapmamaları konusunda bilgilendirmesini söyledi. Marks ne yazık ki Lewy'nin Düsseldorf işçileri tarafından Marks'ı Lasalle'a karşı uyarmak üzere görevlendirildiğini söylediği ikinci görcüde aynı tutumu göstermedi. Harzfeldt davasının başarıyla sonlanmasının ardından kapatması olarak, kontesin utanç verici esareti altında yaşadığını ve onunla birlikte bir entelektüeller salonu kurmak üzere Berlin'e gitmeyi planladığını söylüyordu Lewy. Burjuvazi saflarına katılmak amacıyla işçileri kullanılmış eldivenler gibi bir tarafa atmıştı ve bunun gibi daha pek çok şey.

Ren Eyaleti'ndeki işçilerin Marks'a böyle bir mesaj göndermiş olmaları şüphelidir; çünkü birkaç yıl sonra aynı işçiler coşkulu bir şekilde elli yılardaki beyaz terör egemenliği sırasında onun evinin "partiye verilen korkusuz ve güçlü desteğin sarsılmaz bir siperi olduğunu söyleyerek Lassale'i onurlandırmıştı. "Bu mesajı Lewy'nin Lasalle'a olan güvenikliğini gidermek amacıyla göndermiş olması daha olasıdır; çünkü Lasalle ona 2,000 taler borç vermeyi reddederek en fazla 500 taler vermeye razı olmuştu.

Eğer Marks bunu bilseydi, kesinlikle Lewy'c bütünüyle kayıtsız kalırdı; fakat rapor başlı başına Lasalle'a karşı en güçlü şüpheleri uyandırmak üzere hesaplanmıştı. Çok sık olmasa da Marks onunla mektuplaşmayı sürdürmüştü ve onu her zaman hem kişisel hem de politik olarak güvenilir bir arkadaş ve sadık bir parti yoldaşı olarak görmüştü. Marks hatta, Hatzfeldt meselesindeki payından dolayı eski Komünistler Birliği günlerinde Ren Eyaleti işçileri arasındaki kendisine yönelik güvensizliğe karşı çıkmıştı ve bundan en fazla bir yıl önce Lassale kendisine Paris'ten bir mektup gönderdiğinde, bu mektubu oldukça içten bir şekilde yanıtlamıştı: "Londra'ya bu kadar yakın olup birkaç günlüğüne de olsa buraya gelmeyi düşünmediğini duyduğuma doğal olarak şaşırdım. Umarım durumu düşünecek ve Paris'ten Londra'ya yapacağın bir yolculuğun gerçekten de ne kadar kısa ve ucuz olduğunu göreceksin. Ne yazık ki Fransa bana kapalı, öyle olmasaydı kesinlikle oraya gelip sana Paris'te bir sürpriz yapardım.

Bu nedenle Marks'ın neden Lewy'nin ahlaksız konuşmasını görünen yüzüyle değerlendirdiğini ve hemen 5 Mart 1856 tarihli bir mektupta şu sözleri ekleyerek bildirdiğini anlamak güçtür: "Bunlar olayın sadece üstünkörü ayrıntılarını veriyor. Olayın bütünü benim ve Freiligrath'ın üzerinde ilginç bir izlenim yarattı. Engels'i desteklediğim kadar işçilerin dedikodularından da o kadar hoşlanmıyorum. Lewy'e, tek taraflı olarak, yalnızca bir rapora dayanarak kesin bir sonuca varmanın olanaksız olduğunu; fakat durum ne olursa olsun şüphe duymanın yararlı olduğunu söylemişti. Lasalle izlenmeli; fakat şu an için herhangi bir kamu skandalından kaçınılması gerekiyordu. Engels de buna katıldı ve daha az şaşıracak birkaç gözlem daha ekledi; çünkü o Lasalle'i Marks'tan daha az yakından tanıyordu. "Acınacak bir durum," diyordu Engels, "çünkü adam şüphesiz büyük bir kabiliyete sahipti." Onun her

zaman şeytan gibi izlenmesi gerekiyordu; fakat bu kez biraz hızlı gitti. Slav sınırından gerçek bir Yahudi olarak, parti mazeretleri altında kendi özel amaçları için herhangi birini sömürme şansı bulmasına karşı her zaman izlenmişti.

Bunun üzerine Marks, birkaç yıl sonra kendisine doğru olanı yazan adam ile mektuplaşmayı kesti: "Ben, senin Almanya'daki tek dostunum."

4. 1857 Krizi

Marks ve Engels 1850 sonbaharında sürgünlerin toplu tartışmalarından çekildiklerinde, şöyle demişlerdi: "Yeni bir devrim ancak yeni bir krizin sonucunda mümkün olacaktır; fakat aynı zamanda yaklaşan kriz kadar kesindir." O zamandan itibaren dikkatle yeni bir krizin belirtisini gözlediler ve yıllar geçtikçe daha da sabırsızlaştılar. Liebknecht anılarında Marks'ın yaklaşan krizi bir iki kez yanlış bir şekilde öngördüğünü ve bunun sonucunda arkadaşları tarafından alaya alındığını; ancak krizin sonunda, 1857 yılında kendini göstermesiyle Marks aslında, Engels aracılığıyla Wilhelm Wolff'a, olayların normal gelişimi içinde krizin iki yıl önce gelmesi gerektiğini kanıtlayabileceğini söyledi.

Kriz Birleşik Devletler'de başladı ve gelişinin kişisel duyurusunu Marks'a, kendisini yarı ücrete tabi tutan *New York Tribune* aracılığıyla yaptı. Bu onun için ağır bir darbe oldu; çünkü bu olaydan itibaren eski yoksunluklar, aslında daha kötülerini yeni evde kendini göstermeye başlamıştı. Marks, Grafton Terrace'ta, Dean Caddesi'nde olduğu gibi "kıt kanaat geçinmiyordu." Hiçbir umudu yoktu ve aile giderleri gittikçe artıyordu. 20 Ocak 1857'de Engels'e şöyle yazdı: "Bundan sonra ne yapacağımı gerçekten bilmiyorum, aslında durumum beş yıl önce olduğundan daha umutsuzluk verici. Bu mektup, kısa sürede arkadaşının yardımına koşan; fakat durum kendisine daha önce anlatılmadığı için sitem eden Engels için beklenmedik bir olaydı. Görüldüğü kadarıyla babasının kendisine Noel hediyesi olarak verdiği parayla kendisine bir at almıştı. "Sen ve ailen Londra'da böyle bir durumdayken, bir ata sahip olmak bana çok kötü geliyor." Birkaç ay sonra Dana, Marks'a bir ansiklopedinin hazırlanmasında kendisiyle işbirliği yapması teklifiyle geldiğinde Engels mutlulukla doldu; çünkü bu tam da Marks'ı bitmez para sıkıntılarından kurtaracak şeydi. Marks

kendisine vermeye hazırlandıkları yazıların mümkün olduğunca çoğunu üstüne alacak ve daha sonra zaman içinde bir ofis oluşturacaktı.

Bir ofis oluşturulması teklifinden, özellikle yeterince uygun işbirlikçi bulmanın imkânsız olduğu görüldüğünden ve bunun dışında ödemelerin oranı bir peni bile etmediği için ve yaptıkları işin büyük çoğunluğunun takviyeden daha fazlası olmamasına rağmen Engels kolaylıkla üretimciye özenliydi. İş ile ilgili mektuplardan bir yargıya varacak olursak bazılarını Engels'in kendisinin bazılarını da Marks'ın yazdığı yazılarla ilgili kötüleyici hükmün hiçbir şekilde haklı olmadığını görürüz. Bütünüyle, bundan fazlası değil, bir kere daha okunmamalarının bir önemi yok. Bu çalışma da zamanla sona erdi ve görüldüğü kadarıyla iki arkadaşın ansiklopedinin hazırlanması sırasındaki düzenli işbirliği asla C harfinin ötesine geçemedi.

En başlarda çalışmalarını en fazla engelleyen etkenlerden biri, 1857 yazında Engels'in glandular sorunu çıkması ve uzun bir süre deniz kıyısında yaşaması gerekmesiydi. Marks'ın kendi durumu da yeterince sıkıntı vericiydi. Karaciğer sorunu o kadar şiddetli nüksetti ki gerekli çalışmalarının ancak en az miktarını, büyük bir güçlüklerle yapabiliyordu. Temmuz ayında eşi, Marks'ın üzerinde korkunç bir etki yaratan ve talihsizliğin hatırasını oldukça acı verici hale getiren koşullar altında ölü bir çocuk dünyaya getirdi. "Böyle yazdığına göre oldukça sarsılmış olmalısın." diye yazıyordu şaşkına uğramış Engels cevabında, ancak Marks, bir araya gelene kadar herhangi bir tartışmayı ertelemelerinin daha iyi olacağını; çünkü bu tür konularda yazmadığını belirtti.

Buna rağmen, sonbaharda kriz İngiltere'ye ulaştığında ve sonrasında hızla kıtaya yayıldığında tüm kişisel sorunlar unutuldu. 13 Kasım'da Engels'e yazdığı mektupta, şöyle diyordu Marks: "Bizzat kendim ciddi mali sorunlar yaşıyor olsam da 1849 yılından beri bu patlama ile hiç bu kadar mutlu hissetmemiştim. Bir sonraki gün yazdığı mektupta Engels, sadece olayların gereğinden fazla hızlı gelişmesinden endişeleniyordu: "Bana göre, ardından ikinci ve belirleyici bir darbe gelmeden önce, kronik bir karakter oluşturana kadar 'gelişmesi' daha iyi olacaktır. Halkı ısıdırmak üzere bir süreliğine kronik bir baskı gereklidir. Böylece proletarya daha iyi ve durum hakkında daha fazla bilgi sahibi olarak savaşır, atların düşmanın uzaklığına gelmeden

önce 500 hızlı adım atmasının saldırısının daha büyük bir canlılığı olması gibi. Tüm Avrupa'nın katılımı gerçekleşmeden önce hiçbir şeyin gereğinden erken gerçekleşmesini istemem; çünkü böylece sonradan gerçekleşecek mücadele daha şiddetli, daha rahatsız edici ve daha dalgalı olacaktır. Mayıs ve haziran neredeyse çok erken olurdu. Kitleler uzun refah döneminden sonra kahrolası lathargic hale gelmiş olmalı. Bu arada ben de senin gibi düşünüyorum. New York'daki aldatmacanın yıkılmasıyla birlikte artık Jersey'de huzur bulamadım ve şimdi bu genel yıkımı içinde olağanüstü formdayım. Geçmiş birkaç yılın burjuva çamuru bir dereceye kadar bana da sıçradı; fakat şimdi hepsini üstümden atacak ve yeni bir adam gibi hissedeceğim. Kriz sağlığıma bir deniz kıyısı tatili kadar iyi gelecek, bunu şimdiden hissedebiliyorum. 1848'de vaktimizin yaklaştığını düşündük ve belli oranda yaklaştı da; fakat bu kez gerçekten de yaklaşıyor ve her şey tehlikede"

Engels elbette yanılıyordu; çünkü her şey hiç de tehlikede değildi. Krizin kendine göre devrimci etkileri vardı; fakat bunlar iki arkadaşın beklediği etkiler değildi. Kuşkusuz zamanlarını ütöpik ve iyimser umutlar bağlayarak değil, krizin gelişimini günden güne dikkatle gözlemleyerek geçirdiler ve 18 Aralık'ta Marks şöyle yazdı: Oldukça yoğun çalışıyorum, çoğunlukla sabah dört kadar. İki işi birden yapıyorum: Birincisi: "Politik Ekonominin Temel İlkeleri"ni kaleme alıyorum –genel halkın mesleği derinlemesine inceleyebilmesi için kesinlikle gerekli ve benim de bu ağır yükten kurtulmam gerekiyor. İkincisi: Mevcut kriz. *Tribune* için yazdığım yazılar dışında kayıt tutmaktan fazlasını yapmıyorum; ama bu da yeterince fazla vaktimi alıyor. Bana kalırsa bir sonraki bahar sıralarında sen ve ben bu konu üzerine Alman halkına hâlâ yaşıyor ve hâlâ aynı olduğumuzu bir tür hatırlatma görevi görecek bir kitapçık yazmalıyız. Bu öneriden hiçbir şey çıkmadı; çünkü kriz kitleleri karıştırmadı; fakat bu en azından Marks'a planının teorik kısmını gerçekleştirmesi için gerekli boş zamanı verdi.

On gün önce Bayan Marks, Jersey'de ölmekte olan Konrad Schramm'a şöyle yazmıştı: Karl'ın Bayard Taylor ve Karl dışındaki tüm Avrupalı muhabirlerini işte çıkarmış olan *Tribune* için iki yerine bir yazı yazması nedeniyle Amerika krizini kendi cebimizde hissedici-

yoruz; fakat çalırlığın ne kadar neşeli olduğunu hayal edebilirsin. Çalışma kapasitesi ve verimliliği yıllardan beri, kalbimi daima mutsuz edecek bir kayıp olarak, küçük oğlumuzu kaybettiğimizde yaşadığımız büyük acıdan beri görmediği bir tazelik ve tasasızlık ile geri döndü. Karl gün boyunca günlük ekmeğimiz için çalışıyor ve geceleri de politik ekonomi üzerine yazdığı kitabı bitirmek için çalışıyor. Böyle bir kitap bu kadar gerekli hale geldiğine göre, elbette onun için bir yayıncı bulacağız." Lasalle'ın çabaları sayesinde elbette bir yayıncı bulundu.

1857 Nisan'ında yine o eski dostça üslupla; ancak doğal olarak nedenini bilmemesine rağmen uzun zamandır Marks'tan haber alamamanın verdiği şaşkınlığı da dışı vuran bir mektup yazmıştı. Engels'in ısrarına rağmen, Marks bu mektubu yanıtlamadı. Aynı yılın Aralık ayında Lasalle bu kez belli bir nedenden dolayı yeniden yazdı. Kuzeni Max Friedlander, editörlüğünü yaptığı Viyana'daki *Die Presse* gazetesine yazması için ikna etmek amacıyla Marks'a yaklaşmasını istemişti. Marks bu kez Friedlander'in teklifini reddeden ve "Fransız karşıtı" olmasına rağmen bundan daha az "İngiliz karşıtı" olmadığını ve Palmerston için yazmayı istemediğini belirten bir mektupla cevap verdi. Lasalle, duygusallığın onun kötü yönlerinden biri olmasına rağmen, Marks'ın nisanda yazdığı mektuba cevap verememesinden incindiğini belirterek sitem etti. Daha sonra Marks "kısaca ve soğuk bir biçimde" kâğıdın başına oturmanın güç olması nedeniyle yazamadığını belirten bir mektupla yanıt verdi. Mektup kısa olsa da Lasalle'ı politik ekonomi üzerine bir çalışmayı yayınlamak istediği konusunda bilgilendirdi.

1858 Ocağında Lasalle'ın *Heraclitus*'u Berlin'deki eğitimli topluluklar arasında kitabın nasıl coşkuyla karşılandığıyla ilgili birkaç yorumla birlikte Londra'ya ulaştı. Lasalle, aralık mektubunda kitabı gönderme niyetini bildirmişti. Yalnızca posta ücreti, iki şilin "kitabın kötü karşılanması için yetti" fakat Marks'ın kitabın içeriği ile ilgili yargısı da *unfavourable* idi. Muazzam *scholarship* gösterisi onu etkilemedi; ayrıca eğer insanın yeterince parası ve zamanı varsa ve tüm gerekli kitapları Bonn Üniversitesi'nden eve getirebiliyorsa, alıntı üstüne alıntıyı bir araya getirmenin yeterince kolay olduğunu düşündü. Lasalle tüm bu felsefi tinselde ilk defa şık bir takım elbise giyen birisi gibi kışlıyor. Marks'ın Lasalle'ın gerçekte sahip olduğu derin bilgiye yönelik yargısı adil değildi; fakat onun tutumu saygın profesörlerin

beğenmesi ile aynı nedenden dolayı kitaptan hoşlanmaması, yani büyük bir devrimci olmakla ünlenen genç bir adamın gösterdiği bu kadar eski moda bilgelikten hoşlanmaması ile açıklanabilir. Ne olursa olsun, kitabın çok daha iyi kısmı yayınlanmasından on yıldan daha fazla zaman önce yazılmıştı.

Lasalle hâlâ Marks'ın sitem mektubuna verdiği "kısa ve soğuk" yanıtta ciddi anlamda bir şeylerin yanlış gittiğini anlayamamıştı ve aralarında kişisel bir tartışmanın gerekli olduğunun belirtisini—kesinlikle dürtüst olarak; çünkü Marks bunun kasıtlı olduğunu düşündü—yanlış anladı ve Marks'ın fırsat olduğunda kendisine söylemesi gereken büyük bir acelesi olmayan bir iki şey olduğunu varsaydı. 1858 Şubat'ında yeniden en ufak bir utanma belirtisi göstermeksizin Prusya Krallık Prensi'nin bir İngiliz prensesi ile evlenmesi üzerine Berlin burjuvazisi içinde doğan aşırı coşkuyu etkili bir şekilde anlatan bir mektup yazdı. Aynı zamanda Marks'a politik ekonomi üzerine yazdığı eserin yayınlanması için yardım önerisinde bulundu. Marks bu yardım önerisini kabul etti ve mart ayının sonunda Lasalle şimdiden kendi yayıncısı Franz Duncker ile kitap kontratını oluşturmuştu ve Marks'ın istediğinden çok daha iyi koşullar sağlamıştı. Marks eserin kısımlar halinde çıkmasını istedi ve ilk kısımlar için herhangi bir ödemeyi söz konusu etmedi; fakat Lasalle normalde bir *professorial honarairum*'un basılan sayfa başına yalnızca iki Friedrichsdor olmasına rağmen, sayfa başına üç Friedrichsdor ödenmesini sağladı. Ancak yayıncı ilk kısımların beklenen ölçüde satılmaması durumunda yayını durdurma hakkını elinde bulundurdu.

Marks'ın eserin el yazmalarını tamamlaması için dokuz ay kadar geçmesi gerekti, çünkü karaciğerindeki sorunun sıklıkla nüksetmesi ve daha da kötü ev sıkıntıları çalışmasını engelledi. 1858 Noel'inde Marks'ın evinde işler "hiç olmadığı kadar iç karartıcı ve umutsuzluk verici" gözüküyordu. "Talihsiz el yazmaları" 21 Ocak 1859'da tamamlandı; fakat evde posta ve kayıt ücretini ödemek için bir kuruş bile yoktu. "Zannetmiyorum ki kimse 'para' hakkında yazıp yokluğunu bu kadar çok çekmiş olsun. Bu konu hakkında yazan yazarların çoğu, araştırmalarının konusu ile en iyi ilişkileri kurmuştur." diye yazıyordu Marks, Engels'ten posta ücreti için yeterli parayı göndermesini isterken.

5. Politik Ekonominin Eleştirisi

Politik ekonomi üzerine kapitalist üretim tarzının temel ilkelerini derinlemesine araştırarak kapsamlı bir eser yazma tasarısı, Marks uygulamaya geçirmeden önce on beş yaşındaydı. Bunu Mart Devrimi'nden bile önce düşünüyordu ve Proudhon'a yanıtı bu hesapta bir tür ödemeydi. Devrimci yılların mücadeleleri geçmişte kalmıca çok geçmeden yeniden bu fikre yöneldi ve 2 Nisan 1851'de Engels'e şöyle yazdı: "Şimdi ekonominin tüm ağır işlerini bitirdiğim bir noktadayım. Bundan sonra evde kitabım üzerinde çalışacağım ve Müzede diğer bilimsel çalışmaları yapacağım. Bu beni sıkımsaya başlıyor. Politik ekonomi bilimi, kişisel araştırma yöntemleriyle bir kısmı aşırı dikkat isteyen oldukça fazla şey yapılmasına rağmen Adam Smith ve David Ricardo günlerinden beri hiçbir gelişme kaydetmedi." Engels bundan memnun oldu ve şöyle yanıtladı: Politik ekonomi ile ilgili çalışmalarını sonlandırmış olmana sevindim. Bu iş gerçekten de gereğinden uzun sürdü" fakat deneyimli birisi olarak da ekledi, "hâlâ önünde önemli gördüğün ve okumadığın bir kitap olduğu sürece, elini kalem sürmeyeceksin." Engels daima, tüm diğer güçlükler dışında "temel gecikmenin" arkadaşının "ona özgü çekingenliklerinde" bulunacağını düşünme eğilimindeydi.

Kuşkusuz, bu çekingenlikler asla yapay olmadı ve Engels de asla böyle olduklarını öne sürmedi. Yapıtını 1851 yılında tamamlamak yerine, Marks yeni baştan başladı ve ilk bölümün önsözünde bunun nedenini açıkladı: "British Museum'da politik ekonominin tarihi için uygun muazzam miktarda materyal bolluğu, özellikle Londra'nın burjuva toplumunun incelenmesi için sunduğu bakış açıcı ve son olarak Avusturalya ve Kaliforniya altın arazilerinin keşfedilmesiyle burjuva toplumu için açılan yeni gelişme aşaması." Ayrıca *New York Tribune*'de sekiz yıl boyunca çalışmasının sürekli yarıda kesilmesine neden olduğunu belirtir ve bu çalışmanın kendisini bir ölçüde onun için her zaman en fazla öneme sahip olan politik mücadelelere yönelttiğini söylemiş olabilir. Ve son olarak, yazı masasının başına saplanıp kalarak yıllardır kafasını meşgul eden şeyleri açıklığa kavuşturmasına neden olan şey, devrimci işçi sınıfını yeniden bilinçlendirme çabasıydı.

Engels'le mektuplaşmaları bunun açık bir kanıtını sunar; çünkü bu mektuplarda ekonomik sorunların tartışılması asla kesilmez ve tartışmalar çoğu kez "aşırı dikkat isteyen" düzenli bilimsel incelemelere dönüşür. Birkaç bölüm, iki arkadaş arasında nasıl bir düşünce paylaşımı gerçekleştiğini görmemize yardımcı olur. Bir keresinde Engels onun bilindik *en fait de theorie* tembelliğinden, daha iyi tarafının söylenerek karşı çıktığı tembelliğinden, onun olayların derinlemesine inmesine yol açmayacak kadar bir gürültüyle bahseder ve başka bir sefer de Marks şöyle iç çeker: "İnsanlar tüm bu iş hakkında ne kadar az şey bildiğini bir bilselerdi!" Bu fikir, bir fabrikatörün Marks'ın bir zamanlar fabrikatörlük yapmış olabileceği ifadesiyle güçlenir.

Bu komik abartıdan bir fikir çıkaracak olursak, Engels'in kapitalist toplumun iç mekanizmasını daha iyi tanıdığını, Marks'ın ise keskin ve güçlü çıkarımlarıyla kapitalist toplumun gelişim yasalarını daha iyi gözlemlediğini görebiliriz. Marks yapıtının ilk kısmına yönelik tasarısını genel hatlarıyla açıkladığında, Engels şöyle yanıtladı: Senin taslağın sanırım kısıllığından dolayı kaçınılmaz olarak oldukça soyut. Tüm bu soyut düşünceler bana yabancı geldiğinden, diyalektik geçişleri bulmakta büyük güçlük çektim." Diğer yandan Marks, Engels'in imalatçı ve tüccarların kendileri için kullandıkları gelirin bir kısmını nasıl hesapladıkları ya da makinelerin değer kaybetmesi ya da ödenmiş sermayenin işleme geçirilmesine yönelik hesap yöntemleri ile ilgili sorulara verdiği cevapları anlamakta sıklıkla güçlük çekti. Marks ayrıca politik ekonomi biliminde, pratik çıkar ve kuramsal gereklilik konularının birbirlerinden çok uzakta olduğundan şikâyet etti.

Marks, 1857-58 yıllarına kadar yapıtına son biçimini vermedi ve bu, tasarımın ellerinde neredeyse fark edilmeden değişmesinden anlaşılabılır. 1858 Nisan'ında hâlâ ilk kısımda "genel olarak sermayeyi" ele almayı amaçlıyordu; fakat bu kısmın ilk başta planlandığından iki üç kat fazla büyümesine rağmen, metalar ve para hakkındaki iki bölüm dışında sermaye ile ilgili hiçbir şeyi kapsamıyordu. Marks, bunun avantajının, eleştirinin kendisini sadece taraflı suistimal ile sınırlandırmayacağı olacağını düşündü; fakat böylece bütünüyle sessiz kalma etkili silahını sunacağı gerçeğini göz ardı etti.

Giriş bölümünde bilimsel gelişiminin gidişatını genel hatlarıyla gözler önüne serer ve tarihi materyalizm kuramını özetlediği bölüm, bura-

da alıntılamaaya değerdir: "Benim –Hegel hukuk felsefesi– incelemem beni, ne yasal ilişkiler ne de devlet biçimlerinin tek başına insan düşüncesinin genel gelişimiyle açıklanabileceği sonucuna götürdü. Köklerini, Hegel'in XVIII. yüzyıl İngiliz ve Fransız düşünürlerinin örneğini takip ederek 'burjuva toplumu' yaşamında özetlediği maddi koşullardan alırlar ve burjuva toplumunun anatomisi politik ekonomide aranmalıdır. Ulaştığım ve ulaştıktan daha sonraki çalışmalarımın yönlendirici çizgisini oluşturan sonuç şu şekilde özetlenebilir: Toplumsal üretimde insanlar kendi isteklerinden bağımsız, belli ve gerekli ilişkilere; maddi üretim güçlerinin belli gelişim aşaması ile uyumlu üretimsel ilişkilere girerler. Bu üretimsel ilişkilerin toplamı, toplumun ekonomik yapısını, yasal ve politik ana yapıların dayandığı ve toplumsal anlayışın belli biçimlerini etkileyen maddi temeli oluşturur.

"Maddi yaşamın üretim biçimi; genel yaşamın toplumsal, politik ve düşünsel süreçlerini belirler. Bunların varlığını belirleyen insanların anlayışı değil; tam tersine, onların anlayışlarını belirleyen toplumsal varoluşlarıdır. Gelişmelerinin belirli bir aşamasında toplumun maddi üretim güçleri, aynı şeyin tek yasal ifadesi olan ve daha önce yapısı içinde hareket ettikleri mevcut üretici güçler ya da mevcut mülkiyet ilişkileri ile çatışma içine girerler. Böylece bu ilişkiler üretici güçlerin gelişim biçimlerinden bu üretici güçlerin gelişimine engel olan zincirlere dönüştürülür ve toplumsal devrim dönemi başlar. Toplumun ekonomik temelindeki bu değişim ile birlikte, bu büyük ana yapının tamamı az ya da çok hızlı bir biçimde değişir. Bu değişimleri gözlemleyenler daima, bilimsel kesinlikle belirtilmesi gereken ekonomik üretim koşulları ile, insanların bu çelişkinin farkına vardığı ve değiştirmek için mücadele ettiği yasal, politik, sanatsal ve felsefi biçimler, kısacası felsefi biçimler arasındaki farkı ayırt etmek gerekir. Bir bireyin kendisi hakkında ne düşündüğüyle yargılanamayacağı gibi, böyle bir değişim döneminin kendi anlayışıyla değil, maddi yaşamının çelişkileri, toplumsal üretici güçler ve üretim koşulları arasındaki çelişki açısından açıklanması gerekir. Hiçbir toplum türü, bütün üretici işgücünü kendi kalkınma düzeyine göre geliştirmeden önce çökmez ve var olmaları için gereken önemli şartlar eski toplumun kendi kabuğu içerisinde geliştirilmeden önce, yeni ve daha kaliteli üretim ilişkileri asla eskisinin yerini almaz. Bu nedenle insanlık kendine asla görev vermez; fakat veri-

len görevi yerine getirebilecek durumdadır; çünkü eğer biri konuyu daha dikkatle incelerse daima fark edecektir ki; böyle bir iş için önemli şartlar çoktan geliştirilmedikçe ya da en azından gelişim aşamasında olmadıkça bir görev kendini asla iş olarak göstermez. Genel olarak; Asyalı, klasik, feodal ve modern kapitalist üretim tarzları ekonomik toplumsal formların ilerleme çağı olarak anılır. Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin son karşıt formunu, bireysel karşıtlık anlamında bir karşıtlığı değil, bireylerin yaşamlarının toplumsal koşullarında gelişen bir karşıtlığı temsil eder. Yine de, kapitalist toplumun yapısının içinde gelişmekte olan üretici güçler, aynı zamanda bu karşıtlığın tasfiyesi için maddi koşullar yaratır. Bu yüzden, toplumun bu formuyla insan toplumunun ilk tarihi sona erer. "

Marks, "Politik Ekonominin Bir Eleştirisi" olarak adlandırdığı yapıyla, özellikle Adam Smith ve David Ricardo tarafından geliştirilen kapitalist siyasal ekonominin ötesine kararlı bir adım attı. Kapitalist politik ekonomi, onu üretmek için gerekli emek-zaman miktarı kadar malın değerinin tanımıyla doruğa ulaştı. fakat kapitalist üretim tarzını sosyal üretimin sonsuz ve doğal formu olarak kabul ettiği için değer yaratmayı kişinin bireysel ve somut işgücüyü ortaya çıkan insan iş gücünün doğal bir özelliği varsaydı. Öte yandan, Marks, kapitalist üretim tarzını sosyal üretimin sonsuz ve doğal formu olarak değil yalnızca bir dizi eski formu ortaya çıkaran sosyal üretimin belirli tarihi bir formu olarak kabul etti. Bu açıdan bakıldığında, iş gücünün değer üreten özelliğini kapsamlı bir incelemeye tabi tuttu. Ne tür bir iş gücünün, neden ve nasıl değer ürettiğini ve niçin değerın böyle bir türün somutluk kazanmış iş gücünden başka bir şey olmadığını inceledi.

Böylece, siyasal ekonomi anlayışının, kapitalist toplumdaki iş gücünün çift—ikiyüzlü— karakterine bağlı olduğu "önemli görüşüne" ulaştı. Farklılaştırılmamış sosyal iş gücü, değişim değeri yaratırken bireysel somut iş gücü, kullanım değeri yaratır. O kadar ki; iş gücü, kullanım değeri yarattığı için, tüm sosyal formlarda yaygındır. Bir formda ya da diğerindeki doğal kaynakların ödeneği için yararlı bir faaliyet olarak iş gücünün kullanımı insan varlığının doğal bir şartıdır. Tüm sosyal formların tamamen bağımsız doğası ve insanoğlu arasında var olan metabolizmanın bir şartı. İş gücü, çalışmanın ön şartı olarak üzerinde çalışabileceği malzemeyi gerektirir ve bu nedenle o, yalnızca

ürettiğinin kaynağı yani malzeme zenginliği değildir. İş gücü ve onun üretilmiş çeşitli kullanım değerlerindeki hammaddeleri arasındaki ilişki ne olursa olsun, kullanım değeri daima doğal bir öz içerir.

Değişim değeri farklıdır. Hiçbir doğal öge içermez ve iş gücü onun ve bu nedenle değişim değeri içeren tüm zenginliklerin tek kaynağıdır. Değişim değeri olarak düşünüldüğünde bir kullanım değeri, doğru orantıda bulunmak şartıyla, herhangi bir diğeriyle tamamen aynı değercidir. "Bir sarayın değişim değeri, siyah boya kutularının belirli bir sayısına dayanarak ifade edilir. Öte yandan Londralı siyah boya üreticileri, saraylardaki sayısı katlanmış siyah boya kutularının değişim değerini açıklar." Mallar, varoluşlarının doğal şartlarına ve karşılamayı amaçladıkları ihtiyaçlara aldırımsızın birbirleriyle yer değiştirebildikleri için farklı görünüşlerine rağmen aynı birimi temsil ederler. Bunlar, tek tip, farklılaştırılmamış iş gücünün sonuçlarıdır ve "altın, demir, buğday ya da ippek şeklinde görünse de bu iş gücüne olduğu kadar, demirin pasında, atmosferde, üzümün suyunda ya da insanoğlunun kanındaki oksijene karşı bir kayıtsızlık sorunudur." Kullanım değerinin çeşitliliği, onları üreten iş gücünün çeşitliliğinin sonucudur; fakat değişim değerleri üreten iş gücü, üretilmiş kullanım değerlerinin özel materyallerine ve iş gücünün kendi özel formuna karşı kayıtsızdır. O tek tip, farklılaştırılmamış, soyut, genel emektir ve artık türde değil yalnızca nicelikte, değişen hacimlerin değişim değerlerini içine alan çeşitli miktarlarda farklılık gösterir. Soyut genel emeğin çeşitli nicelikleri kendi miktarlarını yalnızca kendi içinde hafta, gün, saat gibi sıradan, geleneksel dönemlere ayrılmış zamanda bulur. Emek-zaman, emeğin formu, içeriği ve bireyselliği ne olursa olsun, onun canlı varoluşudur. Değişim değerleri olarak, bütün mallar, birleştirilmiş emek-zamanın belirli niceliklerinden başka bir şey değildir. Kullanım değerlerindeki birleştirilmiş emek-zaman, bu nedenle, onları değişim değerlerine ve mallara dönüştüren maddedir ve aynı zamanda içerdikleri değerin belirli hacminin ölçüsüdür.

Bu çift karakter, meta üretimine özgü olan emeğin sosyal bir formudur. Tüm çağdaş halkların tarihinin başlangıcında bulunabilen sosyal bir form olan ilkel komünizm altında, bireysel emek, doğrudan sosyal yapıda ortaya çıktı. Orta çağlarda hakim olan türden kölelikte ve ödemelerde, emeğin genelliği değil onun özel oluşu, sosyal bağı

oluşturdu. Ailenin tekelci kullanımı için kadının iplik eğirdiği, erkeğin dokuma yaptığı kırsal-ataerkil ailelerde, iplik ve keten sosyal ürünlerdi. İplik eğirme ve dokuma, aile sınırları içerisindeki sosyal emeği gösterirdi. Emeğin doğal bölünüşüyle birlikte aile bağları, iş gücü ürününc kendi özel karakterini verdi. Keten ve iplik, aynı genel emek-zamanın düzgün geçerli ifadeleri olarak değişmedi. Yalnızca mal üretimi altında, bireysel emek, acil antitezinin şeklini yani soyut genelliğin şeklini alarak sosyal emek haline gelir.

Şimdi bir meta, kullanım değeri ve değişim değerinin doğrudan birleşimidir ve aynı zamanda sadece diğer metalarla bağlantısı olan bir metadır. Malların birbirleriyle gerçek ilişkisi, değişim sürecinde ortaya çıkar. Birbirlerinden bağımsız bireylerin yer aldığı bu süreçte mal, hem kullanım değerini hem de değişim değerini, özel ihtiyaçları karşılayan özel emeği ve herhangi bir eşit hacmiyle değiştirilebilir genel emeği gösterir. Mal değişim süreci göz önüne serilmeli ve özel bir malda mevcut bulunan bireysel iş gücünün doğrudan genel bir karaktere sahip olması gerekliliğinden kaynaklanan çelişki ortadan kaldırılmalıdır.

Değişim değeri olarak ayrı her bir mal, tüm diğer malların değerinin bir ölçüsü olur. Öte yandan, kendisinde tüm diğer malların kendi değerlerini ölçtüğü her bireysel mal, değişim değerinin yeterli varlığı olur ve böylece değişim değeri, tüm diğer malların kendine dönüşümü sayesinde paranın genel emek-zamanını doğrudan içine alan özel ve eşi olmayan bir mal haline gelir. Sonuç olarak, bir tek malda böylesi bir malın içerdiği çelişki çözülür: Özel bir kullanım değeri olmasına rağmen, yine de genel bir eşdeğer olması ve bu nedenle hepsinin kullanım değeri yani genel kullanım değeri olması. Bu tek mal, paradır.

Malların değişim değeri, özel bir mal olarak kendini parada belirginleştirir. Bu paranın belirginleşmesi, iş gücünün çeşitli ürünlerinin aslında birbirleriyle aynı biçimde yapıldığı ve bu nedenle mallara dönüştürüldüğü değişim sürecinin gerekli bir ürünüdür. Bu içgüdüyle ve tarihi sınırlar boyunca gelişti. Basit değişim, değişim sürecinin ilkel formu, malların paraya dönüşümünden çok, kullanım değerlerinin mallara ilk dönüşümünü temsil etti. Ne kadar fazla değişim değeri gelişirse o kadar fazla kullanım değeri mallara dönüşür; yani ne kadar fazla değişim değeri bağımsız bir form geliştirirse ve daha fazla

özel kullanım değerine bağlı kalmazsa, paranın gelişim ihtiyacı o kadar büyük olur. Önceleri, özel bir mal ya da belki de büyükbaş hayvan, tahıl ve köle gibi genel kullanım değeri mallarının bir miktarı, para rolünü oynar. Zaman zaman, çeşitli daha çok ya da daha az elverişsiz mallar para görevini görür. Sonunda bu işlevler, değerli metallere geçti; çünkü onlar, tüm malların parasal niteliğinin belirginleştirildiği özel bir malda istenen gerekli maddi özelliklere sahipti. Şöyle ki bu özellikler, doğrudan değişim değerinin kendi doğasında ortaya çıkar, yani, onun kullanım değerinin dayanıklılığı, sınırsız bölünebilirliği, parçalarının aynı biçimdeki doğası ve böyle bir malın tüm örneklerinin benzerliği.

Değerli metaller arasında, gün geçtikçe daha fazla para-mal olan, altındı. Altın, değerlerin ve fiyatların ölçüsü olarak ve tüm diğer malların dolaşım aracı olarak hizmet verir. Malın altına dönüşümü sayesinde, onda mevcut bulunan özel iş gücü, sosyal olduğu kadar soyut genel emek olarak belirlenir. Eğer mal, bu doğrulamayı başaramazsa, o zaman sadece bir mal olarak değil; aynı zamanda bir ürün olarak varlığının amacını kaybedecektir; sahibi için hiçbir kullanım değeri olmadığından, o yalnızca bir maldır.

Böylece Marks, onun iç değer karakterine dayanarak, meta ve meta değişiminin, mutlaka mala karşı nasıl ve niçin para antitezi üretmesi gerektiğini gösterdi. Belirgin özellikleriyle kendini doğal bir şey olarak gösteren para, bir sosyal üretim ilişkisi fark etti ve modern kapitalist ekonomistler tarafından verilen karışık tanımlarını, onlara sosyal bir ilişki gibi aniden görünen bir şey olarak neyi henüz garantiye alınıp olduklarını düşündüklerini göstererek açıkladı.

Başlangıçta, bu eleştirel incelemeden doğan ışık seli, yazarın arkadaşlarını bile aydınlatmaktan çok şaşırttı. Liebknecht, daha önce hiçbir yapıtın kendisini bu kadar çok hayal kırıklığına uğramadığını belirtti ve Miquel, onun içinde "gerçekten yeni çok az şey" buldu. Lassalle, yapıtın oluşmasını sağlayan biçimi övdü ve kıskanmaksızın onu kendi *Heracitus*'unun üstüne çıkardı; fakat Marks, Lassalle'in ifadelerinin onun ekonomik konulardan çok az anladığı şüphesini arttırdığını fark ettiğinde, bu defa doğru izdeydi; çünkü Lassalle'in, kitabın düğüm noktasını, kullanım değerleri üreten iş gücü ile değişim değerleri üre-

ten iş gücü arasındaki farkı anlamamış olduğunu göstermesi çok uzun sürmedi.

Bu, onu anlaması beklenebilecek kişilerin huzurunda, Marks'ın yapıtının sahip olduğu bir kabulse diğerlerinden ne beklenebilirdi? 1885'te Engels, Marks'ın, paranın her şeyi kapsayan ilk kuramını ileriye sürmüş olduğunu ve onun kuramının sessizce kabul edilmiş olduğunu bildirdi; fakat yedi yıl sonra *Handwörterbuch der Staatswissenschaften (Siyasal Ekonomi Ansiklopedisi)*, kapitalist siyasal ekonominin alışlagelmiş yapıtı, para konusu üzerine, tüm eski çürütülmüş kuramları yeniden canlandıran elli sütunluk bir tezi, Marks'tan bile bahsetmeyi ihmal ederek ve para bilmecesinin çözülmemesi olduğunu bildirerek yayımladı.

ONUNCU BOLUM HANEDAN DEĞİŞİKLİKLERİ

1. İtalya Savaşı

İ 857 krizi, Marks ve Engels'in umduğu gibi bir proleter devrimine dönüşmedi; fakat yalnızca hanedan değişiklikleri formunu almış olmalarına rağmen, kesinlikle devrimci etkilerden uzak değildi. Eski Fransız İmparatorluğu kaybolurken, İtalya Birleşik Krallığı ve kısa bir süre sonra Büyük Almanya İmparatorluğu ortaya çıktı.

Olayların bu gelişimi iki gerçeğe sonuçlandı: burjuvazi asla kendi devrimci savaşını yapmaz ve 1848 Devrimi'nden beri proletaryanın, kendisi için savaş yapmasına izin vermez. Sorun şuydu: Bu devrimde ve özellikle Paris'teki Haziran Mücadeleleri'nde, proletarya kendini burjuvazinin öncü birliği olarak kullanılma eski geleneğini bir yana bırakmış ve kendi kanı ve kahramanlığıyla kazanılan zaferlerin meyvelerinden kendi payını almayı talep etmişti.

Bunun sonucunda, devrim yıllarında bile burjuvazide, gittikçe güvensiz ve güvenilmez hale gelen proletarya yerine atışın içinden kendi çıkarlarını kapmalarını sağlayacak başka bir güç bulmaya yönelik kurnazca fikir doğdu. Özellikle Almanya ve İtalya'da, tarihi gelişimin bütünüyle gelişmeleri için kapitalist üretim güçlerinin talep ettiği şekilde bir ulus devletin yaratılması görevini ortaya çıkardığı ülkelerde,

durum buydu. Sorunun kesin çözümü, prensliklerden birine, burjuvaziye kapitalist sömürü düzenini tamamen geliştirebilmesi için gerekli alanı sağlaması karşılığında tüm ülke üzerinde bir hegemonya kurmasının teklifedilmesi idi. Fakat bu plan burjuvaziyi politik ideallerinden vazgeçmek ve yalnızca kâr çıkarlarıyla yetinmek zorunda bıraktı; çünkü prenslerin yardımını isteyerek, bir prensliğin egemenliği altına giriyorlardı.

Bu nedenle burjuvazi devrim yıllarında bile prenslik devletleri ile ve bunların en gerici olanlarıyla yakın ilişki içine girdi. İtalya'da bu; Sardunya Krallığı, Alman şairin sözleriyle "hem rahibin hem de tüccarın halkın kanını sonuna dek emdiği" "askeri-jesuit" küçük devleti ve Almanya'da kimliklerini gizleyen Doğu Elbia aristokratlarının egemenliği altındaki Prusya Krallığı'ydı. İlk başta burjuvazi hem İtalya hem de Almanya'da başarısız oldu. Sardunya Kralı Albert'in "İtalya'nın kılıcı" olmaya razı olduğu doğrudur; fakat savaş alanında Avusturya ordusu tarafından yenilgiye uğratıldı ve yabancı topraklarda bir sürgün olarak öldü. Prusya'da ise IV. Frederick William, kendisine Alman burjuvazisi tarafından teklif edilen Alman Kaiser Krallığını, bunun bütünüyle aldatıcı bir onur, çamur ve kilden yapılmış bir taç olduğunu düşünerek reddetti. Bunun yerine, Avusturya'nın kılıcından çok Olmütz'de Avusturya kırbacı nedeniyle bunda üzücü bir şekilde başarısızlığa uğramasına rağmen, devrim pahasına biraz ölü hırsızlığı yapmayı tercih etti.

Buna rağmen, 1848 devriminin gücünü tüketen endüstriyel refah, İtalya ve Almanya'daki burjuva çıkarlarının daha da ileriye götürülmesi için güçlü bir kaldıraç görevi gördü ve bu her iki ülkede de ulusal birliği hiç olmadığı kadar acil ve gerekli hale getirdi. 1857 yılında kriz patlak verdi ve burjuvaziye kapitalist zaferin ortadan kalkışını hatırlattı; fakat sonunda işler —ilk olarak İtalya'da— hareketlenmeye başladı. Bundan kapitalist gelişmenin İtalya'da Almanya'da olduğundan daha fazla yol kat ettiği sonucu çıkarılmamalıdır. Tam tersine, geniş çaplı endüstri İtalya'da hiçbir şekilde varlık göstermedi ve bu nedenle burjuvazi ve proletarya arasındaki karşıtlık henüz karşılıklı güvensizlik yaratacak ölçüde gelişmemişti. Daha az önemli olmayan bir gerçek de İtalya'da yabancı güçlerin egemenliği nedeniyle ulusal birliğin sağlanamamış olması ve toplumun tüm sınıflarının ortak amacı-

nın bu egemenliği ortadan kaldırmak olmasıydı. Avusturya doğrudan doğruya Lombardy ve Venedik şehrinde ve dolaylı olarak mahkemelerinin emirlerini Viyana Hofburg'dan aldığı Merkezi İtalya üzerinde hakimiyet sahibiydi. İtalya'da yabancı boyunduruğa karşı yirmi yıldır aralıksız bir mücadele veriliyordu ve bu; bir tarafın acımasız baskı önlemleri almasına diğer tarafın da buna umutsuz bir şekilde karşılık verme çabalarına neden oldu. İtalyan hançeri, Avusturya kamçı-sınakarşı verilen kaçınılmaz bir yanıtı.

Buna rağmen, Habsburgs'ın üstün gücüne karşı yürütülen tüm terörizm, ayaklanmalar ve komplolar yararsız oldu ve devrim yıllarında İtalyan ayaklanmalarının tümü başarısızlığa uğradı. İtalya'nın kendi bağımsızlığını kazanacağı (Italia fara da se) sözünün bir aldatmaca olduğu görüldü. İtalya'nın Avusturya boyunduruğundan kurtulmak için dış güçlerden destek alması gerekiyordu ve bu nedenle kız kardeşi; ulusa, Fransa'ya, yöneldi. İtalya ve Almanya'da ulusal birlik yoksunluğunun sürdürülmesi, Fransa dış politikasının geleneksel ilkesiydi; fakat Fransa tahtına oturan maceraperest bu konu üzerinde pazarlık etmeye hazırdı. İkinci imparatorluk, İlk İmparatorluğun alaşağı edilmesinden sonra Avrupalı güçler tarafından Fransa için çizilen sınırlar dahilinde kaldığı sürece bir tehlike teşkil etmiyordu. Fransa'nın toprak fetihlerine ihtiyacı vardı; fakat yalancı Bonaparte sözde "ulus ilkesini" sözde amcasından ödünç almak ve kendisini, doğal olarak dostça hizmetlerinin cömertçe toprak ve nüfusla ödüllendirilmesi koşuluyla, ezilen ulusların Mesihi rolünde sunmakla yetinmek zorunda kaldı.

Aynı zamanda genel olarak çok fazla risk alamayacak bir durumdaydı. Devrimci savaş bir yana, bir Avrupa savaşı açabilecek bir konumda bile değildi ve en fazla yapabileceği, Avrupa'nın diğer güçlerinin tenezzül eden izniyle Avrupa'nın günah keçisine saldırmaktı. Bu günah keçisi; ellili yılların başında Rusya, sonlarına doğru ise Avusturya'ydı. İtalya'daki Avusturyalı davetsiz misafirler tarafından sürdürülen utanç verici rejim, Avrupa çapında bir skandala dönüşürken Habsburg Meclisi, Kutsal İttifakın eski ortakları olan Prusya ile Olinütz, Rusya ile Kırım Savaşı nedeniyle anlaşmazlığa düşmüştü. Gerçekte Bonaparte'ın, Avusturya'ya saldırması durumunda Rusya'dan gelecek destekten hiçbir kuşkusu yoktu.

Fransa'nın iç durumu, Bonaparte'ın prestijini artırmak için acil bir dış politika eylemini gerekli kılıyordu. 1857 Ticari Krizi Fransa endüstrisini felç etmişti ve hükümetin patlak vermesini önlemek amacıyla yaptığı manevralar sayesinde zarar kronikleşti ve Fransa ticareti yıllarca durgun olarak kaldı. Bunun sonucunda hem burjuva hem de proletarya ayaklanırken, *coup d'état* rejiminin ana desteği olan köylü sınıfı bile şikâyet etmeye başladı. 1857 ile 1859 yılları arasında tahıl fiyatlarındaki büyük düşüş köylülerin ürünleri karşılığında ellerine geçen düşük miktarlar ve tarıma yüklenen ağır yük nedeniyle toprağın işlenmesinin hızla imkânsız hale geldiğini bildirmesine neden oldu.

Bu durumda Bonaparte, Sardunya Krallığı'nın Başkanı Cavour tarafından ateşli bir destek gördü. Bu adam Kral Albert geleneğini devraldı; fakat politikasını çok daha büyük bir yetenekle takip etti. Yine de elindeki yetersiz diplomasi yöntemleriyle Bonaparte'ın düşünceli ve kararsız karakterinin hızlı bir karar vermesini olanaksız hale getirmesi nedeniyle fazla ilerlemeye kaydedemedi. Fakat İtalyan Eylem Partisi oyuna el koydu ve bunun sonucunda özgürlük savunucusu hızla karar vermek zorunda kaldı. 14 Ocak 1858'de Orsini ve yardakçıları, en az 76 kez vurulan imparatorluk aracına bombalarını savurdular. Araçta bulunanlar yaralanmadı; fakat çoğunlukla olduğu gibi kişiliğinden beklenebilecek bir şekilde yalancı Bonaparte bu girişime bir terör saltanatı kurarak karşılık verdi. Buna rağmen, bu olayla yaşadığı korkunç öfke, o ana dek yedi yıl sürmüş olan yönetiminin gerçekte oldukça dengesiz bir temele dayandığını gösterdi. Diğer yandan hapisliği sırasında Orsini'den aldığı mektup ona yeni bir korku darbesi vurdu: "İtalya bağımsızlığına kavuşmadıkça Avrupa'daki barışın ve kendi huzurunun bir hayal ürününden ibaret kalacağını unutma!" diyordu Orsini. Orsini'nin ikinci bir mektupta çok daha açık konuştuğu söylenmektedir. Macera dolu yaşamının kararsız gezintileri sırasında Bonaparte, bir kez İtalyan komploculara katıldı ve intikamlarının ciddiye alınmayacak bir şey olmadığını oldukça farkındaydı.

Böylece 1858 yazında Cavour'u, Avusturya üzerinde küçük bir savaş tasarısı yaptıkları Plombières'te buluşmaya çağırdı. Sardunya; Lombardy ve Venedik şehrini alarak kendisini Kuzey İtalya Krallığı olarak ilan edecekti ve bunun karşılığında Savoy ve Nice'i Fransa'ya

verecekti. Bu, temelde İtalya'nın özgürlüğü ya da bağımsızlığıyla bir ilgisi olmayan diplomatik bir pazarlıktı ve şüphesiz her iki topluluğun da bu konuda kendi görüşleri olmasına rağmen Merkezi ve Güney İtalya söz konusu edilmedi. Bonaparte geleneksel Fransız dış politikasını terk etmeye ve İtalya'nın ulusal birliğinin ilerletilmesine gönüllü değildi. Tam tersine, Papalığın geçici gücünü sürdürmek ve bir İtalyan hanedanlıkları birliği yaratarak birbirlerine karşı mücadele vermelerini sağlamak ve böylece Fransız hegemonyasını sürdürmek istiyordu ve kuzeni Jerome için Merkezi İtalya Krallığını yaratma düşüncesi vardı. Diğer yandan Cavour, Yukarı İtalya'nın bir devlet haline getirilmesi ile birlikte kendisine tüm hanedanlık ve özerklik yanlısı eğilimleri denetim altında tutmasına izin verecek güçlü bir ulusal hareketin geliştirilmesinin hesaplarını yapıyordu.

1859 yılının ilk gününde Bonaparte, Avusturya elçisini çağırdı ve onu Fransa'nın amaçları konusunda bilgilendirdi. Sardunya kralı ise birkaç gün sonra dünyaya İtalyanların yürek parçalayıcı çağrılarına kulaklarının sağır olmadığını duyurdu. Bu tehditler Viyana'da eksiksiz olarak anlaşıldı ve düşmanlıkların patlak vermesi hızla yaklaşırken Avusturya hükümeti saldıran taraf rolünde olmak üzere yönlendirilmeye izin verecek kadar beceriksiz davrandı. Yarı iflas etmiş, Fransa tarafından saldırıya uğramış ve Rusya tarafından tehdit görürken zor durumdaydı ve İngiliz Torylerin kayıtsız dostluğu çok fazla bir yardım oluşturmuyordu; bu yüzden Alman Birliği'nin desteğini kazanmaya çalıştı. Birlik, üyelerinin herhangi birinin Almanya'ya dahil olmayan topraklarını savunmaya yönelik bir fikir birliği içinde değildi; ancak Avusturya hükümeti, Ren'in Po boyunca savunulması gerektiği politik-askeri sloganıyla bu karara varması için birliği etkilemeyi umdu, başka bir deyişle Birliği Avusturya'nın İtalya üzerindeki baskısının sürdürülmesinin Alman ulusu için hayati bir öneme sahip olduğu fikrine ikna etmeye çalıştı.

1857'de krizin patlak vermesiyle birlikte Almanya'da da ulusal bir hareket başlamıştı; fakat bu İtalya'daki ulusal gelişmeden farklıydı ve bu fark kendisinden kaynaklanmıyordu. Alman ulusal hareketi dış güçlerin egemenliğine karşı çıkma düşüncesini desteklemiyordu ve Alman burjuvazisi 1848 yılından beri her şeye rağmen o kadar da tehlikeli olmadığını gösterse de proletaryaya karşı büyük bir korku

besliyordu. Buna rağmen Paris haziran günleri korkunç bir uyarının göstergesiydi. Fransa, 1848 yılına kadar Alman burjuvazisi için ideal bir örnek olmuştu; fakat bundan sonra örnek almak üzere burjuvazi ve proletaryanın farklılıklarını barış içinde uzlaştırabildiği bir ülke olan İngiltere'ye yöneldi. Prusya krallığı prensinin İngiltere prensesi ile evliliği tüm Alman burjuvazisi arasında bir memnuniyet coşkısına neden oldu ve akıl hastası Prusya kralı 1858 sonbaharında hükümetin dizginlerini erkek kardeşine devrettiğinde ve erkek kardeşi de yalnızca liberal nedenlerden uysal bir liberal bakanı göreve getirince, Lasalle'ın acı bir şekilde söylediği gibi "uyuşuk taç giyme töreni şenlikleri" yapıldı. Kral naibi prensi kızdırmamak için soylu burjuvazi 1848 yılının kahramanlarını görmezden geldi ve yeni bakan, uygulamada işleri daha önce okluğu gibi bırakınca protesto etmek yerine, bir duvar üzerindeki gölge gibi yalnızca kaprisine bağlı olarak var olan "Yeni Çağ" silip atabilecek yeni hükümdarın hoşnutsuzluğuna yol açma korkusuyla ünlü "Acele etme" sloganını benimsedi.

Gökte savaş bulutları toplanırken, ulusalcı dalga Almanya'da daha da yükseldi. Cavour'un İtalyan birliği için uğraşmasındaki yöntem, uzun zaman önce Sardunya'nın rolünü oynamak üzere Prusya'yı seçmiş Alman burjuvazisine oldukça çekici geliyordu; fakat Almanya'nın kalıtsal düşmanı Fransa'nın müttefiki Avusturya'ya saldırısı Alman burjuvazisinde kaygılandırdı ve tatsız hatıraları uyandırdı. Yoksa yalancı Bonaparte gerçeğinin geleneklerini diriltmeyi mi amaçlıyordu? Belki de Austerlitz ve Jena günleri geri dönecek ve yabancı egemenliğin zincirleri yeniden Almanya üzerinde çınlayacaktı? Avusturya hükümetinden para alan gazete, Alman burjuvazisini korkularının haklı olduğu konusunda ikna etmek amacıyla bol miktarda yazı karaladı ve aynı zamanda Avusturya liderliğinde ve Alman Birliği, Macaristan, Slav ve Roumanian Danubian toprakları, Alsas-Loren, Hollanda ve kim bilir başka nereleri kapsayan bir "Merkezi Avrupa Büyük Gücü" tasarısını kaleme aldı. Diğer yandan yalancı Bonaparte da doğal olarak yazarlarını görevlendirdi ve onlar da maaşlarını ödeyen kişinin Ren kıyılarını ele geçirmek gibi kötücül arzularının olmadığını ve Avusturya'ya saldırmasının aydınlatıcı nedenlerden, Avrupa medeniyetinin yararına nedenlerden kaynaklandığı üzerinc tüm tanrılar üzerine yeminler etti.

Doğal olarak, iyi Alman cahili bu çelişkili propaganda karmaşasında kendine ait bir fikir oluşturmakta oldukça zorlandı; fakat Bonapartist rakibinin zararına Habsburg cezbedicisinin sesine daha fazla kulak vermeye başladı. Habsburgluların düşünceleri kendi cesur vatanseverliklerini memnun ederken aynı zamanda herkesten yalancı Bonaparte'ın medenileştirme misyonuna inanmasını istiyordu. Fakat tüm bunlara rağmen durum o kadar karışıktı ki politik entrikalarla uğraşmaya alışık kişiler ve bunlar arasında bulunan tüm temel konular üzerinde aynı fikirde olan devrimciler bile Almanya'nın İtalyan savaşında hangi politikayı takip etmesi gerektiği konusunda bir fikir birliğine varamıyordu.

2. Lasalle'la Anlaşmazlık

Marks'la fikir birliği içinde, "Po ve Ren" kitapçığıyla meydana ilk olarak Engels çıktı ve yayımlanmasını Franz Ducker aracılığıyla Lasalle sağladı. Engels'in amacı Habsburg'un Ren'in Po üzerinde savunulması fikrini çürütmektir. Almanya'nın kendisini savunmak amacıyla İtalyan topraklarının en ufak bir parçasına bile ihtiyacı olmadığını belirtti ve askeri konular belirleyici etkenler olacaksa Fransa'nın Ren üzerinde Almanya'nın Po üzerinde olduğundan daha fazla hak sahibi olduğunu söyledi. Sadece askeri bakış açısıyla düşünüldüğünde, Yukarı İtalya'daki Avusturya egemenliği Almanya için kaçınılmaz olabilirdi; fakat politik olarak bu oldukça zararlıydı; çünkü İtalyan vatanseverlerin Avusturya işgalcilerine yönelik acımasız tehditlerinin tüm İtalya'da, Almanya'ya karşı fanatik bir düşmanlık doğurmuştu.

Lombardy'e sahip olma konusu, Louis Bonaparte ve Avusturya arasında değil; Almanya ve İtalya arasındaki bir sorundu. Yalnızca kendi çıkarlarını ve dolayısıyla Almanya karşıtı çıkarları gözetmek amacıyla burnunu sokan Bonaparte gibi üçüncü bir unsur söz konusu olduğunda, Almanya'nın tek tutumu, bölge üzerinde varlığını sürdürmek ve yalnızca zorunda kalması durumunda teslim olmak, askeri konumunu sürdürmek ve bölgeyi sadece savunma yapma şansı kalmadığında boşaltmak olabilirdi. Bu nedenle Bonapartist bir tehditle ilgili Habsburg sloganı oldukça haklıydı. Eğer Louis Bonaparte Po'yu mazeret olarak gösteriyorsa, onun hedefi kesinlikle Ren'di; çünkü an-

cak Ren sınırının ele geçirilmesi Fransa'daki ihtilal rejiminin güçlendirilmesi için bir temel oluşturabilirdi. Bu eski atasözünün uygulamada klasik bir örneği idi: Bonaparte çuval için uğraşıyordu; fakat akli eşekteydi İtalya çuval rolünü oynamaya teşvik edilebilirdi; fakat bu Almanya'nın ne olursa olsun eşek rolünde olması için bir sebep değildi. Eğer konu Ren'in sol kıyısına kimin hakim olması gerektiğiye, Almanya Po'dan, en güçlüsü olmasa da en güçlü konumlarından birinden, bir savaş vermeden vazgeçmeyi aklın ucundan geçircmezdi. Savaşın kendisinde olduğu gibi savaşın arifesinde de böyle bir eylemin sonsuz adalet duygusu ve ulusallık ilkesine uygun olup olmadığı ahlaki düşüncelerine dalmadan düşmanı tehdit edebileceği ya da kendisini savunabileceği olası her türlü konumu işgal edebilirdi. Köşeye sıkıştığında insan elinde geçen her türlü silahla kendini savunabilirdi.

Marks bu bakış açısıyla tamamen aynı fikirdeydi ve kitapçığın el yazmasını okuduktan sonra yazarma şöyle yazdı: "Olağanüstü bir yeteneğin ürünü, olayın son derece güç olan politik yönü bile. Kitapçık büyük bir başarı olacak." Diğer yandan Lasalle, Engels'in tutumunu hiç anlayamadığını belirtti ve bunun neredeyse hemen ardından bu konu üzerine "İtalyan Savaşı ve Prusya'nın Görevi" başlıklı yine Duncker tarafından yayınlanan kendi kitapçığını çıkardı. Lasalle bütünüyle farklı dayanak noktalarından yola çıktı ve bunun sonucunda Marks'a göre "korkunç yanlış" olan, oldukça farklı sonuçlara ulaştı.

Lasalle Almanya'da savaş tehdidinin etkisi altında doğan ulusal hareketin "yalnızca Fransa'ya yönelik bir nefret, bütünüyle Gallicism –Napolyon bunun bahanesi; fakat gerçek neden Fransız devrimci gelişmeye duyulan nefret–" olduğunu belirtti. Onun gözünde iki kitle halkının yalnızca ulusalcı yanılgılar yüzünden birbirine kıyacağı bir savaşın, Fransa'ya karşı hayati öneme sahip bir ulusal çıkardan kaynaklanmayıp patolojik olarak kızıştirılmış bir ulusalcılık, yükseklerde uçan vatanseverlik ve çocukça Fransa karşıtlığından beslenen bir savaşın Avrupa kültürüne ve gerçekten ulusal ve devrimci menfaatlere yönelik büyük bir tehlike oluşturacağını ve 1848 Mart'ından beri gerici ilkenin en acımasız ve hesaplanamaz zaferini temsil edeceğini belirtti. Bu yüzden, ona göre böyle bir savaşa mümkün olan tüm yöntemlerle karşı çıkmak demokrasinin en önemli göreviydi.

Oldukça ayrıntılı bir anlatımla İtalyan savaşının, İtalya'nın ulusal birlik için verdiği mücadelenin başarıyla sonuçlanmasına büyük bir ilgi gösteren Almanya için bir tehdit oluşturmayacağını belirtti. İyi bir dava, sadece kötü bir adamın ellerine geçtiği için, kötü bir dava olmazdı. Bonaparte, İtalyan savaşı aracılığıyla çok az bir popülerlik kazanabilir; fakat bu durumda da başarısız olması için uğraşmak ve kendi çıkarına bu çıkarları daha da ileriye götürmek amacıyla giriştiği şeyi sonuçsuz çıkarmak demokrasinin göreviydi. Daha önce arzu duyulan şeye bu kez sadece Napolyon yüzünden nasıl karşı çıkılabilir? Bir yanda kötü bir adam ve iyi bir dava ve diğer yanda kötü bir dava ve "Peki ya adam?" Lasalle okuyucularına Blümün cinayetini, Olmütz'ü, Holstein'i ve Bronzell'i Almanya'ya karşı Bonapartistler tarafından değil Habsburg despotluğu tarafından işlenen tüm suçları hatırlattı. Alman halkının Avusturya'nın gücünü sürdürmesi ile çıkarlarını gözetemeyeceğini, tam tersine Avusturya'nın bütünüyle yok edilmesinin Alman birliğinin ilk koşulu olduğunu belirtti. İtalya ve Macaristan'ın bağımsızlıklarını kazandıkları gün, on iki milyon Avusturyalı-Alman, Almanlara geri verilecekti. Ancak o zaman kendilerini Almanlar olarak hissedebilecekler ve ancak o zaman Alman birliği mümkün olacaktı.

Lasalle, Bonaparte'ın konumunu değerlendirdi ve bu fazla büyü-tülen zayıf kişinin Almanya'yı bir yana bırakın, İtalya'da bile bir dış fetih yapmayı ciddi anlamda düşünebilecek bir konumda olmadığı sonucuna vardı. Bu kaçığın gerçekten inanılmaz fetih hayalleri kurduğunu varsaysak bile bu, Almanya tarafında bu kadar yersiz bir korkunun oluşması için bir sebep miydi? Jena'yı Almanya'nın ulusal gücünün olağan ölçüsü olarak gören ve kendi korkularıyla umutsuzluğa sürüklenen yurtsever ödlekleri alaya aldı. Fransa tarafından gerçekleştirilmesi olanaksız bir saldırının korkusuyla Almanya'nın saldırıya geçmesi için yaygara koparan cesur ruhlar ile dalga geçti ve Almanya'nın bir Fransız saldırısını geri püskürterek Fransa'ya saldırarak Fransızların Bonaparte etrafında toplanıp onun konumunu güçlendirmelerine neden olmasından daha büyük bir güç toplayacağına dikkat çekti.

Fransa'ya karşı ancak Bonaparte'ın Avusturya'dan kazandığı ganimeti kendisine saklaması ve kuzeni Jerome için bir Merkezi İtalya Krallığı yaratmaya teşebbüs etmekten fazlasını yapmaması durumun-

da bile savaş açılmalıdır. Bu olasılıklardan hiç biri gerçekleşmezse ve Prusya hükümeti yine de insanları Fransa'ya karşı bir savaş için kışkırtırsa, demokrasi bu kışkırtmaya karşı koymak için mümkün olan her şeyi yapmalıdır. Fakat tarafsızlık yeterli değildi. Prusya'nın Alman ulusunun çıkarına tarihi görevi, ordusunu Danimarka'ya şu bildiriyle göndermesidir: "Eğer Bonaparte ulusallık ilkesi adına güneyde Avrupa haritasını değiştirmekte ısrar ederse biz de aynı şeyi kuzeyde yapacağız. Eğer Bonaparte İtalya'yı özgürleştirirse, biz de Schleswig-Holstein'i özgürleştireceğiz." Prusya hiçbir şey yapmamaya devam ederse böylece Alman monarşisinin artık büyük bir ulusal harekete yatkın olmadığını kanıtlayacaktı.

Bu programın sonucunda Lasalle, daha sonra Bismarck'ın yürüteceği politikayı önceden gören bir tür ulusal kahin olarak göklere çıkartıldı; fakat gerçekte Bismarck'ın Schleswig-Holstein'i ilhak etmek amacıyla başlattığı hanedanlık fetih savaşının, Lasalle'ın 1859 yılında Schleswig-Holstein'in özgürleştirilmesi için gerekli gördüğü devrimci ulusal savaş ile ortak hiçbir yönü yoktu. Lasalle, kral naibi prensin kendisi için genel hatlarıyla çizilen görevi üstüne almayacağını bütünüyle farkındaydı ve sadece ona kısa sürede hükümete karşı bir suçlamaya dönüştürse bile Almanya'nın ulusal çıkarları ile uyum bir öneri yapma hakkını veriyordu. Heyecana kapılmış kitleleri onlara doğru yolu göstererek yanlış yoldan uzaklaştırmakta haklıydı.

Fakat kitapçığında öne sürdüğü fikirlerin dışında Marks ve Engels'e yazdığı mektuplarda açıkladığı gibi onu harekete geçiren "gizli nedenler" vardı. Kral naibi prensin İtalyan Savaşı'na Avusturya'nın yanında gireceğini biliyordu ve bununla ilgili kaygılanmıyordu; çünkü savaşın başarısız bir şekilde yürütüleceğini ve gidişatın kaçınılmaz bir sonla değişmesiyle birlikte devrimci sonuçlar elde edilebileceğini; fakat bunun ancak ulusal hareketin başından beri kral naibi prensin savaşını herhangi bir ulusal haklılığı olmaksızın bir hanedanlık meselesi olarak görmesi şartıyla gerçekleşebileceğini varsayıyordu. Lasalle'a göre Fransa'ya karşı açılabilircek rağbet görmeyen bir savaş devrim için "büyük bir şans" olabilir, diğer yandan hanedanlık liderliğinde popüler bir savaş, kitapçığında ayrıntılarıyla açıkladığı bütün karşı devrimci sonuçlara neden olabilirdi.

Dolayısıyla, bu bakış açısıyla, Engels'in kitapçığında öne sürdüğü taktiğin anlaşılması biraz güçtü. Askeri bakış açısıyla Engels, Almanya'nın Po'ya ve kendilerini savunmaya ihtiyacı olmadığını başarılı bir şekilde kanıtladı ve sonradan gelen savaş durumunda Po'nun yine de elde tutulması gerektiği, yani bir Fransız saldırısına karşı Avusturya'ya destek vermenin Almanya'nın görevi olduğu düşüncesi Lasalle'a oldukça şüpheli gözüktü; çünkü Bonaparte'ın Avusturya'ya yapacağı bir saldırının başarılı bir şekilde geri püskürtülmesinin ancak karşı devrimci sonuçlara yol açacağı oldukça açıktı. Alman Birliğinden destek alan Avusturya başarılı olursa Engels'in de bu kadar şiddetli bir biçimde kınadığı şekilde Avusturya'nın Yukarı İtalya'ya el uzatmaya devam edeceği açıktı ve Almanya'daki Habsburg hegemonyası güçlenecek ve Alman Birliğinin zavallı politikaları yeni bir yaşama başlayacaktı. Ve zafer kazanan Avusturya'nın Fransız zorbalığını bertaraf edeceğini varsaysak bile bunu ancak, devrimin çıkarları bir yana ne Fransız ne de Alman çıkarlarına hizmet edecek Bourgon rejimini yerine getirmek amacıyla yapacaktı.

Marks ve Engels'in geliştirdiği bakış açısını anlayabilmek için, Engels'in Marks'a yazdığı bir mektupta belirttiği gibi, her ikisinin de aynı nedenlerden "gizli nedenleri" olduğunu anlamamız gerekir: "Almanya içinde politik ya da polemik açıdan kendi topluluğumuzun çıkarları adına fikir belirtmemiz kesinlikle imkânsız." Buna rağmen Londra'daki iki arkadaşın "gizli nedenleri" Lasalle'ın kiler kadar açık değildir; çünkü Lasalle'ın onlara gönderdiği mektuplar hâlâ yok olmamışken onların Lasalle'a gönderdikleri mektuplar bulunmamaktadır; ama yine de nedenleri genel olarak o sıralar sürdürdükleri genel politika yazarı etkinliklerinde görülebilir. "Savoy, Nice ve Ren" başlıklı yaklaşık bir yıl sonra Savoy ve Nice'in Bonaparte tarafından ilhak edilmesine karşı çıkardığı ikinci kitapçıkta Engels, kitapçığın yazılmasında benimsenen bakış açısını açıkça anlatır.

İlk olarak hem Marks hem de Engels, Almanya'daki ulusal hareketin gerçek olduğuna inandı. "doğal olarak, içgüdüsel ve dolaysız bir biçimde" geliştiğini ve kendi hareketiyle birlikte isteksiz hükümetleri de ortadan kaldıracaklarını düşündüler. O an için, Yukarı İtalya'daki Avusturya egemenliği ve İtalyan bağımsızlık hareketi bu ulusal hareket için birbirinden farksızdı. Halkın içgüdüsel, 1. Fransız İmparator-

luğu'nun geleneklerinin temsilcisi olan Louis Bonaparte'a karşı bir savaş açılmasını talep ediyordu ve bu iç güdü haklıydı.

İkincisi, Almanya'nın gerçekten ciddi bir biçimde Fransa-Rusya ittifakının tehdidi altında olduğunu varsayıyorlardı. Marks *New York Tribune*'de İkinci İmparatorluğun mali durumu ve iç politik durumunun kritik bir noktaya ulaştığını ve Fransa'daki ihtilal rejimini ve Avrupa'daki karşı devrimin ömrünü ancak bir dış savaşın uzatabileceğini belirtti. Bonaparte'ın İtalya'yı özgürleştirmesinin, Fransa'nın kendisini zincir altında tutmayı sürdürmek, İtalya'ya ihtilal rejimine boyun eğdirmek Fransa'nın "doğal sınırlarını" Almanya'ya kadar ilerletmek, Avusturya'yı Rusya'nın piyonuna dönüştürmek ve Avrupa halklarını meşru ve gayri meşru karşı devrim adına bir savaşa sürüklemek için bir mazeret olabileceğinden korkuyordu. Engels'in ikinci kitapçığında değindiği gibi, Alman Birliğinin Avusturya adına sopayı eline almasını Rusya'nın Türkiye'ye rahatça geçebilmesi karşılığında Fransa için Ren'in sol kıyısını kazanmak üzere sahneye çıkması için belirleyici zaman olduğunu düşünüyordu.

Ve son olarak, Marks ve Engels, Alman hükümetlerinin ve özellikle Basel Barış Anlaşmasını mutlulukla karşılayan, Fransa'ya Ren'in sol kıyısını veren ve Avusturyalılar Ulm ve Austerlitz'de yenilgiye uğradığında gizlice mutlulukla ellerini ovuşturan Berlin'deki çok bilmişlerin Avusturya'yı güçsüz halde bırakacağını düşünüyordular. Onlara göre Alman hükümetlerinin ulusal bir hareketle kışkırtılmaya ihtiyacı vardı ve onların beklediği şey, Lasalle'ın yanıtında tam olarak aktardığı, Engels'in Lasalle'a gönderdiği mektubun bir kısmında açıklanır: "Fransa ve Rusya tarafından eş zamanlı olarak saldırıya uğradığımız bir savaş çok yaşasın; çünkü böyle umutsuz bir durumda şimdi Zitz ve Blum'da egemenliklerini sürdüren tüm toplulukların gücü tükenebilir ve tüm ülke kendisini kurtarabilmek amacıyla en canlı partiye yönelir. Lasalle bu görüşe tümüyle katıldığını ve Prusya hükümetinin savaş ilan etmesi durumunda, halkın başından beri savaşı Kutsal İttifakın karşı devrimci tasarılarının bir parçası olduğunu kabul etmesi koşuluyla devrime hizmet edeceğini kanıtlamak için Berlin'de kendisini yıpratmıştı söyledi. Olaylar Engels'in beklediği yönde gelişirse, Alman Birliği sistemi, Yukarı İtalya'daki Avusturya egemenliği ve Fransız ihtilal rejiminin tamamı ortadan kalkardı ve ancak bu

bakış açısıyla Engels'in taktiğini tam olarak anlayabilmenin mümkün olduğunu düşündü.

Tüm bunlar açıkça gösterir ki tartışanlar arasında temelde bir fikir ayrılığı yoktu; ancak Marks'ın bir yıl sonra belirttiği gibi sadece "mevcut koşullar üzerine birbirine karşıt yargılar" vardı. Ulusal ya da devrimci düşünceler konusunda aralarında bir fikir ayrılığı yoktu. Hepsi için son amaç proletaryanın kurtuluşuydu ve bu amacın gerçekleştirilmesi için kesinlikle gerekli olan şey büyük ulusal devletlerin kurulmasıydı. Onlar birer Alman olarak ilk olarak Alman ulusal birliğinin oluşturulmasıyla ilgileniyorlardı ve bunun için kesinlikle gerekli olan şey de Almanya'da çok hanedanlı düzenin ortadan kaldırılmasıydı. Hepsi ulusal çıkarlar peşinde olduğundan, hiç biri Alman hükümetlerini desteklemiyordu ve yenilgiye uğramalarını istiyordu. Hükümetler arasında bir savaş çıkması durumunda işçi sınıfının kendi bağımsızlık politikasını terk ederek kaderini egemen sınıflara teslim edebileceği düşüncesi üçüne de olası gelmedi; çünkü onların ulusal ruhu hanedanlık sloganları tarafından aldatılmalarına neden olamayacak kadar sağlam ve köklüydü.

Buna rağmen durum, devrimci yılların mirasının hanedanlık değişikliklerinde ortadan kaldırılmasıyla güçleşiyordu ve bu gerici ve devrimci amaçların karışımı içinde doğru bir tutum oluşturmak temel ilkelere çok. gerçeklerle ilgili bir sorundu. Her iki bakış açısı da gerçekleşmenin şiddetli testine tabi tutulamadı; ama bunu engelleyen gelişmeler açık bir şekilde Lasalle'ın "mevcut koşullar" üzerinde Marks ve Engels'ten daha doğru yargılara vardığını gösterdi. İki arkadaş Almanya'daki koşullar ile iletişimlerini bu kadar uzun süre koparmanın bedelini ödemek zorunda kaldı. Ayrıca Tsarcılığın fetih tutkusunu olmasa bile en azından bu tutkuyu tatmin etmek için elindeki pratik olasılıkları gözlerinde büyüttüler. Lasalle, Almanya'daki ulusal hareketin yalnızca geçmişten gelen bir Fransa nefretinden kaynaklandığını söylediğinde abartmış olabilir; fakat durum ne olursa olsun hareket, daha sonra çabalarının üzücü sonuçlarında da görüldüğü gibi—Alman *Nationalverein* (*) olarak bilinen başarısızlık—kesinlikle devrimci değildi.

(*) Ulusal birlik. —Alm.

Belki de Lassalle da Rusya tehlikesini hafife aldı. Kitapçığında Rusya'yı ikincil öneme sahip bir unsur olarak ele aldı; fakat ne olursa olsun, tam da Lassalle'ın önceden gördüğü gibi Prusya kral naibi prensi Prusya ordusunu hareketlendirdiğinde ve Alman Birliğini daha küçük devletlerin ordularını harekete geçirmeye çağırdığında da görüldüğü gibi, kendisini yakın zamanda gösterecek bir tehlike değildi. Bu askeri gösteri, hem yalancı Bonaparte'ı hem de Tsarı oldukça uzlaşmacı hale getirecek kadar yeterli olduğunu gösterdi. Kısa sürede Fransız ordusunun karargâhında beliren bir Rus generalinden güçlü bir cesaret alan Bonaparte, yenilgiye uğramış Avusturya imparatoruna barış teklif etti ve Venedik, Avusturya egemenliği altında kalırken Lombardy ile yetinmeyi kabul ederek resmi programını yarı yarıya terk etti. Tek başına bir Avrupa savaşı açacak bir konumda değildi ve Rusya da Polonya'da yaşadığı sorunlar, serflerin kurtuluşu ile ilgili yaşadığı güçlükler ve henüz tamamen yaralarını saramadığı Kırım Savaşı'nda aldığı darbeler nedeniyle dikkatli davranıyordu.

Devrimci taktikler konusunda yaşanan tartışmaları Villa Franca Barış Anlaşması yatıştırdı; fakat Lassalle, Marks ve Engels'e yazdığı mektuplarda bu konuya tekrar tekrar döndü ve haklı olduğu konusunda ısrar etti ve olayların gelişimi onun düşüncelerinin doğru olduğunu göstermişti. Yanıt mektupları elimizde olmadığından ve kendi görüşlerini planladıkları gibi bir manifesto da öne sürmediklerinden görüşleri ve karşı görüşleri tartmak imkânsızdır. Lassalle olayların gelişimini, İtalyan ulusal birliğinin gerçekte nasıl geliştiğini, kötü bir şekilde uygulamaya geçirilen "amaçlarının" isyanıyla Merkezi İtalyan hanedanlıklarının ortadan kaldırılmasını, Garibaldi ve gönüllüleri tarafından Sicilya ve Naples'in fethedilmesini ve tüm bu olayların bütün planlarını mahvederek Bonaparte'ın ayağını kaydırıldığını haklı bir şekilde belirtmiş olabilirdi, fakat en sonunda süttten kaymağı alan taraf Savoy Hanedanlığı oldu.

Ne yazık ki tartışma, Marks'ın burjuva partisiyle vakit kazanmaya çalışmayacak "güçlü biri" olduğunu belirterek onu tam olarak kazanma arzusunda olmasına rağmen, Lassalle'a olan güvensizliğini aşamaması yüzünden daha da şiddetlendi. *Heraclitus*'u biraz inceliksiz olsa da, demokratların öğünebileceği herhangi bir yapıttan çok daha iyiydi. Yine de Lassalle kendisine kalbini açarak yaklaştığında ve elini uzattığında

bile, onunla kurduğu iletişimde diplomasinin gerekli olduğunu düşündü. Lasalle'ı gözlem altında tutmak için "zekice idarenin" gerekli olduğunu söyledi ve eski kuşkularını uyandırmak için en ufak bir olay yeterliydi.

Örneğin, Friedlander Marks'a yeniden Viyana'daki *Die Presse*'de yazmasını teklif etti. Teklif yine Lasalle aracılığıyla; fakat bu kez koşulsuz olarak yapılmıştı; ama sonunda Friedlander bu konuyu kapattı ve bunun üzerine Marks, Lasalle'ın kasıtlı olarak işlerini bozduğundan şüphelendi. Ve yine, Marks'ın politik ekonomi üzerine çalışmalarının basımı şubat başından mart sonuna ertelendiğinde bunun Lasalle'ın "hilçelerinden" biri olduğundan tamamen emindi ve bunu unutmayacağına söz verdi. Aslında gecikme yalnızca yayıncının ihmalkârlığından kaynaklanıyordu ve onun bile baskıyı gündeme ait konuları ele aldıkları için Engels ve Lasalle'ın kitapçıklarını aradan çıkarmak için ertelediğini yönünde oldukça geçerli mazeretleri vardı.

3. Sürgün Yaşamında Yeni Mücadeleler

İtalyan savaşının belirsiz niteliği eski karşıtlıkları canlandırdı ve sürgünler arasında yeni bir kafa karışıklığına neden oldu.

İtalyan ve Fransız kaçaklar, Fransa'daki ihtilal rejiminin bağımsızlığını sürdürmesi için İtalyan hareketinin daha da karmaşılaştırılmasına karşı çıkarken Alman kaçaklar kendilerine on yıllık bir sürgüne mal olan aptallığı tekrarlama arzusundaydı. Fakat Lasalle'ın bakış açısından oldukça uzaklardı ve hatta kral naibi prensin huzurunda önlerinde açıldığına inandıkları ve paylaşmayı umdukları "Yeni Çağ" büyük bir coşkuyla destekliyorlardı. Freiligrath'ın aşağılayıcı bir biçimde söylediği gibi, affedilmek arzusuyla dolup taşıyorlardı ve "Majestelerinin" Rastatt'taki askeri mahkemeden önce Kinkel'in khanetini yerine getirmesi ve Alman birliğini oluşturmak için kılıcı çekmesi durumunda her türlü yurtsever eyleme girmeye hazırlardı.

Kinkel bir kere daha bu anlaşmazlıkta kendini gösterdi ve kendisini bu eğilimin sözcüsü yaptı, 1 Ocak 1859'da antik başlığıyla çok geçmeden vaaz ettiği fikirlere ihanet eden *Der Hermann* adında haftalık bir yayın çıkarmaya başladı. Yine Freiligrath'tan alıntı yapmak gerekirse, kısa sürede o sıralar Almanya'da hüküm süren "kışla avlusu

liberalizmine" koşmak için sabırsızlıkla titreyen "sıla hasreti çeken kahramanların" gözde yayın organı oldu; fakat tam da bu nedenden çok popülerleştii ve o kadar büyük bir ilgi gördü ki Edgar Bauer tarafından İşçi Eğitimi Birliği adına çıkarılan küçük bir işçi sınıfı gazetesii olan *Die Neue Zeit*'in varlığına son verdi. *Die Neue Zeit* basımını yapan kişinin parasıyla varlığını sürdürebiliyordu ve Kinkel bu kişiye *Der Hermann*'ın basımı için çok daha kârlı ve güvenilir bir sipariş verdiğinde doğal olarak yok oldu. Fakat Kinkel'in rezilce hilesi burjuva kaçaklar arasında bile takdirle karşılanmadı ve hatta Serbest Ticaret Yanlısı Faucher *Die Neue Zeit*'in kurtarılması için bir mali komite oluşturdu. Bu çabalar başarıyla sonuçlandı ve *Die Neue Zeit*, *Das Volk* yeni ismini alarak varlığını sürdürdü ve editörlüğüne Elard Biskamp geçti. Biskamps, Hesse *Electorates*inden gelen bir kaçaktı ve daha önce yazılarını *Die Neue Zeit*'e buradan gönderiyordu, ama şimdi tüm zamanını gazeteye ayırmak üzere öğretmenlik görevini bıraktı.

Kısa süre sonra Liebnecht ile birlikte, gazetede yazması için ikna etmek üzere Marks'ı ziyaret etti. 1850 yılında yaşanan anlaşmazlıktan beri Marks, İşçi Eğitim Birliği ile hiçbir ilişkiye girmemişti ve hatta Liebnecht'in içinde işçilerin olmadığı bir işçi partisi düşüncesinin kendisinin yararına bir çelişki olmasına rağmen, Liebnecht'e birlik ile tekrar iletişime girmesinden memnun olmadığını ifade etmişti. Fakat Marks'ın tatsız hatıralarının kısa sürede üstesinden gelemediğini ve kendilerini o ve Engels'in proletarya partisinin temsilcilerinin vekilliğini kimseden değil kendilerinden aldıklarını ve bunun eski dünyanın tüm partilerinin kendilerine duydukları özel nefretle onaylandığını bildirerek birliğin temsilciler heyetini şaşırttığını anlamak zor değildir.

Marks ilk başta *Das Volk*'ta yazmak teklifine hiç de iyi duygularla yaklaşmadı; fakat Kinkel'in işleri tamamen kendi yöntemiyle yürütmesine izin verilemeyeceğinin farkına vardı ve bu nedenle küçük bir gazetede ya da aslında editörlüğünü onun ve Engels'in yapmadığı bir gazetede yazmayı kabul etmemesine rağmen, Liebnecht'in editörlük işinde Biskamp'a yardım etmesini onayladı. Fakat gazetenin dağıtımına destek vereceğine, *New York Tribune*'den basılmış yazıları ekleyeceğine ve yazılı ve sözlü notlar ve ipuçlarıyla editörlere yardım edeceğine söz verdi. Engels'e yazdığı mektupta, *Das Volk*'u Paris'teki

Vorwärts ve *Deutsche Brüsseler Zeitung* gibi bir "bulvar gazetesi" olarak gördüğünü söyledi, fakat yine de onların yardımıyla bir Londra gazetesi çıkarılması şaydalı olabilirdi ve Biskamp karşılığında bir şey almamak üzere çalıştığı için desteği hak ediyordu.

"Bulvar gazetesi" Kinkel için bir rahatsızlık hafine geldiğinde, Marks kendi adına tüm kalbiyle gazeteye ağırlık verecek kadar büyük bir savaşçılık gösterdi. Gazeteyi su üstünde tutabilmek için dört sayfalık bir yayın olarak ve oldukça büyük bir formatta çıkan gazetenin en azından güçlkle varlığını sürdürebilmesi için kendi anlattığına göre birkaç kısa nottan oluşan yazıları aracılığıyla olmasa da zamanının ve enerjisinin çoğunu gazeteye verdi. Parti üyeleri ve destekçiler arasında biraz para verebilecek az sayıda kişi ve özellikle İtalyan savaşı üzerine askeri, teknik makaleler ve ağustos ayının sonunda gazetenin artık çıkmaması nedeniyle bu incelemenin üçüncü dördüncü yazılarının hiç yayınlanamamış olmasına rağmen arkadaşının yakın zamanda yayınlanmış bilimsel yapının değerli bir eleştirisini yazarak kalemiyle gazeteye destek veren Engels harekete geçirildi. Marks'ın gazeteyi ayakta tutabilmek için verdiği çabaların en rahatsız edici sonucu, Fidelio Hollinger adındaki matbaacının Marks'ı dikkat çekici baskı ücretinden sorumlu tutması oldu. Bu adil olmayan bir istektir; fakat "tüm Kinkel çetesinin bir kamu skandalı yaratmak için beklediklerini göz önünde bulundurarak ve gazeteyle bağlantısı olan çok sayıda kişinin durumu mahkemelerde kendilerini göstermelerine uygun olmadığı için" Marks borcu beş paundluk bir ödemeye birleştirdi.

Dask Volk'ün bıraktığı bir diğer miras ona çok daha büyük fedakârlıklara ve sıkıntılara mal oldu. 1 Nisan 1859'da, Cenova'da yaşayan Karl Vogt aralarında Freiligrath'ın da bulunduğu, Londra'daki Alman kaçaklarına Alman demokrasisi için İtalyan savaşına yönelik politik bir program gönderdi ve aynı zamanda onları programın ruhuna uygun olarak İsviçre'de çıkarılacak haftalık bir yayın organında işbirliği yapmaya çağırdı. Vogt, Burschenchaft hareketinde önemli bir rol oynamış Follen kardeşlerin yeğeniydi ve Robert Blum ile birlikte Frankfurt Meclisinin sol kanadının liderlerinden biriydi; aslında varlığı sona eren parlamentonun son eylemlerinden biri onu beş *Reich Regent*'tan biri olarak göreve getirmesiydi. Politik programını gönderdiğinde jeoloji profesörüydü ve Cenova Radikallerinin lideri olan Fazy

ile birlikte İsviçre Kurultayında Cenova'yı temsil ediyordu. Vogt, tarihi alana girdiği anda umutsuz bir şekilde yanlış yollara sapan, materyalizmin sınırlı bir formu olan doğal bilimlere dayanan materyalizmin ajitasyonunu yaparak Almanya'da kendisini unutturmadı. Cahillerin coşkulu hayranlığını kazanarak kötücül söylemlerle Ruge'un haklı bir biçimde "inceliksiz bir şekilde okul çocuklarına özgü" olarak nitelendirdiği düşüncelerinin propagandasını yaptı. Onun en tutulan sözlerinden biri şuydu: "Safranın karaciğerle, idrar torbasının da böbreklerle olduğu kadar düşünceler de beyin ile yan yanadır." O zamana kadar en sadık destekçisi olan Ludwig Büchner bile daha sonra bu türden bir "aydınlatma çalışmasından" ayrıldığında bunun biraz fazla olduğu anlaşıldı.

Vogt'un politik programı ile ilgili görüşünü almak için Marks'a yaklaşan Freiligrath, kısa ve anlamlı bir cevap aldı: "Boş sözler"; fakat Engels'e yazdığı mektuplarda Marks programı daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirdi: "Almanya, Alman sınırlarına dahil olmayan bölgelerinden vazgeçiyor. Avusturya'ya destek vermiyor. Fransız despotluğu geçici, Avusturya despotluğu ise kalıcı. Her iki despota da ölene kadar kanama izni veriliyor –ki bu şekilde Bonaparte'a yönelik kesin bir eğilim görülebilir. Almanya için silahlı tarafsızlık. Vogt'a en güvenilir kaynaklardan gelen bilgiye göre bizim yaşadığımız zamanda Almanya'da bir devimci hareket de düşünülemez. Avusturya, Bonaparte tarafından yıkılacak, anayurtta Prens Regent'in yardımıyla ılımlı liberal-ulusalcı bir gelişme başlayacak ve belki de Vogt bu gelişmenin saray soytarısı bile olabilir." Vogt'un bu mektupta da görülen Bonaparte'ın düşüncelerini paylaştığı şüphesi, kendisine teklif edilen haftalık yayını çıkarmamasına rağmen Avrupa'nın durumu ile ilgili, Bonapartist sloganlarla olan yakın ilişkisini şaşmaz bir şekilde gösteren çok sayıda inceleme yazısı yazdı.

Vogt politik programını, devrimci yıllardan beri Marks ile arkadaş olan ve *Neue Rheinische Revue*'de bir yazısı yayınlanmış; fakat asla Marks'ın arkadaşlarının ve politik destekçilerinin yakın grubu içinde olmayan, Baden'den bir kaçak olan Karl Blind'a da gönderdi. Aslında Blind, kendi küçük Baden Kantonlarını evrenin merkezi olarak gören yerel yurtsever ve cumhuriyetçilerden biriydi. Sık sık büyüklüklerine

ve kişiliklerince duyduğu saygıya rağmen bu "Devlet adamlarının" düşüncelerinin buharlaştığını düşünen Engels'in nüktelerine maruz kalıyorlardı. Blind konuyu bu kez Marks'a açtı ve Vogt'un Bonaparte tarafından para desteği aldığı ve bu ihanet eylemlerinin kanıtlarını ortaya çıkarabileceği konusunda onu bilgilendirdi. Vogt, Güney Almanyalı bir yazara 30,000 florinlik bir rüşvet vermeyi denemiş ve Londra'da da rüşvet girişimleri olmuştu. 1858 yazında Fazy ve arkadaşları ile Prens Jerome Bonaparte arasında İtalyan savaşını tartışmak üzere bir konferans gerçekleştirildi ve Rusya Grandükü Constantine'in Macaristan kralı yapılmasına karar verildi.

Marx, *Das Volk* ile ilgili meşcleri görüşmek üzere kendisini ziyaret eden Biskamp'a kolaylıkla renk vermenin bir Güney Alman zayıflığı olduğunu ekleyerek bu gerçeklerden bahsetti. Bismark, Marks'ın iznini almadan Blind'in açığa çıkardığı gerçeklerden bir kısmını *Das Volk*'da Reich Regent'in Reich'e ihanet eden kişi olarak suçlandığı hicivli bir yazıda kullandı ve bu yazının çıktığı sayının bir kopyasını Vogt'a gönderdi. Vogt bu saldırıyı *Bieler Handelskurier*'de işçilere İsviçre sürgünlüğü sırasında "Avareler" de dahil çeşitli hoş karşılanmayan adlarla bilinen ve şimdi de Alman işçileri arasında başından beri Avrupa polisi tarafından bilinen ve sadece işçileri tuzağa düşürmeyi başaran komplolar planlamak amacıyla baş liderleri Marks'ın öncülüğünde Londra'da toplandıkları "uyarıyla" cevap verdi. Marks "bu çirkin saldırıyla" çok fazla canını sıkmadı ve *Das Volk*'ta yazdığı genel bir aşağılama ile yetindi.

Marks, haziran başında *Das Volk*'a destek amacıyla arkadaşlar ve destekçiler arasında para toplamak için Manchester'a gitti. Onun yokluğunda Liebknecht, Vogt ve Blind tarafından ortaya çıkarılan gerçeklere saldıran bir kitapçığı keşfetti. Dizgici Vögelc kitapçığın el yazmalarının kendisine Blind tarafından verildiğini ve galleylerdeki düzeltmelerin Blind'in el yazısı olduğu konusunda ona bilgilendirdi. Birkaç gün sonra Liebknecht Matbaacı Hollinger'den basılmış kitapçığın bir kopyasını aldı ve birkaç yıldır muhabirliğini yaptığı Augsburg'daki *Allgemeine Zeitung*'a gönderdi. Bununla birlikte gönderdiği mektupta editöre kitapçığın ünlü bir Alman kaçağın yapıtı olduğunu ve suçlamalarının tamamının kanıtlanabileceğini bildirdi.

Allgemeine Zeitung bu malzemeyi yayınladı ve Vogt'un onur kırıcı yayın yaptıkları gerekçesiyle dava açması üzerine gazete vaat edilen kanıtları sağlaması için Liebnecht'e yöneldi. Buna karşılık Liebnecht durumu Blind'a aktardı ve Blind da *Allgemeine Zeitung*'un sorunlarının kendisini ilgilendirmediğini söyledi ve yazıda geçen gerçeklerden bazılarını Marks'a aktardığını ve bunların bir kısmını Urquhart'ın gazetelerinden biri olan *The Free Press*'te yayınladığını kabul etmek zorunda kalsa da, kitapçığın yazarı olduğunu bile inkâr etti. Doğal olarak Marks'ın bu konuda hiçbir sorumluluğu yoktu ve Liebnecht Marks'ın bu konuda sorumluluğunu kabul etmeyeceğini düşündüğü; fakat Marks, özellikle Vogt kendisini gereksiz bir şekilde olaya çektiği için Vogt'u ifşa etmek için mümkün olan her şeyi yapmanın görevi olduğunu düşündü. Fakat Blind'i kitapçığın yazarı olduğunu kabul ettirmek için verdiği çabalar bile ötekini inatçılığı yüzünden başarısız oldu ve Dizgici Vögele'nin orijinal el yazmasının kendisinin oldukça iyi tanıdığı Blind'in el yazması olduğu ve kitapçığın Hollinger'in baskı işlerinde düzenlenip basıldığı ifadesiyle yetinmek zorunda kaldı.

Olay Augsburg'ta yargıya intikal etmeden önce, büyük şairin yüzüncü doğum günü olan 10 Kasım 1859 tarihi için planlanan Schiller kutlamaları, Londra sürgünleri saflarında yeni bir tartışmaya neden oldu. Lasalle'dan alıntı yapacak olursak, bu gün Alman halkının "kültürel birliğinin" ve "ulusal dirilişin sevinçli vaaadinin" kanıtı olarak hem yurt içinde hem de yurtdışında tüm Alman halkı tarafından kutlanıyordu. Londra'da da kutlamalar düzenlendi ve Crystal Palace'da bir toplantı gerçekleştirilcek bunu Schiller Anma Kurumuna adanan törenler ve şairin yüzüncü doğumu ile başlayan konuşmalar takip edecekti. Fakat ne yazık ki Kinkel fraksiyonu hazırlıkların denetimini eline almayı ve en iğrenç ve küçük bir tarzda kendi çıkarlarına kullanmayı başardı. Bu grup, Londra'daki Prusya elçiliğinden bir görevliyi bu adam Köln komünist davasında kışkırtılmayacak bir ün kazanmasına rağmen varlığıyla kutlamaları şerefliendirmek üzere çağırdı ve aynı zamanda sürgünler arasındaki proleter unsurları toplantıdan uzak tutmak amacıyla elinden gelenin en iyisini yaptı. Beta takma adını kullanan Bettziech, Kinkel'in yazınsal sözcüsüydü ve *Die Gartenlaube*'de en mide bulandırıcı övgülerini düzdü ve aynı zamanda kutlamalarda yer almayı düşünen İşçi Eğitimi Birliği üyelerini alaya aldı.

Bu şartlar altında Marks ve Engels, Freiligrath'ın kutlamalarda yer almasını ve Kinkel'in akşamın ana konuşmasını yaptıktan sonra bir şiir okumayı düşünmesinden memnun olmayarak şaşırıldı. Marks arkadaşını "Kinkel'in gösterisi" olarak adlandırdığı kutlama ile bir ilişki içine girmesine karşı uyardı ve Freiligrath kendisinin de kuşkuları olduğunu ve belki de kutlamaların Kinkel'in kişisel kibrini okşamak amacıyla kullanıldığını kabul etti; fakat bütün bunlara rağmen Alman bir şair olarak kutlamalarda bulunmamasının olanaksız olduğunu ve Kinkel grubunun kendi amaçları için olayı suistimal etmeye çalışsa da toplantının amacının bu olmadığını düşündü. Buna rağmen ilk hazırlıklarda çok sayıda "tuhaf olay" yaşandı ve –insanlar ve olaylarla ilgili en iyi şeyleri en iyi bakış açısıyla görmeye karşı duyduğu kökten nefrete rağmen– Freiligrath'ın Marks'ın ne olursa olsun haklı olabileceğini düşünmesince yol açtı, yine de olayın içinde yer almakta kararlıydı; çünkü "belli niyetlere karşı" varlığıyla yokluğundan daha iyi çalışabileceğini düşünüyordu.

Marks ve özellikle Engels bu görüşe karşı çıktı ve Engels hislerini Freiligrath'ın "şairlere özgü kibirli büyüklüğü ve dalkavukluğu ile bir araya gelen işgüzarlığıyla" ilgili öfkeli sözlerle döktü, yine de bu fazla ileri gitmek oluyordu. Schiller kutlamaları sonunda gerçekleştiğinde, yüksekten uçan turnalar gibi yatak takkesinin üzerinden geçen büyük düşünürlerin ve şairlerin hatırasını kutlayan Alman cahilinin alışık olduğu yapay eğlencelerden daha fazlası olduğu anlaşıldı ve aşırı sol kanatta bile yankı buldu.

Marks Lasalle'a Freiligrath'la ilgili şikâyetlerde bulunduğunda, önceki şöyle yanıtladı: "Belki de toplantıdan uzak olsaydı daha iyi olurdu; fakat ne olursa olsun, kantatı bestelleyerek iyi bir şey yaptı. Bu şüphesiz kutlamalarda çıkan en iyi şeydi." Herwegh Zürih'te kutlamalar için özel bir şarkı besteledi ve Paris'teki yüzüncü yıl konuşması Schily tarafından okundu. Londra'da İşçi Eğitim Birliği, bir gün önce Liebnicht'in konuşma yaptığı özel Robert Blum anma toplantısında vicdanını yatıştırdıktan sonra Crystal Palace'taki toplantıya katıldı. Manchester'da kutlamalar, Wuppertal'den gelen ve Engels'in uzak-tan akrabası olan genç şair Siebel tarafından düzenlendi ve Engels onun çalışmalarında karşı çıkılacak bir şey görmedi. Engels, Marks'a yazdığı mektupta konuya yönelik hiçbir şikâyetinin olmadığını ve

Siebel'in "kuşkusuz sıradan; fakat makul olan" konuşmayı yapmayı amaçladığını söyledi. "Ayrıca *Wallenstein'in Camp'*ının sahnelenmesini organize ediyor. Provaların ikisine katıldım ve yeterli cesareti toplayabilirlerse, bütünüyle yolunda gidecek." Daha sonra Engels, oradaki kutlamalarla bağlantılı olarak kurulan Schiller Anıma Kurumu'nun başkanı oldu ve Wilhelm Wolff vasiyetinde bundan büyük oranda bahsetti.

Tüm bunlar olup biterken ve Marks ve Freiligrath arasında belli bir gerginlik kendini hissettirirken, Augsburg mahkemesi Vogt'un *Allgemeine Zeitung*'a karşı eyleminden haberdar oldu. Davacıya karşı mahkeme harcıyla iptal edildi; fakat davacının yasal yenilgisi ahlaki bir zafere dönüştü. Sanıklar, *Allgemeine Zeitung*'un editörleri ve yayıncıları Vogt'a karşı suçlamalarını destekleyen herhangi bir kanıt ortaya çıkaramadı ve Marks'ın bütünüyle gereğinden fazla bir neza-ketle "politik olarak çirkin bir ikiyüzlülük" olarak nitelendirdiği suçlamaya karşı kendilerini savunmakla yetindiler. Aslında onların tutumu yalnızca politik olarak değil; ahlaki açıdan da en şiddetli kınamayı hak ediyordu ve onların kozu bir politik rakibin kişisel onurunu alçaltmanın adil bir oyun olmasıydı. Nasıl olur da, diye soruyordu savunma, nasıl olur da Bavyeralı yargıçlar Bavyera hükümetini şiddetli bir şekilde eleştiren ve politik etkilikleri yüzünden yurtdışında yaşamak zorunda kalan birinin lehine karar verebilirdi? Eğer mahkeme sanıkları, on bir yıl önce Generaller Latour, Gagern ve Auerswald'ın ve Prens Lichnowsky'nin öldürülmesiyle özgürlük hayallerini uygulamaya geçirmeye çalışan Almanya'daki sosyal demokrat unsurların aleyhine bir karar verseydi, onaylama bağırıışları çınlayacaktı. Eğer Vogt eyleminde başarılı olsaydı, Klapka, Kossuth, Pulski, Teleki ve Mazzini'nin mahkeme önüne çıkmaması ve politik düşmanlarına karşı bir hüküm verilmesini talep etmemesi için hiçbir neden olmayacaktı.

Bu savunmanın alçak kurnazlığına rağmen ya da belki de tam da bu nedenle, yargıçlar etkilendi. Buna rağmen yasal vicdanları suçlamalarını kanıtlamakta tamamen başarısız olan sanıkların lehine bir karar verecek kadar esnek değildi; ama ayrıca Bavyera hükümeti ve Bavyera halkının nefret ettiği bir adama adaletli davranacak kadar güçlü değillerdi. Savcı, kararsızlık içinde bir yol buldu ve yargıçlar buna büyük bir istekle sarıldı. Resmi bahanelerle davayı jüri kararına

bıraktılar, bu Vogt için kesin bir yenilgi anlamına geliyordu; çünkü böyle bir davada kendisine yönelik suçlamaların kanıtlanması gerekmiyordu ve jüri üyelerinin kararlarının nedenlerini açıklamaları talep edilmiyordu.

Vogt umutsuz mücadelesinden vazgeçmedi ve bu yüzden onu suçlamaya gerek yoktur. Ne olursa olsun durumu kötü değildi; çünkü iki şehitlik nedeniyle keyiflenebilirdi: Haksız yere suçlanması ve kendisini suçlayanların kendisine karşı suçunu kanıtlayamamalarının yanında, mahkemeler de onun için adil bir karar vermeyi reddetmişti. Buna eşlik eden bir iki durum bu zaferi daha da güçlendirdi. Örneğin Biskamp'ın *Allgemeine Zeitung*'a gönderdiği bir mektup mahkeme önünde okunduğunda kamuoyunda utanç verici bir izlenim yarattı. Biskamp, Vogt'u suçlayanların başında geliyordu; fakat bu mektupta elinde suçlamalarına yönelik gerçek bir kanıtın olmadığını kabul ediyor ve bir iki varsayımla devam ediyor ve *Allgemeine Zeitung*'a *Das Volk*'un yayın hayatının sona ermesini dikkate alarak kendisini Liebnacht'in yanında ikinci Lonra muhabiri yapmayı düşünüp düşünmeyeceklerini sorarak sonlandırıyor. *Allgemeine Zeitung* davadan sonra bile kendi insanları tarafından, Marks ve Freiligrath tarafından kınandığını ve herkesin Marks'ın Vogt'tan çok daha bilgili bir düşünür olduğunu bildiğini, Freiligrath'ın ise politik ahlak söz konusu olduğunda kendisinden çok daha yükseklerde bulunduğunu söyleyerek Vogt'a yönelik üstü kapalı saldırılarını sürdürdü.

Editör Kolb tarafından kaleme alınan savunmanın yazılı ifadesinde Freiligrath'ın *Das Volk*'ta yazdığı ve Vogt'u suçlayan kişilerden biri olduğu belirtiliyordu. Bu ifadeler, Liebnacht'in kendisini açık bir şekilde ifade etmediği, Liebnacht'in mektuplarından kaynaklanan bir yanlış anlamadan dolayı Kolb tarafından söylenmişti. *Allgemeine Zeitung*'un dava ile ilgili raporu Londra'ya ulaştığında, Freiligrath derhal hiçbir zaman *Das Volk*'ta yazmadığını ve onun bilgisi ve izni olmadan adının Vogt'a karşı kullanıldığını belirten kısa bir demeç gönderdi. Vogt ve Fazy'nin yakın arkadaşlar olması ve Freiligrath'ın İsviçre Bankası'nda işe alınması Fazy'e bağlı olması göz önünde bulundurularak bu hareketten rahatsız edici sonuçlar çıkarıldı; fakat Freiligrath'ın görevi açık bir biçimde Vogt'a karşı öne çıkmak olsaydı bu çıkarımlar haklı olabilirdi; fakat durum bu şekilde değildi. Freiligrath'ın olayla

hiçbir ilgisi yoktu ve olaylar kötüye gittiğinde Kolb'ün kendi adının arkasına sığınarak kendisini koruma girişimine itiraz etmekte haklıydı. Fakat, Freiligrath'ın ifadesindeki kısa ve öz biçim, Marks'ı da tanı-mama şeklinde yorumlanabilirdi ve Marks demecin onunla yaşadığı ayrılık ve partiyi açık olarak tanımadığı yönündeki izlenimi düzelte-cek tek bir belirti olmamasını tuhaf buldu. Freiligrath'ın demecindeki biçim, Marks'ın parti adına onun Schiller'i öven bir şiiri yayınlaması-nı yasaklamak istemesinden kaynaklanmış olabilir, diğer yandan Freiligrath'ın Marks'ın gereksiz bir tartışma başlattığında ayrılığın da-ha da büyümesi için harekete geçmesi bekleniyordu.

Blind, *Allgemeine Zeitung*'da Vogt'un politikasını açık bir şekilde kınadığı; fakat aynı zamanda kitapçığı Vogt'a karşı yazdığını söyle-diğinde kasıtlı olarak yalan söylediğini belirttiği bir bildiri yayımlandı-ğında olaylar daha da kötüleşti. İki şahitin ifadeleri bu mektubuna eklendi: Dizgici Hollinger savunma metnini hazırlayan Vögele'in kitapçığın Blind tarafından yazıldığı ve Höllinger'in atölyesinde basıl-dığı ifadeleri "şeytani bir uydurmacaydı," Wiehe adlı ikinci bir dizgici de Hollinger'in tanıklığını destekleyen ifadelerde bulundu.

Marks ve Freiligrath arasındaki fikir ayrılıkları daha sonra talihsiz bir olayla büyüdü. Kinkel'in yazınsal binek atı Beta, *Die Garten-laube*'de Freiligrath'ı göklere çıkaran ve Freiligrath'ın şarkısını, özgürlüğünü ve karakterini elinden alan kötücül bir zehirli nefret ya-yıcısı olarak gösterilen Marks'a yönelik kötü sözler içeren bir saldırı ile noktalanan bir yazı yayınladı. Marks'ın yakıcı nefesiyle temasa geçtiğinden beri şair çok az şarkı söyleyebilmişti.

Yine de Marks ve Engels arasındaki mektuplaşmalardaki bir iki neşeli fikir alışverişinden sonra, 'Bir eşek. keyfi yerindeyken buz üstünde yürümeyi göze almakta ısrar eder.' sözünün geçerliliğini kanıtlamak arzusunda olan Vogt aracılığıyla yeni yılda karşı karşıya geldikleri 1859 yılı ile birlikte tüm bu olaylar temize çıkmış ve gömül-müş gibi gözüküyordu.

4. Ara Dönemler

1860 başında Vogt, "Allgemeine Zeitung'a Karşı Davam" adlı bir kitap yayımladı. Dava ile ilgili mahkeme tutanaklarının stenografik raporlarını ve yazılı ifadelerin ve diğer belgelerin tüm kopyalarını kapsıyordu. Tüm belgeler eksiksiz ve tam bir kesinlikle alıntılanmıştı.

Fakat tüm bunların dışında kitap, Vogt'un daha önce *Bieler Handelskurier*'de yayımladığı "Avarceler" hakkındaki eski saçmalığa çok daha ayrıntılı olarak yeniden değiniyordu. Marks, üyelerinin ana-vatandaki insanları sessizliklerini satın almak zorunda bırakacak şekilde şerefçilerini tehlikeye düşürerek geçindiği bir şantajcı topluluğun lideri olarak anlatılıyordu: "Almanya'daki insanlara belirtilen miktarda para verilen bir adrese kesin bir zamanda gönderilmediği takdirde şu ya da bu devrimci eylemde yer aldıkları yolunda kendilerini suçlamakla tehdit ettikleri bir değil, yüzlerce mektup gönderildi." diyordu Vogt. Bu en kötüsüydü; fakat kitapta Marks'a yönelik tek karalayıcı ifade bu değildi. Vogt'un hikâyesi bütünüyle yalan olsa da sürgün yaşamıyla ilgili her türden yarı gerçeğe o kadar iyi karıştırılmıştı ki sabtekarlığını bir an önce anlayabilmek için ayrıntıların tam bir bilgisi gerekliydi ve doğal olarak, Alman cahili, dünyada böyle bir detaylı bilgiye sahip olması beklenecek son kişiydi.

Bu nedenle kitap Almanyada büyük sansasyon yarattı ve liberal basın tarafından coşkuyla karşılandı. *National Zeitung*, Vogt'un ifadelerine dayanan uzun iki başmakale yayımladı ve ocak ayının sonlarına doğru kitabın bir kopyası Londra'ya vardığında, Marks'ın ev halkı arasında büyük bir heyecan yarattı ve özellikle Bayan Marks derinden sarsıldı. Londra'da kitabın bir kopyasını elde etmek zor olduğundan, Marks aceleyle Freiligrath'a gitti ve "arkadaşı" Vogt'tan herhangi bir kopya alıp almadığını sordu. Freiligrath buna çok gücendi ve Vogt'un arkadaşı olmadığı ve kitabın bir kopyasının eline geçmediği yanıtını verdi.

Marks, ne kadar alçakça olsalar da daima kendisine yönelik kö-tüleyici saldırılara cevap vermeye zahmet etmeye isteksiz olmasına rağmen, bu kez bir yanıtın kesinlikle gerekli olduğunun farkına vardı ve Vogt'un kitabının kopyası daha Londra'ya varmadan *National Zeitung*'a onur kırıcı yayın yaptığı gerekçesiyle dava açmaya karar

verdi. Gazete onu, on bir yıl boyunca Almanya'da bulunmaması dolayısıyla kişiliğini yargılayabilecek hiçbir olay olmamasına rağmen, politik önyargılarının kendisine karşı her şeyi inanmaya eğilimli hale gelmesine neden olduğu halkın önünde çok sayıda suç niteliğinde ve alçakça eylemlerle suçluyordu. Politik düşüncelerden ayrı olarak *National Zeitung*'u karısı ve çocuklarını göz önünde bulundurmadan kişiliğine hakaret etmiş olmasıyla suçlamaya hazırladı ve Vogt'a kendisini bir yazıyla yanıt verme keyfinden mahrum bıraktı.

Marks ilk olarak, Vogt'a karşı kanıtları olduğunu; fakat bir demokratın diğerine borçlu olduğu kişisel ilişkileri göz önünde bulundurarak ortaya koymaya istekli olmadığı varsayımı üzerinden Blind'a yöneldi. Görünüşe göre Marks yanılıyordu ve büyük olasılıkla Engels, Blind'ın önemli birisi haline gelmek amacıyla Vogt'un sözde rüşvet verme girişimlerini uydurduğunu; fakat olaylar rahatsız edici hale geldiğinde her şeyi kesin bir şekilde inkâr ettiğini ve böylece gittikçe daha fazla çelişkiye düştüğünü söylediğinde gerçeğe daha fazla yaklaşmıştı. Marks 4 Şubat'ta *The Free Press*'te Blind, Hollinger ve Wiehe'nin yazarı bilinmeyen kitabın Hollinger'in fabrikasında basılmadığı ifadelerinin yanlış olduğunu belirten İngilizce bir bildiri yayınladı. Bu bildiride ayrıca Karl, Blind'ın alçak bir yalancı olduğunu belirtti ve kendisini incinmiş hissediyorsa İngiliz mahkemelerinden yardım dileyebileceğini ekledi. Blind bu meydan okumayı kabul edecek kadar aptal değildi ve *Allgemeine Zeitung*'da Vogt'u şiddetle kınayan ve ona yine rüşvet suçu yükleyen; fakat söz konusu kitapçığı kendisinin, Blind'ın, yazdığını inkâr eden uzun bir demeç yayınlarak kendisini savunmaya çalıştı.

Marks bununla yetinmedi ve Wiehe'yi sulh yargıcının karşısına çıkarmayı ve onun, Wiehe'nin *Das Volk*'ta yeniden yayımlanması için kitapçığın türünü yeniden sayfalandırdığı onun da *Galley*'deki düzeltmelerde Blind'ın el yazısını fark ettiği ve Hollinger ve Blind'ın, ilkinin kendisine para teklif ederek, ikincisinin de gelecekte iyilikte bulunma sözü vererek ilk ifadesini verince ayarttıkları konusunda yazılı ve yeminli ifade elde etmeyi başardı. Bununla Blind, İngiliz ceza yasasına göre yargılanabilirdi ve Ernst Jones, Wiehe'nin yazılı ve yeminli ifadesine dayanarak tutuklanmasını sağlamayı önerdi; ancak bilginin bir kez ortaya çıkarılmasıyla bu konuda geri dönmenin imkânsız ola-

cağın ve daha sonra olayın yeniden değerlendirilmesi durumunda kendisinin Jones'un cezalandırılabilcecek bir suç işlemiş olabileceğini belirtti.

Blind'ın ailesini göz önünde bulundurarak Marks olayın bu kadar ileri gitmesini istemedi ve Wiehe'nin yazılı ve yeminli ifadesini, bunu kesinlikle hak etmiş olmasına rağmen bu adama karşı bilgiyi ortaya çıkardığı için Blind'ın ailesi hesabına çok üzüleceğini açıklayan bir mektupla birlikte Blind'ın arkadaşı olan Louis Blanc'a gönderdi. Bu mektup etkisini gösterdi ve 15 Şubat 1860 tarihinde, aynı zamanda *National Zeitung*'un kötuleyici karalamalarını tekrarlamış olan *The Daily Telegraph* yazarı bilinmeyen kitapçığın yazarının aslında Blind değil, Blind'ın bir aile arkadaşı olan Schaible adında biri olduğunu belirten bir duyuru yayınladı. Bu manevra yeterince açıktı; fakat Marks bunu umursamadı; çünkü amacına ulaşmış ve kendisini kitapçıkla ilgili tüm sorumluluktan temize çıkarmıştı.

Vogt'a karşı saldırısına başlamadan önce, Blind'a karşı kendi demccinin bir kopyasını ve Wichc'nin yazılı ve yeminli ifadesinin bir kopyasını gönderdiği Freiligrath'la bir uzlaşma denemesi yaptı; fakat bir cevap alamadı. Bu terslemeye rağmen Freiligrath'ı partinin tarihi haklılığının kanıtlanması ve Almanya'da daha sonraki konumu için Vogt olayının önemi konusunda ikna etmeye yönelik bir girişimde daha bulundu. Freiligrath'ın kendisine duymuş olabileceği tüm küskünlük duygularını ortadan kaldırmak için elinden geleni yaptı ve şöyle dedi: "Herhangi bir şekilde seni gücendirdiysem bunu herhangi bir zamanda telafi etmekten memnun olacağım. İnsana dair hiçbir şey bana yabancı değil." Onun konumunda olayın ne kadar tatsız olduğunu oldukça iyi anladığını söylüyordu; fakat Freiligrath en azından adını bu olaydan tamamen uzaklaştıramayacağını anlayacaktı. "İkimiz de biliyoruz ki yıllardır her birimiz kendi yöntemiyle bencilikten en uzak nedenlerle ve tüm şahsi menfaatleri ikinci plana atarak *classe la plus laborieuse et la plus miserable*'ın bayrağını yukarıda tuttuk ve önemsiz konularda durum ne olursa olsun yanlış anlaşılmalara nedeniyle birbirimizden uzaklaşırsak bu tarihe karşı küçük bir suç olurdu." Mektup, Freiligrath'a duyulan en içten dostluk duygularının ifadesiyle sonlandı.

Freiligrath kendisine uzatılan dostluk elini kabul etti; fakat "kalpsiz" Marks'ın teklif ettiği kadar sıcak bir şekilde değil. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de *classe la plus laborieuse et la plus miserable*'a sadık kalacağını ve bir dost ve yoldaş olarak Marks'la eski ilişkisini zevkle sürdüreceğini belirtti; fakat ekledi: Yedi yıldır –Komünistler Birliği'nin dağılmasından itibaren– parti ile hiçbir ilgim olmadı. Hiçbir zaman toplantılarına katılmadım, kararları ve eylemleri benim katılımım olmadan kararlaştırıldı. Bu nedenle gerçekte benim partiyle bağlantım uzun zaman önce kesilmişti. Bununla ilgili hiç şüphemiz olmadı, aramızdaki bir tür sessiz anlaşmaydı. Ve yalnızca hâlâ haklı olduğumu düşündüğümü söyleyebilirim. Benim yaradılışım, bütün şairler gibi, özgürlüğe ihtiyaç duyar. Parti bir kafes ve onun dışında, parti için bile olsa şarkı söylemek içindeyken söylemekten daha kolay. Ben, Komünistler Birliği'nin bir üyesi olmadan ve *Neue Rheinische Zeitung*'un editör kadrosuna katılmadan önce proletarya ve devrimin bir şairiydim. Gelecekte de bağımsız olarak kalmak, yalnızca kendime ait olmak ve bana uygun olduğunu düşündüğüm şekilde hareket etmek istiyorum." Freiligrath'ın politik ajitasyon rutininin duyduğu hoşnutsuzluk bu mektupta bir kez daha kendisini dışavurdu ve hatta gerçekte var olmayan şeyleri görmesine neden oldu. Onun hiçbir zaman katılmadığı parti toplantıları ve onun katılımı olmadan alınan kararlar ve eylemler gerçekte asla gerçekleşmemişti.

Marks yanıtında bunu belirtti ve bir kez daha aralarındaki tüm olası yanlış anlaşılımları ortadan kaldırmak amacıyla her şeyi yaptıktan sonra, şu sözlerle Freiligrath'ın en çok sevdiği söze atıfta bulundu: "Calhiller üzerimizde, bizim için her zaman calhillerin arasında kalmaktan daha iyi bir slogan olacaktır. Tutumumu açık bir şekilde açıkladım ve umarım benimle genel bir fikir birliği içindedir. Ayrıca bir partiden bahsederken sekiz yıl önce varlığı sona ermiş bir örgütten, editör kadrosundan söz ederken de on iki yıl önce dağılmış bir topluluktan bahsettiğimi söyleyerek yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmaya çalıştım. Partiden bahsederken bunu tarihsel anlamda yapıyorum." Marks'ın sözleri hem gönül alıcıydı hem de doğru noktalara değiniyordu; çünkü tarihi anlamda iki adam tüm farklara rağmen aynı topluluğa aitti. Marks'ın tutumu onu bütünüyle onurlandırdı, çünkü Vogt'un kendisine yaptığı şeytani saldırıları göz önünde bulundurup haklı olarak

Freiligrath'ın açık bir biçimde çamur atanla herhangi bir şekilde dayanışma içinde olduğu izlenimini yok etmesini isteyebilirdi. Fakat Freiligrath dostça ilişkilerini tazelemekle yetindi ve bundan sonra, Marks'ın olayda mümkün olduğunca Freiligrath'ın adını anmaktan kaçınarak kolaylaştırdığı kapalı bir tutum sürdürdü.

Vogt olayında Lasalle'la yaşanan bir tartışma daha farklı sonlandı. Marks bir önceki yılın kasım ayında İtalyan sorunu ile ilgili anlaşmazlıkları ile bağlantılı olarak bir mektup yazdı ve kendi ifadesini kullanacak olursak, mektubun tonu "oldukça dobraydı." Lasalle buna cevap vermedi ve Marks mektubun hislerini yaraladığını düşündü; fakat *National Zeitung* kendisine saldırdığında Marks doğal olarak Berlin'de- bağlantısı olmasının gerekliliğini hissetti ve Engels'ten ne de olsa diğerleriyle karşılaştırdınca "birinci sınıf bir adam olan" Lasalle'la aralarındaki sorunları yoluna koymasını istedi. Bu, kendisini Marks'a bir Urquhartçı olarak tanıtarak Alman basınıyla bağlantılı olarak kendisine hizmetlerini sunmak isten Fischel adlı Prusyalı bir *Assesor*'e dolaylı bir atıftı. Marks, Fischel aracılığıyla Lasalle'a iyi dileklerini gönderdi; fakat Lasalle, Londra'da kendisine ne kadar kılavuzluk etmiş olursa olsun haklı olarak kötü bir ünü olan Almanyadaki Coburg dükünün yazımsal fedailerine katılan "beceriksiz ve cahil adamla" bir iletişim içine girmeyi reddetti. Bundan kısa süre sonra Fischel'in başına çok kötü bir olay geldi.

Engels, Marks'ın isteğini yerine getiremeden önce, Lasalle'e uzun sessizliğini zamanının olmamasıyla açıklayan ve canlı bir şekilde Almanyada büyük bir sansasyon yaratan "üzücü Vogt olayıyla" ilgili bir şeyler yapılmasını isteyen bir mektup yazdı. Kuşkusuz Marks'ı tanıyan kişiler Vogt'un öyküsüne inanmayacaklardı; fakat tanımayanlar bundan etkilenebilirdi de; çünkü daha az zeki kişilerin tam olarak gerçek kabul edebileceği zekice yarı gerçeklerle desteklenmişti. Lasalle, Marks'ı bütün sorumluluktan muaf tutamayacağını; çünkü yalnızca Blind gibi zavallı bir yalancının sözlerine dayanarak Vogt'a karşı bu kadar ciddi suçlamaları kabul etmişti. Gerçekten Vogt'a karşı kanıtları yoksa Marks'ın savunmasına Vogt'a yönelik rüşvet suçlamasını geri çekerek başlaması gerekirdi. Doğal olarak Lasalle, bu kadar alçakça ve bir temeli olmayan iftiralarla suçlanan bir adama adil davranmanın büyük bir öz disiplin gerektirdiğinin farkındaydı; fakat

buna rağmen Marks için başında savunmasının etkisiz olmasını istemiyorsa sözlerinin doğru olduğunun kanıtını sunmalıydı. Ve Lasalle, Liebknecht'in *Allgemeine Zeitung* gibi gerici bir gazete adına yaptığı faaliyetlere şiddetle karşı çıktı, çünkü bunlar genç halk arasında büyük bir şaşkınlık ve partiye karşı öfke yaratabilirdi.

Marks bu mektubu aldığı anda, Vogt'un kitabı hâlâ eline geçmemişti ve bu nedenle durumun bütünüyle farkında olacak bir konumda değildi; fakat Lasalle'ın Vogt'un onuru adına savunmasını değiştirmeye başlaması gerektiği önerisinin, özellikle Blind'ın üstü kapalı ifadelerinden çok Vogt'un Bonapartist entrikalarının kesinliğine daha çok güvendiğinden, Marks'ı memnun etmediğini anlamak zor değildir. Lasalle'ın, Liebknecht'in *Allgemeine Zeitung*'la olan bağlantısını şiddetle kınamasına da katılamıyordu. Marks kesinlikle bu gazetenin destekçisi değildi ve *Rheinische Zeitung* yayın hayatına devam ederken ona karşı canlı bir şekilde mücadele vermişti; fakat diğer alanlarda karşı devrimci bir gazete olsa da en azından sütunlarında dış politikayla ilgili çok çeşitli görüşlere yer veriyordu ve bu açıdan Alman basınında ayrıcalıklı bir konuma sahipti.

Bu nedenle Marks kısmen kaba bir şekilde *Allgemeine Zeitung*'un *Volkzeitung* kadar iyi olduğu yolunda bir cevap verdi. *National Zeitung*'a onur kırıcı yayın yaptıkları suçuyla dava açacağını ve Vogt'a bir cevap yazacağını; fakat yazının giriş bölümünde Alman halkının görüşlerinin umrunda olmadığını açıklığa kavuşturacaktı. Lasalle kendi adına Marks'ın kızgın sözlerini gereğinden fazla ciddiye aldı ve *Volkzeitung* gibi demokrat bir gazetenin "Almanya'daki en fazla adı çıkmış ve utanmaz gazete bozuntusu" ile bir tutmasına itiraz etti. Genel olarak Marks'ı, en azından kendisi Vogt'a bir yanıt yazmadan önce, *National Zeitung*'a dava açmaması konusunda uyardı ve Marks'ın bu yanıt mektubu ile duygularını incitmediği ve "dürüst ve içten dostluğunun" güvencesini kabul edeceği umuduyla sonlandırdı.

Lasalle'ın umutları boşunaydı. Engels'e yazdığı mektupta Marks, Lasalle'ın mektubu ile ilgili en sert sözleri kullandı ve bunu Lasalle'a karşı herhangi bir güvensizlik duymadığını göstermek amacıyla yapmış olmasına ve bu "resmi suçlamaların" kendisiyle ilgili fikrini değiştirmemesine rağmen Lewy'nin Londra'ya getirdiği "resmi suçlamaları" bile hatırladı. Fakat Lasalle suçlamaların çapını göz önünde

bulundurarak Marks'ın bunları görmezden gelmesinde ve ağırbaşlı bir biçimle gericiliğin en kötü günlerinde gösterdiği fedakârlığı ve Ren Eyaleti'ndeki işçilere verdiği hizmeti iyi ve inandırıcı bir şekilde açıklayarak intikamını almasında herhangi bir erdem göremiyordu.

Marks, Lasalle'a Freiligrath'a davrandığı gibi davranmadı ve Lasalle'ın yanıtı da farklıydı. Marks'a verebileceği en iyi tavsiyeyi verdi ve memnuniyetle rıza göstermesinin, tavsiyesinin dikkate alınmamasından etkilenmesine neden olmasına izin vermedi.

5. Herr Vogt

Çok geçmeden Lasalle'ın Prusya mahkemelerine başvurmaya karşı uyarısının haklı olduğu görüldü. Fischel'in aracılığıyla Marks, Avukat Weber'e *National Zeitung*'a onur kırıcı yayın yapmak suçlamasıyla dava açması talimatını verdi, fakat o, en azından eylemini mahkemede duyurmayı güvence altına alan Vogt'tan daha az başarılı oldu. "Yetersiz kanıt" nedeniyle mahkeme eylemin yargıya intikal etmesini reddetti; çünkü karalayıcı ifadeler "yalnızca diğer insanların ifadelerini aktaran" *National Zeitung* tarafından ilk ağızdan söylenmemiştir. Bu saçmalık yüksek mahkeme tarafından reddedildi; ancak bir grup şantajcının ve kalpazanın "yönlendirici ve en üst lideri" olarak adlandırılmanın Marks'a yönelik bir hakaret olmadığı saçmalığıyla yer değiştirmek üzere. Nihai temyiz mahkemesi bu garip kararda "hiçbir yasal hata" bulamadı ve böylece Marks'ın davası bir kenara bırakıldı.

Elinde kalan tek şey Vogt'a kendi yanıtını yazmaktı ve bu da neredeyse bir yılını aldı. Vogt'ın çıkardığı tüm söylenti ve dedikoduları çürütmek üzere, dünyanın her yerinden insanlarla kapsamlı ve uzun süreli mektuplaşmalar gerekiyordu. Yanıt 17 Kasım 1860'da tamamlandı ve Marks bu yazıya basit bir biçimde Herr Vogt adını verdi. Bu, Marks'ın yeniden basılmayan bağımsız çalışmalarından biridir ve büyük olasılıkla kaybolmamış çok az sayıda kopyası vardır. Yeniden basılmamasının iki nedeni vardır: Öncelikle sıkışık olarak basılmış 192 sayfaya kadar ulaşan uzun bir yazıdır –Marks normal baskıda iki kat olacağını söylemiştir –ve ikincisi, içindeki tüm göndermelerin günümüz okuru için anlaşılır hale getirilmesi için detaylı bir yorum ge-

rektirecektir. Genel olarak bu çabaya değmez; çünkü Marks'ın ele aldığı olayın büyük çoğunluğu rakibinin zorlamasıyla yazılmıştır ve uzun zaman önce bütünüyle ve olması gerektiği gibi unutulmuş olaylarla ilgilidir. Kitabı okurken Marks'ın kendisiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan iftiralarla dolu saldırılara karşı kendisini savunduğunu görmek insana ister istemez bir rahatsızlık verir. Diğer yandan kitap yazınsal zevk sahiplerine sıra dışı bir ikram sunar. İlk sayfada Marks, sonraki sayfalarda Shakespeare'e özgü bir mizahla takip ettiği bir tez ortaya atar: "Karl Vogt'un aslı Sir John Falstaff'tan gelir ve zoolojik dirilişinde karakterinden hiçbir şey kaybetmemiştir." Konu ne kadar uzatılırsa uzatılsın, Marks'ın ellerinde asla tekdüze hale gelmez ve onun klasik ve modern edebiyatla engin aşinalığı, iftiracıya karşı etkili bir şekilde isabet eden üst üste oklar fırlatmasına imkân sağlar.

Herr Vogt'ta "Avareler"le yeniden karşılaşırız; fakat bu kez 1849-1850 kışındaki ayaklanmanın izdihamından sonra İsviçre'ye kaçan ve talihsizliklerindeki neşe ile Ccnova güzellerinin kalbini kazanan ve aynı zamanda yerel cahilleri şaşırtan bir grup tasasız öğrenci olarak. *Herr Vogt* yazıldığı sırada topluluk on yıldır dağılmış durumdaydı; ama üyelerinden biri, Sigismund Borkheim, Londra'nın saygıdeğer tüccarlarından biri olduğundan, Marks'a kaçak öğrencilerin zararsız muzipliklerinin canlı bir anlatımını aktardı. Marks, Borkheim'in sadık dostluğunu kazandı ve yalnızca İngiltere'de değil, Fransa ve İsviçre'de de bulunan çok sayıda kaçağın çoğunun kendisini çok az tanıması ve bazılarının onu hiç tanınamasına rağmen yardımına koşmaları onun için genelde büyük bir teselli oldu. Özellikle, İsviçre işçi sınıfı hareketinin güvenilir lideri Johann Philip Becker'in cömert yardımları kendisini oldukça sevindirdi.

Ne yazık ki Marks'ın Vogt'un hile ve yalanlarını son noktasına kadar nasıl eksiksiz bir biçimde ifşa ettiğini ayrıntılarıyla anlatmak imkânsızdır ve aslında Vogt'a karşı yürüttüğü karşı saldırı daha önemlidir; çünkü hem hainliği hem de cehaletiyle Vogt'un propagandası yalancı Bonaparte tarafından sürdürülen sloganın bir yankısından başka bir şey değildi. Daha sonra Ulusal Savunma Hükümetinin, II. İmparatorluğun devrilmesinden sonra yayınladığı belgeler, 1859 Ağustos'unda Vogt tarafından yalancı Bonaparte'in gizli fonlarından aldığı otuz gümüş madeni para, yani 40.000 frank için imzaladığı faturayı da

içerir. Vogt'un bu parayı Macaristanlı devrimciler aracılığıyla almış olması mümkündür ve durum ne olursa olsun, bu en merhametli açıklamadır; çünkü Klapka ile oldukça iyi bir dostluğu vardı ve Alman demokrasisinin Bonaparte'a yönelik konumunun Macaristan demokrasisinden farklı olduğunu ve Macaristan demokrasisinin Alman demokrasisi için utanç verici bir ihanet niteliğinde olabilecek maceralara adım atabileceğini fark edemedi.

Vogt hakkındaki gerçek ne olursa olsun, Tuileries'ten para almadığını varsaydığımızda bile, Marks'ın Vogt'un propagandasının mantıken Bonaparte'ın sloganlarına dayandığını inkâr edilemez bir biçimde kanıtladığı gerçekliğini korur. Bu bölümler o zamanlar Avrupa'daki koşulları incelememizde bize ışık tutar ve kitabın bugün bile oldukça aydınlatıcı en değerli kısmını oluşturur.

O zamanlar Marks'la ilişkileri dostluktan çok düşmanlığa dayanan Lothar Bucher, kitabın yakın tarihin kısa ve detaylı bir özetini sunduğunu söyledi ve Lasalle "her yönüyle bir başyapıt" olarak karşılayarak, alışıldık açık üslubuyla şimdi Marks'ın Vogt'un ahlaksızlığı hakkında neden bu kadar emin olduğunu anladığını; çünkü onun "gerçekte var olan kanıtları oldukça önemli tanıklıklarla" desteklediğini söyledi. Hatta Engels, daha yalın bir biçimle yazılmış ve gerektiği yerde konuşan *Herr Vogt'un Onsekizinci Brumaire*'den daha iyi olduğunu ve aslında Marks'ın o zamanadək yazdığı en iyi polemik olduğunu düşündü. Tam tersine, *Onsekizinci Brumaire* ve Proudhon'a karşı polemigi zamanla daha fazla öne çıkarken, *Herr Vogt* gittikçe daha fazla arka planda kaldı. Bu kısmen yazının kendisinden, çünkü ne olursa olsun Vogt olayı bir dereceye kadar önemsiz bir olaydı, kısmen de Marks'ın kendisinden, büyük yeteneğinden ve küçük zaaflarından kaynaklanıyordu.

Bu durumda kesinlikle yok edilmesi gereken şeyin cahillerin önyargıları olmasına rağmen, polemiklerde cahillerin ikna edilmesi için gerekli olan düşük seviyeye inemiyordu. Kitap yalnızca, Bayan Marks'ın biraz safça; ama yerinde olarak "önemli insanlar" dediği kişiler, başka bir deyişle Marks'ın Vogt'un göstermeye çalıştığı kötü adam olmadığının söylenmesinin gerekmediği; ancak kitabı yazımsal nitelikleri nedeniyle okuyacak kadar zevk ve anlayışa sahip kişileri ikna edebildi. "Eski düşmanımız Ruge bile kitabın çok eğlenceli bir

yapıt olduğunu düşünüyor." diye yazıyordu Bayan Marks. Yine de kitap değerli yurtseverlerin çok üstündeydi ve onların topluluklarına neredeyse hiç nüfuz edemedi ve anti-sosyalist yasa günlerinde bile Bamburger ve Treitschke gibi zor beğenir yazarlar Vogt'un "Avarelerini" Alman sosyal demokrasisine karşı hizmet verdikleri gerekçeyle umursamadı.

Bununla birlikte Marks, ticaret konularında hiçbir zaman yakasını bırakmayan şanssızlıklardan da mahrum kalmadı; fakat bu kez tamamen hatasız değildi. Engels kitabı Almanya'da bastırması ve yayınlaması için ısrar etti ve o zamanlar hüküm süren koşullar göz önünde bulundurulduğunda bu mümkündü. Lasalle da sadece daha az paraya mal olacağı için böyle yapmasını tavsiye etti, Engels'in ise daha önemli fikirleri vardı: "Göçmen edebiyatında da daha önce yüzlerce kez aynı tecrübeyi yaşadık. Hep aynı etkisizlik, her zamanki su yoluna atılan para, çalışma ve bunun üzerine bir de can sıkıntısı... Eğer kimse görmeyecekse Vogt'a bir cevap yazmanın ne anlamı var?" Fakat Marks el yazmalarını hem kâr hem de zarar için aynı hisseye sahip olacak Londra'daki Alman bir yayıncıya vermekte ısrar etti ve 12 pound'unu Borkheim'den, 8 pound'unu da Lasalle'dan aldığı 25 pound'u önceden verdi; fakat yeni firma o kadar sarsaktı ki kitabın Almanya'da dağıtımı için doğru dürüst hazırlık yapamadı ve kısa sürede tamamen iflas etti. Marks önceden ödediği paranın bir kısmını geri alamadı ve yazılı bir kontrat imzalamayı ihmal ettiği için yayıncının ortağının baskı maliyetini geri almak için kendisine karşı başlattığı yasal işlemler sonucunda neredeyse bir o kadar para daha ödemek zorunda kaldı.

Vogt'la yaşanan sorunlar başladığında Marks'ın arkadaşı İmandt şöyle yazdı: "Konu hakkında yazmak zorunda kalmak istemezdim ve elini böyle bir pislik yığınına sokacak olursan şaşıracağım." ve Rus ve Macar arkadaşlardan da aynı tavsiye geldi. Bugün, insanın neredeyse keşke bu tavsiyeyi uysaydı diyesi gelir. İşlerinin kötü gitmesi kendisine çok sayıda arkadaş kazandırdı ve özellikle kendisine güçlü bir destek vermiş olan İşçi Eğitimi Birliğiyle dostça ilişkilerini devam ettirmesini sağladı. Diğer yandan, aynı oranda fayda sağlamadan feda edilen güç ve zamana rağmen ya da tam da bu yüzden yaşamının en büyük yapıtına yardımcı olmaktan çok onu engelledi ve aynı zamanda çok ciddi aile içi sorunlar yaşamasına neden oldu.

6. Aile İçi ve Kişisel Meseleler

"Vogt'un alçakça saldırısının yarattığı korkunç can sıkıntısı," tüm kalbi ve ruhuyla eşinin yanında yer alan Bayan Marks'ı Marks'ın kendisinden çok daha fazla sarstı. Ona çok sayıda uykusuz geceye mal oldu ve cesur bir şekilde dayanıp matbaacı için o kadar uzun olan bir kopyasını çıkarmasına rağmen, bu çalışmayı bitirmek üzereyken bir çöküntü yaşadı. Bir doktor çağırıldı ve doktor çiçek hastalığı teşhisi koyarak çocukların hemen evden uzaklaştırılmasını istedi.

Bunu korkunç günler takip etti. Çocuklara Libknecht bakarken, Marks ve ailenin sadık hizmetçisi Lenchen Demuth, Bayan Marks ile ilgilendi. Asla yanından ayrılmayan kocası için yakıcı acılar, uykusuzluk ve endişe sancıları çekti ve bilincini hiç kaybetmemesine rağmen neredeyse tüm fiziksel yetilerini kaybetti. Bir hafta sonra neyse ki kendisine iki kez aşı yapılmış olduğu için başka bir kriz gerçekleşti ve sonunda doktor bu korkunç hastalığın aslında büyük bir talih yapıtı olduğunu söyledi. Aylardır yaşadığı sinirsel yorgunluk bünyesinin bir yerde, bir markette ya da belki de bir otobüste kapıldığı bir zehre kurban gitmesine neden olmuştu; fakat bu hastalık olmasaydı durumu şüphesiz tehlikeli bir sinirsel ateş ya da bunun kadar ciddi bir şeye yol açabilirdi.

Bayan Marks henüz iyileşmeye başlamıştı ki Marks'ın yaşadığı kaygı, üzüntü ve eziyetlerin toplamı onun da hastalanmasına neden oldu. Kronik karaciğer hastalığı ilk kez bu kadar şiddetli bir hal aldı ve doktor onun durumunun da yaşadığı bitmek bilmez yorucu heyecandan kaynaklandığını söyledi. *Her Voggt* bir kuruş bile kazandırmadı ve *New York Tribune* onu yine yarı ödemeye tabi tuttu; böylece alacaklılar evi dört bir yandan kuşatmaya başladı. İyileşme döneminden sonra, eşinin Bayan Weydemeyer'e yazdığı gibi, "atalarının, tütün ve peynirin ülkesi Hollanda'ya akın etmeye," amcasını biraz nakit parayı elden çıkarmaya ikna edip edemeyeceğini görmeye karar verdi.

Bu mektup 11 Mart 1861 tarihine aittir ve neşeli gülyeryüzlü mizaç, Jenny Marks'ın kocasından daha az sahip olmadığı "doğal canlılığını" canlı bir kanıtını gözler önüne serer. Yıllar süren sessizlikten sonra, Amerika'daki sürgün hayatında bu dünyanın sıkıntılarından kendi payına düşeni çeken Weydemeyerler yeniden yazdı ve Bayan Marks

çok geçmeden, tüm ızdırıp ve sefalet boyunca kendisine devam edebilmesi için yeterli cesareti veren tek şeyin, "varlıklarının tek aydınlık noktası, yaşamlarının ışığı" çocuklarında buldukları mutluluk olduğunu belirterek "yürekli ve sadık talihsiz arkadaşına, savaşçıya ve acı çekene kalbini döktü. On yedi yaşındaki Jenny bol, koyu, parlak ve düz saçları; aynı derecede koyu, parlak ve yumuşak gözleri, yetişme çağındaki İngilizlere özgü ercole teniyle babasına benzliyordu. On beş yaşındaki Laura, "dalgalı, kıvrıkcık, kestane rengi saçları ve ateş gibi parlayan yeşil yanar döner gözleriyle daha çok annesi gibiydi. Her iki kızın da teni o kadar güzel ve kızlar aynı zamanda o kadar az kibirliler ki sık sık şaşırıyorum; çünkü o yaşta hâlâ kısa etekler giyen ve gereksiz süsler takan anneleri için aynı şeyi söyleyemeyeceğim."

Fakat daha büyük iki kız çocuğu ebeveynleri için büyük bir mutluluk kaynağı olsa da tüm evin kayıtsız şartsız sevgilisi en küçük kız Eleanor ya da evdeki lakabıyla Tussy'di. "Çocuğumuz, zavalı küçük şairimiz Edgar öldüğünde doğdu ve ona duyduğumuz tüm sevgi ve şefkat onun küçük kız kardeşine aktarıldı ve daha büyük kızlar ona baktılar ve neredeyse anneye özgü bir ilgiyle ilgilendiler. Fakat o zaman onun kadar sevilesi, bir resim kadar sevimli ve iyi huylu bir çocuk bulmak güç olurdu. Özellikle sevinçle saçına şeyler konuşuyor. Bunu, sabah akşam ona sürekli arkadaşlık eden Grimm kardeşlerden öğrendi. Hepimiz sonunda neredeyse tükenene kadar ona yüksek sesle masal okumak zorundayız, fakat 'Mavi Sakal'ı ya da 'Küçük Kar Beyaz'ı ya da 'Rumpelstilzchen' öykülerinden birini bitirmeden bırakırsak vah bize. Bu masallar sayesinde çocuk Almanca öğrendi ve dikkate değer bir akıcılık ve doğru bir dilbilgisiyle konuşuyor ve aslında bakılırsa doğal olarak İngilizce de öğrendi. Çocuk Karl'ın gözdesi, kahkahası ve neşeli gevezelikleri onun çoğu sıkıntılarını ortadan kaldırıyor." Daha sonra evin sadık dostu ve hizmetçisi Lenchen'i över: "Onu eşine sor. Sana bizim için ne kadar değerli olduğunu söyleyecektir. On altı yıldır bizimle beraber ve yaşamımızdaki tüm fırtına ve gerginliğe cesaretle katlandı." Büyüleyici mektup Karl'ın arkadaşları ve sadakatten yoksun olduklarını gösteren kişilerden bahsederek bitirir ve kadınsı üslubu ile onları Marks'ın yapabileceğinden daha sert bir şekilde eleştirir. Freiligrath ailesinin bayanlarıyla neden tüm ilişkisini kestiğini açıklayarak "Yarı önlemlerden hoşlanmıyorum," diye yazar.

Aynı zamanda Hollanda'ya "baskın" oldukça başarılı oldu ve amcası Philips'i ziyaret ettikten sonra Marks, Lasalle'ın sürekli önerdiği gibi bir parti yayın organı kurmak için bir şeyler yapılıp yapılamayacağını görmek üzere Berlin'e geçti. Böyle bir yayın organının eksikliği, özellikle kriz sırasında kendisini güçlü bir şekilde hissettirmişti ve William'ın, o zaman Kral William'ın tahta geçtikten sonra 1861 Ocak'ında ilan ettiği genel af sayesinde şimdi bu eksikliği gidermenin bir olanağı vardı. Genel af nereden bakılırsa bakılsın yeterince kötüydü, ama en azından bir zamanlar *Neue Rheinische Zeitung*'un editörleri olan kişilerin Almanya'ya geri dönmesine izin veriyordu.

Marks, Lasalle tarafından Berlin'de "en büyük içtenlikle" karşılandı; fakat "mekan" onun için "kişisel olarak itici" olarak kaldı. Bir niteliğe sahip politikalardan çok, yalnızca polisle ağız kavgaları ve ordu ve siviller arasındaki karşıtlık: "Berlin'deki atmosfer küstah ve ciddiyetsiz. Meclisler küçümsemeyle karşılanıyor." 1848 yılının kesinlikle hiç de Titan olmayan uzlaşmacılarıyla karşılaştırıldığında, Simson'ları ve Vincke'leriyle Prusya Temsilciler Meclisini "bürokrasi ve okul sırasının tuhaf bir karışımı" olarak gördü. Bu cüceler toplantısında en azından görüntüdeki yarı düzgün kişiler, bir yanda Waldeck ve diğer yanda Wagener ve "Don Kişot" von Blankenburg'du. Buna rağmen aydınlanmaya yönelik gencl bir eğilim ve halkın büyük bir kesiminde burjuva basınına karşı bir memnuniyetsizlik seziyordu; bütün sınıflardan halk bir felaketi kaçınılmaz olarak görüyordu. Sonbaharda gerçekleştirilecek seçimlerde kral tarafından kızıl cumhuriyetçiler olarak görülen daha önceki uzlaşmacıların seçilmesi kesindi; böylece olaylar yeni askeri bütçe üzerinde gelişebilirdi. Bu yüzden Marks, Lasalle'ın bir gazete kurma planını, en azından ilkede, düşünmeye değer buldu.

Fakat detaylar konusunda Lasalle'la fikir birliği içinde değildi. Lasalle, editörlüğün Marks, Engels ve kendisinden oluşan bir üç kişilik yönetimin elinde olmasını önerdi; fakat politika konularında Marks ve Engels'in kendi aralarında bir oy hakkına sahip olması şartıyla; çünkü aksi taktirde kendisini her zaman az oyla mağlup olmuş bulabilirdi. Bu sıra dışı teklif daha başlangıçta sorun anlamına gelebilirdi ve büyük olasılıkla Lasalle bu teklifi sadece laf arasında söylemişti; fakat durum ne olursa olsun, Marks'ın ona gazeteyle ilgili hiç de önemli bir söz

hakkı vermeye niyeti olmadığı düşünüldüğünde önemli değildir. Engels'e yazdığı mektupta, belli eğitimli gruplar arasında *Heraclitus*'u ile belli asalak gruplar arasında da zengin masası ve şarabı ile kazandığı ün ile Lasalle'ın doğal olarak genel halk arasında saygınlığını yitirdiğinin farkında olmadığını belirtiyordu ve onun her zaman haklı olduğu yolunda ısrarı, 'kuramsal anlayış'a umutsuz düşkünlüğü – adam ikinci bir güce yükseltilmiş yeni bir Hegel felsefesi siteminin ve bunu kendisinin yazacağının hayalini kuruyor– eski Fransız liberalizmi hastalığı, kendini beğenmiş kalemi, kendine çok fazla güvenmesi vs. var. Katı disiplin altında editörlerden biri olarak iyi hizmet verebilir; aksi taktirde bize yalnızca zarar verir. Bu, Marks'ın Lasalle'la yaptığı görüşmeler üzerine Engels'e bildirdikleriydi ve ev sahibini kırmak istemediği için kararı Engels ve Wilhelm Wolff ile görüşene kadar ertelediğini ekledi. Engels de Marks'la aynı şüphelere sahipti ve o da Lasalle'ın önerilerine karşı çıktı.

Durum ne olursa olsun, tüm plan Lasalle'ın bir keresinde kâhinlere özgü bir şekilde söylediği gibi gelişti, İspanya'da bir kale. Prusya genel affının kurnazlığı şuydu ki devrimci yılların kaçaklarına vatanlarına geri dönme izni vermiş olsa bile, onlara sivil haklarını ve Prusya yasasına göre on yıldan fazla yurt dışında kalarak kaybettikleri vatandaşlıklarını geri vermemişti. Bu koşullar altında geri dönen kişilerin her an sınır boyunda öfkeli bir polisin isteğiyle peşine düşülebilirdi. Marks'ın kendi durumu çok daha kötüydü; çünkü o, yıllar önce Prusya vatandaşlığından gönüllü olarak çıkmıştı. Bunu polis hileleri yüzünden yapmak durumunda bırakıldığı doğrudur; fakat bu vatandaşlığından gönüllü olarak vazgeçtiği gerçeğini değiştirmiyordu. Olayda kendisini Lasalle temsil etti ve Prusya vatandaşlığının geri verilmesini sağlamak için yeri göğü oynattı. Büyük bir gayretle Berlin Polis Müdürü von Zedlitz ve "Yeni Çağın" en önemli destekçilerinden biri olan İçişleri Bakanı Kont Schwerin'in harekete geçmesini bekledi; fakat boşuna. Zedlitz, Marks'ın vatandaşlığa yeniden kabul edilmesine yönelik tek itirazın onun "cumhuriyetçi ya da en azından krallık karşıtı fikirleri" olduğunu söyledi; Lasalle'ın ısrarla kendisinden önce gelen Manteuffel ve Westphalen'de şiddetle kınadığı "politik fikirlerden dolayı aynı vicdan engizisyonu ve zulümlere" başlanmamasını öğütlemesine yanıt Schwerin kısa ve öz olarak şöyle söyledi: "En

azından şu an için söz konusu kişinin vatandaşlığı yeniden kabul edilmesi için özel herhangi bir neden yok." Prusya gibi bir devlet, Marks gibi bir adamı sindiremezdi ve bu nedenle anlaşılması güç bakanlar, Schwerin ve ondan önce gelenler, Manteuffel ve Kühlwetter haklıydı.

Marks, Berlin'den ayrıldıktan sonra Köln'deki arkadaşlarını ziyaret etmek ve özellikle hızla yaşamının sonuna yaklaşan yaşlı annesini görmek üzere yolunu uzattı. Mayıs ayının başında yeniden, sürdürdüğü yorucu yaşamdan kaçmayı ve kitabını bitirmek için gerekli zamanı ve huzuru bulmayı umduğu Londra'daydı. Defalarca yinelenen daha önceki başarısızlıklarına rağmen Berlin'deyken Viyana'daki *Die Presse* gazetesi ile görüşmeyi başarmıştı ve gazete kendisine her bir yazı için bir pound ve her bir rapor için bir şilin vermeyi vaat etti. Aynı zamanda *New York Tribune* ile ilişkisi de gelişme belirtileri gösterdi ve gazete mükemmelliklerini göklere çıkararak üst üste yazılarını yayınladı. "Bu Amerikalıların kendi muhabirlerine başarı belgesi vermek gibi garip bir huyu var," diye yazıyordu. Viyana'daki *Die Presse* de "çok sayıda yazısını aldı"; ama yine de eski borçları asla tam olarak ödenmemişti ve hastalığı sırasında hiçbir şey kazanmamış olması Almanya'ya yaptığı yolculuğun masraflarıyla birleşti ve onun sözleriyle "tüm eski pisliği yüzeye çıkardı." Engels'e yeni yıl dileklerinde bu yılın bir öncekinden daha iyi geçmemesi durumunda kendi açısından cehennem gidebileceğini ekledi.

1862 yılı, Marks için daha iyi değil; çok daha kötü geçti. *Die Presse* her tarafta yazılarının reklamını yapsa da böyle bir şey mümkünse kendisine Amerikan gazetesinden çok daha alçakça davrandı. Mart ayında Engels'e şöyle yazıyordu: "En iyi makaleleri yayınlamamalarının –yazılarımı her zaman yayınlayacakları şekilde yazsam da– benim için büyük bir önemi yok, ama dört ya da beş yazıdan yalnızca birini yayınladıklarında ve sadece birine ödeme yaptıklarında bu benim için mali açıdan imkânsız oluyor. Bu beni satır başına bir kuruş alanların standardının çok daha altına düşürüyor." O yıl boyunca *New York Tribune*'le tüm ilişkisi kesildi. Bunun nedeni çok açık değildir; fakat temelde Amerikan İç Savaşı'ndan kaynaklanmış gibi gözük-mektedir.

Bu nedenle bu savaş kendisine büyük ölçüde kişisel talihsizlik getirmiş olsa da, Marks büyük bir hoşnutlukla karşıladı. "Şunu açığa

kavuşturahım," diye yazıyordu birkaç yıl sonra bilimsel başyapıtının önsözünde, "Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın on sekizinci yüzyıl orta sınıfı için çanları çalmış olması gibi, Amerikan İş Savaşı da on dokuzuncu yüzyıldaki Avrupa işçi sınıfı için çanları çaldı." Engels'e yazdığı mektuplar, savaşın gidişatını yakın bir ilgiyle takip ettiğini gösterir. Kendisini askeri konularda bu meslekten anlamayan bir kimse olarak gördü ve Engels'in bu konuda söylediklerini büyük bir memnuniyetle dinledi ve Engels'in gözlemleri sadece askeri açıdan değil; politik olarak da bugün bile büyük bir değer taşır; örneğin şu sözlerle ordu ve milis konusunun tam olarak özüne inmiştir: "Sadece komünizme dayanan ve komünizmle eğitilen bir toplum milis sistemine yaklaşabilir ve o zaman bile bunu tam olarak başaramayacaktır." Bu noktada, şairin demek istediğinden farklı bir anlamda olsa da Goethe'nin sözleri, *in der Beschränkung zeigt sich erst der* önemlidir.

Engels'in askeri konularda gösterdiği ustalık genel ufkunu daralttı ve Kuzey ordularının kötü askeri liderliği bazen son zaferleri hakkında şüphe duymasına yol açtı. 1862 Mayıs'ında yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Amerikanların zaferinden kuşkulanmama neden olan şey daha çok askeri durumun kendisi değil; çünkü bu tamamen Kuzey'e özgü genel gevşeklik ve ilgisizliğin bir sonucu; ama insanlar arasındaki devrimci enerji nerede? Son darbeyi almalarına imkân sağlıyorlar ve yedikleri tekmelerle gurur duyuyorlar. Kuzey'de herhangi bir şekilde ciddi bir iş yürüttüklerinin bir tek göstergesi nerede bulunabilir? Böyle bir şeyi hiç görmedim, en kötü günlerinde Almanya'da bile Amerikalılar en fazla alacaklılarını dolandırma düşüncesinden keyif alır gibi göziüküyor." Temmuz ayında Kuzey için tüm umudun kaybolduğundan endişelendi ve Eylül'de en azından ne istediklerini bilen Güneylilerin, Kuzeylilerin gevşekliğiyle karşılaştırıldığında ona kahramanlar gibi göziiktüğünü söyledi.

Buna rağmen Marks, Kuzey eyaletlerinin son zaferine güçlü bir şekilde inanıyordu ve Eylül'de şu cevabı verdi: "Kuzey Amerikalılar söz konusu olduğunda, ben hâlâ sonunda onların kazanacağına oldukça eminim. Savaş başlatma biçimleri bu kadar uzun zaman sahtekârlıkla yönetilen bir burjuva cumhuriyeti için oldukça normal. Güney eyaletleri oligarşi ile yönetiliyor ve oligarşi, özellikle tüm üretici emeğin zenciler tarafından gerçekleştirildiği ve dört milyon beyazın meslek

gereği yağmacılık yaptığı Güney eyaletlerindeki bir oligarşi için; fakat tüm bunlara rağmen bu adamların sonunda en kötüsünü bulacakları üstüne kafamı ortaya koyarım." Doğru söylüyordu ve savaşın durumunu da savaş halindeki ülkelerin ekonomik koşullarının belirleyeceği yargısı haklı çıktı.

Bu harika anlaşılabilirlik çok daha dikkate değerdi; çünkü aynı mektup Marks'ın o zamanlar kendisini içinde bulduğu güçlükleri de açığa vuruyordu. O kadar umutsuz bir durumdaydılar ki daha önce hiçbir şekilde yapmak zorunda kalmadığı ve bir kere daha yapmadığı bir şey yapmaya karar verdi. Engels'e bir iş bulmak için elinden gelenin en iyisini yaptığını ve İngiliz demiryolu şirketlerinden birinin ofislerinde iş bulmak için her türlü beklentisinin olduğunu bildirdi. Sonunda başarısız oldu –o zaman bunun bir talihsizlik mi yoksa bir şans mı olduğuna karar veremedi– çünkü el yazısı yeterince iyi değildi. Ailesinin yoksulluğu gittikçe daha üzücü hale geldi ve sık sık hastalanması durumu daha da kötüleştirdi. Eski karaciğer hastalığı dışında şiddetli çibân ve karbunkül ağrıları çekmeye başladı ve bu yeni sıkıntı, yıllar boyunca aralıklarla ona eşlik etti. Durumun genel umutsuzluğu eşinin sağlığında da yeni bir çökme tehlikesi yarattı. Çocukların okula gitmek için doğru düzgün kıyafetleri ve ayakkabıları bile yoktu ve okul arkadaşları Büyük Sergi kutlamalarında eğlenirlerken, onlar ziyaret edilmekten fakirlikleri nedeniyle korkuyorlardı. Artık durumun aslının farkına varacak kadar olgunlaşmış en büyük kızları bu durumdan büyük bir rahatsızlık duydu ve anne babasının bilgisi olmadan sahneye hazırlandı.

İşler o kadar kötüleşti ki Marks sonunda kızlarının eğitimi için, sık sık düşünüp vazgeçtiği bir adım atmaya karar verdi. Eşyalarını ev sahibine bırakmaya, diğer tüm alacaklılara iflas ettiğini bildirmeye, ailenin İngiliz arkadaşlarının iyi konumları aracılığıyla daha büyük iki kızı için mürebbiyelik işi ayarlamaya, Lenchen Demuth'a basit bir iş bulmaya ve eşi ve en küçük kızıyla birlikte, daha fakir sınıfların ihtiyaçlarını karşılamak üzere işletilen bloklardan birine taşınmaya karar verdi.

Fakat sonunda, Engels'in sayesinde bu umutsuzluk önerisi gerçekleştirilmedi. Engels'in babası 1860 yılının baharında ölmüş ve böylece Ermen & Engels firmasında daha sonra ortaklardan biri olması

ihtimaliyle kendisine daha iyi bir iş verilmişti, yine de bu gelişme bundan sonra daha önce olduğundan daha rahat bir yaşam sürdüreceği anlamına geliyordu. Bununla birlikte, Amerikan krizi işlere ağır bir biçimde darbe vurdu ve gelirinin büyük ölçüde kesilmesine neden oldu. Ayrıca 1863 yılının ilk döneminde büyük bir kişisel talihsizlik yaşadı. Toplumun onayı olmadan on yıl boyunca birlikte yaşadığı İrlandalı kız Mary Burns öldü ve ölümü onun için büyük bir darbe oldu. Marks'a yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Gerçekten duygularımı basitçe anlatamam. Zavallı kız beni tüm kalbiyle seviyordu." Fakat Marks, Engels'in beklediğinden daha az anlayışla cevap verdi ve sadece bu bile kendisinin ne kadar büyük bir sıkıntı içinde olduğunu başka hiçbir şeyin yapabileceğinden daha çarpıcı bir şekilde gösteriyordu. Engels'in büyük kaybından oldukça soğukkanlı birkaç sözle söz etti ve bunun ardından eline bir an önce bir miktar para geçmemesi durumunda başını birkaç haftadan fazla su üstünde tutamayacağını belirterek içinde bulunduğu umutsuz durumdan bahsederek sözlerini sürdürdü. Böyle bir anda başka insanların sorunlarıyla arkadaşının canını sıkmasının "iğrenç bir biçimde bencilce" bulunduğu doğrudu. "Fakat, ne yapabilirim ki? Tüm Londra'da açıkça konuşabileceğim hiç kimse yok ve ev de diğer tarafın bir patlak vermesine önceden engel olabilmek için sessiz kayıtsız."

Buna rağmen Engels, talihsizliğinin Marks'ın ellerinde "soğuk bir şekilde karşılanmasından" incinmişti ve birkaç hafta ertelediği cevabında duygularını gizlemeye çalışmadı; fakat aynı zamanda, şu an için çok fazla miktarda para çıkarabilecek bir konumda olmadığını belirtmesine rağmen Marks'ın sorununa yardım edebilmek için çok sayıda öneride bulundu. Marks da cevabını birkaç gün erteledi: ama anlayış eksikliğiyle yaptığı yanıltıcı ısrar etmek amacıyla değil, yalnızca Engels'e sakinleşmesi için bir fırsat vermek için. "Katı yürekli" olduğu düşüncesini kabul etmedi; fakat duygularını anladığını doğru bir biçimde ifade edemediğini açıkça kabul etti. Bu mektupta ve daha sonraki bir mektupta kafasını karmakarışık eden durumu anlattı. Tavrı nazik ve gönül alıcıdır; çünkü büyük olasılıkla Bayan Marks'ın, sevgili arkadaşının ölümü üzerine ona tek bir anlayış sözü göndermemiş olması Engels'i büyük ölçüde yaralamıştı. "Kadınlar komik yaratıklar," diye yazıyordu Marks, "en zekisi bile. Sabah eşim Mary'nin ölümü ve

senin kaybına o kadar ağladı ki tam da o gün üst üste gelen bizim kendi talihsizliklerimizi bile unuttu; fakat akşam evde mübaşiri ve besleyecek çocukları yoksa dünyada hiç kimsenin acı çekmenin ne olduğunu bilemeyeceğini düşündü."

İlk pişmanlık sözleri çok geçmeden Engels'i yumuşattı ve şöyle yazdı: "İnsanın yıllarca bir kadınla yaşayıp ve ölümünü korkunç bir şekilde hissetmemesi imkânsız. Gençliğimin de onunla birlikte mezara girdiğini hissettim. Mektubunu aldığım da hâlâ gömülmemişse. Açık konuşmak gerekirse, mektubun bir haftadır aklımdaydı ve bir türlü unutamadım. Her neyse, son mektubun bunu telafi etti ve en eski ve en iyi dostumu Mary ile birlikte kaybetmediğim için fazlasıyla memnunum." Bu, iki adam arasında kendini gösteren ilk ve son gerginlik belirtisiydi.

Engels "son derece cesurca bir manevrayla" yüz poundu bir araya getirmeyi başardı ve Marks bu parayla daha ucuz kiralık odalara taşınmadan başını su üstünde tutabildi. 1863 yılı boyunca güçlkle geçinmeyi başardı ve yıl sonuna doğru annesi öldü. Büyük ihtimalle kendisine annesinden çok fazla miras kalmadı ve aslında ona cömert bir nefes alma alanı sağlayan Wilhelm Wolff'un baş mirasçısı olarak aldığı sekizyüz ya da dokuzyüz pounddu.

Wilhelm Wolff'un 1864 yılındaki ölümü Marks ve Engels'i derin bir yasa boğdu. Öldüğünde henüz 55 yaşındaydı; fakat macera dolu bir yaşamın heyecan ve stresi içinde kendisini hiç sakınmamıştı ve Engels hatta onun bir öğretmen olarak kendisini görevlerine inatla adanmasının sonunu hızlandırdığından şikâyet etti. Manchester'daki Almanlar arasındaki büyük popülaritesi sayesinde oldukça rahat koşullara ulaşmıştı; fakat sürgün yaşamının ilk yılları yeterince zor olmuştu. Ayrıca ölümünden kısa süre önce babası kendisine küçük bir miktar bırakmış gibidir. Marks daha sonra ölümsüz yapıtının ilk cildini "unutulmaz arkadaşına, proletaryanın cesur, sadık ve soylu öncüsüne" adadı ve Wilhelm Wolff'un son dostluk jestinin, Marks'a bu yapıt üzerinde çalışabilmek için ihtiyaç duyduğu huzura büyük oranda katkısı oldu.

Yaşamının kaygı ve sıkıntıları sonsuza tek ortadan kalkmamıştı; fakat asla daha önceki yıllarda olduğu gibi çok üzücü bir biçimde geri

dönmedi; çünkü 1864 Eylül'ünde Engels, Ermen ile kendisini firmanın ortağı yapan kontratı imzaladı ve artık çok daha cömert bir biçimde hiç bitmez desteğini sürdürebilecek bir konumdaydı.

7. Lasalle'ın Ajitasyonu

Marks ailesinin en ciddi sıkıntılarını yaşadığı 1862 Temmuz'unda Lasalle, Londra'ya bir dönüş ziyareti yaptı.

"Ona her şey yolundaymış gibi göstermek için eşim tamamen mahvolmamış her şeyi rehinciye götürmek zorunda kaldı," diye yazıyordu Engels'e Marks, Lasalle'ın durumun ne kadar umutsuz olduğu hakkında hiçbir fikri yoktu ve Marks ve eşinin sunduğu görüşü olduğu gibi kabul etti ve dikkatli kahya Lenchen Demuth ziyaretçinin aşırı iştahını asla unutmadı. Böylece korkunç bir durum ortaya çıktı ve Lasalle'ın tutumu hiçbir zaman fazla alçakgönüllü olmadığından Marks'ı suçlamak için bir sebep yoktur; bu yüzden Schiller'ın bir keresinde Goethe hakkında söylediği duygulardan kendisini alıkoyamayabilirdi: "Bu adam her şeyi ne kadar da kolay başarıyor ve ben her şey için ne kadar çok savaşıyorum!"

Lasalle ancak birkaç haftalık ziyaretinin dönüşünde yıl sonunda 15 pound tamin edebileceğini ve Marks'ın Engels ya da başka birisinin kefil olması koşuluyla kendisinden istediği miktarda para tahsil edebileceğini söyleyerek durumun farkına varmış gibidir. Marks bunun üzerine Borkheim'in yardımıyla bu şekilde 400 thaler almayı denedi; ancak Lasalle anlaşmanın "beklenmedik durumlara karşı korunmak amacıyla" gerekli miktarın vadesi dolmadan en az sekiz gün önce Engels tarafından yazılı bir taahhüde dayanacağını belirten bir mektup yazdı. Lasalle'ın Marks'ın kişisel teminatına güven eksikliği kuşkusuz inciticiydi; fakat Engels Marks'ın "böyle bir ahmaklıktan" heyecana kapılmamasını istedi ve hemen sonra istenilen taahhüdü verdi.

Bu mali anlaşmanın daha sonra nasıl geliştiği pek açık değildir. Marks 29 Mart'ta Engels'e, Lasalle'ın kendisine "çok kızgın" olduğunu ve bir bankacısı olmadığı için verdiği miktarın adresine gönderilmesini talep ettiğini yazdı. Marks, 4 Kasım'da Freiligrath'ın 400 thaler'i Lasalle'a göndermeye hazır olduğunu yazdı ve bir sonraki gün Engels "bir sonraki gün" Lasalle'a 60 pound göndereceği yanıtını verdi ve

aynı zamanda ikisi de senedin "uzatılmasından" bahsetti. Bu konuda bir şeyler yanlış gitmiş gibidir; çünkü 24 Nisan 1864'te Lasalle üçüncü kişilere "mali nedenlerden" araları bozulduğu için iki yıldır Marks'a yazmadığını söyledi. Aslında 1862 yılının sonunda "Peki Şimdi Ne?" kitapçığının bir kopyasıyla birlikte Marks'a yazmıştı. Bu mektup günümüze kadar ulaşmamıştır; fakat 2 Ocak'ta Engels'e yazdığı bir mektupta Marx bunun bir kitap karşılığında bir istek olduğunu belirtti. Engels'e gönderdiği başka bir mektupta Marx, Lasalle'ın Almanya'daki ajitasyonunu sert bir şekilde eleştirdi ve şöyle yazdı: "Yılım başından beri bir mektup bile yazmadım." Bu mektuba göre Marks, Lasalle'la mektuplaşmasını politik nedenlerden dolayı kesmiştir.

Yine de bu iki versiyon arasında bir çelişki yoktur, çünkü bir olay başka biriyle aynı zamana denk düşmüş olabilir. İki adamın bir araya geldiği oldukça rahatsız edici durumlar büyük olasılıkla aralarındaki, Marks'ın Berlin ziyaretinden beri en basit deyiimiyle hiç de azalmayan politik farklılıkların daha da şiddetlenmesinc katkıda bulundu.

Lasalle 1861 sonbaharında İsviçre ve İtalya'ya gitmişti. Zürih'te Rüstow ve Caprera adasında Garibaldi ile tanışmış ve Londra'dayken Mazzini'yi ziyaret etmişti. Garibaldi'nin gönüllülerini Dalmaçya'ya çıkacağı ve buradaki hareketi Macaristan isyanının boyutlarına ulaştıracağı kısmen akıldışı bir planla ilgileniyor gibidir. Bu plan asla uygulamaya geçirilmedi ve Lasalle hiçbir yerde bundan yazılı olarak bahsetmemiştir. Bu büyük olasılıkla geçici bir düşünceden fazlası değildi; çünkü kafasında oldukça farklı meseleler vardı ve Londra'yı bile ziyaret etmeden önce kendi planlarını uygulamaya geçirmeye başladı.

Marks'ı kazanmak onun için İtalyanlarla ilgili tüm düşüncelerinden daha önemliydi; fakat Marks bir önceki yıldan çok daha az yaklaşılabildiğini gösterdi. Lasalle hâlâ bir gazete kurma düşüncesini sürdürüyordu; fakat Marks iyi bir ücret karşılığında İngiliz muhabirliğini yapmaya hazır olduğunu; fakat politik ya da başka bir konuda sorumluluk sahibi olmayacağını; çünkü birkaç çok uzak temel amaç dışında Lasalle'la aynı görüşte olmadığını belirtti. Ayrıca Lasalle'ın kendisine sunduğu işçiler arasında ajitasyon yapma planlarını da aynı şekilde karşı çıkıyordu. Lasalle'ın anlık koşullardan çok fazla etkilendiğini söyledi. Lasalle ajitasyonunun odak noktası olarak

Schulze-Delitzsch gibi bir cücceye karşı çıkmak istiyordu: Kendi kendine yctinmeye karşı devlet yardımı. Bu şekilde sadece Katolik Sosyalist Buchez'in bir keresinde gerçek işçi sınıfı hareketine karşı kullandığı sloganı yeniden canlandırıyordu. Chartist genel oy hakkını talep ederek, İkinci İmparatorluğun oy hakkı sorununda tüm dünyaya verdiği dersin yanında, İngiltere ve Almanya'daki koşullar arasındaki farkı da göz ardı ediyordu. Almanya'daki ilk dönem hareketiyle tüm doğal bağlantıları inkâr ederek tutucuların hatasına, Proudhon'un hatasına düşüyordu ve gerçek dayanak noktasını sınıf hareketinin asıl öğelerinde aramak yerine işçi sınıfının gelişimini dogmatik bir çözüme bağlı tutuyordu.

Buna rağmen Lasalle bu cleştirilerin kendisini umutsuzluğa düşürmesine izin vermedi ve 1863 baharı ve bu zamandan sonra bütünüyle bir işçi sınıfı hareketi olarak gördüğü ajilasyonunu sürdürdü. Yine de Marks'ı çalışmasının değeri konusunda ikna etmeyi umdu ve mektuplaşmayı kesmelerinden sonra bile, Marks tarafından hiç de umduğu gibi karşılanmasa da ajilasyon dokümanını düzenli olarak Marks'a gönderdi. Engels'e mektuplarında Marks, Lasalle'in etkinliklerini kimi zaman haksız bir biçimde şiddetle cleştiriyordu. Burada tatsız detaylara girmenin gereği yoktur ve Marks ile Engels arasındaki mektuplaşmalarda okunabilir. Yüzlerce binlerce Alman işçisine yeni bir umut ve yeni bir yaşam veren yazılar Marks tarafından okunduğu zaman bir okul çocuğunun fikir hırsızlığı olarak, okumadığında ise vakit öldürmek için bile olsa okunmaya değmez çocuk alıştırması olarak görüp aşağılayarak bir kenara atıldığını söylemek yeterlidir.

Ancak basit kafalı ikiyüzlüler, Lasalle'in hocası olarak Marks'ın ona bu şekilde davranma hakkına sahip olduğu aptalca düşüncesiyle bu olayları geçiştirecektir. Marks bir üst insan değildi ve insana dair hiçbir şeyin kendisine yabancı olmadığını söyleyerek asla bir insandan daha fazlasıymış gibi davranmadı. Başkalarının onun fikirlerini düşüncesizce tekrar etmesi onu son derece kızdıran şeylerden biriydi. Onu adil bir şekilde değerlendirebilmek için, başkaları tarafından ona yapılan yanlış düzeltmenin olduğu gibi, onun başkalarına yaptığı yanlış düzeltmek de gereklidir. Gereğinden fazla tutucu desteklerinin örneğini takip edip onun açtığı yolda ne sağa ne de sola bakarak Les-sing'in sözlerini aktaracak olursak, terliklerini taşıyarak ağır ağır

ilerlemek yerine Lasalle ile ilişkileri tarafsız bir şekilde eleştirildiğinde onun kişiliği daha da değer kazanır.

Marks bir taraftan Lasalle'ın hocasıyken, diğer taraftan değildi. Bir bakış açısıyla Marks Lasalle'a, Hegel'in ölüm döşegindeyken kendi öğrencileri hakkında söylediği iddia edilen şeyi söylemiş olabilir: Beni aralarından yalnızca biri anladı ve o da yanlış anladı. Lasalle karşılaştırmasız bir biçimde Marks ve Engels'in yaşamları boyunca kazandıkları en mükemmel yandaşı; fakat hiçbir zaman dünya görüşlerini, tarihi materyalizmi tam olarak kavrayamadı. Marks, Lasalle'ın kendisini Hegel felsefesinin "kuramsal anlayışından" kurtaramadığını söylediğinde haklıydı. Proletarya sınıf mücadelesinin tarihi önemini bütünüyle anlamasına rağmen, bunu sadece felsefi ve yasal yönleriyle her şeyden önce burjuva dönemine özgü olan idealist düşünce biçimiyle anlıyordu.

Bunun sonucunda, Lasalle Marks'ın prestijine yaklaşamadı ve onun ekonomik öğretilerinin önemini tam olarak anlayamadı ya da bütünüyle yanlış anladı. Marks bu açıdan onu, kınamaları çoğunlukla çok sert olsa da zaman zaman gereğinden fazla yumuşak bir biçimde yargıladı. Lasalle'ın Marksist değer kuramının sunma biçimine atıfta bulunarak Marks nezaketle Lasalle'ın "büyük ölçüde bir yanlış anlamaya" kurban gittiğini gözlemledi, oysa açıkça bunu anlamakta başarısız olduğunu söyleseydi gerçeğe daha da yaklaşmış olacaktı. Lasalle Marks'ın değer kuramının yalnızca kendisinin dünyaya yasalara uygun ve felsefi bir biçimde bakan yöntemine uyan kısmını benimsedi: Değeri belirleyen genel toplumsal emek zamanının işçinin çalışmasının tam ürününü alabilmesi için genel toplumsal üretimi zorunlu hale getirdiğinin kanıtı. Fakat Marks için değer kuramı kapitalist üretim biçiminin tüm sırlarının çözülmesini temsil ediyordu; Kapitalist toplum düzeninin sosyalist topluma dönüştürülmesi için bir tarihsel süreç olarak değer ve artı değerın oluşturulmasında anahtar görevi görüyordu. Lasalle kullanım değeri sonucunda oluşan emek gücü ile değişim değeri sonucunda oluşan emek gücü arasındaki farkı, emeğin Marks için politik ekonominin anlaşılması için dayandığı "en önemli nokta" olan metalarda cisimleşen iki yönlü doğasını göz ardı ediyordu. İkisi arasındaki gerçek fark bu belirleyici noktada kendini göstermektedir. Bu, yasalara uyan felsefi bakış açısıyla ekonomik-materyalist bakış açısı arasındaki farktır.

Marks, Lasalle'ın zaaflarını başka ekonomik konularda da ve özellikle Lasalle'ın ajitasyonunun iki temel ekonomik desteğini çok sert bir biçimde eleştirdi: Lasalle'ın söylediği biçimde "demirden ücret kanunu" ve devlet adına çalışan işçi kooperatifleri. Marks, aslına bakılırsa Lasalle'ın her ikisini de "Komünist Manifesto"dan almış olmasına rağmen, bunlardan birini İngiliz ekonomistleri Malthus ve Ricardo'dan, diğerini de Fransız Katolik sosyalist Buchez'den aldığını söyledi.

Malthus tarafından ortaya konulan nüfusun besin maddelerinden daha hızlı arttığını öne süren nüfus kuramını temel alarak Ricardo, ortalama ücretin, genel anlamda, yalnızca varlığın sürdürülmesi ve yaşamın devam ettirilmesini destekleyecek kadar sınırlandırılması gerektiği yasasını geliştirdi. Lasalle, bu iddia edilen doğal yasa ile ücret yasasının haklı çıkarılmasını asla kabul etmedi ve Malthus'un nüfus kuramına Marks ve Engels kadar güçlü bir şekilde karşı çıktı. Ücret kanununun güçlü karakterinin "günümüz koşullarında, arz ve talep yönetimi altında" yalnızca kapitalist toplum için olduğunda ısrar etti ve bununla yalnızca "Komünist Manifesto"nun adımlarını takip ediyordu.

Lasalle, Marks'ın, en yüksek seviyesini sermayenin kullanılmasında ve en düşük seviyesini bir işçinin açlıktan ölmekten dayanabileceği fakirliğin derinliğinde bulan, kapitalist toplum üzerinde gelişen ücret kanununun örnek karakterini kanıtlamasından üç yıl önce ölmüştü. Bu sınırlar içinde ücret düzeyi, nüfusun doğal dalgalanmaları tarafından değil, sermayenin işçilerin emek gücünden mümkün olduğunca ücretsiz emek elde etmekte baskı yapması eğilimine karşı durma seviyesi tarafından belirlenmektedir. Bundan sonra işçi sınıfının sendikalar içinde örgütlenmesinin, Lasalle'ın vermeyi kabul ettiğinden çok daha büyük bir öneme sahip olduğu anlaşıldı.

Bu nedenle Lasalle ekonomik anlayış açısından Marks'ın oldukça gerisindeydi; ancak üretimsel ilişkiler konusunda ciddi bir hataya düştü. Bu fikirleri Buchez'den almadı ve tüm toplumsal kötülükler için her derde deva bir ilaç olarak değil, üretimin toplumsallaştırılması için bir adım olarak gördü. Aynı bağlamda "Komünist Manifesto" da diğer başka önlemlerle birlikte kredinin devlet elinde merkezcileştirilmesi ve devlet fabrikalarının kurulmasından bahseder; fakat aynı zamanda bu önlemlerin "ekonomik açıdan yetersiz ve savunulamaz olduklarını; ama hareketin gelişimi içinde kendilerini daha iyi hale getirdiklerini ve

üretim biçimini bütünüyle kökten bir biçimde değiştirmek için kaçınılmaz olduğunu belirtir." Diğer yandan Lasalle üretimsel ilişkilerini "belirli bir sürede açılan ve kaçınılmaz olarak diğer gelişmeler için itici bir güç oluşturan organik bir tohum olarak" gördü. Burada, meta üretimi yasalarının, meta üretimi temelinde tasfiye edilebileceğini varsaydığına kesinlikle "Fransız sosyalizmi hastalığına yakalandığını" açığa vuruyordu.

Burada ancak gencl hatlarıyla değinebileceğimiz ekonomik zaaf- ları, kuşkusuz büyük zahmetlerle çözdüklerini yeniden karmakarışık ettiğini gözlemleyen Marks'ı altüst etmek için hesaplanmıştı. Eğer Marks etkili ve kızgın bir protesto ile yetinseydi tavrı anlaşılabilir olabilirdi; fakat hak verilebilir kızgınlığıyla, tüm teorik yanlış anlamlarına rağmen Lasalle'ın politikasının temelde kendisine ait olduğunu göremedi. Marks her zaman daha da ileriye götürebilmek için bir kaldıraç olarak mevcut bir hareketin en aşırı ucunu değerlendirme düşüncesinden yana oldu ve 1848 yılında yaptığı da buydu. Bu nedenle Lasalle devrim yılları sırasında "anın doğrudan koşullarının" daha fazla etkisi altında kalmamıştı. Lasalle mezhepçilik ve Almanya'daki daha önceki hareketle tüm doğal ilişkileri göz ardı etmekle suçlanmaktadır; fakat bu yalnızca Lasalle'ın ajitasyonunda Komünistler Birliği ve manifestosundan bahsetmediği düşünülüğünde doğrudur ve *Neue Rheinische Zeitung*'un yüzlerce sayısında her ikisinden de çok az bahsedildiği de aynı oranda doğrudur.

Her iki adamın da ölümünden sonra, Lasalle dolaylı olarak; ama yine de şaşırtıcı bir biçimde Lasalle'ın taktiklerini haklı buldu. 1886-87 yıllarında Birleşik Devletlerde oldukça karışık bir programla bir proletarya kitle hareketi başladı ve Engels, arkadaşı Serge'e şöyle yazdı: "Yeni harekete geçmiş herhangi bir ülkede atılacak ilk büyük adım; işçileri, nasıl olursa olsun, belirli bir işçi partisi olması koşuluyla bağımsız bir politik partide örgütlemektir." Ve böyle bir parti tarafından benimsenen bir program karışık ve hatta oldukça yetersizse, bunun kaçınılmaz ve geçici bir kötülük olduğunu belirterek devam etti. Yine Marksist kuramın tek gerçek dogma olmak gibi bir tekel iddiasında olmadığını; fakat bir gelişme sürecinin açığa çıkarılması olduğunu belirterek Amerika'daki diğer parti arkadaşlarına da bunu, benzer bir anlatımla yazdı. İşçileri o an için sindiremedikleri; fakat daha sonra

memnuniyetle kabul edecekleri düşünceleri yutmaya zorlayarak ilk olarak işçi sınıfı güçlerini harekete geçirme çabasına girerek kafalarını kaçınılmaz olarak daha da karıştırma hatasına düşmemelidir.

Düşüncesini desteklemek amacıyla Engels; Marks ve kendisinin Almanya'daki devrim yılları sırasındaki tutumuna değindi: "1848 baharında Almanya'ya geri döndüğümüzde işçi sınıfının dikkatini çekbilmek için tek araç olarak Demokratik Parti'ye katıldık. Partinin en ileri kanadıydık; fakat yine de onun bir parçasıydık." Ve *Neue Rheinische Zeitung*'un "Komünist Manifesto"dan özellikle bahsetmekten kaçınması gibi, Engels de Marks'ın neredeyse tüm diğer küçük yapıtları gibi onun da şimdilik Amerikan işçilerinin anlaması için çok güç olduğunu belirterek Amerikalıları ilk öğretileri yapmalarına karşı uyardı. İlk defa eyleme geçiyorlardı ve hâlâ kısmen acemi ve teorik konularda gerideydiler: "Kaldıraç olarak pratik günlük eylemi kullanmalıyız ve bunun için de bütünüyle yeni bir yazma ihtiyacımız var. Amerikan işçileri bir kez iyi kötü doğru yola ulaştıklarında, manifesto etkisini göstermekte başarılı olacaktır; ancak şu an için çok az sayıda işçiyi etkileyebilir. Ve Serge, o sıralar sadece bir çocuk olmasına rağmen ilk okuduğunda manifestonun kendisi üzerinde büyük etkisi olduğunu söyleyerek karşı çıktığında, Engels şöyle cevap verdi: "Siz kırk yıl önceki kuramı anlama kapasitesine sahip Alınanlardınız ve bu nedenle manifesto etkisini gösterdi. Sizin üzerinizde etkili; fakat İngilizce, Almanca, Flamanca ve Danimarka diline tercüme edilmemesine rağmen diğer haklar üzerinde kesinlikle bir etkisi olmadı." 1863 yılında uzun yıllar süren ağır baskı Alman işçileri arasında bu kuram yeteneğinin çok azını bırakmıştı ve manifestoyu yeniden anlayabilmeleri için yıllarca sürecektir bir eğitim gerekliydi. Engels'in, her zaman ve tamamen hak vererek Marks'a danışarak "ilk büyük adım" olarak ifade ettiğine ilişkin olarak, Lasalle'ın ajitasyonu kusursuzdu. Lasalle, şüphesiz bir ekonomist olarak Marks'ın oldukça gerisindeydi; fakat devrimci eylem arzusunun bilimsel öğrencinin yorulmak bilmez sabrına ağır basması dolayısıyla onu kınamazsak, bir devrimci olarak Marks'a emsaldi. Bir tek *Heracлитus* istisnası dışında tüm yazıları doğrudan bir pratik etki sağlamak amacıyla yazılmıştı.

Ajitasyonunu sınıf mücadelesinin geniş ve sağlam temeline dayandırdı ve değişmez amacı politik gücün işçi sınıfı tarafından fet-

hedilmesi oldu. Marks'ın, sınıf mücadelesinin gelişimini belli bir dogmatik çözüme göre ortaya koymaya çalıştığı suçlaması haksızdı; çünkü Lassalle aslında Alman işçileri arasında bir harekete yol açan şu "gerçek unsurlardan" yola çıkmıştı: Genel oy hakkı talebi ve üretim ilişkileri sorunu. Genel oy hakkını proletarya sınıf mücadelesi için bir kaldıraç olarak değerlendirmesi, en azından kendi zamanı düşünüldüğünde, Marks ve Engels'in değerlendirmesinden daha doğrudu ve devlet kredisine yönelik üretimsel ilişkilerine karşı ne söylenirse söylen sin, yine de —birkaç yıl sonra Marks'ın kendisinin kullandığı sözleri aktaracak olursak— çalışan insanları kurtarmak amacıyla işbirlikçi emeğin ulusal boyutlara ulaşması ve bu nedenle mantıken devlet araçlarıyla desteklenmesi gerektiği" temel düşüncesine dayanıyordu. Lassalle, ancak takipçilerinin kendisine duyduğu büyük ve zaman zaman aşırı hayranlık sonucunda "cemaatçi" olarak ortaya çıkmış olabilir; fakat bunun gerçek ve ilk sorumlusu en azından o değildi ve "ahmakların gözleri önünde tek bir adamın gösterisi niteliğine bürünen bir hareketten" kaçınmak için yeterince sıkıntıya girdi. Sadece Marks ve Engels'i değil, Buchner ve Rodbertus'u da kazanmaya çalıştı. Bunu başaramadı ve kendisiyle birlikte çalışacak bir akran bulamadı. Bu nedenle işçilerin şükran duygularının zaman zaman pek kabul edilemeyecek bir biçimde bir Lassalle kültüne dönüşmesi yeterince doğaldı. Diğer yandan karda yürüyüp izini belli etmeyecek türden bir adam değildi ve Marks'ın kendisini davanın gerisinde tutmasını sağlayan kendisini gizleme niteliğine sahip değildi.

Değerlendirilmeyi bekleyen bir başka konu da liberal burjuvazinin Prusya hükümetine karşı verdiği görünürde şiddetli mücadeleydi. Lassalle'ın ajitasyonu bu mücadelenin dışında gelişti. Marks ve Engels 1859 yılından beri Almanya'daki olaylara yakından ilgi gösteriyordu; fakat 1866 yılına kadarki mektuplaşmalarının çeşitli şekillerde gösterdiği gibi her zaman durumu her zaman doğru bir şekilde anlamakta başarılı olamamışlardı. Devrim yıllarındaki deneyimlerine rağmen hâlâ bir burjuva ya da askeri devrim olasılığını hesaba katıyorlardı ve Alman burjuvazisini gözlerinde büyüttükleri kadar daha büyük Prusya politikasını da hafife alıyorlardı. Gururlu bir biçimde modern kültürünün bilincindeki anayurtları Ren eski Prusya eyaletlerini aşağıladığında asla gençlik izlenimlerinin üstesinden gelmeyi

başaramadılar ve dikkatlerini dünyaya hakim olmak isteyen Tsar planları üzerinde yoğunlaştırdıkça Prusya Devleti'ni gittikçe Rus eyaletinden ibaret görmeye daha fazla başladılar. 1869 yılında bile yalnızca Rusya diplomatik tınsına göre dans ettiğini söyledikleri Bismarck'ı bile bir Rus piyonundan, "Tuileries'teki gizemli adamın" kuklası olarak görme eğilimindeydiler. Daha iyi bir Prusya politikasının, tüm karşı çıkılacak özelliklerine rağmen, Paris ve St. Petersburg için aynı oranda tatsız sonuçlara yol açacağı düşüncesi gerçekleşmedi. Almanya'da bir burjuva devriminin hâlâ mümkün olduğunu düşündüler ve bu nedenle ister istemez Lassalle'ın ajitasyonunu gelişmelerle bütünüyle uyumsuz buldular.

Buna rağmen Lasalle gelişmeleri daha yakından izledi ve onun yargısı daha doğrudu. Politikasını ilerici burjuva Cahil hareketinin "yüzyıllarca, jeolojik çağlar boyunca beklessek bile" hiçbir şeye yol açmayacağı düşüncesine dayandırdı ve haklı çıktı. Bir burjuva devrimi ihtimali ortadan kalktığı anda, eğer böyle bir şey mümkünse Almanya'nın ulusal birliği ancak hanedanlık değişikliklerinin sonucunda gerçekleşebilirdi ve ona göre yeni işçi partisi bunun hareketi geçirici gücü olarak görmeliydi. Bu nedenle Bismarck'la görüşmelere başladı ve onu daha Büyük Prusya politikası ile zor bir duruma sokmaya çalıştı, fakat kendisi biraz fazla risk aldı ve kendi ilkelerini ihlal etmemesine rağmen, Marks ve Engels'in şiddetle ve haklı olarak karşı çıkmasına neden olarak politik inceliğin zorunluluklarını ihlal etti.

Neticede, 1863-64 yıllarında Marks ve Engels'i Lassalle'dan ayıran şey, "mevcut koşullar üzerinde farklı görüşlerdi," ve bu nedenle bu yıllarda Marks'ın Lassalle'la ilgili yargılarına hakim olmuş gibi gözükken kişisel garezi önemsememek gerekir. Yine de Marks hiçbir zaman, Alman sosyal demokrasi tarihinin daima kendisi ve Engels ile aynı solukta anacağı adama karşı önyargısının bir türlü üstesinden gelemedi ve ölümün hafifletici gücünün bile kalıcı bir etkisi olmadı.

Lassalle'ın ölüm haberini Freiligrath'tan aldı ve 3 Eylül 1864'te telgraf çekti. Bir sonraki gün Engels cevap verdi: "Haberin beni ne kadar şaşırttığını tahmin edebilirsin. Lassalle kişisel olarak ve yazınsal ve bilimsel bakış açısıyla ne olursa olsun, kesinlikle Almanya'nın en iyi beyinlerinden biriydi. Bizim için şimdilik güvenilirmez bir dosttu ve gelecekte düşmanımız bile olabilirdi; ama ne olursa olsun Al-

manya'nın partinin az ya da çok yetenekli adamlarını nasıl yok ettiğini görmek insanı derinden yaralıyor. Fabrikatörler ve ilerici domuzlar nasıl da sevinecek; ne olursa olsun Lassalle, Almanya'da korktukları tek adamdı.

Marks birkaç günün geçmesini bekledi ve 7 Eylül'de cevap verdi: "Lassalle'ın talihsizliği son birkaç gündür çok kötü bir şekilde canımı sıkıyor. Ne olursa olsun, o eski ekolden biri ve düşmanlarımızın düşmanıydı. Buna karşın —onun hatası olmasına rağmen— son birkaç yılda aramızdaki ilişki bu kadar sorunlu olduğu için üzgünüm. Diğer yandan belli zamanlarda kışkırtmalara direndiğim ve 'son yılm'da' onu eleştirmedığım için çok memnunum. Lanet olsun, topluluk gittikçe küçülüyor ve hiçbir takviye yok." Kontes Hatzfeldt'e gönderdiği taziye mektubunda şöyle diyordu: "Achilles gibi —savaşta— genç öldü." Ve kısa süre sonra boşboğaz Blind, Lassalle'ın ünüyle kendisini önemli biri haline getirmeye çalıştığında, Marks onu aşağılayıcı sözlerle ezdi: "Lassalle gibi bir adamın karakterini ve ajitasyonunun gerçek öneminin arkasında kendi gölgesinden başka hiçbir şeyi olmayan gülünç bir soytarı için önemini açıklamaya çalışmak gibi bir niyetim yok. Buna karşın, Bay Karl Blind'ın ölü aslanı hiçe sayarak yalnızca kendi doğasının emirlerine itaat ediyor." Ve birkaç yıl sonra Schweitzer'e yazdığı bir mektupta, ajitasyonu sırasında yaptığı "büyük hatalara" rağmen on beş yıllık bir uykudan sonra Alman işçi sınıfı hareketini uyandıran "Lassalle'ın ölümsüz hizmetini" övdü.

Bununla birlikte, maalesef, ölü Lassalle'ı yaşamı boyunca olduğundan çok daha acımasız ve haksız bir şekilde eleştirdiği günler geldi. Bu nedenle tatsız bir tortu kalmaya devam eder ve sadece modern işçi sınıfı hareketinin tek bir beynin, en güçlüsü olsa da, bütünüyle kavrayamayacağı kadar çok daha büyük olduğu ilham verici düşüncesinde çözülür.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ENTERNASYONEL'İN İLK YILLARI

1. Enternasyonel'in Kurulması

Uluslararası Emekçi Derneği, Lasalle'ın ölümünden birkaç hafta sonra 28 Eylül 1864'te Londra St. Martin's Hall'da yapılan büyük bir toplantıda kuruldu.

Tek bir kişinin yapısı ve "büyük bir kafası olan küçük bir gövde değildi." Her şeyden önemlisi, gerçeklere son derece kayıtsız kalan kapitalist yazarların düş gücü tarafından sırayla aktarıldığı gibi ne önemsiz bir gölge ne de korkunç bir tehditti. İlk Enternasyonel, proletarya kurtuluş mücadelesinin bir geçiş dönemiymiş ve geçici olduğu kadar gerçekliydi de.

Kapitalist üretim tarzı, şekillendirilmiş bir çelişki olarak, modern devletleri hem yaratır hem de yok eder. Tüm ulusal karşıtlıkları son derece güçlendirir ve aynı zamanda tüm ulusları kendi görüntüsünde yaratır. Kapitalist üretim tarzı varlığını sürdürdükçe bu çelişkiler çözümsüzdür ve tüm burjuva devrimlerinin tatlılıkla şarkısını söylediği insanlığın kardeşliği defalarca mağlubiyete uğramıştır. Geniş çaplı endüstri özgürlüğü ve uluslar arasında barışı vaaz ederken, ayrıca dünyayı tarihte daha önce görülmemiş bir silahlı kampa dönüştürdü.

Ancak, kapitalist üretim tarzının ortadan kalkmasıyla birlikte kapitalizmin çelişkileri de ortadan kalkacaktır. Kapitalist üretim süreci ulusal sınırlar dahilinde geliştiği için proletarya kurtuluş mücadelesinin ulusal bir temelde gelişmesi gerektiği doğrudur ve bu nedenle başlangıçta her bir ülkedeki proletarya kendisini kendi burjuvazisiyle karşı karşıya bulur. Fakat buna rağmen proletaryanın daima tüm burjuvazinin kurduğu tüm uluslararası barış ve özgürlük hayallerini ortadan kaldırmış olan insafsız rekabete teslim olmasına gerek yoktur. İşçiler, sermayenin üstün gücüne etkili bir şekilde karşı çıkmak istiyorlarsa kendi saflarında rekabeti ortadan kaldırmaları gerektiğinin farkına vardığı anda –ve bu fark ediş sınıflarının ilk uyanışıyla aynı zamana rastlar– burjuvazinin uluslararası egemenliğini ortadan kaldırmak istiyorlarsa çeşitli ülkelerin işçi sınıfları arasındaki rekabetin ortadan kaldırılması ve dahası, emekçi sınıfların uluslararası bir işbirliğine girmesi gerektiği daha derin kavrayışına bir adım kalır.

Bu nedenle modern işçi sınıfı tarihinin ilk dönemlerinde uluslararası harekete yönelik bir eğilim kendini gösterdi. Burjuvazinin kâr çıkarları yüzünden ufkunun daralması nedeniyle vatanseverce olmadığını düşündüğü, cehalet ve anlayış eksikliği olarak gördüğü şey, gerçekte, proletarya kurtuluş mücadelesinin varlığı için önemli bir koşuldur. Bu mücadele ulusalcılık ve uluslararasıılık arasındaki karşıtlığı çözebilirse de burjuvazi yaşadığı sürece bunun altında kıvranmaya mahkumken, işçiler bu açıdan diğer konularda olduğundan daha fazla sihirli değneğe sahip değildir ve zor ve güçlü tırmanışı düz ve kolay bir patikaya dönüştüremezler. Modern işçi sınıfı savaşlarını tarihi gelişme tarafından yaratılmış koşullar altında gerçekleştirmelidir. Bu koşulları bir kasırga taarruzunda aşamazlar; fakat bu koşulları Hegelci, "anlamak onların üstesinden gelmektir", anlayışına göre yalnızca anlayarak üstesinden gelebilirler.

Bu anlayış, işçi sınıfı hareketinin başlangıcının ve bu hareketin içindeki uluslararasıılığın başlangıcının, kapitalist üretim tarzının bir sonucu olarak kurulan çok sayıda büyük ulusal devletin başlangıcıyla aynı zamana denk gelmesi ve kesişmeleri dolayısıyla daha da güçleşti. "Komünist Manifesto"nun tüm uygar ülkelerdeki proletaryanın kuruluşunun zorunlu bir koşulu olarak birlikte hareket etmesi gerektiğini bilirdiğini birkaç hafta sonra 1848 devrimi takip etti. İngiltere ve

Fransa'da bu devrim, burjuvazi ve proletaryayı karşı karşıya getirdi; fakat Almanya ve İtalya'da ulusal bağımsızlık mücadelelerini ortaya çıkardı. Bununla birlikte proletarya ayrı bir güç olarak meydana çıktığına göre, bu ulusal bağımsızlık mücadelelerinin nihai amaçlarına ulaşmalar da, başarıya giden yolunda bir aşama olduğunu doğru bir şekilde fark etti. Proletarya Almanya ve İtalya'da en cesur savaşçılarıyla ulusal hareketleri ortaya çıkardı ve bu hareketler, "Komünist Manifesto"nun yazarları tarafından çıkartılan *Neue Rheinische Zeitung*'un sütunlarından başka hiçbir yerde daha iyi öneriler bulmadı. Buna rağmen, Almanya ve İtalya burjuvazisi gerici süngülere sığıncınca, ulusal mücadeleler doğal olarak uluslararasılık düşüncesini arka plana itti. İtalya'da işçi dernekleri, sosyalist olmamasına rağmen en azından cumhuriyetçi olan Mazzini'nin sancağı altında bir araya geldi, İtalya'dan çok daha fazla gelişmiş olan ve işçilerinin Weitling günlerinde bile davalarının uluslararası içeriğinin farkına vardığı Almanya'da ise tam da bu ulusal sorun etrafında on yıllık bir iç savaş yaşandı.

Modern işçi sınıfı hareketinin başladığı sıralarda İngiltere ve Fransa'daki durum oldukça farklıydı; çünkü her iki ülkede de ulusal birliğe uzun zaman önce ulaşılmıştı ve Mart Devrimi günlerinden önce bile uluslararasılık düşüncesi oldukça canlıydı. Paris, Avrupa devriminin başkenti olarak görülüyordu ve Londra dünya pazarının başkentiydi; ancak Fransa ve İngiltere'de bile uluslararasılık düşüncesi proletaryanın aldığı yenilgilerden sonra bir geri çekilme yaşadı.

İlaziran günlerinde akan korkunç kanlar Fransız işçi sınıfını tüketti ve Bonaparte despotizmi hem sendikal hem de politik örgütlenmeyi engelledi. Bunun sonucunda Fransa'daki işçi sınıfı hareketi devrim günleri öncesinin gericiliğine geri döndü ve bu karışıklıkta devrimci ve sosyalist unsurları birbirinden ayırdığını söyleyebileceğimiz iki eğilim gelişmeye başladı. Bu eğilimlerden biri, bir sosyalist programı olmayan ve kararlı bir azınlığın cesur darbesiyle politik gücü ele geçirmeyi amaçlayan Blanqui etrafında belirginleşti. Diğer ve ilkiyle karşılaşırıldığında daha güçlü eğilim, serbest kredi için hisse senedi bankası tasarısı ve buna benzer kuramsal deneylerle işçi sınıfını politik mücadeleden uzaklaştırmaya çalışan Proudhon'un düşünsel etkisi altındaydı. Marks, daha önce "Onsekizinci Brumaire"de bu hareketin, böyle bir

amaç için önerdiği büyük araçlarla eski dünyayı dönüştürme çabalarını ortadan kaldırdığını, diğer yandan arka merdiven yöntemleri, özel araçlar ve kendi varlığının kısıtlı koşulları dahilinde kurtuluş aradığını belirtmişti.

Chartist hareketin başarısızlığa uğramasından sonra ayrıca İngiltere'de, pek çok yönden bu harekete benzeyen bir gelişme süreci başladı. Büyük Ütopyaçı Robert Owen, çok yaşlı olmasına rağmen hâlâ hayattaydı ve onun okulu bir tür dini özgür-düşünce derneğine dönmüştü. Kingsley ve Maurice'in Hristiyan sosyalizmi, Owen'ın okuluyla başa baş gidiyordu ve Kıta Avrupası karikatürleriyle aynı katranla kaplanmaması gerekse de o da eğitimsel ve işbirliğine yönelik amaçları takip etti ve politik mücadeleye dayanan bir şey yapmayı reddetti. İngiltere'nin Fransa'nın tersine sahip olduğu sendikalar bile politik olarak kayıtsız kaldılar ve etkinliklerini birincil amaçlarını gerçekleştirmekle sınırlandırdılar. ellili yılların hummalı endüstriyel etkinlikleri ve İngiltere'nin dünya pazarındaki egemenliği de bu politikayı kolaylaştırdı.

Tüm bunlara rağmen, İngiliz toprakları üzerindeki uluslararası işçi hareketi yavaş yavaş bir uyuşukluk içerisinde girdi ve bunun izleri ellili yılların sonuna kadar takip edilebilir. Kardeş Demokratlar, Kırım Savaşı günlerine dek varlığını sürdürdü, sonunda dağıldıklarında bile bir uluslararası komite ve bundan sonra başta Ernest Jones'un çabaları sayesinde bir uluslararası dernek kuruldu. Bu örgütler hiçbir zaman büyük bir önem teşkil etmedi; ama en azından uluslararasılık fikrinin tamamen ölmediğini ve ateşinin hâlâ parıldadığını ve yeniden güçlü bir rüzgârla ateşinin sıçrayabileceğini gösterdi.

Bu rüzgâr 1857 Krizi, 1859 Savaşı ve 1860 yılında Amerika'da Kuzey ve Güney Eyaletleri arasında çıkan İç Savaş'ta kendisini gösterdi. 1857 mali krizi Fransa'daki Bonaparte yönetimine ilk ciddi darbeyi vurdu ve bir dış politika macerası başlatarak etkilerine engel olma denemesi hiçbir şekilde başarılı olmadı. Yalancı Bonaparte'ın başlattığı oyun hızla ellerinden kayıp gitti. İtalyan ulusal birlik hareketi kontrol edemeyeceği kadar güçlenirken, Fransız burjuvazisi Magenta ve Solferino'nun kısmen seyrek şöhretlerine çok fazla kanma isteği göstermiyordu. Bu koşullar altında, işçi sınıfına biraz daha fazla rahatça kınımlayacak yer vererek burjuvazinin yüzsüzlüğüne gem vurma dü-

şüncesi oldukça açıktı ve aslında İkinci İmparatorluğun varlığı Bonaparte'in burjuvazi ve proletaryayı birbirine düşürüp her ikisini de diktatör altında tutarak sorunu çözmesine bağlıydı.

Bonaparte doğal olarak işçi sınıfına politik ödünler değil, sendikal ayrıcalıklar verdi. İşçi sınıfı hareketi üzerinde büyük bir etkisi olan Proudhon, bazı çelişkili sözleri kolaylıkla tam tersi bir izlenim uyandırabilirse de İkinci İmparatorluğa karşıydı; fakat aynı zamanda grevlere de karşıydı. Buna rağmen bu tam da Fransız işçilerinin çığırından çıkmaya başladığı noktaydı ve Proudhon'un uyarılarına ve şiddetli birleşme karşıtı yasalara rağmen 1853'ten 1866'ya kadar en az 3,909 işçi bu yasaları ihlal ettikleri suçuyla suçlu bulundu ve en az 749 birleşme gerçekleşti. Sahte Sezar daha sonra mahkum edilen adamlardan özür dilemeye başladı ve Fransız işçilerinin Londra'daki uluslararası kongreye gönderilmesini destekledi, şurası kabul edilmelidir ki bunu, aynı yaratıcı fikri işleme sokan Alman Nationalverein'den çok daha etkili ve eksiksiz bir biçimde gerçekleştirdi. Delegeler, aynı meslekten işçi arkadaşları tarafından seçildi. Paris'te 150 meslek için elli oy verme kabini kuruldu ve seçilen delegeler Londra'ya gönderildi, yolculuk masrafları bir ölçüde gönüllü bağış, bir ölçüde de her biri 20,000 frank veren imparatorluk ve belediye hazinesinin desteği ile karşılandı. Delegelerin dönüşlerinde detaylı bir rapor yayınlamalarına izin verildi ve genel anlamda bu raporlar meslek meselelerinin oldukça ötesine geçti. O zamanlar Fransa'daki mevcut koşullar altında olay birinci sınıf bir devlet eylemini temsil etti ve Paris Polis Başkanı'nın, kahinlere özgü önsezisiyle İmparator, bu tür deneylere girmeden önce birleşme karşıtı yasaları bütünüyle ortadan kaldırmanın daha iyi olacağı konusunda iç çekmesine neden oldu.

Aslında Fransız işçileri çıkarıcı patronlarını, beklediği biçimde değil, hak ettiği biçimde ödüllendirdi. 1863 Seçimleri sırasında Paris adayları, muhalefet adaylarının aldığı 153,000 oya karşı sadece 82,000 oy aldı. 1857 Seçimleri'nde ise hükümet adayları 111,000 ve muhalefet adayları 96,000 oy aldı. Gençler olarak bunun, küçük bir dereceye kadar burjuvazinin değişen tavrından; ama en çok hâlâ radikal burjuvazinin sancağı altında ilerlemesine rağmen tam da yalancı Bonaparte'in işçilerle iyi ilişkiler kurmaya başladığı anda bağımsızlığını ilan eden işçi sınıfının değişen tutumundan kaynaklandığı düşünülmüyordu. Bu

varsayım daha sonra, altmış işçinin metal işçisi Tolain'i aday gösterdiği ve sosyalizmin yeniden doğuşunu bildirdikleri bir manifesto çıkardığı 1864 yılındaki Paris Seçimleri ile doğrulandı. Sosyalistlerin geçmiş deneyimlerinden ders çıkardıklarını belirtiyordu. 1848 yılında işçilerin belli bir programı yoktu ve üzerinde düşünmekten çok içgüdüyle şu ya da bu programı benimsiyorlardı; fakat bugün tüm ütöpik aşırılıkları reddediyor ve basın özgürlüğü, örgütlenme hakkı, birleşme karşıtı yasaların iptali, zorunlu parasız eğitim ve din bütçesinin kaldırılması gibi toplumsal reformlarda avuntu arıyorlardı.

Ancak Tolain seçimlerde yalnızca birkaç yüz oy aldı. Proudhon, manifestonun içeriğine mutabıktı; ancak boş oy pusulaları atmanın İkinci İmparatorluk rejimine karşı daha etkili bir protesto olacağını düşündüğü için seçime katılımı kınadı. Blanquistler manifestoyu kendileri için çok ılımlı buldular ve programında endişelenmelerine neden olacak hiçbir şey olmamasına rağmen Tolain'e alay ederek ve incitici sözlerle saldırdılar. Bu, aynı zamanda Almanya'da gerçekleşene benzer bir fenomendi. Bundan cesaret alarak Bonaparte bir adım daha ileri gitti ve 1864 Mayıs'ında işçi sendikalarının yasaklanmasını geri çekmese de —bu dört yıl sonra gerçekleştirildi— ceza kanunun en azından çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla birliklere katıldıkları için mahkum edilen işçileri cezalandıran bölümlerini iptal eden bir yasa çıkarıldı.

İngiltere'de birleşme karşıtı yasalar 1825 yılında iptal edilmişti; fakat işçi sendikalarının varlığı yasal olarak ya da gerçekte tamamen güvende değil, diğer yandan bir yığın üyesi kendilerini daha iyi iş koşulları için verdikleri mücadeleyle güçleştiren yasal engelleri ortadan kaldırma şansı verecek olan oy hakkından mahrumdu. Avrupa kıtası kapitalizminin gelişimi sayısız yaşamı mahvetti ve İngiliz işçileri için az ücretli iş biçiminde tehlikeli bir rekabet yarattı. Ve ne zaman daha yüksek ücret ya da daha kısa çalışma saatleri elde etmek için bir girişimde bulunsalar, İngiliz kapitalistleri Fransa, Belçika, Almanya ve diğer ülkelerden ucuz yabancı iş gücü ihraç etme tehdidinde bulundu. Bu durumda özellikle Amerikan İç Savaşı, işçileri harekete geçirdi. İngiliz tekstil işçileri arasında büyük bir sefalet neden olan bir pamuk krizi yarattı.

Bu şekilde İngiliz işçi sendikaları huzurlu uyusukluklarından sarsıldı ve eski sendikalardan çok sayıda deneyimli lider ile "Yeni Sendika-

cılık" gelişti: Mühendislerden Allan, marangozlardan Applegarth, doğramacılar Lucraft, inşaatçılardan Cremer, ayakkabıcılardan Odger ve diğerleri. Bu adamlar işçi sendikaları adına politik bir mücadelenin gerekliliğinin farkına vardı ve dikkatlerini oy hakkı yasasının düzeltilmesince yönelttiler. Onlar, radikal lider John Bright'ın başkanlığında St. James's Hall'da gerçekleştirilen ve Palmerston'ın Kuzey Eyaletlerinin yanında Amerikan İç Savaşı'na müdahale etme niyetlerini şiddetle protesto eden muazzam toplantının arkasındaki itici güçtü. Garibaldi 1864 baharında ziyaret amacıyla Londra'ya geldiğinde, bu liderler kendisi için büyük bir karşılama töreni düzenledi.

İngiliz ve Fransız işçi sınıflarının politik yeniden uyanışı ayrıca uluslararasılık düşüncesini de yeniden canlandırdı. 1862 yılında Londra'daki uluslararası sergide İngiliz işçileri ve Fransız delegeleri arasında bir "kardeşlik kutlaması" gerçekleştirildi ve bu bağ 1863 Polonya Ayaklanması aracılığıyla daha da güçlendi. Polonya Davası Batı Avrupa ülkelerindeki devrimci unsurlar arasında her zaman oldukça popüler olmuştu. Polonya'nın baskı altında tutulması ve parçalanması üç Doğu Avrupa gücünü bir gerici bloğa dönüştürdü. Ve Polonya'nın bağımsızlığına yeniden kavuşması Avrupa'daki Rusya hegemonyasına ölümcül bir darbe vurabilirdi. Kardeş Demokratlar daima 1830 Polonya Devrimi'nin yıldönümünü kutladı. Bu kutlamalar birleşik ve bağımsız bir Polonya'yı destekleyen; fakat her zaman özgür ve demokratik bir Polonya'nın proletarya kurtuluş mücadelesi için zorunlu bir koşul olduğu düşüncesini taşıyan coşkulu gösteriler olmuştu. 1863'te de durum bu şekildeydi ve bu toplumsal mesaj Londra'da Fransız işçilerinin temsilcilerinin huzurunda keskin bir şekilde dile getirildi. Toplumsal mesele, Odger'in başkanlığındaki bir İngiliz işçi komitesinin Fransız işçilerine Londra'daki kutlamalara temsilcilerini gönderdikleri için teşekkür etmek üzere gönderilen söylevin de temelini oluşturuyordu. Özellikle İngiliz sermayesinin, çeşitli ülkelerdeki emekçi sınıflar hâlâ yakın ve kardeşçe ilişkiler kurmadığı için az ücretli yabancı emek ihraç ederek İngiliz işçilerini denetim altında tutabildiğine dikkat çekiyordu.

Bu söylev, işçi sınıfına çok sayıda hizmet vermiş, Londra Üniversitesi Tarih Profesörlerinden Profesör Bcesly tarafından Fransızca'ya çevrildi ve işçilerin cevaplarını özel bir temsilcinin elinde

Londra'ya göndermeye karar verdiği Paris'te güçlü bir yankı uyardı. Bu Fransız vekili karşılamak üzere 28 Eylül 1864'te Profesör Bcesly başkanlığında St. Martin's salonunda bir toplantı gerçekleştirildi. Salon kapıya kadar dolmuştu ve İngiliz işçileri Tolain'in, Polonya Ayaklanması'ndan şu sözlerle bahseden Fransız işçilerinin cevabını okumasını dinledi: "Polonya bir kez daha en iyi evlatlarının kanıyla ıslandı ve biz etkisiz izleyicileriz." Ve tüm politik ve toplumsal konularda halkın sesinin duyulması gerektiğini talep ederek devam etti. Sermayenin despotça gücü kırılmalıydı. İş bölümü dolayısıyla işçi mekânîk bir alete dönüştürülmüştü ve uluslararası proletarya dayanışmasından yoksun bir serbest ticaret, Fransız Devrimi'nin ortadan kaldırdığından daha insafsız ve daha korkunç bir endüstriyel köleliğe dönüşebilirdi. Tüm dünya işçileri, böyle korkunç bir sisteme inatçı bir şekilde direniş gösterebilmek için birleşmeliydi.

Eccarius'un Alman işçileri adına konuştuğu canlı bir tartışmadan sonra toplantı işçi sendikası üyesi Wheeler'ın üye seçme yetkisi bulunan bir komite seçilmesi ve bu komiteye, uluslararası işçi derneğinin bir sonraki yıl Belçika'da düzenlenecek kongre kesin olarak kararlaştırılana dek geçici olarak uygulamada kalacak tüzüğünü oluşturması görevini verme önerisini kabul etti. Komite seçildi ve çok sayıda sendika temsilcisi ve Alman işçileri için, gazetenin ismini en son andığı Karl Marx'ın da dahil olduğu yabancı işçi temsilcilerinden oluştu.

2. Açılış Töreni Söylevi

Marks bu toplantıya kadar hareket içinde aktif bir rol almamıştı; fakat Fransız Le Lubez tarafından Alman işçileri adına orada bulunması ve konuşmacı olarak bir Alman işçi seçmesi için çağrıldı. Marks, Eccarius'ı öne çıkarırken, kürsüde sessiz bir gözlemci olarak kaldı.

Bilimsel çalışmasını anlamsız ya da umutsuz örgütsel çabalardan daha önemli bir yere oturtacak kadar önemli buluyordu; fakat proletarya davası için yapılacak gerçekten yararlı pratik bir çalışma olduğunda bu çalışmayı bir kenara bırakıyordu; ama bu kez "önemli meselelerin" yolda olduğunun farkına vardı. Weydemeyer ve diğer arkadaşlarına aynı şekilde anlattı: "Yakın zamanda kurulmuş olan Uluslararası İşçiler Komitesi önemsiz değil. İngiliz üyeleri başlıca işçi

sendikası başkanlarından, yani Londra'nın emekçilerinden, şahane Garibaldi karşılaşmasını ve St. James salonundaki Palmerston'ın niyet ettiği gibi Kuzey Eyaletlerine savaş açmasına engel olan -Bright'ın başkanlığındaki- büyük toplantıyı düzenleyen adamlardan oluşuyor. Fransızlar düşünöldüğünde, komite üyeleri çok önemli değil; fakat onlar Paris'teki işçilerin doğrudan temsilcileri. Ayrıca yakın zamanda Napoli'de bir kongre düzenleyen İtalyan dernekleriyle de bağlantı kuruldu. Yıllarca herhangi bir 'örgütte' yer almayı sistematik olarak reddetmiş olsam da bu kez gerçekten de iyi işler yapabilme ihtimali olduğu için kabul ettim." Engels'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Bu kez açıkça işçi sınıfının dirilişı gerçekleşiyor." Ve doğru çizgiler üzerinde hareket etmesi için ona kılavuzluk etmesinin öncelikli görevi olduğunu düşündü.

Neyse ki koşullar düşünsel liderliği kendiliğinden ona verdi. Komite elli kişiye ulaşana kadar üyelerini oy birliğiyle seçti. Üyelerin gövdesi İngiliz işçileriyken, İngilizler'den sonra en güçlü tek grup, tamamı Komünistler Birliği üyeliği yapmış olan Marks, Eccarius, Lessner, Lochner ve Pfander'ın da aralarında bulunduğu Alman grubuydu. Fransa'nın temsilcileri vardı. İtalya'nın altı ve Polonya ve İsviçre'nin ikişer temsilcileri vardı. Kadrosunu oluşturduktan sonra komite bir program ve tüzük oluşturması için bir alt komiteyi görevlendirdi.

Bu alt komiteye Marks da seçildi; ancak hastalık dolayısıyla ve davetlerin bazen çok geç gönderilmesi nedeniyle toplantılarından çoğuna katılamadı. Aynı zamanda, Mazzini'nin özel sekreteri Binbaşı Wolff, İngiliz Weston ve Fransız Le Lubez, alt komiteye verilen görevi boşuna gerçekleştirmeye çalıştılar. Mazzini o sıralar İngiliz işçileri arasında büyük bir popölariteye sahip olsa da modern işçi sınıfı hareketinden ortaya çıkardığı tasarılarla eğitimli işçi sendikası liderlerini etkileyemeyecek kadar az anlıyordu. Açıkça proletarya sınıf mücadelesini anlamıyor ve bu yüzden bundan nefret ediyordu. Programı birkaç sosyalist söylem içcriyordu; ama bunlar da proletaryanın daha altmışlı yıllarda bir kenara attığı türdendi. Oluşturduğu tüzük de geçmişte kalmış bir dönemi akla getiriyordu ve politik komploların ihtiyaç duyduğu türde yüksek derecede bir merkezileşme sağlıyordu. Sonuç olarak; Mazzini'nin amacı -sadece genel anlamda sendikacılığın koşullarını değil- yeni bir hareket yaratmak değil, yalnızca birçok ülkede

zaten var olan işçi sınıfı hareketlerini birleştirmekti. Le Lubcz ve Weston'ın öne sürdüğü tasarılar da genel söylemlerin toplamından fazlasını temsil etmiyordu.

Bu nedenle, Marks denetimi eline alana dek durum umutsuzdu. Eğer mümkünse daha önceki tüm çalışmaları bir kenara atmaya kararlıydı ve onlardan tamamen kurtulabilmek amacıyla işçi sınıfıyla ilgili—St. Martin salonundaki toplantıda akıllara gelmeyen bir düşünce— bir söylev, böylece daha açık ve kısa ve öz olacak yeni örgütün tüzüğü için bir giriş görevi görecek bir tür işçi sınıfı tarihi değerlendirmesi kaleme aldı. Alt komite Marks'ın önerilerini derhal kabul etti ve tek istediği "hak ve görev, gerçek, ahlak ve adaletle" ilgili birkaç cümlelerin daha eklenmesiydi; ancak Marks'ın Engels'e yazdığı bir mektupta belirttiği gibi Marks bu sözleri öyle bir şekilde araya ekledi ki hiçbir zararları olmadı. Komite daha sonra *Açılış Töreni Söylevi ve Geçici Kurallar*'ı oy birliğiyle ve coşkuyla kabul etti.

Daha sonra Profesör Beesly bu belge ile ilgili olarak, orta sınıfın bu zamana kadar çok sayıda sayfaya sığdırmaya çalıştığı yazılara karşı işçi sınıfı konusunda yazılmış en muazzam ve göz alıcı açıklama olduğunu söyledi. 1848 yılından 1864 yılına kadar, bu dönemde tarihte benzeri görülmemiş bir endüstriyel gelişme ve ticari büyüme yaşanmasına rağmen işçi sınıfının sefaletinin azalmadığı göze çarpar. Bunu resmi Mavi Kitaplarda yayınlanan İngiliz proletaryasının sefaletiyle ilgili korkutucu istatistiklerle Hazine Bakanı Gladstone'un bütçe konuşmalarında aynı zamanda yaşananı, aslında tamamen mülkiyet sınıfları ile sınırlı kalan "mest edici bolluk ve güç artışı"nı" göstermek amacıyla kullanılan resmi rakamları karşılaştırarak kanıtlar. *Söylev* bu göze çarpan çelişkiyi İngiltere'deki koşullara dayandırarak açığa çıkardı; çünkü İngiltere, Avrupa endüstrisinin en önde gelen ülkesiydi; ancak aynı koşulların yerel farklılıklara anlayış göstererek kısmen daha küçük ölçekte, geniş çaplı endüstrinin gelişmeye başladığı tüm diğer Avrupa ülkelerinde bulunduğunu belirtti.

Bu "mest edici refah ve güç artışı", İngiltere'de olduğu gibi işçilerin küçük bir kesiminin kısmen daha yüksek ücretler aldığı, buna rağmen bu artışın bile fiyatlardaki genel artış ile geçersiz hale geldiği istisnası dışında tüm dünyada bütünüyle mülkiyet sınıfları ile sınırlıydı. "Her yerde büyük işçi sınıf kitleleri daha da derin bir sefaletle, en

azından zengin sınıfların toplumsal düzeylerini yükselttiği ölçüde bir sefalete battı. Ne makînelerin mükelleştirilmesinin ne de bilimin endüstriye uygulanması ne iletişim kaynakları ve becerileri ve de yeni koloniler ve göçün ne yeni pazarların ele geçirilmesi ne serbest ticaretin ne de tüm bunların birleştirilmesinin işçi kitlelerinin sefaletini ortadan kaldırmayı başaramayacağı bugün tüm Avrupa ülkelerinde inkâr edilemez bir gerçek. Önyargısız her gözlemci için inkâr edilemez ve yalnızca başkaları üzerinde aldatıcı umutlar uyandırmakla ilgilenen kişiler tarafından reddedilen bir durumdur. Tam tersine, yaratıcı emek gücünün her yeni gelişmesi, toplumsal karşıtlığı güçlendirmek ve toplumsal çelişkiyi daha da şiddetlendirmek üzere mevcut koşulların yanlış temeline dayanarak hesaplanır. Bu mest edici ekonomik gelişme dönemi sırasında açlık neredeyse Britanya İmparatorluğu'nun sosyal kurumu seviyesine yükseldi. Bu dönem tarih kayıtlarında hızlandırılmış geri dönüş, süresi uzatılmış pusula, endüstriyel ve ticari kriz olarak bilinen toplumsal belanın ölümcül etkilerinde kendisini gösterir.

Söylev daha sonra ellili yıllarda işçi sınıfı hareketinin yenilgiye uğramasına göz attı ve bu dönemin bile telafi edici yönleri olduğu sonucuna vardı. Özellikle iki gerçek, öncelikle İngiliz proletaryası üzerinde olumlu etkileri olan günde on saat çalışma yasasının kabul edilmesini vurgulandı. Günlük çalışma saatinin yasal olarak kısıtlanması için verilen mücadele, burjuvazinin politik ekonomisini özetleyen arz ve talep kanununun kör güçleri ile işçi sınıfı tarafından temsil edildiği biçimiyle toplumsal refah tarafından düzene sokulan üretim arasındaki büyük çelişkiye yönelik doğrudan bir müdahale olmuştu. Bu nedenle "On Saatlik İş Günü" Kanun Tasarısı yalnızca büyük bir pratik başarı değil, aynı zamanda bir ilkenin zaferiydi; burjuvazinin politik ekonomisi ilk defa işçi sınıfının politik ekonomisi tarafından yenilgiye uğratılmıştı.

Proletaryanın politik ekonomisi işbirlikçi hareket ve işbirlik ilkesine dayanan fabrikaların kurulması ve dışarıdan yardım almadan birkaç kişinin bitmek tükenmez çalışmalarıyla olanaklı hale gelmesiyle çok daha büyük bir zafer kazandı. Bu büyük toplumsal denemeler çok olumlu bir şekilde değerlendirilemezdi. "Düşünmek yerine uygulamada geniş çaplı ve modern bilimlerin yasalarına uygun üretimin, çalışanlara emreden bir işverenler sınıfı olmadan mümkün olduğunu, ürün elde

etmek için çalışma araçlarının işçiler üzerinde bir sömürü hakimiyeti kurma araçları olarak tekelleştirilmesinin gerekmediğini, köle emeği ve kölelik gibi ücretli emeğin de gönüllü yardım, neşeli bir ruh ve kaygısız bir kalple en güç işleri gerçekleştiren işbirlikçi emeğin gelişyle ortadan kalkmaya mahkum olan yalnızca önemsiz ve geçici bir form olduğunu kanıtladılar." Buna rağmen rastgele girişimlerle sınırlı işbirlikçi emek sermayenin tekeline dağıtamayacaktı. "Belki de sırf bu yüzden görünüşte büyük düşünceleri olan aristokratlar, burjuvazinin insancıl teorisyenleri ve hatta gerçekçi ekonomistler bile başlangıcında birdenbire boş yere bastırmaya çalıştıkları işbirlikçi emek sisteminin aşağılayıcı sözlerle bahsettiler, hayalperestlerin ütopyacılığı olarak dalga geçtiler ve sosyalistlerin çılgınlığı olarak mahkum ettiler." İşçi kitlelerini sadece ulusal ölçülerdeki işbirlikçi emek sistemi kurtarabilirdi; fakat toprak ve sermaye sahipleri her zaman ekonomik tekelini süresiz olarak devam ettirmek amacıyla politik ayrıcalıklarının harekete geçirecekti, bu yüzden işçi sınıfının en büyük görevi politik iktidarı ele geçirmektir.

İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'daki işçi sınıfı hareketinin aynı anca canlandırılması ve aynı anda işçileri politik olarak yeniden örgütlenme çalışmalarının gösterdiği gibi, işçiler bunun gerekliliğinin farkına varmış gibiydi. "Başarının tek unsurunu ellerinde bulunduruyorlar; çokluk. Fakat çokluk ancak bir örgüt içinde birleştirilirse ve bilinçli bir amaca yöneltilirse belli ölçüde önem kazanabilir." Geçmişteki deneyimler, tüm ülkelerin işçileri arasında var olması gereken birliği ve tüm kurtuluş mücadelelerinde omuz omuza vermeleri için teşvik edilmelerini göz ardı etmenin daima birbiriyle ilişkisiz tüm çabalarının genel bir başarısızlıkla sonuçlanacağını göstermişti. Bu düşünce St. Martin's salonundaki toplantının Uluslararası Emekçi Derneği'ni kurmasına neden oldu.

Toplantıyı bir başka düşünce daha harekete geçirdi: İşçilerin kurtuluşu tüm ülkelerin işçileri arasında kardeşçe ilişkileri gerektiriyordu; fakat bu amaca canice amaçlar güden, ulusal ayrıcalıkları kendi amaçları için kullanan, yağma savaşlarında insanların kanını akıtan ve zenginliklerini talan eden çeşitli hükümetlerin dış politikalarına rağmen nasıl ulaşılabilirdi? Batı Avrupa ülkelerini Atlantik'in diğer tarafındaki kölelik düzenini sürdürmek için alçakça bir haçlı seferi başla-

tılmasından, egemen sınıfların bilgeliği değil proletaryanın canice ahmaklığına karşı kahramanca direnişi kurtarmıştı. Egemen sınıfların, Tsarcı Rusya'nın Kafkasya'nın dağ sığınaklarını fethetmesini ve kahraman Polonyalıları katletmesini utanmazca alkışlaması, ikiyüzlüce anlayış göstermesi ve aptalca kayıtsızlığı işçi sınıfına uluslararası politikaların derinine inmek, hükümetlerin diplomatik hilelerini yakından takip etmek, bu politikalara tüm imkânlarla karşı çıkmak ve bu onları yeterince hüsrana uğratamazsa bireyler arasındaki ilişkileri yöneten basit ahlak ve adalet yasalarının uluslararası ilişkileri de yöneten yasa olması gerektiğini talep eden büyük mitingler örgütlemekle görevli olduğunu gösterdi. Böyle bir dış politik güç için mücadele etmek işçi sınıfının kurtuluşu için verilen genel mücadelenin ayrılmaz bir parçasıydı. Ve sonra söylev "Komünist Manifesto"nun son sözleriyle noktalandı: "Dünya işçileri: Birleşin!"

Geçici Kurallar şu şekilde sıralanabilecek düşüncelerle başladı: İşçi sınıfının kurtuluşu işçilerin kendisinin görevi olmalıdır. İşçi sınıfının kurtuluş mücadelesi yeni sınıf ayrıcalıkları yaratılması için değil, sınıf düzeninin tamamen ortadan kaldırılması için verilen bir mücadeledir. İşçinin çalışma araçlarını, yani yaşam kaynağını kendine mal eden kişilere ekonomik bağımlılığı her türlü köleliğe yol açar: Toplumsal sefalet, düşünsel körelme ve politik bağımlılık. Bu nedenle işçi sınıfının ekonomik kurtuluşu tüm politik hareketlerin bir araç olarak hizmet etmesi gereken en büyük amaç olmalıdır. Bugüne kadar bu büyük amacın gerçekleştirilmesi için tüm çabalar, her bir ülkedeki emekçi işçi sınıfı toplulukları ve çeşitli ülkelerdeki işçi sınıfları arasındaki birlik eksikliği nedeniyle başarısızlığa uğramıştır. İşçilerin kurtuluşu ne yerel ne de ulusal bir görev değil, toplumsal bir görevdir. Bu, modern toplumun var olduğu tüm ülkeleri kapsayan bir görevdir ve ancak tüm bu ülkeler arasındaki sistematik işbirliğiyle ulaşılabilir. Daha sonra, Marks'ın metninde oldukça gönülsüzce belirttiği adalet ve hakikat, görevler ve haklarla ilgili basmakalıp sözler bu açık ve etkili bölümlere eklendi.

Yeni derneğin başına, çeşitli ülkelerden dernekte temsil edilen işçilerinden oluşan bir Genel Konsey getirildi; fakat ilk kongreye kadar Genel Konsey'in işlevini St. Martin's salonunda seçilen komite yerine getirdi. Bu konseyin görevleri şunlardı: çeşitli ülkelerdeki işçi

sınıfı örgütleri arasında uluslararası ilişkiler kurmak, her bir ülkenin işçilerini düzenli olarak diğer ülkelerdeki işçi kardeşlerinin etkinliklerinden haberdar etmek, çeşitli ülkelerdeki işçi sınıflarının durumları ile ilgili istatistikler toplamak, genel önemli konuları tüm işçi sınıfı örgütleriyle tartışmak, uluslararası anlaşmazlık durumunda tüm bağlı örgütlerin birlikte ve aynı anda eyleme geçmesini sağlamak, derneğin çalışmalarıyla ilgili düzenli raporlar yayınlamak ve buna benzer görevler.

Genel Konsey yılda bir kere toplanacak, konsey üyeliğini ve bir sonraki kongrenin yer ve zamanını belirleyecek kongre tarafından seçilecekti. Genel Konsey yeni üyeleri oy birliği ile seçme ve gerekirse bir sonraki kongrenin yerini değiştirme hakkı vardı; fakat kongreyi ertelleyemezdi. Enternasyonele bağlı bulunan çeşitli ülkelerdeki işçi örgütleri, örgütsel bağımsızlıklarını tamamen koruyacaktı ve etkili olması açısından her bir ülkedeki çeşitli örgütlerin mümkün olduğunca ulusal bir temelde ve merkezi yapılanmalarda birleşmeleri daha arzu edilir olsa da herhangi bir bağımsız örgüt Genel Konsey'le doğrudan ilişkiye geçebilirdi.

Enternasyonalî "tek bir büyük zekânın" eseri olarak açıklamak oldukça yanlış olsa da kurulduğu sırada başından beri doğrusunu göstererek, onu yanlış bir iz üzerinde uzun ve sıkıcı bir yürüyüşe çıkmasından kurtaran büyük bir zekâyâ sahipti. Marks bundan fazlasını yapmadı ve niyeti asla daha fazlasını yapmak olmadı. *Açılış Töreni Söylevi*'nin ele verdiği benzersiz ustalık, mevcut bir durum üzerinden hareket etmesi ve Liebknecht'ın yerinde olarak belirttiği gibi, en az "Komünist Manifesto" kadar komünizmin nihai ilkelerini içermesine dayanır.

Yine de *Açılış Töreni Söylevi* ve *Geçici Kurallar*, "Komünist Manifesto"dan sadece biçim açısından farklılık göstermiyordu: "Zaman gerekli." diye yazıyordu Marks Engels'e, diriliş anının eski gözü pek diline izin verhilmesi için. Anın ihtiyaç duyduğu şey: Özde cesaret, ama tutumda ılımlılık. Ayrıca çok güç bir görevi vardı: Enternasyonalin amacı Avrupa ve Amerika'nın tüm savaşçı proletaryasını tek bir büyük orduda toplamak ve bu orduya, Engels'in sözleriyle, İngiliz işçi sendikalarına, Fransız, Belçikalı, İtalyan ve İspanyol Proudhonculara ve Alman Lasallecılara kapıyı açabilecek bir program vermektir. Marks yalnızca işçi sınıfının "Komünist Manifesto"da belirtildiği

biçimde bilimsel sosyalizmin son zaferini güvence altına almasından doğacak düşünsel gelişmesinc güveniyordu.

Çok geçmeden umutları ciddi bir sınava tabi tutuldu; çünkü Enternasyonalin propaganda çalışması henüz başlamıştı ki Avrupa işçi sınıfının Enternasyonalin ilkelerini başka herkesten daha iyi anlamış olan kesimiyle ciddi bir anlaşmazlığa düştü.

3. Schweitzer'le Ayrılık

Alman Lassallecılarının Enternasyonale bağlı kalmayı reddettikleri ve başından beri ona yönelik düşmanca bir tutum benimsedikleri bir efsane ne doğru ne de kabul edilebilir bir efsanedir.

Her şeyden önce böyle bir tutumu benimsemelerine neden olacak herhangi bir neden bulmak oldukça imkânsızdır. Kendi sıkı dokunmuş örgütlerine büyük bir önem atsettikleri doğrudur; fakat Enternasyonalin *Geçici Kuralları* hiçbir şekilde müdahale etme tehdidi göstermedi ve her şeyden önemlisi emekçi kitlelerini yalnızca ulusal boyutta işbirliği ve bunun devlet araçlarıyla ilerletilmesinin kurtaracağı bölümünden özellikle memnun olarak *Açılış Töreni Konuşması*na başından sonuna kadar imzalarını atabilirlerdi.

İşin doğrusu, Lassallecıların hasta Almanya'sı, kurulduğu sıralarda kendi sorunlarıyla oldukça meşgul olmalarına rağmen Enternasyonale karşı oldukça dostça bir tavır içindeydiler. Lasalle'in ölümü ve vaziyet niteliğindeki tavsiyesinden sonra Bernarc Becker *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'in başkanlığına seçildi; fakat kısa sürede yetersiz olduğunu göstermesi üzerine umutsuz bir durum ortaya çıktı ve örgütü bir arada tutan tek şey, Marks ve Engels'in işbirliğini kazanabilmek için elinden gelenin en iyisini yapan enerjik ve yetenekli bir adam olan J.B. von Schweitzer'ın düşünsel önderliğinde 1864 yılının sonundan beri çıkan yayın organı *Der Sozialdemocrat*'tı. Kendisine hiçbir baskı yapılmadan Liebknecht'i yayın kurulu üyeliğine getirdi ve gazetenin ikinci ve üçüncü sayılarında *Açılış Töreni Söylevi*'ni yayınladı.

Gazetenin Paris muhabiri Moses Hess, Jerome Bonaparte'ın kızıl demagog rolünü oynadığı Palais Royal'in bir dostu olduğunu belirterek

Tolain üzerinde şüphe yarattı; ancak Schweitzer mektubu sadece Liebknecht'in açık onayını elde ettikten sonra yayınladı ve Marks şikâyet ettiğinde sorunu dostane yollarla çözmek için elinden geleni yaptı. Gazetenin Enternasyonal ile ilgili yayınlanan her şeyi ilk Liebknecht'in yayına hazırlaması emrini verdi. 15 Şubat 1865'te Schweitzer, Marks'a örgütünün Enternasyonalin ilkeleriyle bütünüyle fikir birliği içinde olduğunu ilan ettiği ve kongreye delegelerini göndermeye karar verdiğini belirten bir çözüm öne sürmeyi düşündüğünü bildiren bir mektup gönderdi. Ancak örgütü, işçi sınıfı örgütleriyle herhangi bir ilişki kurmayı yasaklayan Alman federal yasaları dolayısıyla resmi olarak Enternasyonale bağlı olamazdı. Schweitzer bu mektuba bir karşılık alamadı ve Marks ile Engels bunun yerine *Sozialdemocrat*'la tüm bağlarını kopardıklarını belirten bir açık bildiri yayınladı.

Bu gerçekler yeterince açık bir biçimde talihsiz ayrılığın Enternasyonal ile bağlantılı anlaşmazlıklarla bir ilgisi olmadığını ve bunun gerçek nedeninin, Marks ve Engels tarafından bildirilerinde oldukça açık bir şekilde açıklandığını gösterir. Hiçbir zaman *Sozialdemocrat*'ın güç durumunu asla dikkate almamazlık etmediklerini ve asla Berlin meridyenine uymayan bir talepte bulunmadıklarını; fakat defalarca gazetenin en azından hükümet ve feodal mutlakiyetçi partiye gösterdiği cüretkârlığı ilericilere de göstermesini talep ettiklerini söylediler. *Sozialdemocrat* tarafından yürütülen taktiklerin bundan sonra ona destek vermelerini imkânsız hale getirdiğini belirttiler. Yine de Prusya hükümeti sosyalizmi ve bir işçi sınıfı partisinin böyle adi bir aldatmacaya olan tutumu üzerine yazdıklarının her kelimesine imzalarını atıyorlardı. Bu demeç *Deutsch-Brüsseler Zeitung*'da "proletaryanın liberal burjuvaziye karşı hükümetle ittifak yapmasını" öneren *Rheinischer Beobachter*'e cevap olarak verilmişti. Aslına bakılırsa *Sozialdemocrat* tarafından yürütülen taktiklerin böyle bir "ittifak" ya da "Prusya hükümeti sosyalizmiyle" bir ilgisi yoktu. Lasalle'ın Alman işçi sınıfını tek bir güçlü hamlede harekete geçirmeye yönelik umudunun faydasız olduğu görüldüğünde, *Allgemeine Deutscher Arbeiterverein* birkaç yüz üyesiyle kendisini ezecek kadar güçlü iki rakibin arasında sıkışmış buldu. Genç işçiler partisinin burjuvaziden aptalca bir nefret dışında beklediği hiç bir şey yoktu; oysa ki kurnaz diplomat Bismarck'ın halk kitlelerine ödün vermeden Büyük Prusya politikasını

uygulamaya geçirememesini bekleyebilirlerdi. Schweitzer asla bu tür ödünlerin değeri ya da amacı ile ilgili yanılgılara kapılmadı; ancak Alman işçi sınıfının örgütlenme hakkından yoksun olduğu, etkili bir oy hakkına sahip olmadığı ve basın, dernek kurma ve toplanma özgürlüğünün bürokratik keyfiyetin insafına kaldığı bir zamanda Sosyal Demokrasi, her iki rakibine aynı anda ve eşit oranda güçte saldırarak değil, ancak ikisini birbirine düşürerek gelişim göstermeyi umabilirdi. Doğal olarak böyle bir politika için kesinlikle gerekli koşul, yeni işçi partisinin her ikisinin de tamamen bağımsız olması ve bu işçi kitleleri arasında bu bağımsızlığın güçlü bir bilincini yaratmasıydı.

Schweitzer bu politikayı büyük bir gayret ve başarıyla yürüttü ve *Sozialdemocrat*'ın sütunlarında ilericilere karşı hükümetle bir "ittifak" dair bir şey bulmak imkânsızdır. O zamanın genel politik arka planına karşı etkinliklerin incelenmesi –kendisi tarafından da kabul edilen– bazı hataları ortaya çıkarsa da her şey hesaba katıldığında yalnızca işçi sınıfının menfaatlerinin rehberlik ettiği ve kesinlikle Bismarck ya da başka bir gerici tarafından zorla kabul ettirilmeyen akıllıca ve mantıklı bir politika görülecektir.

Schweitzer diğer yönlerden Marks ve Engels'e denk olmasa da en azından onlar üzerinde bir avantaja sahipti ve bu Prusya'daki koşulları tamamen bilmesiydi. Onların durum hakkında ilk elden bir bilgisi yoktu, bu eksikliği giderme görevinin doğal olarak kendisine devredildiği Liebkecht ise bunu tatmin edici bir şekilde gerçekleştirmede. Liebkecht 1862 yılında kızıl cumhuriyetçi Brass ile birlikte *Nord-deutsche Allgemeine Zeitung*'u kurmak amacıyla Almanya'ya dönmüştü; fakat editörlük çalışmasına başladığı gibi Brass'ın gazeteyi Bismarck'a sattığını keşfetti. Derhal gazeteyle ortaklığını kesti; fakat Alman topraklarındaki bu ilk deneyim yalnızca kendini bir kere daha sürgünlük yaşamının geri kalan günlerinde kritik bir mali durumda bırakması açısından değil, aynı zamanda Almanya'daki yeni koşullar hakkında önyargısız bir fikiredebilmesini engellediği için de talihsizdi.

Geri döndüğünde hâlâ, sosyalist teori ve hatta sınıf mücadelesine ulusun gerici sınıflara karşı verdiği devrimci mücadeleden daha az ilgi gösteren *Neue Rheinische Zeitung* ruhunu taşıyan eski 48'likti. Sosyalist teorinin temel fikirleri konusunda oldukça bilgili olmasına rağmen, Liebkecht asla bilgili bir sosyalist teorisyen olmadı ve sür-

günlük yılları sırasında Marks'tan öğrendiği başlıca şey, Marks'ın uluslararası politikanın geniş alanlarını devrimci gelişmenin bir belirtisini görebilmek için araştırma eğilimiydi. Ren Eyaleti yurttaşları olarak Marks ve Engels, Doğu Elbia ile ilgili her şeyi gereğinden fazla aşağılayarak baktı ve dolayısıyla Prusya Devletinin önemini hafife aldı; fakat Güney Almanya'da doğmuş olduğu için Liebknecht daha kötüydü ve hareketin ilk yıllarında tikelciliğin iki kalesi Baden ya da İsviçre'deydi. Prusya'yı Mart öncesi günlerinin Rus kölesi, yozlaşmanın alçakça yollarıyla tarihi ilerlemeye karşı savaştan, Almanya'da bir modern sınıf mücadelesine başlamayı düşünmeden önce alt edilmesi gereken gerici bir devlet olarak görüyordu. Ellili yılların ekonomik gelişmesinin Prusya Devleti'ni ne kadar değiştirdiğini ve tarihsel bir gereklilik olarak işçi sınıfının burjuva demokrasisinden ayrılmasını gerekli kılan koşulları ortaya çıkardığını fark edemedi.

Bu nedenle Liebknecht ve Schweitzer arasında sürekli bir anlaşma olması imkânsızdı ve Schweitzer, Bismarck'ın bakanlığı hakkında Büyük Prusya politikası ve Alman ulusal birliğine yönelik proleter devrimci politika arasında mükemmel bir benzerlik kurduğu beş yazı dizisi yayımlayıp, Bismarck politikasının tehlikeli gücünü neredeyse bir yüceltme gibi gözükeceği kadar etkili bir şekilde anlatma hatasını işlediğinde, bu Liebknecht'in gözünde bardağı taşıran son damlaydı. Diğer yandan, 13 Şubat'ta Schweitzer'e yazdığı mektupta Marks, Prusya hükümetinin üretici kooperatifler düşüncesiyle her türlü anlamsız denemeye girse de birleşme karşıtı yasaları kaldırmayacağını ve bürokrasi ve polis egemenliğini dizginlemeyeceğini söyleme "hatasına" düştü. Fakat Marks, kendisinin Proudhon'a karşı etkili bir şekilde ortaya koyduğu şeyi, hükümetlerin ekonomik koşulları kontrol edemeyeceğini; fakat bu koşullar tarafından kontrol edildikleri gerçeğini göz ardı etme eğilimindeydi. Birkaç yıl sonra Bismarck bakanlığı birleşme karşıtı yasaları ister istemez kaldırmak zorunda kaldı. 15 Şubat'taki cevap mektubunda *-Allgemeiner Deutscher Arbeiter-verein*'de Enternasyonal için çalışmaya söz verdiği ve bir kez daha Marks'ı Liebknecht'in Enternasyonal ile ilgili tüm konularda editörlükle görevlendirdiği konusunda bilgilendirdiği mektup- Schweitzer, Marks'ın vereceği her türlü teorik tavsiyeyi memnuniyetle dinleyeceğini; fakat pratik sorunlar ve anlık taktikler üzerinde bir karara

varabilmek için insanın hareketin kendisinin içinde olması ve mevcut koşulların tam bilgisine sahip olması gerektiğini belirtti. Bunun üzerine Marks ve Engels onunla ilişkisini kesti.

Bu yanlış anlamalar ve karışıklıklar tam olarak, ancak bir kere-sinde adını iftirdan kurtaran adamın hatırasına üzücü bir şekilde ihanet eden Kontez Hatzfeldt'ın talihsiz etkinlikleriyle bağlantılı olarak anlaşılabilir. Ustanın sözlerini en üst yasa olarak kabul ederek Lassalle'ın yaratısını bir geleneksel tarikata dönüştürmeye çalıştı; fakat o zaman bile Kontez Hatzfeldt'ın değişmez bir yasa olarak kabul edip yorumladığı tam olarak ustanın sözleri değildi. Yaptığı kötülük 10 Mart'ta Engels tarafından Weydemeyer'e yazılan mektupta görülebilir: "Gazetede hoş görülemez bir Lassalle kültü gelişti ve aynı zamanda—Kontes Hatzfeldt Liebknecht'i bilgilendirdi ve aynı ruhta hareket etmesi için ona çağrıda bulundu— kesin olarak Lassalle'ın Bismarck'la bizim düşündüğümüzden daha derin bir ilişki içinde olduğunu öğrendik. Aralarında resmi bir ittifak vardı ve işler o kadar ileriye gitti ki Lassalle Dük'lüğün ilhak edilmesini desteklemek amacıyla Schleswig-Holstein'e gidecekti. Bismarck ise bunun karşılığında üstü kapalı bir genel oy hakkı getirmeyi vaat etti ve daha açık olarak örgütlenme hakkı verme, toplumsal ödümler verme, işçi örgütlerine devlet desteği verme gibi sözler verdi. Aptal Lassalle'ın Bismarck'ın bu anlaşmaya uyacağı garantisi yok ve ona baş belası olduğu anda kesinlikle başından atabilirdi. *Sozialdemocrat*'ın editörleri bunu çok iyi biliyor ve yine de Lassalle kültünü hiç olmadığı kadar güçlü bir şekilde sürdürüyorlar. Bunun yanında Wagener'den —*Kreuz-Zeitung*'dan— gözleri korkuyor, Bismarck'a ilgi gösteriyor ve onun fikirleri ile yakınlık kuruyorlar. Bir bildiri yayınladık ve ilişkimizi kestik ve Liebknecht de aynı-sını yaptı." Her ikisi de Lassalle'ı iyi tanıyan ve *Sozialdemocrat*'ı okuyan Marks ve Engels'in, Kontez Hatzfeldt'ın akıldışı hikâyelerine nasıl kandığını anlamak güçtür; fakat durum bu olduğuna göre Lassalle'ın kurduğu hareketle tüm ilişkilerini kesmeleri yalnızca mantıklıydı.

Buna rağmen eylemlerinin hareket üzerinde pratik bir etkisi olmadı ve Köln Yargılamalarından önce "Komünist Manifesto"nun ilkelerini ustalıkla savunan Roser gibi Komünistler Birliği'nin eski üyeleri bile Schweitzer'in taktiklerini desteklediklerini söyledi.

4. Londra'da İlk Konferans

Böylece Alman Lassallecılar başlangıçta Enternasyonal'in sahasının dışında tutuldu ve ilk başta İngiliz sendikacıları ve Fransız Proudhoncuları arasında yapılan propaganda çok yavaş ilerleme kaydetti.

Her şeye rağmen, politik mücadelenin gerekliliğinin farkına varanlar yalnızca küçük bir sendika liderleri grubuydu ve onlar bile Enternasyonal'i daha çok sendika amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak gördü. Ama en azından örgütsel konularda büyük oranda politik deneyime sahiplerdi, oysa Fransız Proudhoncuları ne buna ne de işçi sınıfı hareketinin tarihi karakterine dair bir anlayışa sahipti. Yeni örgüt aslında Marks'a çok büyük bir görev vermişti ve bunu gerçekleştirmek için hem çok büyük bir enerjiye hem de çok büyük bir çalışkanlığa ihtiyacı vardı.

Marks, sık sık eziyetli hastalıklarla uğraşmasına ve bilimsel yapıtını tamamlamaya can atıyor olmasına rağmen, Enternasyonal davasına ne enerji ne de çaba ayırabilirdi. Bir keresinde şöyle hayıflandı: "Böyle bir ajitasyonun en kötü tarafı insanın çalışmasına engel olması." Ve başka bir sefer de Enternasyonal ve onunla bağlantılı her şeyin onun üzerine "karabasan" gibi bir ağırlık yüklediğini ve bunların hepsini üzerinden atmaktan memnun olacağını söyledi. Buna rağmen, işe bir kez azimle giriştikten sonra geriye bakamayacağını farkına vardı ve gerçekte, bu ağırlığı taşımak onu terk etmekten daha mutlu ve umutlu yapmasaydı Marks olamazdı.

Çok geçmeden Marks'ın hareketin gerçek "başkanı" olduğu netlik kazandı. Kendisini herhangi bir şekilde öne çıkardığı için değil; çünkü her tür ucuz popülerliğe sınırsız bir aşağılama duyuyordu ve halk içinde kendilerini önemli gösterip aslında hiçbir şey yapmayan demokratların aksine, kendisini kalabalıktan uzak tutarak perde arkasında muazzam işler yapıyordu. Yine de örgütte büyük görevi için gerekli olağanüstü yeteneklere sahip bir adam daha yoktu. Tarihi gelişmenin yasalarını açık ve derinlemesine anlama, gerekli olanı hedefinden sapmaz bir biçimde takip etme enerjisi, açık yürekli hataya hoşgörü gösterme ve inatçı cehalete ustaca acımasızlık. Marks, Köln'de olduğundan çok daha büyük ölçüde, insanları, onlara öğreterek ve öncülük ederek idare etme benzersiz yeteneğini gösterebilecek bir komundaydı.

Bu gibi bütün hareketlerin başlangıcının kaçınılmaz olarak ayrılmaz bir parçası olan anlaşmazlık ve tartışmalar "çok fazla zamanını" aldı ve İtalyan, özellikle Fransız üyeler ona çok fazla gereksiz güçlük çıkardı. Devrimci yıllardan beri Paris'teki "el ve bilgi işçileri" arasında derin bir anlaşmazlık vardı. Proleterler entelektüellerin pek sık gerçekleşen ihanetlerini unutmakta güçlük çekiyordu ve entelektüeller ve kendileri ile bir ilişki içine girmeyi reddeden tüm işçi sınıfı hareketlerini kötülüyorlardı; diğer yandan gazeteler ve örgütler aracılığıyla tüm iletişim araçlarını imkânsız hale getiren Bonaparte askeri despotizminin boğucu baskısı altında Bonapartist düzenbazlığa duyulan şüphe işçi sınıfı safalarında bile yaygındı. Bu "kaynayan Fransız suyunun" kabarmaları ve içte içe kaynamaları, Genel Danışmana çok sayıda değerli akşama ve çok sayıda uzun soluklu çözümün benimsenmesine mal oldu.

Marks'ın Enternasyonal'in İngiliz kesimi ile bağlantılı etkinlikleri daha kabul edilebilir ve kazançlıydı. İngiliz işçileri hükümetlerinin Amerikan Savaşı'na isyankâr Güney eyaletlerinin tarafını tutarak müdahale etme niyetine gayretle karşı çıktı ve Abraham Lincoln başkanlığa yeniden seçildiğinde ona iyi dilek ve tebrik mesajları gönderdiler. Marks bu söylevi köleleştirilmiş bir ırkı özgürleştirmek için verilen soylu bir mücadelede ülkesine öncülük etmekle görevlendirilmiş olan "işçi sınıfının oğluna" yazdı. Amerika'nın beyaz işçileri insan köleliğinin cumhuriyet için bir utanç kaynağı olduğunun farkına varamadığı sürece, kendisine sorulmadan satılırken zencilere kendilerini satma ve paha biçilmez efendilerini seçme ayrıcalıklarıyla övündükleri sürece, gerçek özgürlüğü kazanamayacak ya da Avrupalı kardeşlerinin özgürlük mücadelesini destekleyemeyecekti. Buna rağmen İç Savaş sırasında akıtılan kan gölü bu engeli ortadan kaldırdı.

Lessing gibi Marks da kendi çalışmasından kötileyici sözlerle bahsetse de belli ki kendisini bütün kalbiyle bu söyleve verdi. Engels'e yazdığı mektupta kendisine 'söyleve biçim verme' görevi verildiğini, bunun içeriğinden de sorumlu tutulması durumunda olacağından daha güç bir görev olduğunu ve dili en azından bu tür belgelerin bilindik hazır kaynağı olan alışıldık kaba demokratik söylemlerden daha farklı olsun diye bunu kabul ettiğini belirtti. Lincoln, farkı gözlemlemekte başarısız olmadı ve Londra gazetelerini şaşırtarak; çünkü "yaşlı adam" burjuva demokrat çevrelerinden gelen tebrikleri birkaç resmi güzel sözle yanıtlamasına rağmen, söylevi sıcak ve içten bir tonda yanıtladı.

İçeriği göz önünde tutulduğunda Marx tarafından 26 Haziran 1865'te Enternasyonal'in Genel Konseyi'nde *Değer, Ücret ve Kâr* üzerine yaptığı konuşma çok daha önemliydi. Söylevin amacı konseyin çok sayıda üyesinin ücretlerdeki genel artışın işçiler için gerçek bir faydası olmayacağı, dolayısıyla sendikaların zararlı olduğu düşüncesini çürütmekti. Bu, ücretlerin metaların değerini belirlediği ve eğer kapitalistler bugün 4 şilin yerine 5 şilin öderse, yarın metalarını 4 şilin yerine 5 şilinden satacakları hatalı düşüncesine dayanıyordu. Marks, bunun oldukça yüzeysel bir akıl yürütme olmasına ve şeyleri ancak sığ görünümüyle değerlendirmesine rağmen, cahillere ilgili tüm ekonomik konuları anlatmanın kolay olmadığını söyledi. Politik ekonomi dersini bir saatte özetlemek imkânsızdı. Yine de aslında bunu hayranlık verici bir biçimde başardı ve kendilerine bu kadar değerli bir hizmette bulunduğu için sendikacılar ona teşekkür etti.

Enternasyonal'in başlıca ilk başarı belirtisi oy hakkı reformu için büyüyen hareketti ve Marks 1 Mayıs 1865'te Engels'e şu raporu verdi: "Reform Birliği' bizim işimiz. On iki kişilik komitede orta sınıf ve işçi sınıfından altışar temsilci, Eccarius'ta dahil tüm işçi sınıfı temsilcileri Genel Konsey üyesi. İşçileri aldatmaya yönelik tüm orta sınıf girişimlerini engelledik... Eğer İngiltere'deki bu politik işçi sınıfı hareketi başarıya ulaşırsa, derneğimiz Avrupa işçi sınıfı için başka bir şekilde olabileceğinden çok fazla şey ve bunu fazla gürültü çıkarmadan yapmış olacak. Ve başarılı olmak için her türlü sebebimiz var." 3 Mayıs'ta Engels yanıtladı: "Kısa bir zamanda ve çok fazla karmaşa yaşanmadan uluslararası dernek büyük bir zemin kazandı. Şimdi Fransa'nın hizipçiliğine kafasını takmak yerine İngiltere'yle meşgul olması iyi bir şey. En azından kaybettiğiniz zamanı telafi ediyorsunuz." Ancak çok geçmeden bu başarının bile tatmin edici olmayan yönleri olduğu ortaya çıkacaktı.

Marks, genel olarak politik durumun, 1865 yılında Brüksel'de gerçekleşmesi planlanan genel kongreyi haklı çıkaracak kadar olgunlaşmamış olduğunu düşündü ve bir sebebi olmadan bu kongrenin bir diller Babil'ine dönüşebileceğinden endişelendi. Büyük zorluklarla ve özellikle Fransızlar'dan gelen güçlü tepkiye karşın Brüksel'de açık bir kongre yerine Londra'da yalnızca öncü komitelerin katılacağı ve gelecekteki bir kongre için yalnızca bir hazırlık niteliğinde olacak ka-

pah bir konferans düzenlenmesinin kabul edilmesini sağladı. Bakış açısını desteklemek için Marks şu nedenleri öne sürdü: Önceden tartışma ve anlaşmanın gerçekliği, İngiltere'deki reform hareketi, Fransa'da doğan grev hareketi ve son olarak Belçika'da yabancı karşıtı çıkarılan yasa nedeniyle kongrenin burada yapılmasının imkânsız olması.

Konferans, 1865 yılında 25-29 Eylül tarihleri arasında gerçekleşti. Genel Konsey Başkanı Odger, Genel Sekreteri Cremer, birkaç İngiliz üye, Marks ve Enternasyonal mesleklerindeki iki baş asistanı, Eccarius ve Londra'da yaşayan ve İngiliz, Almanca ve Fransızca'yı aynı derecede iyi konuşan İsviçre'li bir saatçi olan Jung. Fransa, hepsi daha sonra Enternasyonal'den ayrılacak olan Tolain, Fribourg ve Limousin tarafından temsil edildi. Toplantıda ayrıca Marks'ın 1848 yılından eski arkadaşı Schilly ve Paris Komünü'nün kahramanı ve şehidi olacak olan Valin de bulundu. İsviçre iki delege gönderdi, Fransız, İtalyan, İsviçreli işçiler için ciltçi Dupleix ve eski bir fırça yapıcı –*brush-maker*– ve şimdi Alman ve İsviçreli işçiler için yorulmaz bir devrimci ajitatör olan Philipp Becker. Belçika'yı bir dizgininin çırağı olarak tıp çalışmaya başlayıp doktor olmayı başarmış olan Caesar de Paepe temsil ediyordu.

Konferans ilk olarak derneğin mali durumunu ele aldı ve ilk yıl için toplam gelirin yaklaşık 33 pound olduğu ortaya çıktı. Düzenli üyelik bağışıyla ilgili bir anlaşmaya varılamadı. Ve propaganda amacıyla 150 pound toplama ve masrafların gelecekteki kongrede İngiltere'de 80 pound, Fransa'da 40 pound, Belçika ve İsviçre'de 40'ar pound toplanarak karşılanması konusunda anlaşıldı. Enternasyonal'in bütçesi hiçbir zaman en etkileyici özelliği olmadı ve para hiçbir zaman savaşın gücünü temsil etmedi. Yıllar sonra Marks acımasız bir mizahla Enternasyonal'in mali durumunun daima gittikçe artan olumsuz miktarları temsil ettiğini söyledi ve yine daha sonra Engels şu ünlü "Enternasyonalin milyonlarının" sadece borçlardan oluştuğunu ve ne olursa olsun bu kadar az parayla daha önce hiç bu kadar şeyin başılamadığını söyledi.

İngiltere'deki durum ile ilgili rapor, Avrupa kıtasında genel olarak İngiliz sendikalarının çok zengin ve kendilerine ait olduğunu düşündükleri bir davaya destek verecek kadar iyi durumda olduklarına inanılsa da aslında masraflarını oldukça sınırlı hale getiren kanunlar tarafından

kısıtlandıklarını belirten Genel Sekreter Cremor tarafından sunuldu. Az sayıda istisna dışında İngiliz sendikacıları politika hakkında çok az şey biliyordu ve onları aydınlatmak zordu. Yine de büyük oranda gelişme kaydediliyordu. Birkaç yıl önce Enternasyonal temsilcileri kendilerini dinletemiyorlardı bile. Oysa bugün içten bir şekilde karşılanıyorlardı ve ilkeleri rağbet görüyordu. Politikayla ilgili bir örgüt ilk defa sendikalarla bu tür ilişkiler kurmayı başarmıştı.

Fribourg ve Tolain, Enternasyonalin Fransa'da oldukça rağbet gördüğünü rapor etti. Paris dışında Rouen, Nantes, Elbeud, Caen ve diğer yerlerde üyeler kazanılmıştı ve 1.25 franklık yıllık bağış karşılığında çok sayıda üyelik kartı satılmıştı. Ne yazık ki Paris'te bir büronun açılmasıyla ve konferansa katılan delegelerin masraflarıyla gelirler tükenmişti. Fransız delegeleri kongrenin ertelenmesinin hareketin gelişmesine büyük bir engel oluşturduğundan yakındı. Fransız işçileri Bonapartist polis rejimi tarafından sindiriliyordu ve sürekli şu itirazla karşılaşıyordu: Önce bize ne yapabileceğinizi gösterin, sonra size katılacağız.

Becker ve Duplex'in İsviçre için hazırladığı rapor, oradaki ajitasyon yalnızca altı ay sürmüş olmasına rağmen oldukça iyiydi. Cenevre'de 400 üye ve Lausanne ve Vevey'de 150'şer üye vardı. Aylık üyelik bağışı 40 peniye çekildi; fakat üyeler bunun iki katını ödeyebilirdi; çünkü Genel Konsey'e parasal olarak destek vermenin bütünüyle farkındaydılar. Buna rağmen İsviçreli delegeler de hiç para getirmedi ve bunun yerinc konferansa, delegeler İngiltere yolculuklarının masrafını ödemek zorunda kalmasalardı tatmin edici miktarda para olacağı avutucu düşüncesini sundu.

Belçika'daki ajitasyon çalışması sadece bir ay sürmüştü; fakat Paepe şimdiden 60 üye kazanıldığı ve yıllık üyelik bağışının 3 frank olması ve bunun üçte birinin Genel Konsey'e gitmesi konusunda anlaşılma varıldığı raporunu verdi.

Marks, Genel Konsey adına kongrenin 1866 yılı Eylül ya Ekim ayında Cenevre'de yapılmasını önerdi. Kongrenin yeri oy birliğiyle kabul edildi; fakat Fransız delegelerin güçlü ısrarları sonucunda tarih Mayıs ayının son hafta sonuna alındı. Fransız delegeleri ayrıca bunun bir ilke sorunu ve genel oy hakkının gerçek anlamı olduğunu söyleye-

rek Enternayonal üyelik kartına sahip olan herkese bir koltuk ve oy hakkı verilmesini talep etti. Şiddetli tartışmalardan sonra, Cremer ve Eccarius tarafından talep edildiği gibi yalnızca kongredcki delegeler temsilciliği kabul edildi.

Genel Konsey, kongre için büyük bir gündem oluşturdu: Ortak çalışma, çalışma saatlerinin kısaltılması, kadın ve çocuk emeği, sendikaların geçmişi ve geleceği, daimi ordunun işçi sınıflarının menfaatleri üzerindeki etkisi vs.; fakat sadece iki noktada fikir ayrılığı oluştu. Bunlardan biri Genel Konsey tarafından değil, Fransız delegeler tarafından ortaya atıldı. "Dini fikirler ve bu fikirlerin toplumsal, politik ve kültürel hareket üzerindeki etkisinin" özel bir husus olarak gündeme eklenmesini talep ettiler. Bu öneriyi ne gerekçelerle ortaya attıkları ve Marks'ın buna nasıl bir tutumla yaklaştığı belki de en iyi Marks'ın birkaç ay sonra ölümü üzerine Proudhon üzerine yazdığı ve Schweitzer'in *Sozialdemocrat*'ında yayınlanan –bu arada bu gazetede yayınlanan tek yazısı– yazıda görülebilir. "Proudhon'un din ve kiliselere saldırısı o zamanlar Fransız sosyalistlerinin dinsizlikleriyle on sekizinci yüzyılın Voltaireciliğine ve Alman Tanrısızlığına olan üstünlüklerini kanıtlamayı gerekli gördüğü zamanlarda büyük bir yerel hizmet verdi. Büyük Peter, Rus barbarlığını barbarlıkla mağlup etti. Ve Proudhon da Fransız söylemlerini söylemlerle mağlup etmek için elinden gelenin en iyisini yaptı." İngiliz delegeler de konferansı bu "anlaşmazlık konusuyla" ilgilenmemelcri konusunda uyardı; fakat Fransız delegeler ısrar etti ve teklifleri 13'e karşı 18 oyla kabul edildi.

Gündemde anlaşmazlık yaratan diğer husus, Genel Konsey tarafından ortaya atıldı ve Marks'ın özellikle önemli olduğunu düşündüğü Avrupa politikaları sorununu, "tüm uluslar için özerklik hakkıyla uyumlu olarak demokratik ve sosyalist bir temelde Polonya'nın bağımsızlığını yeniden kurarak Rusya'nın Avrupa meseleleri üzerinde artan etkisine karşı çıkma gerekliliğini" ele aldı. Özellikle Fransız delegeler buna karşı çıktı: Politik konularla toplumsal konular neden karıştırılsın ki? Yurtiçinde savaşılmaması gereken bu kadar baskı varken bu kadar evden uzakta gezinmenin ne anlamı vardı? Prusya, Avusturya, Fransa ve İngiliz hükümetleri daha az kötü değilken Rusya hükümetinin etkisiyle neden bu kadar endişelenmeliydi? Özellikle Belçika delegesi Caesar de Paepe, Polonya'nın yeniden eski haline

getirilmesinin sadece üç sınıfa faydası dokunacağını söyleyerek, güçlü bir şekilde karşı çıktı: Yüksek aristokrasi, aşağı aristokrasi ve rahipler.

Proudhon'un etkisi burada kendisini açıkça hissettirdi. Marks'ın ölüm yazısında açıkça belirttiği gibi, Tsar'ın yararına aptalca bir sinizme dalarak en son 1863 Polonya Ayaklanması'nda bu konuya değinerek Polonya'nın bağımsızlığının geri verilmesine defalarca karşı çıkmıştı. Aynı zamanda ayaklanma devrim yıllarında Marks ve Engels'in açığa çıkardığı, Polonya davasına yönelik tüm eski sempatiyi uyandırmıştı; ayaklanma üzerine birlikte bir manifesto çıkarmayı amaçlıyorlardı; fakat sonunda bu amaç gerçekleşmedi.

Polonya'ya duydukları sempati kesinlikle eleştirel bir duyguydu. 21 Nisan 1863'de Engels Marks'a şöyle yazıyordu: "1772 yılının Polonyalıları ile ilgili bir heyecan duymanın çok güç olduğunu söylemeliyim. Avrupa'nın daha büyük bir kısmında o zamanın aristokrasisi, genel düşüncesi materyalizmin insanın yediği, üstünde uyuduğu, oyun masasında kazandığı ya da ağır iş karşılığında kazandığı olsa da yeterince ve zekice düşüşe geçti. Hiçbir aristokrasi kendisini Ruslara satan Polonyalıları kadar aptal değildi." Buna rağmen, Rusya'da bir devrim ihtimali olmadığından, Polonya'nın bağımsızlığını yeniden kazanması Rusya'nın Avrupa'daki etkisini denetlemenin tek yoluydu ve bu nedenle Marks, Polonya Ayaklanması'nın acımasızca bastırılması ve aynı anda Tsarcılığın Kafkasya'ya yönelmesini 1815 yılından beri Avrupa'daki en önemli iki olay olarak gördü. *Açılış Töreni Söylevi*'nin proletaryanın dış politikasını ele alan bölümünde Polonya sorununu çok fazla vurgulamıştı ve Tolain, Friborg ve diğerlerinin buna gösterdiği direniş, daha sonra uzun süre karşı çıkışlarından acı bir şekilde anılmasına neden oldu. Buna rağmen İngiliz delegelerinin desteğiyle bu karşı çıkışı kırdı ve bu madde gündemde kalmaya devam etti.

Konferans, sabahları Jung'un başkanlığında özel oturumlar ve akşamları Odger'in başkanlığında yarı açık toplantılar düzenledi. Özel oturumlarda tartışılarak çözümlenen ve bir anlaşmaya varılan konular akşam toplantılarında yalnızca işçilerden oluşan daha büyük bir kalabalık karşısında tartışmaya açılıyordu. Paris'e geri döndükten sonra Fransız delegeler konferans ve kongre için oluşturulmuş ajanda ile ilgili detaylı bir rapor yayınladılar ve bu Paris basınında büyük bir yankı

uyandırdı. Marks bunu açık bir memnuniyetle gözlemledi: "Parislilerimiz en büyük sansasyonu tam da silinmesini istedikleri Rusya ve Polonya ile ilgili paragrafların yarattığını gördüklerine biraz şaşırmış." Ve yıllar sonra özellikle ünlü Fransız tarihçi Henri Martin'in özellikle bu bölümler ve Kongre gündemi ile ilgili yaptığı "coşkulu yorumları" canlı bir hoşnutlukla hatırlattı.

5. Avusturya-Prusya Savaşı

Marks'ın Enternasyonal davasına verdiği enerji ve zaman, can sıkıcı bir şekilde geçinme çabalarının aksamasıyla ve eski mali sorunlarının yeniden ortaya çıkmasıyla sonuçlandı.

31 Temmuz'da Engels'i yine ailenin son iki aydır rehinci dükkânından geçindiği konusunda bilgilendirmek zorunda kaldı. "Seni temin ederim, sana bu mektubu yazmaktansa parmağımı kesmeyi tercih ederdim. İnsanın hayatının yarısını başkasına bağlı olarak yaşaması gerçekten ezici bir durum. Beni ayakta tutan tek avantaj ikimizin bir ortaklığının olması ve benim işimin zamanımı teorik ve parti ile ilgili işlere vermek olması. Korkarım bu ev benim olanaklarımın oldukça üstünde ve bu yıl normalde olduğundan biraz daha iyi yaşadık; fakat bu çocuklara gelecekleri için biraz güvenlik sağlayacak bağlantılar kurmak için bir fırsat ve biraz da tüm çektiklerinin karşılığıydı. Sanırım, yalnızca iş bakış açısıyla düşünüldüğünde bile, karım ve benim açımdan ya da kızlar erkek olsaydı bir sorun olmayacaksa da tamamen bir işçi evinin burada elverişsiz olacağı konusunda bana katılacaksn." Engels hemen arkadaşına yardım etti. Yalnızca yaşamlarını güvence altına almak için yaşadıkları sorun ve sıkıntılar Marks ve ailesini yeniden rahatsız etmeye başladı ve yıllar boyunca kendilerini göstermeye devam etti.

Birkaç ay sonra, 5 Ekim 1865'te Lothar Bucher'den gelen bir mektup Marks için beklenmedik ve alışılmadık bir para kazanma fırsatı sundu. Bucher Londra'da göçmen olarak yaşıyordu; fakat iki adamın bir ilişkisi yoktu ve kesinlikle araları iyi değildi. Bucher genel göçmen anlaşmazlığında tartışmada tarafsız bir konumda yer almaya başladığında ve coşkulu bir destekçisi olarak Urquhart'a katıldığında bile Marks ona eleştirel bir şekilde yaklaşmayı sürdürdü. Fakat Bucher

Borkheim'e Marks'ın Vogt'a cevabından çok olumlu bir şekilde bahsetti ve *Allgemeine Zeitung* için bununla ilgili bir değerlendirme yazısı yayınlamak istedi. Böyle bir değerlendirme yazısı çıkmadı; fakat Buchner yazmadı mı, yoksa *Allgemeine Zeitung* yayınlamayı ret mi etti, bunu söylemenin imkânı yoktur. Prusya'da genel affın kabul edilmesinden sonra Bucher Almanya'ya geri döndü ve Lassalle'la arkadaşlık kurdu. Lasalle ile 1862 yılında Londra'daki Uluslararası Sergi'yi ziyaret etti ve onun aracılığıyla ve onu "iyi fakat oldukça kafası karışık bir çatlak" olarak tanımlayan Marks ile tanıştı ve Lasalle'ın "dış politikasıyla" aynı fikirde olmasının pek mümkün olmadığını düşündü. Lassalle'm ölümünden sonra Bucher, Prusya hükümetinin hizmetine girdi ve Engels'e yazdığı bir mektupta Marks, onu ve Rodbertus'u açıkça hakaret ederek reddetti: "Zavalı bir sürü, Berlin, Brandenburg ve Pomerania'dan tüm bu ayaktakımı!"

Ve Bucher şöyle yazdı: "İlk iş olarak: *Staatsanzeiger* para piyasası –ve doğal olarak bu ikisi birbirinden ayılamayacağından mal piyasası hakkında– aylık bir rapor yayınlamak istiyor ve bana birini önerip öneremeyeceğim soruldu. Bu işe sizden daha uygun birini tanımadığımı yanıtını verdim ve bu nedenle bu konuda size başvurmam istendi. Yazılarınızın uzunluğu konusunda sınırlandırılmayacaksınız, ne kadar tam ve kapsamlı olursa o kadar iyi. İçeriğe gelince, doğal olarak bilimsel fikirlerinizin ilkelerini takip edebilirsiniz. Ancak yayın kurulu değil, okuyucu faktörü –yüksek finans– konunun özünün sadece uzmanlara bırakılmasını ve tüm polemiklerden kaçınılmasını gerekli kılabilir." Bunu işle ilgili birkaç gözlem, amacı her zaman yazarı için "psikolojik bir bilmece" olarak kalacak Lasalle'la birlikte yapılan bir seyahate dair bir ima ve Marks'ın şüphesiz yazarın o zamandan beri ilk aşkı dosyalara döndüğünün farkında olduğu ifadesi takip etti. "Lasalle'm görüşlerini asla paylaşmadım ve hep olayları gerçekte olduğundan daha çabuk geliştiklerini gördüğümü düşündüm. İlerleme sona ermeden önce çok kez deri değiştirecek ve yaşamı boyunca Devlet içinde çalışmak isteyen herkes hükümet etrafında destek veremlidir." Bayan Marks'a tavsiyeler ve genç bayanlara, özellikle küçük çocuğa selamlardan sonra, mektup geleneksel süsle sonlandı: "İtaat-kâr ve saygılı kulunuz."

Marks teklifi reddetti; fakat gerçekten ne yazdığı ve Bucher'in mektubu ile ilgili gerçekten ne düşündüğü ile ilgili ayrıntılı bir bilgi mev-

cut değildir. Mektubu aldıktan hemen sonra, şüphesiz konuyu Engels'le tartıştığı Manchester'a gitti; fakat birbirine yazdıkları mektuplarda bu konudan hiç söz edilmez ve bilindiği kadarıyla Marks'ın diğer arkadaşlarına yazdığı mektuplarda sadece bir rastgele referans vardır. On dört yıl sonra Hödel ve Nobiling'in terörist girişimleri sosyalistlere karşı vahşi bir kışkırtma kampanyası başlattığında Bucher'in mektubunu yayınladı ve sosyalist düşmanları kampında bomba etkisi yarattı. Yayımlandığı sırada Bucher, Berlin Kurultayı'nın sekreteriydi ve yarı resmi biyografi yazarının ifadesine göre Hödel ve Nobiling zorbalıklarından sonra öne sürülen; ancak Reichstag tarafından reddedilen sosyalist karşıtı kanun teklifini yazan da oydu.

O zamandan beri Bucher'in mektubunun Bismarck tarafından Marks'ı satın almak üzere yapılan bir girişim olup olmadığı çokça tartışılmıştır ve en azından 1865 sonbaharında Gastein Anlaşması'nın imzalanmasının Avusturya ile yaşanan endişe verici ayrılığı başarısız bir biçimde çözümlemesinden sonra Bismarck'ın kendi av benzetmesini kullanırsak, "havlamaya hazır her köpeği salmaya" yatkın olduğu kesindir. Bismarck'ın kendisi Disraeli ya da hatta Louis Bonaparte'in yaptığı gibi işçi sınıfıyla yakın ilişkiler kuramayacak kadar müzmin bir Doğulu Elbia aristokratıydı ve çoğu kez kişisel olarak bulunduğu Lassalle'la ilgili kurduğu düşünceleri yeterince bilinmektedir. Fakat daha yakın arkadaş çevresinde bu hassas sorunun üstesinden gelebilmek için daha donanımlı iki kişi vardı: Bunlar Lothar Bucher ve Hermann Wagener'di. O sıralar Wagener'in Alman işçi sınıfı hareketini tuzağa düşürmek için elinden geleni yaptığı ve işin içine Kontez Hatzfeld'in girmesiyle başarılı olduğu bir gerçektir. Aristokratların düşünsel lideri ve mart öncesi günlerinden Bismarck'ın eski bir arkadaşı olarak Wagener, bürokrasinin onu davetsiz bir misafir olarak kuşkuyla karşılaması ve kralın 1848 olayları nedeniyle onunla birlikte herhangi bir şey yapmayı reddetmesi nedeniyle tamamen Bismarck'ın iyi niyetine bağlı olan Buchner'den çok daha güçlü bir konumdaydı. Ve ne olursa olsun Bucher zayıf karakterli birisi, arkadaşı Rodbertus'un da söylediği gibi, "kemiksiz bir balıktı."

Eğer Bucher'in mektubu Marks'ı satın almak için bir girişimse, elbette Bismarck'ın bilgisi olmadan yapılmamıştı, ancak bunun gerçekten böyle bir girişim olduğu şüphelidir. Marks'ın 1878 yılındaki

sosyalist karşıtı kampanya sırasında mektubu kullanması, kusursuz ve zekice bir manevraydı; fakat bu mektubun böyle bir girişim olduğu şöyle dursun, Marks'ın bu mektubun kendisini satın almaya yönelik bir girişim olduğunu düşündüğünü kanıtlamaz. Bucher, Marks'ın Schweitzer'le ilişkisini kesmesinden sonra Alman Lassallecılarının onunla ilgili iyi fikirleri olmadığını oldukça farkındaydı ve dahası, Alman gazetelerinin en sıkıcısında para piyasası hareketleriyle ilgili yayınlanan aylık bir rapor, işçilerin bu politikaya destek vermelerini sağlamak şöyle dursun, Bismarck'ın politikasına yönelik memnuniyetsizliği ortadan kaldırmak için etkili bir araç olduğunu göstermez. Dolayısıyla, bu koşullar altında, belki de idarecinin zaten Manchester ekolünün bir temsilcisini reddetmiş olması olasılığı dışında, Bucher'in sürgündeki eski arkadaşını *Staatsanzeiger*'in idarecisine tavsiye ettiği ifadesini desteklemekten başka söyleyecek fazla bir şey yoktur. Marks tarafından reddedildikten sonra Bucher, işi üstlenen; ancak *Staatsanzeiger*'in idarecisinin Bucher'in kendisi için söylediği gibi "bilimsel fikirlere" saygı duyma niteliğinden çok uzak olduğunu anladıktan sonra kısa sürede vazgeçen Dühring'le görüştü.

Marks'ın Enternasyonal ve kendi bilimsel yapıtı için yaptığı çalışmaların sonucunda uğraşmak zorunda olduğu ekonomik sıkıntılardan daha kötüsü, sağlığının gittikçe daha da bozulmasıydı. 10 Şubat 1866'da Engels şöyle yazdı: "Bu çıban sorunundan kurtulmak için gerçekten bir şeyler yapmalısın. Bir süreliğine gece çalışmasını bırak ve daha düzenli yaşa. " Ve 13 Şubat'ta Marks şöyle yanıtladı: "Dün sol kasığında çıkan uğursuz bir çıban yüzünden yine yattım. Ailem için yeterince param olsaydı ve kitabım bitmiş olsaydı bugün ya da yarın ölmek pek umurumda olmazdı; fakat bu durumda umursuyorum." Ve bir hafta sonra Engels panik yaratan bir haber aldı: "Bu kez durum tehlikeliydi. Ailem olayın ne kadar ciddi olduğunu bilmiyordu. Eğer bu şey üç ya da dört kere daha aynı şekilde ortaya çıkarsa, ben ölü bir adamım. Korkunç bir şekilde geriledim ve hâlâ kafamdan çok belimi, bacaklarımı hâlâ zayıflıttırıyorum. Doktorlar, hastalığın nüksetmesinin nedeninin aşırı gece çalışması olduğunu söylerken haklılar; fakat onlara beni bu aşırılıklara zorlayan şeyin ne olduğunu söyleyemem, söylesem de bir faydası olmaz." Yine de Engels birkaç haftalığına dinlenmesinde ısrar etti ve o da Margate'ye gitti.

Margate'de çok geçmeden kendine geldi ve neşeli bir mektupta kızı Laura'ya şöyle yazdı: "İster istemez yerel politika, yerel skandallar ve dostça gevezeliklerle canımızın sıkılacağı bir otel yerine özel bir eve gittiğime gerçekten memnunum; ama yine de Dee'nin Miller'ı gibi "Kimse benim umurunda değil ve ben kimsenin umurunda değilim." şarkısını söyleyemiyorum; çünkü ne olursa olsun, duvar gibi sağır olan ev sahibem ve kronik ses boğukluğu olan kızı var. Yine de iyi, nazik insanlar ve izinsiz rahatsız eden kişiler değiller. Amaçsız dolaşan bir bastona dönüştüm. Günün büyük kısmında hava alıyorum ve onda yatıyorum. Hiçbir şey okumuyorum, daha az yazıyorum ve gittikçe Budizmin insan huzurunun en uç noktası olarak gördüğü Nirvana'ya doğru ilerliyorum." Ve mektubun sonunda görünüşe bakılırsa yaklaşan olayların habercisi olan alay edici bir ifade vardır: "Şu küçük şeytan Lafargue yine Proudihonculuğuyla canımı sıkıyor ve sanırım melez kafamı biraz mantık sokana kadar tatmin olmayacak."

Marks'ın hâlâ Almanya'da olduğu sıralarda ilk yıldırım Almanya üzerinde toplanan savaş bulutlarını deldi. 8 Nisan'da Bisinarck Avusturya'ya karşı bir saldırı ittifakına vardı ve bir sonraki gün Almanya parlamentosunun, Alman hükümetlerini temsil etmesi için bir reformu tartışmak üzere genel imtiyaz temclinde toplanmasını talep etmek amacıyla Federal Meclise başvurdu. Marks ve Engels'in bu olaylara yönelik tutumu, Almanya'daki durumla ilişkilerini ne kadar kopardıklarını gösterir. Yargıları bocaladı. Bisinarck'ın Alman parlamentosunun toplanmasını istemesine atfen Engels şöyle yazdı: "Adam bunun ona en ufak bir yardımı olacağını düşünmekle ne kadar da ahmaklık ediyor! İşler son noktaya ulaşırsa tarihte ilk kez gelecekteki gelişmeler Berlin'in tutumuna bağlı olacak. Eğer Berlinliler darbeyi doğru anda indirirse işler iyi yönde gelişebilir; ama onlara kim güvenebilir ki?" Üç gün sonra tekrar yazdı; fakat bu kez olağanüstü kesin bir öngörüyle: "Öyle gözüküyor ki Alman burjuvazisi biraz direndikten sonra öneriyi –genel imtiyaz– kabul edecek; çünkü ne de olsa burjuvazinin gerçek dini Bonapartçılık. Gittikçe burjuvazinin doğrudan yönetebilecek kadar devreden çıkarılmadığının ve bu nedenle liberal ödüller karşılığında burjuvazinin çıkarına yönetmeye hazır olmayan bir oligarşinin olmadığı bir yerde –İngiltere'de olduğu gibi– burjuvazinin normal yönetim biçiminin yarı diktatör bir Bonapartist rejim olduğunun

daha fazla farkına varmaya başlıyorum. Böyle bir rejim burjuvazinin maddi çıkarlarını burjuvaziye karşı dahi artırır; fakat burjuvaziye yönetime bir pay vermeyi reddeder. Diğer yandan böyle bir diktatörlük kendi iradesine karşı burjuvazinin bu maddi çıkarlarını artırmak zorunda kalır ve bu nedenle Bay Bismarck'ın Nationalverein programını benimsediğini görüyoruz. Bunun gerçekleştirilmesi, oldukça ayrı bir konu; ama Alman burjuvazisi açısından bir sıkıntıya girme olasılığı az." Engels, Bismarck'ın Avusturya ordusu nedeniyle başarısızlığa uğrayacağını düşündü. Benindek, her koşulda Prens Frederick Karl'dan daha iyi bir komutandı. Avusturya, Prusya'yı barış istemeyi zorlayacak kadar güçlüydü, fakat Prusya Avusturya'yı bunu yapmaya zorlayacak kadar güçlü değildi ve dolayısıyla her bir Prusya başarısı Bonaparte'ın müdahale etmesi için bir davetiye niteliğindedir.

Yeni arkadaşı Hanover'lı Doktor Kugelman'a yazdığı mektupta Marks, durumu neredeyse aynı sözlerle açıkladı. Henüz bir delikanlı olsa da Kugelman 1848 yılında Marks ve Engels'in coşkulu bir destekçisiydi ve tüm yazılarını dikkatle toplamıştı; fakat ancak Freiligrat'ın aracılığı sayısında Marks'la tanıştı ve kısa sürede onun sırdaşlarından biri oldu. Marks kesinlikle tüm askeri konularda kendisinden beklenmedik bir biçimde yeterince eleştirmeden Engels'in yargılarına bağlı kaldı.

Engels'in Avusturya ordusunu gözünde fazla büyütmesinden daha şaşırtıcı olan, Prusya ordusunun durumuyla ilgili düşüncesi idi. Çünkü daha yakın zamanda ordu reformu –Prusya yapısal çelişkisi– ve bu yapıda burjuva demokrat coşkulu konuşmacılarından çok daha büyük bir kavrayış göstermişti. 25 Mayıs'ta şöyle yazdı: "Avusturyalılar saldırıya geçmeyecek kadar zekiye, Prusya ordusundaki sorun en üst noktaya ulaşacak. Bu askeri seferberlik sırasında da görüldüğü gibi, adamlar hiç bu kadar isyankâr olmamıştı. Maalesef, gerçekte olup bitenlerin çok azından haberdar olabiliyoruz; ama bu bile böyle bir orduyla bir saldırı savaşının olanaksız olduğunu gösteriyor." Ve 11 Haziran'da şöyle yazdı: *Landwehr* Prusya ordusu için 1806 yılında ordunun üçte birini temsil eden ve her şeyi altüst eden Polonyalılar kadar tehlikeli olacak. bu kez *Landwehr*'in yenilgiden sonra dağılmayıp isyan edecek olması dışında." Bu, sonucu belirleyecek olan *Königgratz* Savaşı'ndan üç hafta önce yazılmıştı.

Königgratz derhal tüm yanlış anlamaları dağıttı ve savaştan soraki gün Engels şöyle yazdı: "Prusyalılar hakkında ne düşünüyorsunuz? Büyük bir enerjiyle başarının peşinden koştular. Sekiz saatte biten böyle bir savaş daha önce görülmemiş bir şey; başka koşullar altında iki gün sürebilirdi; ama iğne silahı ölümcül bir silah ve barış dönemi askerlerinde nadiren görülen bir cesaretle savaştılar." Marks ve Engels hata yapabilir ve çoğu kez yaptılar da; fakat olaylar bunu gerekli kıldığında hatalarını kabul etmek konusunda asla direnmediler. Prusya zaferi onlar için yutulması güç bir hap oldu; fakat onlar asla kendi ilaçlarından kaçınmaya çalışmadılar ve bu konuda hâlâ liderliği elinde bulunduran Engels 24 Temmuz'da durumu şöyle özetledi: "Almanya'daki şimdiki durum bana oldukça basit gözüküyor. Bismarck'ın Prusya ordusuyla planının gerçekleştiği ve büyük bir başarıyla kazandığı andan itibaren, Almanya'daki gelişme onun güdümünde o kadar kesin bir akıma kapıldı ki hoşumuza gitse de gitmese de başarıyla tamamlanmış olayları kabul etmeliyiz. En azından olayın iyi bir tarafı var, durumu basitleştiriyor ve kargaşa içinde küçük sermayeyi ortadan kaldırarak devrimi kolaylaştırıyor ve her koşulda gelişmeyi hızlandıracak. Ne olursa olsun, bir Alman parlamentosu bir Prusya meclisinden oldukça farklı bir şey. Devlete bağlılığın tamamı harekete sürüklenecek, en kötü yecelleştirici etkiler ortadan kaldırılacak ve partiler sadece yerel olmak yerine gerçekten ulusal olacak." Ve iki gün sonra Marks yavan bir ılımlılıkla cevap verdi: "Karışıklığı olduğu gibi kabul etmemiz gerektiği konusunda sana tamamen katılıyorum. Yine de bu genç sevgi dönemi sırasında uzakta olmak güzel."

Aynı zamanda Engels yazdı: "Kardeş Liebknecht kendisini fanatik Avusturya karşıtlığına kıskırtıyor." Ve bunu bir övgü olarak yazmadı. *Frankfurter Zeitung*'da çıkan Leipzig'deki "öfke patlamasının" sorumlusu belli ki Liebknecht'ti. Bu "prens yiyen" gazete, Prusya'yı "Saygıdeğer Prusya Seçmenine" utanç verici muamelesi nedeniyle kınayacak kadar yelkenlisini dengelemişti ve kalbi zavallı, kör Guelp'e ısınıyordu. Aynı zamanda Berlin'deki Schweitzer neredeyse aynı sözlerle Marks ve Engels'le aynı tutumu gösteriyordu ve bu "oportünist politika" yüzünden talihsiz adamın hatırası hâlâ Marks ve Engels'e çok güvenen, ama onları anlamayan bu sıkıcı "Devlet adamlarının" öfkelerinden mağdur olmaktadır.

6. Cenevre Kongresi

İlk plana rağmen, Könniggratz savaşı Almanya'nın kaderini belirlediğinde Enternasyonal'in ilk kongresi gerçekleşmedi. Örgütün mevcudiyetinin ikinci yılında ilk yılında olduğundan daha fazla gelişme kaydetmesine rağmen, kongreyi eylül aya kadar ertelemek gerekmişti.

Cenevre, Kıta üzerindeki hareketin en önemli merkezi haline gelmeye başladı ve hem Alman İsviçre, hem de Fransız-İtalyan-İsviçre şubeleri parti yayın organları kurdu. Alman-İsviçre şubesi, tecrübeli devrimci Becker tarafından kurulan ve yönetilen aylık bir yayın olan *Der Vorbote*'yi çıkarıyordu ve bugün bile sütunları İlk Enternasyonal'e ilgili en önemli bilgi kaynaklarından birini oluşturur. İlk olarak 1866 Ocak ayında çıktı ve kendisine *Alman Dilleri Grubunun Merkezi Yayın Organı* adını verdi; çünkü Enternasyonalin Alman üyeleri de Almanya yasalarının belirgin bir biçimde Alman şubesinin kurulmasını engellemesi dolayısıyla Cenevre'yi merkezleri olarak görüyorlardı ve yine aynı nedenden Fransız-İtalyan-İsviçre şubesinin etkisi Fransa'ya uzandı.

Belçika'daki hareket de *Le Tribune du People* adındaki kendi gazetesini çıkardı ve Marks iki Cenevre gazetesıyla birlikte bu gazeteyi de aynı derecede Enternasyonal'in resmi yayın organı olarak kabul etti; ama Paris'te onun Enternasyonal'in resmi sözcüleri olarak kabul etmediği, işçilerin davasını temsil eden bir ya da iki gazete vardı. Enternasyonal'in davası Fransa'da da iyi bir gelişme kaydetti: fakat devamlı yanan bir alevden çok ansızın ortalığı süpürüp geçen bir yangın gibiydi. Bütününü bir basın özgürlüğü ya da toplanma hakkı olmadığından hareketin merkezi olabilecek oluşumlar kurmak zordu ve Bonapartist polisin belirsiz hoşgörüsü işçilerin gücünü artırmaktan çok azaltıyordu. Dahası, Proudhonculuğun hakim olan etkisi işçi sınıfı örgütlenmesinin gelişiminin hiçbir şekilde lehine değildi.

Brüksel ve Londra'daki kaçakların kendilerini adlandırdıkları gibi "Genç Fransa," oldukça güriiltü ve sorun çıkarır. 1866 Şubat'ında Enternasyonal'in Londra'da kurulmuş Fransız kolu Polonya sorununu kongrenin gündemine eklediği için Genel Konseye şiddetle karşı çıktı. Proudhonculuğun etkisi altında temsilcileri, Rusya'nın kölelerini öz-

gürleştirdiği bir zamanda Polonya aristokrasisi ve ruhban sınıfının bunu yapmayı reddederken Polonya birliğinin eski haline getirilmesi adına Rus etkisine nasıl olup da karşı çıkabileceğini sordu. Ve Avusturya-Prusya savaşının patlak vermesinden sonra Enternasyonal'in Fransız üyeleri Marks'ın "Proudhonlaştırılmış-Sternercilik olarak tanımladığı anlayışla Genel Konseye büyük sıkıntılar yaşattı. Bir fikir olarak ulusun artık hükümsüz olduğunu bildirdiler. Uluslar, daha sonra devletin yerine bir "birlik" oluşturacak küçük gruplara dönüşmek üzere dağılmalıydı. Ve tüm ülkelerde tarih gelişmelere uygun olarak son kez durarak tüm dünya, bireyler bir toplumsal devrim yapabilecek kadar olgunlaşana kadar beklerken, insanlığın 'bireyleştirilmesi' ve karşılıklı 'mutualisme' ilerleyecekti. Daha sonra bu deneyi gerçekleştirecekler ve dünyanın geri kalanı onların örneği ile şaşkına dönecek ve aynısını yapmaya başlayacaktı." Bu işleme, daha sonra onun damatları olacak; fakat o sıralar "Proudhon'un havarileri olarak başa bela olan Lafargue ve Longuet'e yöneltmişti.

Enternasyonal'in esas gücü, Marks'ı oldukça memnun edecek bir şekilde hâlâ İngiliz sendikalarının elindeydi ve 15 Ocak 1866'da Kugelmann'a yazdığı mektupta bu gerçekten büyük tek örgütleri hareketin içine çekmenin mümkün olmasından duyduğu mutluluğu ifade eder. Özellikle birkaç hafta önce Enternasyonal'in düşünsel öncülüğünde St. Martin's salonunda gerçekleşen oy hakkı reformunu destekleyen büyük toplantıdan memnun olmuştu. 1866 yılının Mart ayında Gladstone'un Whig kabinesi, seçim reformu için bir Yasa Tasarısı sundu, ancak hükümetin devrilmesine ve yerine Disraeli'nin Başbakan olduğu bir Tory bakanlığının geçmesince neden olan Gladstone'un kendi partisi için çok radikal olduğu ortaya çıktı. Disraeli daha sonra seçim reformu konusunu süresiz olarak ertelemeye kalkıştığında, bunu onaylayan hareket gittikçe daha da güçlendi. 7 Temmuz'da Engels'e yazdığı mektupta Marks şöyle dedi: "1849 yılından beri İngiltere'de gördüğümüz her şeyle karşılaştırıldığında fevkalade olan Londra'daki işçi eylemleri tamamen Enternasyonal'in yapıtı. Örneğin; Trafalgar Meydanı eyleminin lideri Lucraft "bir keresinde bir kralın kafasını uçurduğumuz" Whitehall Gardens'ta bir eylem düzenlenmesini önerdi ve kısa süre sonra Hyde Park'taki 60,000 kişinin katıldığı büyük bir eylem neredeyse ayaklanmaya dönüştü.

Sendikalar, Enternasyonal'in ülkeyi kasıp kavuran hareketin ilerletilmesi için verdiği hizmetleri bağımsız olarak takdir etti ve Seffield'de tüm büyük sendikaları temsil eden bir konferans kararını benimsedi: "Bu konferans Uluslararası Emekçi Derneği'nin tüm ülkelerin işçileri arasındaki kardeşçe dayanışmanın ilerletilmesine verdiği hizmetleri bütünüyle takdir ediyor ve böyle bir bağlılığın tüm işçi sınıfının gelişmesi ve refahı için büyük bir önemi olduğu düşüncesiyle onun tasarılarında temsil edilen tüm toplumların, bu oluşuma katılmalarını öneriyor." Bu kararın sonucu olarak çok sayıda sendika Enternasyonal'e katıldı; fakat bu büyük bir manevi ve politik bir başarı olsa da bu başarıyla orantılı maddi faydalar sağlamadı. Uygun gördükleri üyelik bağışlarını ödemek ya da hiç ödememek sendikalara bırakıldı ve bir şeyler ödemeye karar verdiklerinde destekleri son derece alçakgönüllüydü, örneğin 5.000 üyesiyle çizme ve ayakkabı yapımcıları yıllık beş pound üyelik bağışı ödedi, 9.000 üyesi olan marangozlar yıllık iki pound ödedi, 3.000'le 4.000 arasında üyesi olan duvarcılar ise yalnızca bir pound ödedi.

Buna rağmen Marks çok geçmeden "İngiliz hareketlerinin kahrolası geleneksel karakterinin" reform hareketinde de kendisini hissettirdiğini fark etmek zorunda kaldı. Sendikacılar radikal burjuvalara seçim reformuyla bağlantılı olarak başvurmadan ve hareket daha somut sonuçlar vermeyi vaat ettikçe bu ilişkiler daha da yakınlaşmadan önce. Daha önce büyük bir öfkeyle reddedilen "hesaba mahsuben ödeme" şimdi mücadelede kabul edilebilir bedeller olarak kabul ediliyordu. Marks, eski Chartistlerin vahşi doğasını özledi ve "reform hareketi gelişme kaydettikçe sendika liderlerinin bizim kendi hareketimizde daha da ılımlı hale geldiğini" ve "İngiltere'de bizim tarafımızdan meydana getirilen reform hareketinin bizi neredeyse öldürdüğünü" belirterek İngilizlerin iki işi bir kerede yapamama beceriksizliğini son derece üzüntüyle karşıladı. Marks'ın hastalığı ve Margate'deki iyileşme döneminin kişisel olarak bir müdahalede bulunmasını engellemesi dolayısıyla bu eğilimin gelişmesinin engellenmesine karşı güçlü bir süper ortadan kalkmıştı.

1865 konferansının Enternasyonalin resmi yayın organı onuruna yükselttiği ve 1866 Şubat'ında adını *Commonwealth* olarak değiştiren haftalık bir gazete olan *The Workman's Advocate*, ona çok fazla

sorun ve can sıkıntısı çıkardı. Durmaksızın mali sıkıntılara karşı mücadele eden ve dolayısıyla seçim reformu yanlısı burjuvanın yardımına bağımlı olan gazete yönetiminin üyelerinden biriydi. Bu burjuva etkisini önlemek için elinden geleni yaptı ve aynı zamanda editörlük işi ile ilgili kıskançlıktan doğan anlaşmazlıklarda arabuluculuk yapmak zorunda kalıyordu. Gazete editörlüğünü bir süre Eccarius yaptı ve John Stuart Mill'e karşı yazdığı ünlü polemliğini bu gazetede yayınladı. Marks bu yapının yazılmasında ona büyük yardımlarda bulundu. Fakat Marks sonunda, *The Commonwealth*'in Kugelman'a yazdığı gibi, "kısmen ekonomik kısmen politik nedenlerden şimdilik sadece bir reformist yayın organına" dönüşmesini engelleyemedi.

Bu genel durum, Enternasyonal'in yaklaşan kongresiyle ilgili neden bu kadar endişelendiğini ve "Avrupa'nın alaylarına maruz kalmamıza neden olacağından" korktuğunu tam olark açıklar. Fransız üyeler Genel Konseyin kongreyi mayısta düzenleme kararına bağlı kalınması gerektiğinde ısrar etti ve Marks onları bu tarihin olanaksızlığına ikna etmek amacıyla Paris'e gitmek istedi; fakat Engels tüm olayın Marks'ın bir korumadan yoksun kalacağı Bonapartist polisin ellerine düşme riskine girmeye değmediğini söyledi. Bir kamu skandalından kaçınıldığı ve bu bir şekilde mümkün olduğu sürece kongrenin önemli bir karara varıp varmaması çok önemli değildi. Kesin bir anlamda, elbette böyle bir eylem –en azından kendilerine yönelik – bir başarısızlık olabilirdi; ancak ille de Avrupa'nın gözünde komik duruma düşecekleri bir hareket olması da gerekmiyordu.

Sonunda olay, kongre hazırlıklarını tamamlamamış ve bu nedenle eyleme kadar ertelemeye karar veren Cenevre örgütü tarafından çözüme kavuşturuldu ve bu Paris dışında her yerde onaylandı. Bilimsel yapıtı bundan sonra önemli bir kesintiye izin vermediği için ve işçi sınıfı için kongrede yapabileceği herhangi bir şeyden çok daha önemli bir şey yaptığını düşündüğü için Marks'ın kongreye katılma niyeti yoktu; fakat tüm bunlara rağmen kongrenin en iyi şekilde himaye edilmesi için zamanının büyük bir kısmını ayırdı. Londra delegeleri için bir bildiri kaleme aldı ve "işçiler arasında doğrudan işbirliği ve anlayışı kabul etmek, sınıf mücadelesinin doğrudan ihtiyaçlarına ve bir sınıf olarak işçilerin örgütüne hizmet etmek" gibi konuları dilegetirdi. Bu bildiriye Profesör Beesly'nin *Açılış Söylevi* için yaptığı iltifatlar edile-

bilir: Uluslararası proletaryanın doğrudan ihtiyaçlarını şimdiye kadar çıkmış birkaç sayfadan daha layıkıyla ve şaşırtıcı bir biçimde özetler. Genel Konsey Başkanı Odger ve Genel Sekreter Cremer Ecarius Konsey temsilcileri olarak Eccarius ve Jung'la Cenevre'ye gitti ve Marks en çok bahsedilen son iki kişiye güveniyordu.

Kongre 3 Eylül'den 8 Eylül'e kadar Jung'un başkanlığında ve 60 üyenin katılımıyla gerçekleştirildi. Marks kongreyi "beklediğinden iyi" buldu; fakat "Paris'ten gelen beyefendilerle" ilgili hoşnutsuzluğunu dile getirdi. Kafaları "en boş Proudhon söylemleriyle doluydu." Bilimle ilgili boş laflar ediyorlar ve bütünüyle cahiller. Tüm devrimci eylemi, daha doğrusu, sınıf mücadelesinden doğan eylemi ve yoğunlaşmış toplumsal hareketleri, politik yollarla yürütülebilecek tüm toplumsal hareketleri –örneğin çalışma saatinin yasal olarak kısıtlanması– aşağılıyorlar. On altı yıllık en anlayışsız despotizme uysalca hoşgörü gösteren bu beyefendiler, özgürlük ve hükümet karşıtlığı ya da otorite karşıtı bireycilik bahanesiyle buna hâlâ hoşgörü gösteriyorlar ve aslında biraz Proudhon tarafından idealize edilmiş kaba bir burjuva ekonomik sistemini vaaz ediyorlar." Ve çok daha sert sözlerle devam eder.

Marks'ın yargısı sertti; fakat birkaç yıl sonra kongreye katılan ve delegelerinden biri olan Johann Philipp Becker, Fransızlar yüzünden Almanları ya da Proudhoncular yüzünden Schulze-Delitsch destekçilerini unutmadan oturumlara damgasını vuran kaosla ilgili fikirlerini çok daha sert bir şekilde ifade etti: "Kongreyle birlikte coşkularının kaybolmasından kaçınmak için, iyi insanlar üzerinde nezaketimizi ne kadar harcamak zorunda kaldık." O sıralar *Der Vorbate*'de kongredeki görüşmeler üzerine yayınlanan raporlar farklı bir tonda yazılmıştır ve eleştirel duyumlar tetikte olarak okunmalıdır.

Fransızlar kongrede diğerlerine nazaran daha güçlüydü ve vekillerin üçte birini kontrol ediyorlardı. Sonunda fazla başarılı olmadılar; fakat uzun uzun konuşmaktan kaçınmadılar. Enternasyonal üyeliğine yalnızca el işçilerinin kabul edilmesi önerileri ve dışarıda tutulması gereken diğer tüm öneriler, bu başarısızlığa son noktayı koyan din sorununu Enternasyonal'in programı dahilinde ele alma önerileri gibi reddedildi. Diğer yandan, uluslararası çalışmayı gerektiren oldukça zararsız başka bir karara daha varıldı. Amacı daha sonra Enternasyo-

nal için Proudhoncularinkine benzer bir merkezi banka kurulmasını sağlamaktı. Tolain ve Fribourg tarafından öne sürülen çok daha kabul edilemez bir önerge de kadın emeğinin "yozlaşma ilkesini" temsil ettiği ve kadının yerinin ev olduğuydu. Fakat bu önergeye Valin de dahil diğer Fransız delegeler bile karşı çıktı. Genel konseyin kararıyla kadın ve çocuk emeği üzerine onu gerçekte öldüren bir kararla kabul edildi. Gerisine gelince, Fransız delegeler kongre kararlarına oradan buradan Proudhonculuğu gizlice sokmayı başardı; fakat onun yoğun çalışmalarını bozan bu lekeler onu kızdırsa da genel olarak kongrenin oldukça memnuniyet verici olduğunu görmekte başarısız olmadı.

Sadece bir noktada acı verici olduğu düşünülebilecek ve büyük olasılıkla da öyle olarak reddedilmenin acısını yaşadı. Londra konferansı deneyimi sayesinde Londra delegeleri için kaleme aldığı bildiride bu noktayı dikkatle hazırladı. Egemen sınıfların her türlü ulusacılığa yönelik coşkusuna rağmen bunu bastırdığı ve aristokrasi, burjuvazi arka plandaki tehdit edici Asya gücünü ilerleyen işçi sınıfına karşı son sığınak olarak gördüğü için Avrupa işçi sınıfının bu sorunun arkasında olması gerektiğini söyledi. Bu güç, sadece Polonya birliğinin demokratik bir temelde eski haline getirilmesi yoluyla kontrol edilebilirdi. Almanya'nın Kutsal İttifak'ın ileri karakolu olarak kalması ya da cumhuriyetçi Fransa'nın müttefik olması bu sorunun çözümüne bağlı olacaktı. Bu büyük Avrupa sorunu çözülmediği sürece işçi sınıfı hareketi sürekli engellenecek, geciktirilecek ve gelişmesi kesilecekti.

İngiliz delegeler öneriyi coşkuyla kabul etti; fakat Fransız, İtalyan ve İsviçreli delegeler tarafından aynı oranda bir itirazla karşılaştı. Sonunda, önergeyi destekleyen fakat sorun üzerinde bir bölünmeden kaçınmak isteyen Becker, Enternasyonal'in her tür şiddet yönetimine karşı olduğunu ve bu nedenle Avrupa'daki Rus emperyalist etkisinin ortadan kaldırılması ve Polonya'nın bağımsızlığının sosyal demokrat bir temelde eski haline getirilmesi için mücadele edeceğini söyleyerek uzlaşmacı bir çözüm öne sürdü ve bu baştan savma çözüm kabul edildi. Bunun dışında, İngiliz genelgesi her noktada galip geldi. *Geçici Kurallar* bir iki değişikliklerle kabul edildi ve o zamandan beri Enternasyonal'in karar ve bildirilerinde temel resmi belge olarak söz edilen *Açılış Töreni Söylevi* ile ilgili hiçbir tartışma yaşanmadı.

Londra üyeliği ile birlikte Genel Konsey yeniden seçildi ve tüm dünyadaki işçi sınıfının durumu hakkında detaylı istatistikler toplama ve şartları izin verdiği ölçüde Enternasyonal'in çıkarına yönelik tüm konularda raporlar yayınlamakla görevlendirildi. Gerekli mali kaynağı sağlamak amacıyla kongre, Enternasyonal'in her üyesinden bir sonraki yıl için 30 kuruş alınmasına karar verdi ve üyelik kartı ücretine ek olarak yarım peni ya da bir penilik yıllık katkının ödenmesini önerdi.

Kongrenin programa dair en önemli bildirileri, emeğin korunması ve sendikalarla ilgili kararlarıydı. Emeğin korunması için bir yasa çıkarılması için mücadele edilmesi ilkesini kabul etti ve "bu tür yasaları çıkarmaya zorlayarak işçi sınıfının egemen güçleri daha da güçlendirmeyeceğini, tam tersine şu anda kendi aracıyla kendisine karşı kullanılan gücü keseceğini" belirtti. Genel yasalar ile yalnız ve bireysel çabalarla edilmeye çalışılması faydasız olan şeyleri elde edebilirdi. Kongre, o olmadan proletaryanın kurtuluş mücadelesinde gösterdiği tüm çabalarının başarısızlığa uğrayacağı zorunlu bir koşul olarak günlük iş saatlerinin kısaltılmasını önerdi. Çalışma saatlerinin kısaltılması, işçilerin fiziksel enerji ve sağlıklarına kavuşması ve onlara düşünsel gelişim, toplumsal ilişki, politik etkinlik imkânı verebilmek için gerekliydi. Yasal olarak maksimum çalışma saati olarak kongre sekiz saati, yalnızca gerçek çalışma saatleri, yemek için makul araları kapsayacak şekilde düzenlenen çalışma zamanını önerdi. Bu sekiz saatlik maksimum iş günü tüm yetişkin işçilere, hem erkek hem de kadınlara, on sekiz yaşını doldurmuş tüm yetişkin kişileri kapsamalıydı. Kaçınılmaz istisnalar yasa ile belirtilmek üzere, gece işi işçilerin sağlığı için tehlikeli olduğu gerekçesiyle ilksel olarak reddedildi. Kadın işçiler kesin surette gece işinden ve kadın bünyesi için zararlı olacak ve kadın cinsiyeti için ahlaki açıdan uygunsuz olan her türlü işten hariç tutulmalıydı.

Kongre, modern endüstrinin her iki cinsiyetten çocukları ve genç insanları toplumsal üretim sürecine katmayı, kapitalist toplumda gerçekleşen biçimini iğrenç bularak reddetmesine rağmen, faydalı ve yasal bir gelişme olarak kabul etti. Kabul edilebilir her toplum düzeyinde her çocuğun dokuz yaşından itibaren bir üretici işçi haline geldiğini, aynı zamanda hiçbir yetişkinin bir insanın yiyebilmesi için önce çalışması gerektiği ve her insanın yalnızca beyniyle değil, elleriyle de

çalışması gerektiğini öngören genel doğa yasasından hariç tutulmayacağını belirtti. Mevcut toplumsal düzende çocukları ve genç insanları üç kategoriye ayırmak ve onlara buna göre davranmak gerekliydi: 9 ile 13 yaş arasındaki çocuklar, 13 ile 15 yaş arasındaki çocuklar ve 15 ile 17 yaş arasındaki genç insanlar. İlk kateogrinin çalışma saatleri, evde ya da atölyede, günlük iki saati aşmamalıydı; ikinci kategorinin günlük iş saati dört saatten fazla olmamalıydı ve üçüncü kategorinin iş saati, çalışma saatinde bir saatlik yemek ve dinlenme arasıyla altı saatten fazla olmamalıydı. Çocuklar ve genç insanlar üzerinde üretici emek yalnızca ruhsal, fiziksel ve teknik eğitimin dahil olduğu eğitimle birleştiğinde ve kendilerine tüm üretim süreçlerinin genel bilimsel ilkelere konusunda talimatlar verildiğinde ve aynı zamanda daha basit alet türlerinin pratik kullanımı konusunda bilgilendirildiklerinde izin verilmeliydi.

Sendikalarla ilgili olarak kongre etkinliklerinin yalnızca yasal değil, aynı zamanda gerekli olduğuna karar verdi. Sendikalar, proletaryanın tek toplumsal gücü olan çoğunluğunu kapitalizmin merkezileştirilmiş toplumsal gücüne karşı kullanmasının bir aracıydı ve kapitalist üretim tarzı var olduğu sürece sendikalar olmadan bununla başa çıkmak imkânsızdı. Tam tersine, sendikalar uluslararası bağlantılar kurarak faaliyetlerini yaygınlaştırmalıydı. Kapitalizmin aşırılıklarına bilinçli bir biçimde karşı çıkarak, ortaçağ komünlerinin yükselen burjuvazi için böyle bir merkez olmuş olması gibi işçi sınıfının örgütsel merkezi haline gelebilirlerdi. Sendikalar, sermaye ve emek arasında gerçekleşen günlük mücadelede aralıksız bir gerilla savaşı yürüterek ücretli emeğin örgütlü bir biçimde ortadan kaldırılmasında bir kaldıraç olarak çok daha önemli hale gelebilirdi. Sendikalar geçmişte etkinliklerini gereksiz bir biçimde sadece sermayeye karşı doğrudan mücadeleyle sınırlandırdı; fakat gelecekte kendilerini sınıflarının genel politik ve toplumsal hareketinden uzak tutmamalıydı. Etkileri, büyük işçi kitlelerinin amaçlarının sınırlı ve bencilce olmadığını; fakat haksızlığa uğramış milyonların genel kurtuluşunu sağlamaya yönelik olduğunun farkına varmalarını sağlayacak kadar büyüyecekti.

Cenevre'deki kongreden kısa bir süre sonra ve yukarıdaki kararın ruhuna uygun olarak, Marks büyük şeyler beklediği bir adım attı. 13 Ekim 1866'da Kugelmann'a yazdığı mektupta şöyle dedi: Londra

Sendikalar Konseyi –sekreteri başkanımız Odger– şimdi Enternasyonal'in İngiliz koluna bildireceği bir öneri düşünüyor. Bu öneriyi kabul ederse bir anlamda işçi sınıfının denetimi elimize geçecek ve ileriye yönelik hareketi daha etkili bir biçimde yürüteceğiz." Fakat konsey öneriyi kabul etmedi ve Enternasyonal'e yönelik tüm dostluk duygularına rağmen örgütsel bağımsızlığını sürdürmeye karar verdi ve eğer sendika hareketi tarihçileri haklıysa, Enternasyonal'in bir temsilcisinin tüm Avrupa kıtası grevleri ve emek sorunlarını mümkün olduğunca kısa sürede rapor etmek üzere oturumlarına katılmasını bile reddetti.

Varlığının ilk yıllarında bile Enternasyonal'in liderleri önlerinde büyük başarılar olduğunu; fakat bu başarıların belli sınırları olduğunu görebiliyorlardı. Buna rağmen hareket şimdilik bu başarılar için kendisini tebrik edebilirdi ve Marks o sırada bitirmek üzere olduğu büyük yapıtında büyük bir memnuniyetle, Cenevre kongresi ile aynı zamanda Baltimore'da düzenlenen Amerikan işçileri kongresinin de sekiz saatlik iş gününün işçilerin, emeğin kapitalizmin zincirlerinden kurtulması yolunda gerçekleştirilmesi gereken ilk talebi olduğunu belirtir.

Siyah emek yaftalandığı sürce beyaz emeğin kendisini asla özgülleştiremeyeceğini söyledi; fakat Amerikan İç Savaşı'nın ilk meyvesi, sekiz saatlik iş günü ajitasyonu, modern lokomotifin yedi birliklik bagajıyla Atlantik'ten Pasifik'e, New England'dan Kaliforniya'ya hızla giden bir hareketti.

ON İKİNCİ BÖLÜM DAS KAPİTAL

1. Doğum Sancıları

Marks, temel yapıtının tamamlanmasının —o zamana kadar sadece küçük bir kısmını yaptığını düşünüyordu— işçilerin davası için kongrede yapabileceği her şeyden daha önemli gözükmesi nedeniyle Cenevre kongresine katılmayı reddettiğinde ilk cildi düzenlemek ve son rötuşları yapmakla meşguldü. 1 Ocak 1866'da başlayan bu son yapıt ilk başta "doğal olarak çok sayıda doğum sancısından sonra aslan yavrusunu yalayıp temizlemek bana keyif verdiği için" hızla ilerledi.

Bu doğum sancıları, doğanın bir insan varlığını yaratması için ihtiyaç duyduğu yılların yaklaşık iki katı kadar sürdü ve Marks büyük olasılıkla bu türden başka hiçbir yapıtın bu kadar güç koşullar altında yazılmamış olduğunu söylediğinde haklıydı. Defalarca tamamlanması için bir zaman sınırı koydu. 1851 yılında "beş haftaydı," ve 1859 yılında "altı haftaydı"; fakat zaman sınırı, her ikisi de en iyi arkadaşının sabırsız teşfikleri tarafından sarsılamayan insafsız özeleştirisi ve onu sürekli yeni keşifler yapmaya zorlayan işine muazzam bağlılık nedeniyle göz ardı edildi.

1865 yılının sonunda çalışma sonlandı; fakat yalnızca yayma kendisi dışında hiç kimsenin, Engels'in bile hazırlayamayacağı muazzam

bir el yazması biçiminde. 1866 Ocak'ından 1867 Mart'ına kadar Marks *Kapital*'in ilk cildini bu muazzam malzeme yığımından bizim bugün sahip olduğunuz "sanatsal bir bütün" olarak klasik biçimine dönüştürdü. Bu, onun olağanüstü çalışma gücüne anlamlı bir şekilde tanıklık eden bir başarıydı; çünkü yazıldığı bir yıl ve üç aylık süre boyunca kronik hastalık ve 1866 Şubat'ındaki gibi gerçekten tehlikeli hastalıklar, onu alt etme tehlikesi gösteren borçların birikmesi ve özellikle Enternasyonal'in Cenevre kongresi için yorucu hazırlıklar gibi aksiliklere uğradı.

1866 Kasım'ında el yazmalarının ilk balyası daha önce Engels'in Prusya ordusu konusunda yazdığı küçük bir yapıtını yayınlayan demokratik yazının bir yayıncısı olan Hamburg'daki Otto Meissner'e gönderildi. 1867 Nisan'm da Marks el yazmalarının geri kalanını Hamburg'a kendisi götürdü ve Meissner'in "iyi bir adam" olduğunu düşündü. Kısa süren görüşmeler tüm düzenlemelerin yapılması için yeterli oldu. Marks, Leipzig'den kitabın nerede basılacağı ile ilgili ilk kanıtlar gelene kadar Almanya'da kalmak istiyordu ve aynı zamanda oldukça misafirperver bir şekilde ağırlandığı Hanover'deki Kugelmann'ı ziyaret etti. Kugelmann ve ailesi ile çok sayıda keyifli hafta geçirdi ve daha sonra bu dönemden "hayat çölündeki en mutlu ve güzel huzurlardan biri" şeklinde bahsetti.

O zamanlar alışık olmadığı bir muamele olarak, Hanover'daki eğitilmiş çevrenin kendisine saygı ve anlayışla davranması kesinlikle moralini büyük ölçüde artırdı ve 24 Nisan'da Engels'e şöyle yazdı: "Anlarsın ya (*you know*) biz ikimiz 'eğitilmiş burjuvazi' arasında düşündüğümüzden çok daha iyi bir üne sahibiz." Ve 27 Nisan'da Engels yanıt verdi: "Her zaman üzerinde bu kadar uzun süredir çalıştığım bu kahrolası kitabın tüm talihslizliklerinin nedeni olduğunu ve üzerinden atmadığım sürece bu şanssızlıkların üstesinden gelemeyeceğini düşündüm. Tamamlanmaması seni fiziksel, düşünsel ve maddi olarak perişan etti; artık sonunda onu üstünden attığına göre, özellikle dünyaya döndüğünde onu o zamanki kadar iç karartıcı bulmayacağından, şimdi bütünüyle başka birisi gibi hissettiğini çok iyi anlayabiliyorum." Ve Engels onun için kendisini kısa sürede "bu kahrolası işten" kurtarması umudunu dile getirdi; çünkü bununla çok fazla meşgul olduğu sürede, dikkate değer hiçbir şey yapamayacaktı ve şimdi firmanın ortağı olduğuna göre, artan sorumluluğu dolayısıyla durum daha da kötüleşmişti.

7 Mayıs'ta Marks şöyle yazdı: "Yıl sonunda yeni bir adam olacağımı umuyor ve inanıyorum, en azından mali durumumu bütünüyle düzeltmem ve sonunda ayaklarım üzerinde durmam bakımından. Sen olmasaydın yapıtımı asla bitiremezdim ve müthiş yeteneklerini ticari meselelerde harcamak ve benim hesabıma paslanmalarına izin vermek, her şeyin ötesinde benimle birlikte tüm zavallı sıkıntılarımla çekmek zorunda kalmış olman her zaman vicdanım üzerinde bir ağırlık oldu." Aslında bakılırsa Marks yıl sonunda ya da herhangi bir zaman "yeni bir adam" olamadı ve birkaç ay yıl daha gayretle çalışmak zorunda kaldı; fakat ufuk biraz olsun aydınlanmaya başladı.

Marks, Hanover'dayken destekçilerinden birine, Berlin'de yaşayan; fakat Amerika'ya göç etmek üzere olan bir Siegfried Meyer adlı bir maden işçisine uzun zamandır ertelenmiş borcunu bir mektup şeklinde ödedi. Bunu yapma şekli bize "kalpsizliğinin" bir başka örneğini sunar: "Benimle ilgili, mektuplarının benim için büyük bir mutluluk kaynağı olmanın yanı sıra onları aldığım sıkıntılı dönemde benim için gerçek bir teselli olduğunu söylesem bile kötü düşünüyor olmalısın. Soylu ilkeleri olan yetenekli bir adamın partimiz için güvenli bir şekilde kazanıldığını bilmek beni çok fazla teselli etti. Ayrıca senin mektupların benim için kişisel olarak oldukça sıcak dostluk sözleriyle doluydu, dünyayla—resmi dünya—sürekli amansız bir mücadele içinde olan bir adamın böyle bir şeyi hafife almadığını fark edeceksindir. Peki o zaman, sana neden cevap vermedim diye soracaksın. Çünkü sürekli bir ayağım çukurda geziyordum ve çalışabilecek durumda olduğum zamanın her dakikasını sağlığını, mutluluğumu ve ailemi feda ettiğim kitabımı bitirmek için kullanmak zorundaydım. Bu açıklamanın daha fazla bir genişletmeyi gerektirmediğini umuyorum. Şu sözüm ona pratik adamlara ve bilgeliklerine gülmek zorundayım. Eğer insan bir öküz postuna sahipse insanlığın çektiği acılara sırtını dönebilir ve kendi postuyla ilgilenebilir; fakat kitabımı, en azından el yazması biçiminde bitirmeden ölseydim hiç de pratik olmadığımı düşünmem gerekirdi."

Marks, Hanover günlerinin neşeli ruh haliyle, kendisine oldukça yabancı olan Warnebold adlı bir avukat, Bismarck'ın onu ve büyük yeteneklerini Alman halkı için kazanmak istediği iddiasıyla kendisiyle görüştüğünde bunu çok ciddiye aldı. Bu önceri Marks'ı cezbettüğinden değil; kesinlikle Engels'e katıldı ve şöyle yazdı: "Herkesi kendisine

göre yargılamak adamın düşünsel utkuna ve düşünme biçimine özgü." Fakat ağırbaşlı günlük ruh halinde bile Warnebold'un mesajını gördüğü gibi anlaması güçtü; çünkü Kuzey Alman Birliği zorlukla tamamlanmış ve Luxemburg olayından dolayı Fransa ile bir savaşın önüne zar zor geçilmişti. Bismarck "Komünist Manifesto"nun çağrısını hizmetine alarak muhtemelen burjuvaziye gücendirme riskine giremezdi; çünkü burjuvazi onun tarafına daha yeni geçmişti ve Bucher ve Wagener gibi işbirlikçileri bile kuşkuyla karşılıyordu.

Londra'ya geri dönüş yolculuğunda Bismarck'la değil; fakat Bismarck'ın bir akrabasıyla bir macera yaşadı ve olayı Kugelman'a biraz hoşnutlukla anlattı. Gemide, daha önce neredeyse asker gibi dik duruşundan fark ettiği bir Alman kız kendisinden Londra'daki demiryolu bağlantıları ile ilgili bilgi istedi. Treni kalkana kadar birkaç saat beklemesi gerektiği anlaşıldı ve Marks nazik bir şekilde onu Hyde Park'ta bir yürüyüşe çıkararak zamanı geçirmesine yardımcı oldu: "Admın Elizabetli von Puttkamer olduğu ve birkaç haftadır Berlin'de birlikte kaldığı Bismarck'ın kuzeni olduğu ortaya çıktı. Tüm ordu listesi parmağın ucundaydı; çünkü ailesi onurlu beyefendiler ve ince belliler ile birlikte özgürce tedarik ediyor. Neşeli ve iyi eğitilmiş; fakat özünde aristokratça ve siyah-beyaz bir kızdı. Kızıl ellerce düştüğünü öğrendiğinde biraz olsun şaşırmadı." Fakat genç bayan bundan dolayı neşesini kaybetmedi ve sade küçük bir mektupta "bu kadar deneyimsiz bir yaratık" yüzünden çektiği tüm zahmet için "kızlara özgü saygısını" ve "gönülden teşekkürlerini" dile getirdi ve ebeveynleri kendisini bir yolculuk sırasında hâlâ iyi bir adamla karşılaşabileceğini öğrenmekten duydukları mutluluk konusunda bilgilendirdi.

Londra'ya vardktan sonra Marks kitabının baskı provasını düzeltti; fakat bu kez de baskıcının işini arada sırada ağırdan alarak büyük ölçüde suistimal etmesiyle ve 16 Ağustos 1867 yılının sabahında saat ikide Engels'e yazısının son sayfalarının az önce düzeltildiğini bildirdi: "Ve bu cilt şimdi tamamlandı. Bu mümkün olduğu için yalnızca sana teşekkür etmeliyim. Benim için yaptığım fedakârlıklar olmasaydı üç cilt boyunca süren muazzam ölçüde çalışmayı yapamazdım. Seni gönülden teşekkürlerle kucaklıyorum. Selamlar, çok sevgili dostum."

2. İlk Cilt

Marks'ın kitabının ilk cildi, daha önce 1859 yılında "Politik Ekonominin Eleştirisi"nde metalar ve paranın doğasına ilişkin yazdıklarını yeniden özetledi. Bu, sadece bütünlük uğruna değil; zeki okuyucular bile düşüncelerini bütünüyle kavramakta başarısız olduğu için yapılmıştı, o kadar ki bu fikirlerin ve özellikle metanın doğasına yönelik çözümlemesinin sunumunda yanlış bir şeyler olduğunu sandı.

Almanya'nın profesyonel aydınları kesinlikle en zeki okuyucuları arasında sayılmazdı ve ilk cildi özellikle "anlaşılmaz mistisizmi" dolayısıyla lanetlediler. İlk bakışta meta önemsiz, kolaylıkla anlaşılan bir şey gibi gözükür. Fakat çözümlemesi oldukça alışılmadık, metafizik anlaşılmazlıklar ve teolojik hilelerle dolu bir şey olduğunu gösterir. Kullanım değeri olduğu kadarıyla gizemli hiçbir yanı yoktur. Ondan bir masa yaptığımızda tahtanın biçimi değişir. Buna rağmen tahta masa, sıradan algılanabilir bir şey olarak kalır. Fakat bir meta olarak ortaya çıktığı anda algılanabilir olmanın yanında aşkın olur. Zeminin üzerinde yalnızca dört ayağı üzerinde sağlam bir şekilde durur; fakat diğer metalara göre baş aşağı durur ve tahtadan başı insan aracılığı olmadan dans etmeye başlamasından daha tuhaf; gariplikler geliştirir." Bu iddia eksik olarak, basit bir tahta masa kadar maddi ve sıradan bir şey değil, metafizik anlaşılmazlıklar ve teolojik kelime oyunları üretebilen tüm bu kalın kafalılardan alındı.

Sadece yazınsal açıdan değerlendirildiğinde, *Kapital*'in ilk cildi Marks'ın yazmış olduğu en iyi şeylerden biridir. Metaları ele aldıktan sonra, paranın sermayeye nasıl dönüştüğünü göstermeye girişti. Eğer eşit değerler meta sirkülasyonunda eşit değerler karşılığında değişiyorsa paralı adam nasıl olur da metaları değerinden satın alır ve değerinden satar ve buna rağmen verdiğinden daha büyük bir değer elde edebilir? Bunu yapabilir; çünkü mevcut toplumsal ilişkilerde meta pazarında, tüketiminin yeni bir değer kaynağı olması gibi garip bir karaktere sahip bir meta bulur. Bu meta, emek gücüdür.

Kendisinin ve ölümünden sonra yaşayan emek gücünün devam ettirilmesini güvence altına alan ailesinin yaşamını sürdürmesi için belirli miktarda besin maddesine ihtiyaç duyan yaşayan işçi şeklinde var olur. Bu besin maddesi miktarını üretmek için gerekli emek süresi,

emek gücünün değerini temsil eder. Ancak, ücret biçiminde ödenen bu değer, bu emek gücünü satın alan kişinin ondan elde ettiği değerden çok daha azdır. İşçinin ücreti ile temsil edilen değerın yerine geçmesi için gerekli emek süresinden fazla olarak artı emek, artı değerın kaynağı, sermayenin durmaksızın artan birikiminin kaynağıdır.

Karşılıksız emek, tek başına modern burjuva toplumunun tek özelliği değildir. Mülk sahibi ve mülksüz sınıflar var olduğu sürece, mülksüz sınıflar daima karşılıksız emek gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Toplumun bir kesimi üretim araçlarının tekeli elinde bulundurduğu sürece işçi, özgür olsun ya da olmasın, besin maddelerini vs. sağlamak amacıyla kendi varlığını sürdürmek için gerekli zamandan daha fazla çalışmak zorunda kalacaktır. Ücretli emek yalnızca, toplumun sınıflara ayrılmasından beri var olan karşılıksız emek sisteminin özel bir tarihi formudur ve doğru bir biçimde anlaşılması isteniyorsa bu şekilde incelenmelidir.

Parasını sermayeye dönüştürebilmek için paralı adamın piyasada özgür işçiler bulması gerekir. İki anlamda özgür: İlk olarak meta bakımından kendi emek güçlerini elden çıkarmakta özgür ve elden çıkaracak başka bir metaya sahip olmamaları, emek güçlerini bağımsız olarak gerçekleştirebilmeleri için gerekli araçlara sahip olmamaları anlamında özgürdürler. Bu ilişkinin doğa yasalarında bir temeli yoktur; çünkü doğa bir yandan metaların, paranın sahiplerini, diğer yandan kendi emek gücü dışında hiçbir şeye sahip olmayan kişileri yaratmaz. Dahası, tarihin tüm dönemlerine mahsus bir toplumsal ilişki değil; uzun bir tarihsel gelişme döneminin sonucu, çok sayıda ekonomik değişimin ve toplumsal üretimin daha önceki biçimlerinin bir dizi çöküşü ve ortadan kalkışının ürünüdür.

Meta üretimi, sermayenin başlangıç noktasıdır. Meta üretimi, meta sirkülasyonu ve gelişmiş meta sirkülasyonu; ticaret, sermayenin geliştiği tarihsel koşulları oluşturur. Modern sermayenin tarihi, on sekizinci yüzyılda modern dünya ticareti ve modern dünya pazarının ortaya çıkarılmasına dayanır. Popüler ekonomistlerin bir zamanlar zenginliklerini artıran çalışkan adamlar seçkin sınıfı ve sonunda kendi postlarından başka satacak bir şeyleri kalmayan tembel işçiler yaramazlar topluluğu olduğu yanılgısı saçma sapan bir düşüncedir ve burju-

vazi tarihçilerinin feodal üretim tarzının sona ermesini aynı zamanda feodal üretim tarzının kapitalist üretim tarzına dönüşmesi olarak değil, işçilerin kurtuluşu olarak açıklayarak gösterdiği yarı aydın üslup da daha iyi değildir. İşçi, köle ve serf gibi üretim aracı kategorisine ait olmaktan çıktı; fakat aynı zamanda kendi hesabına çalışan köylü ve zanaatkâr gibi üretim araçlarına sahip olmaya son verdi.

Halkın büyük bir çoğunluğu, Marks'ın "Ana Sermaye Birikimi Üzerine" adlı bölümde İngiltere tarihi temelinde ayrıntılı bir biçimde açıkladığı bir dizi sert ve acımasız önlemlerle, toprak, besin ve üretim araçlarından yoksun bırakıldı. Bu şekilde, kapitalist üretim tarzı tarafından ihtiyaç duyulan özgür işçi yaratıldı. Her gözenekten çamur ve kan sızdırarak dünyaya geldi ve kendi ayakları üzerinde durabilirdiği gibi, işçiye emek gücünü gerçekleştirme için gerekli araçlardan ayırmakla kalmayıp, bu ayrılığı sürekli artan bir ölçüde yeniden üretti.

Ücretli emek, sermaye hareketinin sınırsız olması ve açgözlülüğünün doyumsuz olmasının bir sonucu olarak karşılıksız emeğin daha önceki biçimlerinden farklılık gösterir. Bir metanın kullanım değerinin değişim değerinden daha önemli olduğu toplumlarda artı emek az ya da çok geniş ihtiyaçlar döngüsüyle sınırlıdır; fakat bu üretim biçiminin doğası, sınırsız bir üretim fazlası emek talebiyle sonuçlanmaz. Metanın değişim değerinin kullanım değerinden daha önemli olduğu yerde durum farklıdır. Yabancı bir emek gücüne sahip bir üretici, ihtiyaç fazlası emek elde edicisi ve emek gücü sömürücüsü olarak sermaye; güç, düşüncesizlik ve etkililik açısından doğrudan zorla çalıştırmaya dayanan daha önceki tüm üretim tarzlarını geçer. Sermaye için başlıca şey, emek süreci değil, kullanım değerinin üretilmesi değil; faydalanma süreci, koyduğundan daha büyük bir değer elde edebileceği değişim değerlerinin üretilmesidir. Artı değer talebi hiçbir şekilde doyuma ulaşmaz. Değişim değeri üretimi, doğrudan ihtiyaçların karşılanması ile kullanım değerinin üretilmesi için oluşturulanlar gibi sınırlar tanımaz.

Bir metanın kullanım ve değişim değerinin birleşimi olması gibi, meta üretim süreci de emek süreci ve değer yaratma sürecinin bir birleşimidir. Değer yaratma süreci, ücretlerle ödenen emek gücünün yerine eşit oranda bir değer geçtiği noktaya dek sürer ve bu noktanın ötesinde artı değer üretilmesi sürecine, yararlanma sürecine dönüşür.

Emek süreci ve yararlanma sürecinin birleşimi olarak kapitalist üretim, kapitalist meta üretimi biçimine dönüşür. Emek sürecinde emek gücü ve üretim araçları birlikte çalışır. Yararlanma sürecinde aynı sermaye unsurları sürekli ve değişken sermaye olarak ortaya çıkar. Sürekli sermaye, üretim sürecinde üretim araçlarına, ham maddeye, yan materyallere ve üretim aletlerine dönüştürülür ve değerini değiştirmez. Değişken sermaye üretim sürecinde emek gücü ve onun değer değişimine dönüşür: kendi değerini ve daha sonra bu değer üzerinde tutarı değişebilen ve koşullara göre daha büyük ya da küçük olan bir artı değer üretir. Böylece Marks, iki biçimde, görece ve mutlak artı değer olarak ortaya çıkan artı değerın incelenmesi için yolu açar. Bunlar, kapitalist üretim tarzında farklı; fakat her biri belirleyici bir rol oynamıştır.

Mutlak artı değer, kapitalist işçiyi emek gücünün yeniden üretilmesi için gerekli zamanın ötesinde çalışmasına yol açtığına üretilir. Kapitalist bu yolu izleseydi, çalışma günü yirmi dört saatten oluşurdu; çünkü çalışma ne kadar uzun olursa o kadar artı değer üretir. Diğer yandan işçi haklı olarak, ücretini yeniden üretmek için gerekli olanın üstünde çalışmaya zorlandığı her emek süresi saatinin kendisinden çıkarıldığını ve aşırı emek zaman için kendi sağlığından ödediğini hisseder. Kapitalist ve işçi arasındaki çalışma gününün uzunluğu ile ilgili mücadele, özgür işçilerin pazarda kendini göstermesiyle birlikte başladı ve günümüze kadar sürdü. Kapitalist kâr için mücadele eder, iyi biri ya da alçağın teki olsa da, kendisine denk kapitalistlerin rekabeti onu çalışma gününü insan dayanıklılığının sınırlarına dek artırmak için mümkün olan her şeyi yapar. Diğer yandan işçi sağlığını muhafaza etmek ve çalışmak, yemek ve uyumak dışında diğer insan faaliyetleriyle meşgul olabileceği birkaç saat elde etmek için mücadele verir. Marks, kapitalistleri doğası ve alışkanlıkları, yaşı ve cinsiyeti gereği ve gece gündüz, proletaryanın sömürüsüne yönelik her türlü sınırlamayı ortadan kaldırmaya zorlayan geniş çaplı endüstrinin doğuşundan, işçiler tarafından sermayeye karşı verilen mücadele ile sermaye ile imzalanan karşılıksız bir kontrat ile kendilerini ve sınıflarını köle olarak satmalarını ve ölmelerini önleyen güçlü bir toplumsal engel olarak kazanılan On Saat Yasasının çıkarılmasına kadar, İngiltere’de işçi sınıfı ve kapitalist sınıf arasında yaşanan elli yıllık iç savaşı etkili bir şekilde anlatır.

Görece artı değer, emek gücünün yeniden üretilmesi için gerekli emek zamanı, artı değerın kazancına dönüştüğünde üretilir. Emek gücü değeri, ürünlerinin emek gücünün değeriini belirlediği endüstrilerde emek gücünün verimliliğinin artırılması ile dönüştürölür ve bu amaçla üretim tarzının, emek sürecinin teknik ve toplumsal koşullarının kökten değışimi gereklidir. Marks'ın daha sonra işbirliği, iş bölümü ve üretim, makine ve geniş çaplı endüstriyi değerlendiren bölümlerde yaptığı tarihi, ekonomik teknolojik ve sosyo-psikolojik gözlemler, burjuvazinin temsilcileri tarafından bile zengin bir bilimsel gerçekler kaynağı olarak onaylanmıştır.

Marks, geniş çaplı endüstrinin sadece makinelerinin tarihte daha önceki tüm üretim tarzlarından daha büyük bir sefalet yaratmadığını, aynı zamanda kapitalist toplumun sürekli dönüştürerek daha yüksek bir toplumsal biçimin yolunu açtığını da gösterir. Fabrika yasaları, toplumun onun doğal olmayan üretim süreci biçimine yönelik ilk bilinçli ve sistemli karşı çıkışıydı. Toplum fabrika ve atölyelerde emeği düzene sokduğunda, o an için sadece sermayenin sömürü haklarına bir müdahale olarak ortaya çıkar.

Ancak koşulların etkisi çok geçmeden toplumu, geniş çaplı endüstrinin eski aile sisteminin ekonomik temeli ve ona karşılık gelen aile emeği ile birlikte eski aile ilişkilerini yok ettiğini onaylayarak aile emeğini düzenlemeye ve anne baba otoritesine müdahale etmeye zorlar. "Kapitalist sistem içinde eski aile sisteminin yok oluşu ne kadar korkunç ve iğrenç gözükürse gözüksün, buna rağmen geniş çaplı endüstri toplumsal üretim sürecinde kadınlara, gençlere ve çocuklara ev alam dışında belirleyici bir rol vererek daha yüksek bir aile biçimi ve cinsiyet ilişkisi için yeni bir ekonomik temel yaratır. Kuşkusuz Hristiyan-Alman aile biçimini mutlak aile biçimi olarak görmek; Roman aile biçimini ya da klasik Yunan aile biçimini ya da Doğuya özgü aile biçimini mutlak görmek kadar aptalcadır; bu arada, hepsi birlikte tarihi gelişme dizisini temsil eden biçimlerdir. Her iki cinsten ve çeşitli yaşlardaki bireylerden oluşan çalışanların, kısıtlanmamış ve üretim sürecinin işçiler için değil, işçilerin üretim süreci için var olduğu- acımasız kapitalist biçimi içinde yozlaşma ve köleliğin pislik kaynağı olmasına rağmen, bir beşeri ilerleme kaynağına dönüşmesi gerektiği de aynı oranda açıktır." İşçiyi kendisinin uzantısına indirgeyen makine,

aynı zamanda toplumun üretici güçlerini, daha önceki tüm toplumların gerçekleştirmekte başarısız oldukları bir amaç olarak toplumun istisnasız tüm üyelerinin insanlara yakışan aynı gelişme imkânlarını yaşamasını sağlayacak kadar artırma imkânını da yaratır.

Mutlak ve görece artı değeri inceledikten sonra Marks, politik ekonomi tarihinde bilinen ilk rasyonal ücret kuramını geliştirmeye girişir. Bir metanın bedeli para ile ifade edilen değeridir ve ücret, emek gücünün bedelini temsil eder. Sadece emeğin kendisi değil, emek gücünü piyasada satışa sunan yaşayan işçi de meta pazarında hazır bulunur ve emek sadece meta emek gücünün tüketiminden doğar. Emek, değerlerin özü ve içkin ölçütüdür; fakat kendisinin bir değeri yoktur. Buna rağmen emeğin bedeli ücretlerde ödenir gözükür; çünkü işçi ücretini ancak emeğini gerçekleştirdikten sonra alır. Ücretlerin ödenme biçimi çalışma gününün ödenmiş ve ödenmemiş emek zamanını bölümünün tüm ipuçlarını etkili bir şekilde gizler. Kölelerde durum tam tersidir. Köle, kendi besin maddelerini yeniden üretmek üzere çalıştığında bile her zaman efendisi için çalışıyor gibi gözükür ve tüm emeği ödenmemiş emek gibi gözükür. Ücretli emekte ise ödenmemiş emek dahil tüm emek ödenmiş gibi gözükür.

Bir durumda mülkiyet ilişkisi kölenin zamanının bir kısmında kendisi için çalıştığını gizlerken diğer durumda para ilişkisi ücretli işçinin zamanının bir kısmında karşılıksız çalıştığını gizler. Böylece, der Marks, değer ve emek gücü bedelinin ücrete ya da emeğin kendisinin değeri ve bedeline dönüşmesinin belirleyici öneminin farkına varırız. Hem kapitalistlerin hem de işçilerin tüm yasal anlayışları, kapitalist üretim tarzının tüm aldatmaları, tüm özgürlük yanılsamaları ve popüler politik ekonominin tüm hafifletici saçmalıkları, olayların gerçek durumunu gizleyen ve tam tersini iddia eden bu görüntüye dayanır.

Ücretin temel iki formu, saat ücreti ve parça başı ücrettir. Saat ücretini yöneten yasalar temelinde Marks, şikâyetçi olan insanlar tarafından öne sürüldüğü biçimiyle iş gücünün kısaltılmasının ücreti azaltması gerektiği görüşlerinin anlamsızlığını ispatlar ve bunun tam tersinin doğru olduğunu gösterir: İş gücünün geçici olarak azaltılması ücretleri düşürür; fakat sürekli bir azaltma ücretleri artırır. İş günü ne kadar uzunsa, ücret o kadar düşüktür.

Parça başı ücret, saat ücretinin değişmiş bir biçiminden başka bir şey değildir ve kapitalist üretim tarzına en iyi uyan ücret biçimidir. Bu biçim, gerçek üretim döneminde yayıldı ve İngiltere'deki fırtınalı ve gerilimli geniş çaplı endüstri dönemi sırasında çalışma saatini artırmak ve ücretleri düşürmek için bir kaldıraç görevi gördü. Parça başı ücret, kapitalist için çok faydalıdır; çünkü işçilerin gereksiz bir biçimde denetim altında tutulmasını sağlar ve aynı zamanda ücretlerde indirim yapmak ve başka aldatmacalar gerçekleştirmek için fırsatlar sunar. Diğer yandan bu ücret biçiminin işçi için çok sayıda dezavantajı vardır: Ücret seviyesini yükseltmek için verilen, aslında daha çok ücretleri düşürme eğilimi gösteren, aşırı çabalar sonucunda fiziksel bitkinlik, işçiler arasında dayanışmanın azalması sonucunda artan rekabet, kapitalistler ve işçiler arasında asalak unsurların, işçilerin ücretlerinin büyük bir kısmını cebine indiren aracılarmın ortaya çıkması ve buna benzer can sıkıcı fenomenler.

Artı değer ve ücret ilişkisi, kapitalist üretim tarzının sürekli, yalnızca kapitalistin sermayesini değil; işçinin fakirliğini de yeniden üretmesine neden olur. Bir yanda tüm besin maddelerine, tüm hammaddelere ve tüm üretim araçlarına sahip olan kapitalist sınıf, diğer yanda en iyi ihtimalle iş koşullarının devamlılığını sağlamak ve yeni bir çalışan proletarya neslinin üretilmesi için yeterli olacak ölçüde besin karşılığında emeklerini kapitalistlere satmak zorunda olan işçi sınıfı, büyük insan kitlesi vardır. Fakat sermaye yalnızca kendisini üretmekle kalmaz, aynı zamanda kendi kapasitesini artırır ve Marks ilk cildinin son kısmını bu "Birikim Sürecinin" incelenmesine ayırır.

Sadece artı değer sermayeden meydana gelmez, sermaye de artı değerden meydana gelir. Mülk sahibi sınıfların arasında dağıtılan bir yılda üretilen artı değerın bir kısmı onlar tarafından gelir olarak tüketilir; fakat kalan kısım sermaye olarak biriktirilir. İşçilerden elde edilen ödenmemiş emek bu kez kendilerinden daha fazla ödenmemiş ücret elde etmek için bir araç görevi görür. Üretim akışı içerisinde ilk başta geliştirilmiş sermaye, doğrudan biriktirilmiş sermayeyle; yani onu ilk başta üreten kişinin ellerinde ya da başka birisinin ellerinde işlev görse de sermayeye dönüştürülmüş olan artı değer ya da artı değer ürünüyle karşılaştırıldığında, ortadan yok olan miktar gibi gözükür. Meta üretimi ve meta sirkülasyonuna dayanan özel mülkiyet yasası, kendi

işsel ve kaçınılmaz diyalektiği sayesinde kendisini tam aksine dönüştürür. Meta üretimi yasaları, birey emeği ile elde edilen mülkiyet hakkını haklı çıkarır. Eşit haklara sahip meta sahipleri karşı karşıya gelir. Diğer metayı elde etmenin tek yolu, kişinin kendi metasını satmasıdır ve kişinin kendi metası sadece emek ile üretilebilir. Kapitalistin yanında yer alan mülkiyet bu kez başkalarının ödenmemiş emeğini ya da üretimine el koyma hakkı olarak, işçinin tarafında ise kendi ürününe sahip olamamanın olanaksızlığı olarak ortaya çıkar.

Modern proletarya bunun anlamını kavramaya başlayınca, Lyon'daki kent işçi sınıfı tehlike çanlarını çalınca ve İngiltere'deki kırsal işçi sınıfı kendilerini ezen kişilerin evlerini ateşe verince, popüler politik ekonomistler, sermayenin kapitalistlerin gönüllü yoksunlukları ile biriktirildiğini öne süren, Marks'ın kendisinden önce Lasalle'ın yaptığı gibi acımasızca eleştirdiği "yoksunluk kuramını" icat etti. Gerçekten sermayenin biriktirilmesine katkıda bulunan bir "yoksunluk" durumu, işçilerin zorunlu "yoksunluğu" işçilerin gerekli tüketim kaynaklarının, en azından bir dereceye kadar, kapitalistlerin birikim kaynaklarına dönüştürülmesi için emek gücünün altına çekilmesi anlamına gelmektedir. Bu, işçilerin "rahat" yaşamıyla ilgili tüm dövünmelerin, bazı işçilerin kimi zaman aldıklarının iddia edildiği kuyruklu piyanolarla ilgili feryatların, Hristiyan toplumsal reformcularının tüm ucuz ve iğrenç uydurmalarının ve kapitalizmin entelektüel sözcüleri tarafından kullanılan buna benzer tüm hile ve aldatmacaların gerçek kaynağıydı.

Kapitalist birikimin genel yasası şu şekildedir: Sermayenin büyümesi, değişken kısmının büyümesini ya da emek gücüne dönüştürülen kısmı kapsar. Sermayenin oluşumu değişmeden kalırsa, üretim araçlarının belirli bir kısmı her zaman kullanıma geçirebilmek için aynı oranda emek gücünü talep ederse emek gücü talebi de işçilerin yaşamını sürdürme kaynağı gibi sermayenin büyümesi oranında büyüyecektir; sermaye ne kadar hızlı büyürse onların da o kadar hızlı büyümesi gerekir. Basit yeniden üretimin sürekli sermaye ilişkilerini yeniden üretmesi gibi, birikim de sermaye ilişkilerini daha büyük bir ölçüde yeniden üretir: Bir yanda daha fazla sayıda ya da daha büyük kapitalistler, diğer yanda daha fazla sayıda ücretli işçiler. Bu nedenle sermaye birikimi proletaryanın da artması anlamına gelir ve bu varsayılan durumda bu artış işçiler için en iyi koşullar altında gerçekleşir.

Onların gittikçe daha fazla sermayeye dönüşen artan artı değer ürünlerinin daha büyük bir kısmı, tüketimlerini artırabilmeleri ve daha eli açık bir biçimde kıyafet, ev eşyası alabilmeleri için ödeme biçiminde onlara geri döner. Buna rağmen, bir kölenin iyi beslenmesi ve iyi giyinmesi durumunda kölelikten çıkmaması gibi, kapitalistlere olan bağımlılık ilişkileri hiçbir şekilde değişmez. Daima belli bir miktar ödenmemiş emek sağlamaları gerekir, bu azalsa da asla kapitalist üretim sürecinin doğasını tehlikeye sokacak ölçüde ciddi bir ölçüde azalmaz. Eğer ücretler bu noktanın üstüne çıkarsa kâr teşfiği azaltılır ve sermaye birikimi, ücretler yeniden yararlanma ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde bir seviyeye düşene kadar yavaşlar.

Fakat ücretli işçinin kendisinin güçlendirdiği altın zincirler ancak sermaye birikimi sürekli ve değişken unsurları arasında herhangi bir değişim olmadan gerçekleşirse daha hafif ve daha az bıkırtıcı olur. Gerçekte birikim sürecine, Marks'ın sermayenin organik oluşumu olarak adlandırdığı büyük bir devrim eşlik eder. Sabit sermaye, değişken sermayenin zararına gelişme gösterir. Emegın artan verimliliği üretim araçları çokluğunun onun dışavurumu olan emek gücü çokluğundan daha hızlı artmasına neden olur. Emek gücü talebi sermaye birikimiyle orantılı olarak artmaz; fakat bir dereceye kadar azalır. Aynı etki başka bir biçimde, sermayenin birikiminden oldukça farklı olarak kapitalist rekabet yasalarının daha küçük kapitalistlerin daha büyük kapitalistler tarafından yutulmasına neden olması dolayısıyla gerçekleşen sermayenin yoğunlaşmasıyla ortaya çıkar. Birikim sürecinde ortaya çıkan katkı, sermaye miktarıyla karşılaştırıldığında gittikçe daha az işçi talep ederken yeni bir oluşumda yeniden üretilen eski sermaye gittikçe daha önce kendisi tarafından işe alınan işçilerin daha fazlasını elden çıkarır. Bu şekilde göreceli, sermayenin yararlanma ihtiyaçları açısından göreceli, kötü ya da orta halli iş dönemlerinde emek gücünün değeri altında ödeme yapılan bir endüstriyel stok ordusu, düzensiz bir şekilde işe alınan ve diğer zamanlar kamu yardımına ihtiyaç duyan; ancak her zaman işe giren işçilerin direnişini azaltma ve ücret standartlarını düşürme görevi gören bir ihtiyaç fazlası işçi çokluğu oluşur.

Endüstriyel stok ordusu, birikim sürecinin ya da kapitalist temelde zenginlik gelişiminin gerekli bir ürünüdür ve aynı zamanda kapitalist

üretim tarzının kaldırıcı görevi görür. Emegin verimliliğinin birikimi ve buna eşlik eden gelişmesiyle birlikte sermayenin ani genişleme gücü de artar ve diğer alanlarda üretim işini yarıda kesmeden yeni pazarlarda ya da yeni üretim dallarında derhal işe alabileceği büyük işçi kitleleri talep eder. Modern endüstrinin kendine özgü gidişatı, ortalama etkinlik dönemleri, kriz ve durgunluğun her on yılda bir tekrar eden – yalnızca küçük bocalamarla kesilen – döngüsü, endüstriyel stok ordusunun sürekli oluşumu, daha çok ya da daha az yutulması ve yeniden yapılandırılmasına dayanır. Bu endüstriyel stok ordusu ya da göreceli olarak aşırı nüfus, toplumsal refah, geçerli sermayenin oranı, büyüme oranı, gücü ve dolayısıyla çalışan nüfusun mutlak ölçüsü ve onun emeğinin üretkenliğiyle orantılı olarak büyür. Endüstriyel stok ordusunun büyüklüğü, zenginlik artışıyla göreceli olarak artar. Endüstriyel stok ordusu aktif endüstriyel ordu karşısında ne kadar büyükse fakirlikleri çalışma işkenceleriyle ters orantılı olan bu işçi kesimleri daha büyük olur. Ve son olarak işçi sınıfının Lazarus kesimi ve endüstriyel stok ordusu ne kadar büyükse resmi olarak yoksul oldukları kabul edilen kişilerin sayısı o kadar büyüktür. Bu, kapitalist birikimin mutlak genel yasasıdır.

Bu genel yasadaki tarihsel yönelimleri elde edilebilir. Sermayenin birikimi ve yoğunlaşmasıyla beraber emek sürecinin sürekli artan bir ölçüde gelişen işbirlikçi biçimi, bilimin bilinçli bir biçimde teknolojik olarak üretime uygulanması, toprağın örgütlü ve birlikte işlenmesi, üretim araçlarının yalnızca kolektif olarak kullanılabilecek üretim araçlarına dönüştürülmesi, üretim araçlarının birleştirilmiş toplumsal emek yoluyla birleştirilmiş üretim araçları olarak sınırlandırılması gelişir. Bu dönüşüm sürecinin tüm avantajlarına el koyan ve tekelleştiren bu sermayedarların sayısının gittikçe azalmasıyla birlikte yoksulluğun, baskının, köleliğin, aşağılamanın ve sömürünün şiddetinde ve sayı olarak gittikçe büyüyen ve kapitalist üretim sürecinin kendisi tarafından eğitilen, birleştirilen ve örgütlenen işçi sınıfının öfkesinde de aynı oranda bir artış gerçekleşir. Sermayenin tekeli onunla birlikte ve onun altında büyüyen üretim tarzına bir engel haline gelir. Üretim araçlarının merkezileştirilmesi ve emeğin toplumsallaştırılması, onların kapitalist kabuklarıyla bağdaşamayacak bir noktaya ulaşır. Kapitalist özel mülkiyetin cenaze çanları çalar ve mallara el koyanların malları ellerinden alınır.

Bireysel emeğe dayalı bireysel mülkiyet geri verilir; ama kapitalist dönemin başarıları temelinde, özgür işçilerin işbirliği, ortak toprak mülkiyeti ve emek tarafından üretilmiş üretim araçları olarak. Kuşkusuz, uygulamada zaten bir toplumsal üretim tarzına dayanan kapitalist mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi kesinlikle bireysel emeğe dayanan dağınık mülkiyetin kapitalist mülkiyete dönüştürülmesi kadar yorucu ve zor olmayacaktır. Bir durumda halk kitlelerinin mallarına birkaç gaspçı tarafından el koyulması söz konusuydu. Diğer durumda ise halk kitlelerinin birkaç gaspçının mallarına el koymaları söz konusu olacaktır.

3. İkinci ve Üçüncü Cilt

Kapital'in ikinci ve üçüncü ciltlerinin kaderi ilkinе benzedi. Marks, ilk cildin çıkmasından kısa süre sonra bunları da yayımlayabilmeyi umdu; oysa çok sayıda yıl geçti ve sonunda onları yayına hazırlamayı başaramadı.

Daha yeni ve daha derin çalışmalar ve son olarak ölüm, tüm eseri tamamlamasına engel oldu ve arkadaşının ardında bıraktığı tamamlanmamış el yazmalarından ikinci ve üçüncü ciltlerini hazırlayan Engels oldu. Bulduğu materyal zenginliği, müsveddeler, notlar ve orada burada uzun ve bağlantılı bölümlerle birlikte bir düşünür tarafından yalnızca kendi gözleri için yazılmış kısa yazılardan oluşuyordu. Neticede, çok sayıda kesintiyle 1861 yılından 1878 yılına dek süren büyük düşünsel çabalar bir sonuç getirdi.

Bu koşullarda *Kapital*'in son iki cildinden bize tüm ekonomik sorunların son ve tamamlanmış çözümünü sağlamasını bekleyemeyiz. Bazı durumlarda bu sorunlar, bir çözüme varılabilecek kaynaklara yönelterek sadece formüle edilir. Marks'ın genel tutumuna uygun olarak, onun *Kapital*'i son ve değiştirilemez gerçekleri içeren bir İncil'den çok, daha ileri çalışma, daha ileri bilimsel araştırma ve gerçek için verilen daha ileri mücadele için harekete geçirici bir kaynaktır.

Aynı koşullar aynı zamanda ikinci ve üçüncü ciltlerin neden biçim olarak ilki gibi tamamlanmamış olduklarını, neden aynı düşünsel deha parıltılarını göstermediklerini açıklar. Buna rağmen biçimle çok fazla uğraşmadan sadece düşünsel problemleri sundukları için bazı oku-

yuculara çok daha büyük bir keyif verirler. İki cildin içeriği ilk cildin gelişmesi açısından önemli bir tamamlayıcı niteliğindedir ve Marksist sistemin bir bütün olarak anlaşılabilmesi için vazgeçilmezdir. Ne yazık ki bugüne dek popüler biçiminde sunulmadılar ve hâlâ aydın işçilerin büyük bir çoğunluğu tarafından bilinmemektedirler.

İlk ciltte Marks politik ekonominin esas sorusunu ele alır: Zenginliğin kökeni nedir? Kârın kaynağı nedir? İncelemelerinden önce bu soru iki farklı yolla yanıtlandı.

İçinde yaşadığımız dünyadaki en iyi "bilimsel" savunuculardan Schulze-Delitzsch gibi işçiler arasında bile saygı ve güven uyandıran bazıları, kapitalist zenginliği bir dizi az ya da çok akla yatkın kanıtlar ve kurnazca hilelerle açıkladı: İşverenin üretimsel amaçlar için sermayesini verme cömertliğini "telaî etmek" amacıyla meta bedellerinin artırılması olarak, her iş verenin girdiği "riskin" tazmini, işin "düşünsel idaresinin" bir ödülü olarak ve buna benzer sözlerle. Bu açıklamaların hepsinin tek bir ortak amacı, bir kişinin zenginliğini ve bundan dolayı başka birinin fakirliğini "adil" ve bu nedenle değiştirilemez olarak sunmaktır.

Diğer yandan burjuva toplumunu eleştiren kişiler, yani Marks'tan önce yaşayan tüm sosyalist düşünce ekolleri, kapitalist zenginliğin, açıkça dolandırıcılığın, para üzerinde aracılık ya da üretim süreçlerinin örgütlenmesindeki eksiklikler yoluyla olanak sağlanan işçilerin ürününün çalınmasının sonucu olduğunu belirttiler. Bu bakış açısından yola çıkarak, bu sosyalistler sömürünün ortadan kaldırılması için, paranın yürürlükten kaldırılması, "emeğin örgütlenmesi" ve buna benzer çok çeşitli ütöpik planlar geliştirdi.

Kapitalist zenginliğin gerçek kaynağı ilk olarak, kapitalistlere gerekçe bulmak ya da adaletsizlikleri dolayısıyla onları kınamakla vakit kaybetmeyen *Kapital*'in ilk cildinde gözler önüne serildi. Kârın nasıl başladığını ve kapitalistlerin cebine nasıl aktığını ilk defa Marks gösterdi. Bunu iki ekonomik gerçek temelinde yaptı: Öncelikle, işçi kitleleri yaşayabilmek için emek güçlerini meta olarak satmak zorunda kalan proleterler olması ve ikincisi bu metanın, emek gücünün günümüzde belli bir sürede, o zaman içinde kendi varlığını sürdürebilmesi için gerekli üründen çok daha fazlasını üretebilecek kadar büyük bir verimlilik oranına sahip olduğu. Bu, nesnel tarihsel gelişmenin

sonucunu oluşturan bütünüyle ekonomik iki gerçek, proletaryanın emek gücünün meyvesinin kendiliğinden kapitalistin kucağına düşmesine ve ücret sisteminin sürekliliğiyle sermayenin sürekli büyüyen çokluğunun birikmesine neden olur.

Dolayısıyla kapitalist zenginlik kapitalistlerin hayal ürünü fedakârlıklarının ya da bağışladıkları kârın mükafatı ya da sözcüklerin genel olarak kabul edilen anlamında hile ya da hırsızlığın sonucu olarak değil, kapitalist ve işçi arasında bir değişim, tam olarak tüm diğer metaların alım satımını yöneten yasalardan kaynaklanan şüphe edilmez yasal eşitliğin işleme konması olarak açıklanır. Marks, kapitaliste emeğin altın meyvelerini veren bu kusursuz işlemi eksiksiz bir şekilde açıklamak amacıyla, bunun mantıksal sonucuna ulaşmak ve meta, emek gücü, değer yasasına, yani on sekizinci yüzyılın sonu ve on dokuzuncu yüzyılın başında büyük İngiliz klasik ekonomistleri Adam Smith ve David Ricardo tarafından keşfedilen meta değişiminin açıklanmasına uygulamak zorundaydı. İlk cilt en çok değer yasası ve bundan kaynaklanan ücret ve artı değeri, ücretli emeğin ürününü, kendisini nasıl doğal olarak ve ücretli işçi için herhangi bir şiddet uygulaması ve aldatmaca olmadan düşük ücret ve kapitalist için çabasız zenginlik şeklinde böldüğünü açıklar. *Kapital*'in ilk cildinin önemi işte burada yatar. Emeğin satılmasının, yani ücret sisteminin ortadan kaldırılmasıyla sömürünün ortadan kaldırılabilceğini gösterir.

İlk ciltte bir fabrikada, bir maden işletmesinde ya da modern tarım işletmesinde sürekli üretim noktasındayız ve söylenenler tüm kapitalist işletmelere eşit derecede uygulanır. Tüm kapitalist üretim tarzına özgü olarak tek bir örnek görürüz. Cildi kapattığımızda kârın günlük oluşumu ve sömürünün tüm mekanizmasını tüm detaylarıyla ve eksiksiz olarak biliriz. Karşımızda fabrikalardan çıktıkları için, hâlâ işçilerin teriyle nemli her türden bir yığın meta durur ve hepsinde açıkça işçilerin ödenmemiş emeğinden kaynaklanan ve tüm metaya ait olduğu kadar adil bir biçimde kapitaliste de ait olan değerler durur. Kapitalist sömürünün kaynağı gözlerimizin önüne serilir.

Fakat bu aşamada kapitalist, ekinini henüz güvenli bir şekilde ağılma götürememiştir. Sömürünün mahsulü mevcuttur; fakat hâlâ kendine mal etmeye uygun olmayan bir formdadır. Sömürünün mahsulü birikmiş meta biçimini aldığı sürece, kapitalist süreçten çok az zevk

alır. Sadece kendi lüks arzusunu tatmin etmek için ve bir dayatmacı maiyet sürdürmek için çalışan insanlara hareket izni vermeyen Klasik Greko-Romen dünyasının köle sahibi ya da ortaçağların feodal efendisi değildir. Kendisi ve ailesini "sosyal statüsüne uygun bir tarzda" belirli bir düzeyde koruyabilmek için kapitalistin zenginliklerine nakit para olarak sahip olmalıdır. Ve bu, sermayesini sürekli artırmak istiyorsa da gereklidir. Böylece bu amaçla ücretli işçiler tarafından üretilen metalleri onların bünyesinde bulunan artı değerle birlikte satmalıdır. Metalar fabrika ve depodan çıkarak pazara sürülmelidir. Kapitalist, metasını ambardan ve ofisten borsaya ve dükkânlara kadar takip eder ve *Kapital*'in ikinci cildinde biz de kapitalisti takip ederiz.

Kapitalistin hayatının ikinci aşaması meta değişimi alanında geçer, ve burada çok sayıda güçlkle karşılaşır. Kendi fabrikasında kapitalist, tartışmasız efendidir ve orada katı bir düzen ve disiplin hüküm sürer; fakat meta pazarında serbest rekabet adı altında tam bir anarşi hüküm sürer. Meta pazarında kimse komşusuyla ilgilenmez ve hiç kimse bütünle ilgilenmez; fakat tüm buna rağmen burası şüphe götürmez ki kapitalist, diğerlerine ve gencl olarak topluma bağımlılık hisseder.

Kapitalist, rakipleriyle aynı seviyede olmalıdır. Metalarını satar-ken gerekenden daha fazla vakit kaybederse, ham madde ve fabrikasının teçhizat eksikliği nedeniyle durma noktasına gelmesini engellemek üzere doğru anda ihtiyaç duyduğu diğer tüm şeyleri satın almak için yeterli miktarda para sağlayamazsa, metasını satması karşılığında aldığı parayla tam zamanında ve kazançlı bir yatırım yapmakta başarısız olursa, şu veya bu şekilde geride kalması kesindir. Altta kalanın canı çıkar ve işinin fabrika ve meta pazarı arasındaki sürekli değişimde fabrikasında olduğu kadar etkili bir biçimde yönetildiğini garanti edemeyen kapitalist, işçilerini ne kadar büyük bir hevesle sömürürse sömürsün, normal kâr oranı elde etmeyi başaramayacaktır. "Hak edilmiş" kârının bir kısmı yolda bir yerlerde kaybolacak ve cebine giden yolu bulamayacaktır.

Fakat bu tek başına yeterli değildir. Kapitalist, zenginliklerini yalnızca meta, kullanılabilir eşya üretmek kaydıyla biriktirebilir. Dahası tam olarak toplumun ihtiyaç duyduğu tür ve çeşitten metalar üretmelidir ve bu metaları ihtiyaç duyulan miktarda üretmelidir. Aksi takdirde

metaları elinde kalacak ve içlerinde dahil olan artı değer kaybolacaktır. Tek bir kapitalist tüm bu faktörleri nasıl kontrol edebilir? Ona toplumun hangi metalarına ve bu metaların kaç tanesine ihtiyaç duyduğunu, bunu kimsenin bilmemesi basit nedeniyle, söyleyecek kimse yoktur. Plansız, anarşik bir toplumda yaşıyoruz ve her bir ferdi kapitalist de aynı konumdadır. Buna rağmen, bu kaosu, bu karışıklığın içinden, kapitalistin bireysel işletmesinin zenginleşmesine izin verecek ve aynı zamanda toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak ve bir toplumsal organizma olarak sürekli varlığını sürdürmesini sağlayacak bir birliğin çıkması gerekir.

Daha kesin bir biçimde söylemek gerekirse, meta pazarının anarşik karışıklığından bireysel sermayenin sürekli sirkülasyon hareketi imkânının, ham madde vs. üretme, satma, satın alma ve yeniden üretme imkânının ortaya çıkması, bu sayede sermayenin para formundan meta formuna dönüşmesi ve bunu yeniden yapması gerekir. Aşamalar tam olarak birleşmelidir: Para, ham maddelerin satın alınması için her türlü elverişli piyasa fırsatını değerlendirmek ve üretimin şimdiki masraflarını karşılamak üzere elde tutulmalıdır. Ve metaların satılmasıyla ters akış içinde geri gelen paraya hemen yeniden değerlendirilme fırsatı verilmelidir. Görünürde birbirinden oldukça bağımsız olan bireysel kapitalistler, bu kez gerçekte bir araya gelir ve büyük bir kardeşlik oluşturur. Kredi sistemi ve bankalar sayesinde sürekli birbirlerini ihtiyaç duydukları avansı verir ve mevcut parayı alırlar, böylece hem bireysel kapitalist hem de bir bütün olarak toplum için kesintisiz üretim ve meta satışı devamlılığı sağlanır.

Burjuva ekonomistleri hiçbir zaman, "meta değişimini kolaylaştırmak" için dahiyane bir kurum olmasının ötesinde kredi sistemine bir açıklama getirmemiştir, fakat Marks *Kapital*'in ikinci cildinde, kredi sisteminin kapitalist yaşamın gerekli bir parçası, sermayenin iki aşaması, üretim, meta pazarı ve bireysel kapitalin görünürde gelişigüzel hareketleri arasındaki halka olduğunu açıklar.

Öyleyse bir bütün olarak sürekli üretim ve tüketim sirkülasyonu bireysel sermayelerin karmaşası içinde hareket halinde tutulmalıdır ve bu öyle bir şekilde yapılmalıdır ki kapitalist üretimin gerekli koşulları sağlansın: Üretim araçlarının üretimi, işçi sınıfının sömürülmesi ve kapitalist sınıfın sürekli zenginleşmesi, tüm toplumdaki sermayenin ar-

tan birikimi ve etkinliği. *Kapital*'in ikinci cildi bireysel sermayenin sapma gösteren sayısız hareketinden nasıl bir bütün oluştuğunu, bu bütünü hareketinin canlılık yıllarının artı değeri ve kriz yıllarının çöküşü arasında nasıl bocaladığını; ama hemen sonra bir durumdan başka duruma geçmek üzere doğru oranlara büküldüğünü ve tüm bundan nasıl yalnızca günümüz toplumunun, onun kendi sürekliliğinin ve ekonomik gelişmesi ve amacı, sermayenin aralıksız biriktirilmesi olan çok daha güçlü boyutların ortaya çıktığını inceler. Marks bize son bir çözüm önermez; fakat Adam Smith'ten beri geçen yüz yılda ilk kez, kâr bütün belirli yasaların sağlam temelinde sunulmuştur.

Ama kapitalist bununla bile önündeki dikenli yolun üstünden bütünüyle geçmemiştir; çünkü kâr artan ölçülerde paraya dönüş-türülmüş olsa da ve döntüştülüyor olsa da şimdi asıl problem kazancın nasıl dağıtılacağıdır. Çok sayıda farklı kapitalist grubu taleplerini öne çıkarır. İşveren dışında tüccar, borç kapitalisti ve toprak sahibi vardır. Bunlardan her biri ücretli işçinin sömürülmesini ve işçi tarafından üretilen metaların satılmasını sağlamak için payına düşeni yapmıştır ve şimdi her biri kâr payını talep eder. Bu kâr dağıtımı görüldüğünden daha karmaşık bir meseledir, çünkü işverenlerin arasında bile elde edilen kâr, yani işletme türüne göre fabrikadan yeni çıkmış farklılıklar vardır.

Bir üretim kolunda metalar hızla üretilir ve satılır. Kapital artı ortalama, ilave kısa bir zaman zarfında işletmeye geri döner. Bu koşullar altında iş ve kâr hızla gerçekleştirilir. Diğer üretim kollarında sermaye yıllarca üretimin bitmesini bekler ve uzun bir süre sonra kâr elde eder. Bazı üretim kollarında işveren sermayesinin daha büyük bir kısmını cansız üretim araçlarına, binalara, pahalı makinelerle vs; yani kâr etmek için ne kadar gerekli olurlarsa olsunlar kendi hesapların hiçbir kâr getirmeyen şeylere yatırım yapmak zorundadır. Diğer üretim dallarında işverenin sermayesinin küçük bir kısmını bu tür şeylere yatırması gerekir ve daha büyük bir kısmını her biri kapitalist için altın yumurtlayan çalışan ördeği temsil eden işçilerin çalıştırılması için kullanabilir.

Dolayısıyla bireysel kapitalistler arasında olduğu gibi kâr elde etme sürecinde de büyük farklılıklar ortaya çıkar ve burjuva toplumunun gözünde bu değişiklikler, kapitalist ile işçi arasında gerçekleşen tuhaf.

"ayrılıktan" çok daha önemli bir "adaletsizliği" temsil eder. Sorun, kazancın "adaletli" olarak bölünmesini sağlayacak bir anlaşmaya varmaktır; böylece her bir kapitalist "kendi payını" alır ve dahası bu herhangi bir bilinçli ya da sistematik plan olmaksızın çözülmesi gereken bir sorundur. Çünkü günümüzde dağıtım, üretim kadar anarşiktir. Aslında toplumsal gerçek anlamında "dağıtım" diye bir şey yoktur, gerçekleşen şey yalnızca değişim, meta sirkülasyonu, alım ve satımdır. Öyleyse düzensiz meta değişimi nasıl oluyor da her bir bireysel sömürücünün ve her bir sömürücü grubunun kapitalist toplumun gözünde onun ya da onların "hakkı" olan, proletaryanın emek gücü tarafından üretilen bu zenginlik payını almasına izin veriyor?

Marks bunun yanıtını *Kapital*'in üçüncü cildinde verir. İlk ciltte sermayenin üretimini ele aldı ve kâr elde etmenin sırrını açığa çıkardı. İkinci ciltte sermayenin fabrika ve pazarın, üretim ve toplum tüketimi arasındaki hareketini açıkladı. Üçüncü bölümde kârın bir bütün olarak kapitalist sınıfı arasında dağıtımını ele alır. Ve sürekli olarak kapitalist toplumun üç temel prensibini temel alarak hareket eder: Birincisi, kapitalist toplumda gerçekleşen her şey rastgele etkilerin bir sonucu değil, bu kurallar kapitalistlerin kendisi tarafından bilinmese de belli ve düzenli olarak işleyen yasaların sonucudur; ikincisi, kapitalist toplumdaki ekonomik ilişkiler şiddet, hırsızlık ve dolandırıcılığa dayanmaz ve üçüncüsü, bir bütün olarak toplumun hareketlerini kontrol eden hiçbir toplumsal sağduyu yoktur. Kapitalist ekonomik sistemin tüm fenomenlerini ve ilişkilerini, yalnızca kapitalist toplumun değişim mekanizmasını, ondan kaynaklanan değer ve artı değer yasasını temel alarak sistematik olarak birbiri ardı ardına ortaya çıkarır.

Büyük eserini bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, değer, ücret ve artı değer yasasını geliştiren ilk cildin günümüz toplumunun temellerini açığa çıkardığını, ikinci ve üçüncü ciltlerin ise bize bu temellere dayanan işletmeyi gösterdiğini söyleyebiliriz. Ya da daha farklı bir karşılaştırma yapmamız gerekirse, ilk cildin yaşayan bünyeyi meydana getiren toplumsal organizmanın kalbini gösterdiğini, ikinci ve üçüncü cildin ise kan akışını ve vücudun beslenmesini merkezden ciltteki hücrelere kadar gösterdiğini söyleyebiliriz.

İkinci ve üçüncü cildin içeriği bizi farklı bir düzleme götürür. İlk ciltte fabrikada, kapitalist zenginliğin kaynağının izini sürebileceğimiz

derin toplumsal emek kuyusundaız. İkinci ve üçüncü ciltlerde yüze-
de, toplumun resmi sahnesindeyiz. Büyük mağazalar, bankalar, bor-
salar, "düşkün" ziraatçıların mali durumu ve sıkıntıları ön plana çıkar.
İşçinin bu sahnede hiçbir rolü yoktur ve aslında dolandırıldıktan sonra
arkasında olup bitenlere çok az ilgi gösterir. İşadamlarının gürültülü
kalabalığında işçileri yalnızca sabahın ilk saatlerinin gri ışığında fab-
rikalara topluca ilerlerlerken ya da günlük işin bitmesinden sonra
fabrikaların onları sürüler halinde defetmesiyle yine akşam karanlı-
ğında aceleyle eve giderlerken görürüz.

Dolayısıyla işçilerin kapitalistlerin özel sorunlarıyla ve kazançların
dağıtılması üzerinde yaşanan çekişmelerle neden ilgilenmesi gerektiği
ilk bakışta belirgin olmayabilir. Fakat ikinci ve üçüncü cildin her ikisi
de günümüz ekonomik mekanizmasını eksiksiz bir biçimde anlaya-
bilmemiz için ilk cilt kadar gereklidir. Modern işçi sınıfı için benzer
belirleyici ve temel tarihî rolü oynamadıkları doğrudur; fakat buna
rağmen proletaryanın pratik kurtuluş mücadelesinde düşünsel dona-
nımı için çok değerli olan kapitalizmin işleyişi ile ilgili zengin bir kav-
rayış olanağı sunar. İki örnek yeterli olacaktır.

İkinci bölümde, toplumun düzenli bir şekilde sürdürülmesinin bi-
reysel sermayelerin düzensiz hareketinden kaynaklandığı süreci ele
alırken, Marks doğal olarak kriz sorununa da değinir. Bu fenomen
hakkında sistematik ve öğretici bir bilimsel inceleme beklenmemelidir.
Aslında sadece önemsiz birkaç gözlem vardır; fakat bu gözlemlerden
yararlanmak aydın ve düşünen işçiler için büyük önem teşkil eder.
Örneğin, ekonomik krizlerde temelde işçi kitlelerinin en iyi müşteri
olduğunu ve tek yapmaları gerekenin kendi iyiliklerine sürekli satın
alım gücünü garanti altına almak üzere işçilere daha yüksek ücret
ödemek olduğunu anlayamayacak olan kapitalistlerin basiretsizlikle-
rinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı gerçeği, sosyalistlerin ve her
şeyden önemlisi sendika liderlerinin temel dayanak noktasıdır.

Bu oldukça yaygın; fakat bütünüyle yanlış bir düşüncedir ve Marks
bu düşüncüyü şu sözlerle çürütür: "Krizlerin tüketime ya da tüketicilere
yeterince ödeme yapılmamasından kaynaklandığını söylemek düpe-
düz laf kalabalığı. Kapitalist sistem yoksulları koruma kanunu ya da
dilencilik hariç olmak üzere tüketicilerine ödemeyapmayı kabul eder.
Metalar satılamaz olduğunda, bu basitçe onlar için alıcılar, tüketiciler

olmadığı anlamına gelir. İnsanlar işçi sınıfının kendi ürününden yeteri kadarını almadığını ve daha büyük bir pay verildikten; yani ücretleri artırıldıktan hemen sonra zararın giderileceğini söyleyerek bu ihtiyaç fazlası çokluğa daha derin anlamlı bir görünüm vermeye çalıştıklarında, söyleyenebilecek tek şey krizlerin her zaman ücretlerin genel olarak arttığı ve işçi sınıfının tüketime yönelik yıllık üründen göreceli olarak daha fazla pay aldığı dönemlerden sonra gerçekleştiğidir. "Bu cesur, 'dürüst sağduyu' destekçilerinin bakış açısına göre, bu dönemler krizlerin yaklaşmasını önlemelidir. Dolayısıyla, görünen o ki kapitalist üretim iyi niyet ya da kötü niyetten bağımsız ve işçi sınıfı için bu tür göreceli refah dönemlerinin yalnızca geçici olmasına ve daima yaklaşan krizlerin habercisi olmasına izin veren koşulları içerir."

Marks'ın *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerinde yürüttüğü incelemeler, krizlerin eksiksiz bir biçimde anlaşılmasını sağlar. Aceleci ve doyumsuz birikme ve büyüme isteğiyle toplumun bir kısmının alım gücü ya da yeni pazarların kurulmasının sonucunda bu sınırların ne kadar geniş olabileceğini dikkate almadan hızla tüketim sınırlarının ötesine geçen sermayenin hareketinin kaçınılmaz sonucu oldukları görülür. Bu nedenle sendikaların popüler ajitasyonunun arkasında gizlenen sermaye ve emek arasındaki çıkar uyumu, yalnızca kapitalistlerin basiretsizlikleri tarafından engellenen uyum düşüncesi çürütülür ve kapitalizmin ekonomik anarşisini çözümlemek üzere geçici önlemlere yönelik tüm umudunun bir kenara bırakılması gerekir. Proletaryanın maddi koşullarını iyileştirmek için verilen mücadele, modern işçi sınıfının düşünsel cephanesinde onun lehine binlerce parlak düşünceye sahiptir ve yukarıda ele alınan gibi teorik olarak savunulamaz ve uygulama açısından belirsiz bir düşüncenin yardımına ihtiyacı yoktur. İkinci bir örnek: *Kapital*'in üçüncü cildinde Marks, başlangıcından beri burjuva ekonomi biliminin kafasını karıştıran bir fenomene, yani, değişen koşullar altında yatırılmasına rağmen üretimin tüm kollarında kapitalin genel bir kural olarak yalnızca "geleneksel kâr oranı" sağlamasına ilk defa bilimsel bir açıklama getirir. İlk bakışta ve fenomenin, kapitalist zenginliğin yalnızca ücretli işçilerin ödenmemiş emeğinden doğduğu, Marks'ın kendisinin yaptığı çelişkili bir açıklama gibi gözükebilir. Sermayesinin büyük oranını cansız üretim araçlarına yatırmak zorunda olan kapitalist nasıl olur da sermayesinin çok daha

azını bu tür şeylere yatırmak zorunda olan ve dolayısıyla oransal olarak yaşayan emek gücünün daha büyük bir miktarını kullanabilen meslektaşıyla aynı kâr elde edebilir?

Marks bu bilmeceyi değerinin üstünde olan bir meta türü ile değer altında olan diğer meta türlerinin satılmasıyla kâr farklılıklarının dengelendiğini ve tüm üretim dalları için ortalama kâr oranının geliştiğini göstererek olağanüstü bir basitlikle çözer. Oldukça bilinçsiz olarak ve kendi aralarında bir anlaşma olmaksızın kapitalistler metalarını öyle bir şekilde karşılıklı alıp verirler ki her bir kapitalist işçilerinden elde ettiği artı değeri bir genel havuza aktarır ve birleşik sömürülerinin toplam sonucu her biri sermayesinin büyüklüğü oranında bir pay alan kapitalistler arasında kardeşçe bölünür. Bu nedenle bireysel kapitalist doğrudan işçisinden elde ettiği kârdan değil, yalnızca kendisi ve kapitalist arkadaşlarının birlikte işçilerden elde ettikleri toplam kârdan kendi payının tadını çıkarır. "Kâr konusunda, çeşitli kapitalistler sadece kârını eşit oranda dağıtan bir anonim şirketin hissedarları rolünü oynarlar. Böylece kapitalistlerin kâr payı ortak girişimde her biri tarafından yatırılan sermaye miktarına, her birinin bir bütün olarak girişime orantılı olarak katılımlarına göre farklılık gösterir."

Bu, görünürde basit olan "ortalama kâr oranından", kapitalist sınıf dayanışmasının gerçek ve maddi temeli hakkında ne kadar da etkili bir anlayış bize sunulur! Günlük etkinliklerinde kapitalistler düşman kardeşler olsalar da buna rağmen işçi sınıfı söz konusu olduğunda, son derece kişisel olarak tüm üyeleri tarafından gerçekleştirilen sömürünün toplam sonucuyla ilgilenen bir tür Masonluğu temsil ederler. Kapitalistler bu nesnel ekonomik yasalarla ilgili en ufak bir fikre sahip olmasalar da bir egemen sınıfın üyeleri olarak yanılmaz içgüdüleri kendisini kendi sınıf çıkarlarının ve bu çıkarların proletaryaya olan karşıtlığının tanınmasında gösterir. Ne yazık ki onların sınıf bilinci tarihin fırtınaları boyunca, bilimsel temeli Marks ve Engels'in eserlerinde açığa çıkartılan işçilerin sınıf bilincinden daha güçlü bir şekilde devam etti.

Bu kısa ve rastgele seçilmiş iki örnek, okuyucuya *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltlerinde hâlâ çıkarılmamış olarak duran ve çok sayıda insan tarafından bilinmeyi bekleyen ne hazineler olduğunu ve aydın işçilere ne kadar büyük bir düşünsel teşfik ve düşünsel derinlik zengin-

liği sunduğu hakkında bir fikir vermek için yeterli olmalıdır. İki cilt tamamlanmamış olsa da herhangi bir son hakikattan daha fazlasını sunar: düşünce, eleştiri ve özeleştirici için bir uyarıcı ve bu Marks'ın işçi sınıfına verdiği derslerin özünü oluşturur.

4. Kapitalin Karşılanması

Engels tarafından dile getirilen Marks'ın ilk cildi tamamlayıp "ağır yükten" kurtulduktan sonra "yepyeni bir insan" olacağı temennisi kısmen gerçekleşti.

Marks'ın maddi durumu utanç verici bir şekilde belirsiz kalırken, sağlığındaki ilerleme ne yazık ki süreklilikten uzaktı. Hemen hemen bu zamanlarda çok daha ucuza yaşayabileceği Cenevre'ye taşınmayı bile düşündü; fakat koşullar onu Londra'ya ve English Museum'un hazinelerine bağlıyordu. Eserinin İngilizce çevirisi için bir yayınevi bulmayı umuyordu ve Enternasyonal'in doğru yol üzerinde yürümeye başladığını görmeden önce onun düşünsel liderliğini bırakamıyordu ve buna isteği yoktu.

İkinci kızı Laura'nın onun "tıbbi Creole'si" Paul Lafargue ile evliliği mutlu bir ailevi olaydı. Genç çift 1866 Ağustos'unda nişanlanmış, fakat evlenmeden önce Lafargue'ın tıp eğitimini bitirmesine karar verilmişti. Lafargue, Liege'deki öğrenci kongresine katılımı nedeniyle iki yıllık bir dönem boyunca Paris Üniversitesi'nin dava dosyalarını çıkarmıştı ve daha sonra Enternasyonal'le bağlantılı olarak Londra'ya gitti. Önceleri bir Proudhon hayranıydı ve Marks'la Tolain'den bir kart bırakma kibarlığını göstermek üzere ziyaret etmenin ötesinde bir ilişkisi yoktu; fakat kader alışıldık bir şekilde kendini gösterdi ve kısa bir süre sonra Marks, Engels'e şöyle yazdı: "Bu genç adam bana bağlanmasının üzerinden çok geçmeden, kızı babasından daha çekici buldu. Eski bir plantasyon işletmecisi ailenin tek çocuğu ve ekonomik durumu oldukça iyi. Marks'ın anlatımına göre Lafargue, yakışıklı, zeki, çalışkan, fiziksel olarak gelişmiş ve iyi kalpli; fakat biraz şımarık; ama yine de bir bakıma çok saf biriydi. Lafargue, Küba Adası Santiago'da doğdu; fakat dokuz yaşında anne ve babası onu Fransa'ya götürdü. Büyükannesi bir Mulatto'ydu ve onun sayesinde damarlarında zenci kanı taşıyordu; yani diğer özelliklerinin sıradan olmasına rağmen, kendi

isteğiyle atıfta bulunduğu ve teninin bu akşam karanlığı renginin ve gözlerinin kocaman beyazlarının nedenini açıklıyordu. Marks'ın bazen onu "bu zenci kafayı," yarı kızgınlık yarı şakayla azarlamasına neden olan katı inadın nedenini açıklayan muhtemelen ondaki bu zenci kanıydı. Yine de birbirlerine karşı kullandıkları samimi şaka tavrı, onların ne kadar iyi geçindiklerinin yeterli bir kanıtıdır. Marks için Lafargue, yalnızca kızı Laura'ya mutluluk veren bir damat değil, düşünsel mirasının sadık koruyucusu olan yetenekli ve hünerli bir yardımcı oldu.

Marks'ın bu dönemdeki başlıca sorunu, kitabıyla ilgili tedirginliği idi ve 2 Kasım 1867'de Engels'e şunları yazdı: "Kitabımın kaderi beni sinirlendiriyor. Hiçbir şey görmüyor ve duymuyorum. Almanlar iyi adamlar! İngilizlerin ve Fransızların ve hatta İtalyanların uşakları olarak bu alandaki başarıları hiç şüphesiz onlara benim yapıtımı göz ardı etme hakkını veriyor. Oradaki arkadaşlarımız nasıl ajitasyon yapacaklarını bilmiyorlar. Ve aynı zamanda Rus politikasını izlemeli ve beklemeliyiz. Sabır, Rus diplomasisinin ve başarının sırrıdır; fakat yalnızca yaşayan biz zavallı yaratıklar, kısa bir süre sonra açlıktan ölebiliriz." Bu satırların açığa vurduğu sabırsızlık yeteri kadar anlaşıldır; fakat o kadar da haklı değildi.

Kitap yayınlanalı ancak iki ay olmuştu ve bu kadar kısa bir süre içinde gerçekten eksiksiz bir eleştiri yazısı yazmak mümkün değildi; fakat Engels de Kugelmann da "kitabın ses getirmesi için" mümkün olan her şeyi yaptı ve Marks bile İngiltere'de de bir etki yaratma umu-duyla bunun çok gerekli olduğunu düşünüyordu. Engels ve Kugelmann'ın çabalarında çok fazla özenli oldukları söylenemez; fakat belli bir ölçüde başarıya ulaştılar. Kapitalist yayınları da içeren birçok gazetede, kitabın duyurularının yayını ve hatta önsözünün yeniden basılmasını sağladılar. Ve bununla beraber, Marks onların bu "saçmalıklara" bir son vermelerini rica ettiğinde, onlar, o günlerde oldukça sansasyonel olan kısa bir tanıtım, *Die Gartenlaube*'de biyografik bir makale bile hazırlamışlardı: "Böyle bir şeyin, yarardan çok zararı dokunacakmış gibi olduğunu ve her halükârda, bir bilim adamınının itibarının altında olduğunu düşünüyorum. Örneğin, uzun zaman önce *Meyer's Encyclopaedia* benden biyografik notlar istedi; fakat ben, istedikleri bilgileri vermek şöyle dursun, mektuplarına bile cevap vermedim. Herkes kendi üslubundan sorumludur." Engels'in *Die Garten-*

laube'de yazmış olduğu makale, yazarının nitelendirdiği şekliyle "Beta'ya gerçek değerini verecek olan büyük bir aceleyle yazılmış bir kitap tanıtım yazısı", sonunda Johann Jacoby'nin yayın organı, Guido Weiss'in 1867'den beri yayınlamakta olduğu ve daha sonra Liebknecht tarafından *Demokratisches Wochenblatt*'ta yeniden fakat Engels'in hoş karşılamamasına neden olacak kadar kısaltılarak basıldığı *Die Zukunft*'ta yayınlandı. "Wilhelm, bereket versin ki şimdi Lassalle'ın sizi taklit ettiğini bile söyleyemeyecek bir aşamaya ulaştı ve bunu kötü bir biçimde yaptı. Yazıyı tamamen bozdu ve bundan sonra onun neden aslında yayımlanmaya değer olduğunu düşündüğünü yalnızca o bilebilir. Aslında Liebknecht yazıdan çıkardığı bölümlere her yönden katılıyorsun; fakat yine de Schweitzer'den henüz ayrılmış ve Eisenach fraksiyonunu kurmaya yardım eden çok sayıda Lassalle yanlısına zarar vermeyi önlemek için onları çıkardı."

Marks'ın yapıtı daha sonra birkaç mükemmel eleştiri aldı, örneğin Engels'in *Demokratisches Wochenblatt*'taki bir eleştirisi, Schweitzer tarafından *Sozialdemokrat*'ta yer alan ve ikinci eleştiri olarak Joseph Dietzgen'in ilk bahsedilen yayındaki eleştiriydi. Engels'in söz konusu meselelere doğal olarak tam bir anlayışla yaklaştığı eleştirisi dışında, Marks, birçok hataya rağmen Schweitzer'ın kesinlikle kitabı incelediğini ve onun önemini anladığını kabul etmek zorunda kaldı. Marks, *Kapital*'in yayımlanmasından sonra ilk kez Dietzgen'den haberdar oldu ve onu yetenekli bir felsefi zekâ olarak; fakat hakkında çok iyi bir fikir karara varmadan karşıladı. İlk "uzman" 1867'de söz aldı. Bu, *Meyer's Encyclopaedia*'nın eklerinin birinde kitabın eleştirisini yapan Eugen Dühring'di. Marks, yapıtındaki temelde yeni olan unsurları Dühring'in kavrayamamış olduğunu hissetmesine rağmen, onun tutumunu söz konusu hususları anlamaya yönelik gerçek bir ilgiden çok Roscher ve diğer üniversite aydınlarına duyduğu nefretin belirlediğinden kuşku duymasına rağmen, "oldukça makul" olduğunu belirterek genel olarak eleştiri yazısından memnun olmadı. Engels'in Dühring'in eleştiri yazısıyla ilgili fikri daha az olumluydu ve aslında onun yargıları çok daha sertti; çünkü kısa süre sonra Dühring fikrini değiştirdi ve kitabı parçalamak için elinden geleni yaptı. Marks'ın diğer uzmanların elinde daha fazla şansı yoktu ve sekiz yıl sonra bu önemli kimselerden adını dikkatle gizleyen biri, Marks'ın bilimsel

ilerlemenin tüm oluşumuna tepeden bakan bir "Ötödidakt" olduğunu anlaşılmaz bir şekilde tüm dünyaya bildirdi. "Uzmanlar" tarafından kazanılan bu ve buna benzer başarılarından sonra, onların cehaletlerine maledilmiş olması gereken kötülüklerini bir kenara yazmış olmasına rağmen, Marks'ın onlara gösterdiği sertlik bütünüyle haklıydı; çünkü onlar, onun diyalektik yöntemini eksiksiz bir biçimde anlamaktan acizdiler. Bir tarafta ne iyi niyetten ne de ekonomik bilgiden yoksun olan; fakat yine de kitabı anlamakta zorlanan adamlar, diğer taraftaysa kesinlikle ekonomik meselelere aşina olmayan ve neredeyse komünizm düşmanı olan; fakat Hegelci okullarda okumuş ve bunun heyecanı ile konuşan adamlar söz konusuydu.

Örneğin Marks'ın, F. A. Lange'ın *Kapital*'in ilk cildini ele alan emek sorunu üzerine yazdığı kitabının ikinci baskısına yönelik yargısı farkında olmadan çok sertti: "Bay Lange'ın parlak övgüleri var; fakat yalnızca kendisini önemli hale getirmek için." Marks, Lange'ın Hegelci yöntem ve yine Marks'ın bu yönteme uyguladığı eleştirel yöntem hakkında hiçbir şey bilmediğini gözlemlediğinde haklı olmasına rağmen, bu kesinlikle doğru değildi; çünkü Lange'ın emek sorunu üzerine dürist ilgisi şüphe götürmezdi. Lange aslında, Lasalle'ın Hegel'in fikirlerinden, kuramsal formunun Hegel'in felsefi modeline bağlı olduğu ve kitabın belli bölümlerinde, örneğin, bu arada Lange'ın kalıcı bir değeri olmadığını söylediği, değer teorisi ile ilgili bölümde, bu modelin özünü güçlükle uyguladığı Marks'tan daha bağımsız olduğunu söylediğinde gerçeği baş aşağı çevirdi.

F'reiligrath'ın Marks'ın bir kopyasını kendisine sunduğu ilk ciltle ilgili yargısı çok daha tuhaftı. Üçüncü kişilerin hatalarından dolayı araları bazen bozulsada iki adam arasında 1859 yılından beri bir dostluk ilişkisi vardı ve F'reiligrath, altmış yaşındaki adamı neredeyse geçinmekten mahrum bırakan bankanın Londra kolunun kapanmasından sonra kendisi adına bir tahsilatın ona kaygısız bir yaşlılık vaat ettiği Almanya'ya dönmek üzereydi. Eski dostuna yazdığı son mektup -bundan sonra aralarında bir mektuplaşma gerçekleşmedi- Marks'ın kızı Laura'nın genç Lafargue'la evliliğine yönelik içten tebrikler ve Marks'ın kendisine gönderdiği *Kapital*'in ilk cildi için bir o kadar içten teşekkürler içeriyordu. Kitabın incelenmesinin kendisini birçok yönden aydınlattığını ve büyük bir zevk kaynağı olduğunu söyledi. Kitabın başarısı büyük olasılıkla ani ve sansasyonel olmayacaktı; ama

etkisi çok daha derin ve sürekli olacaktı. Şimdiye kadar her şey yolunda; fakat sonra şöyle dedi: "Ren Eyaleti'ndeki tüccarların ve fabrikatörlerin kitap hakkında çok coşkulu olduklarını ve bazı çevrelerde gerçek amacına ulaşacağını ve ayrıca bilim adamları için vazgeçilmez bir referans yapıtı olacağını biliyorum. Freiligrath asla "içgüdüsel bir ekonomistten" başka bir şey olduğunu iddia etmedi ve kendisinin de dediği gibi, tüm hayatında söz kesmekten ve Hegel üçkâğıtçılığından nefret etti; fakat her şeye rağmen İngiltere başkentinin fırtınalı yaşamında neredeyse yirmi yıl geçirmişti ve bu nedenle Kapital'in ilk cildini hem genç tüccarlar hem de fabrikatörler için bir tür rehber ve "ayrıca" en fazla bilim adamlar için bir referans yapıtı olarak gördüğünde, bu onun açısından sıra dışı bir performanstı.

Diğer yandan, Ruge'un yargısı oldukça farklıydı. Komünizmden günahı kadar nefret etse de ve herhangi bir ekonomi bilgisinin ağırlığını taşıyamıyor olsa da bir zamanlar bir Genç Hegelci olarak cesurca mücadele etmişti. "Çığır açıcı bir yapıt ve toplumsal dönemlerin gelişmesine, çöküşüne, doğum sancılarına ve korkunç derecede acı veren hastalıklarına göz alıcı, bazen büyüleyici bir ışık tutuyor. Ödenmemiş emek yoluyla oluşan artı değer, bir zamanlar kendileri için çalışan işçilerin haklarına el konulması ve gaspçıların mallarına el konulmasının yaklaşmasını açıklayan bölümler klasik niteliğinde. Marks'ın bilgisi derin ve bilgelere özgü bir bilgisi var ve muazzam bir diyalektik yeteneğe sahip. Kitap, çok sayıda insanın ve gazete yazarının düşünsel ufğunun çok üstünde; fakat düşüncesinin genişliğine rağmen kuskusuz başarılı olacak ve belki de bu nedenle güçlü bir etkisi olacak." Ludwig Feuerbach, kendi açılımına uygun olarak yazarın diyalektiğinden çok kitabın, onun yaşamın gerekliliklerinin olmadığı yerde ahlaki zorunluluğun da olmayacağı ahlak felsefesini kanıtlayacak biçimde "en ilginç; fakat aynı zamanda doğadaki inkâr edilemez en korkunç gerçeklerle dolu olması" ile ilgilendiği farkıyla benzer bir yargıda bulundu.

İlk cildin ilk çevirisi Rusya'da çıktı. Marks, 12 Ekim 1868'de Kugelmann'a St. Petersburg'daki yayıncının çevirinin şimdiden baskıda olduğu bilgisi ve kitabın ön yüzünde kullanmak üzere bir fotoğraf istegiyle kendisini şaşırttığını bildirdi. "İyi arkadaşları" Ruslar'a bu iyiliği yapmayı reddetmek istemiyordu ve 25 yıl boyunca Almanca, Fransızca ve İngilizce savaştığı Ruslar'ın her zaman "patronları" olması

gerektiğini kadrcin ironilerinden biri olarak gördü. Proudhon'a yanıtı ve "Politik Ekonominin Eleştirisi", hiçbir yerde Rusya kadar iyi satılmamıştı. Yine de onlara bu yüzden çok fazla itibar etmeye hazır değildi ve bunun bütünüyle Epikürcülük, Batı dünyasının önerebileceği aşırı ürünlere yönelik bir arzu olduğunu söyledi.

Fakat bu gerçekten doğru değildi. Çeviri ancak 1872 yılında çıktı, fakat ciddi bir bilimsel girişim ve büyük bir başarı olduğu görüldü ve Marks'ın kendisi de "ustaca" olduğunu söyledi. Çevirmen daha çok takma adı Nikolai ile bilinen Danielson'du ve ona çok sayıda önemli bölümün çevirisinde cesur bir genç devrimci, Marks'ın 1870 yazında tanıştıktan sonra anlattığı gibi "oldukça uyanık ve eleştirel bir zekâ, neşeli bir kişilik ve her şeye olduğu gibi katlanan bir Rus köylüsü kadar metin" olan Lopatin yardımcı oldu.

Çeviri yayınlama izni Rus sansür otoriteleri tarafından şu açıklamayla verildi: "Yazarın politik düşüncelerinin tamamen sosyalist olmasına ve tüm kitabın kesin olarak sosyalist bir karaktere sahip olmasına rağmen, sunum biçimi kitabın bunların tümüne açık olacak kadar değil ve ayrıca kesin surette bilimsel bir üslupla yazılmış, bu nedenle komite, kitabı kovuşturmadan muaf tuttuğunu belirtir." Çeviri 27 Mart'ta yayınlandı ve 25 Mayıs'da toplam baskının üçte biri, bin kopya satılmıştı.

Aynı zamanda Fransızca çeviri ve Almanca orijinalin ikinci baskısı, her ikisi de iki kısımda, çıktı. Fransızca baskı, "çok fazla zaman harcayan" ve ona tüm işi kendi yapsaydı olacağından daha fazla zaman ve sıkıntıya mal olduğundan şikâyet eden Marks'ın önemli yardımlarıyla J. Roy tarafından hazırlandı. Fakat tescilli olarak Fransızca çeviriye özgün yapıt dışında özel bir bilimsel değer verdi. *Kapital*'in ilk cildi İngiltere'de Almanya, Rusya ve Fransa'dan daha az başarıyla karşılaştı. Görüldüğü kadarıyla yalnızca bir kısa eleştiri yazısı yayınlandı -*The Saturday Review*'de- ama bu Marks'ın en sıkıcı ekonomik meselelere hile belli bir çekicilik verdiğini söyledi. Engels'in *The Fortnightly Review* için yazdığı daha uzun bir eleştiri yazısı, dergiyle yakın bir ilişki içinde olan Profesör Bacsly'nin kabul edilmesi için elinden gelenin en iyisini yapmasına rağmen "çok sıkıcı" olduğu gerekçesiyle reddedildi. Marks İngilizce çeviriye umut bağladı; ama o hayatıyken hiç yayınlanmadı.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ENTERNASYONAL DORUK NOKTASINDA

1. İngiltere, Fransa ve Belçika

Enternasyonal'in ikinci kongresi, *Kapital*'in ilk cildinin çıkmasından kısa bir süre sonra 1867 Eylül'ünde 2 Eylül'den 8 Eylül'e kadar gerçekleşti. Seviyesi, Cenevre'deki ilk kongre kadar yüksek bir seviyede değildi.

Temmuz ayında genel konsey tarafından yapılan kongreye güçlü delegelerin gönderilmesi çağrısı bile, Enternasyonal'in varlığının üçüncü yılının değerlendirilmesinden ve etkinliğinden belirgin ölçüde daha ilginçti. Yalnızca İsviçre ve Marchieue'de grev yapan işçilerin katledilmesinin proletaryanın duygularını canlandırdığı Belçika istikrarlı gelişme raporu sundu ve geri kalanında belge çeşitli ülkelerde çeşitli koşullar yoluyla propagandanın yoluna çıkarılan engellerden şikâyet eder. 1848 yılından önce Almanya toplumsal sorunlara büyük bir ilgi gösteriyordu; fakat şimdi bütünüyle ulusal birlik konusuyla meşguldü. Fransız işçilerinin grevlerine verdiği güçlü desteğe rağmen Enternasyonal hüküm süren özgürlük eksikliği nedeniyle Fransa'da beklenen gelişmeye ulaşamamıştı. Burada atıf, 1867 baharında Paris'teki bronz işçilerinin, bir örgütlenme hakkı mücadelesine dönüşen ve işçilerin zaferiyle sonuçlanan büyük lokavttır.

Ayrıca İngiltere de ılımlı bir azar işitti. Çağrı, genel oy reformu hareketiyle ekonomik sorunları unutacak kadar meşgul olduğunu belirtir. Buna rağmen, kitlelerin baskısı altında Disraeli, Gladstone'un ilk başta niyet ettiğinden daha büyük bir oy hakkı vermek zorunda kaldı ve şimdi bir kasaba evinin kiracısı olan herkes, yıllık kirası ne kadar olursa olsun oy verebiliyordu. Bunun üzerine Genel Konsey artık işçiler için Enternasyonal'in faydasının farkına varma zamanının geldiği umudunu ifade etti. Kapanışta, işçilerin çok sayıda eyalette sekiz saatlik iş gününü kazandığı Birleşik Devletler'den bahsetti.

Enternasyonal'in her şubesi, büyüklüğüne bakmaksızın kongreye bir delege gönderme hakkına sahipti. Daha büyük şubeler ilk beş yüz üye için iki delege gönderme hakkına sahipti ve bundan sonraki her yüz üye için daha fazla delege hakkı vardı. Kongrenin önündeki görevler şöyle oluşturuldu: Enternasyonal tarafından işçi sınıfı için kurtuluş mücadelesinde bir birleşik merkez yaratmak için ne tür adımlar atmalıdır? Ve işçi sınıfı tarafından burjuvazi ve hükümete verilen itibar proletarya kurtuluş mücadelesinin çıkarma nasıl kullanılabilir?

Bu izlençe oldukça geneldi ve işleri daha da kötü hale getirmek için beraberinde ona daha ayrıntılı bir temel sağlayabilecek bir genelge oluşturulmadı. Bir müzik entrümanı yapıcısı olan Dupont ve Eccarius, Genel Konsey temsilcileri olarak Lausanne'e gitti. Dupont Fransa'nın muhabir sekreteriydi ve oldukça yetenekli bir adamdı. Jung'un yokluğunda 71 delegenin katıldığı kongreye başkanlık etti. Alman delegeler arasında Kugelmann, F.A. Lange, Louis Buchner ve iyi bir burjuva demokratı; fakat komünizmin şiddetli bir karşıtı olan Ladendorff vardı. Fransız-İtalyan grubu Cermen grubundan sayıca çok üstündü ve az sayıda Belçikalı ve İtalyan dışında en çok Fransız ve İsviçreli Fransız delegelerden oluşuyordu.

Bu kez Proudhoncu delegeler kendilerini Genel Konsey'den daha eksiksiz ve hızlı bir şekilde hazırladılar ve Genel Konsey'in kongre çağrısını yapmasından üç ay önce kongre için şu hususlardan oluşan bir gündem oluşturdular: Toplumsal ilişkilerin temeli olarak karşılıklık, kolektif ve bireysel çıkarlar, adaletin koruyucusu ve dağıtıcısı olarak devlet, cezalandırma hakkı ve buna benzer çok sayıda konu. Sonuç fena bir karışıklıktı; fakat ayrıntılara girmenin gereği yoktur; çünkü Marx'ın bununla hiçbir ilgisi yoktu ve her halükârda, kongre

tarafından alınan, birçoğu birbiriyle çelişkili olan, kararlar sadece kağıt üzerinde kaldı.

Kongrenin pratik çalışması kuramsal görüşmelerinden daha fazla sonuç verdi. Genel Konseyi, Londra'daki genel merkezlerle güçlendirdi ve bu miktarın zamanında ödenmesinin yıllık kongrelere delege göndermek için zorunlu koşul olduğunu belirterek üye başına on centimlik yıllık bağışta karar kıldı. Ayrıca işçi sınıfının toplumsal kurtuluşunun politik eylemden ayrılamayacağına ve politik özgürlük mücadelesinin ilk ve mutlak zorunluluk olduğuna karar verdi. Bu ifadeye o kadar önem attı ki daha sonraki bütün kongrelerde resmi bir şekilde tekrarlamaya karar verdi. Ayrıca yakın zamanda radikal burjuvazinin rahminden doğmuş olan burjuva Barış ve Özgürlük Birliği'ne yönelik doğru bir tutum benimsedi. Birliğin işçilere destek verilmesini sağlamasına yönelik tüm girişimleri şu basit ifadeyle yanıtladı: Bu sebeple bizim çıkarlarımız ne zaman gelişirse sizi memnuniyetle destekleyeceğiz.

Garip bir biçimde, Enternasyonal'in bu daha az önemli kongresi burjuva dünyasında, ilk kongrenin Avusturya-Prusya Savaşı'nın yıkılarının hâlâ Avrupa'yı rahatsız ettiği sırada gerçekleştirildiğinin unutulmaması gerekirse de bir öncekinden daha fazla ilgi uyandırdı. Özellikle İngiliz basını ve bilhassa Eccarius'un rapor verdiği *The Times*, bir önceki kongreyi bütünüyle göz ardı etmiş olmasına rağmen, Lausanne kongresine canlı bir ilgi gösterdi. Kuşkusuz alay eksik değildi; ama buna rağmen burjuvazi Enternasyonal'i ciddiye almaya başladı. *Der Vohote*'ye yazdığı bir mektupta Bayan Marks şöyle dedi: "Bizim kongremiz üvey kardeşi Barış Kongresi ile karşılaştırıldığında, karşılaştırma her zaman daha yaşlı kardeşin lehineydi; çünkü o ciddi bir tehdit olarak algılanırken ilki güldürü ve komedi olarak görülüyordu." Marks da kendisini benzer şekilde avuttu; çünkü Lausanne görüşmelerine dair bir memnuniyet hissetmek mümkün değildi: "İşler yürüyor. Ve mali kaynak olmaksızın! Paris'teki Proudhoncuların ve İtalya'daki Mazzini'nin entrikalarıyla. Londra'daki kıskanç Odger, Cremer ve Potter ve Almanya'daki Lassallecılarla. Memnun olmaya hakkımız var." Ve Engels, Genel Konsey Londra'da kaldığı sürece kongrenin Lausanne'de verdiği kararın önemsiz olduğunu söyledi. Bu çok doğrudu; çünkü varlığının üçüncü yılıyla huzur dolu gelişme dö-

nemi sona erdi ve Enternasyonal için şiddetli mücadeleler zamanı başladı.

Lausanne Kongresi'nin sonlanmasından birkaç gün sonra geniş kapsamlı sonuçları olan bir olay meydana geldi. 18 Eylül 1867'de silahlı Fenianlar iki Fransız mahkumunun nakledildiği bir mahkum vagonunu durdurdu. Saldırıları gün ışığında gerçekleştirdiler. Vagonun kapılarını zorla açtılar ve polis korumalarından birini vurarak öldürdükten sonra yoldaşlarını serbest bıraktılar. Darbede yer alan adamlar asla ele geçirilemedi; fakat yığınlar arasından seçilen birkaç kişi daha sona tutuklandı ve cinayet suçuyla mahkemeye çıkarıldı. Dava başından beri taraflıydı ve suçlulara karşı hiçbir gerçek delil gösterilmedi; fakat tüm bunlara rağmen ölüme mahkum edildiler ve asıldılar. Olay İngiltere'de büyük sansasyona neden oldu ve aralıkta, Londra'da neredeyse yalnızca işçilerin ve düşük orta sınıf üyelerinin yaşadığı bir bölge olan Clerkenwell'deki bir hapisane duvarı Fenianlar tarafından havaya uçurulup on iki kişinin ölmesine ve yüz kişiden fazlasının yaralanmasına neden olduğunda bir "Fenian panigü" yaşandı.

Elbette Enternasyonal'in Fenian komplosuyla hiçbir şekilde ilgisi yoktu ve hem Marks hem de Engels, Clerkenwell zorbalığını başka herkesten çok Fenianlar'a zarar verecek bir aptallık hareketi olarak kınadı; çünkü İngiliz işçilerinin İrlanda davasına duydukları sempatiyi azaltabilir ya da tamamen ortadan kaldırabilirdi; fakat İngiliz hükümetinin utanmaz ve yüzyıllara dayanan baskıya karşı mücadele eden politik asiler olmalarına rağmen, Fenianlara genel suçlular olarak kötü muamelede davranması tüm devrimci yüreklerde öfke yarattı. 1867 Haziran'ında bile Marks Engels'e şöyle yazdı: "Bu iğrenç domuz İngiliz insancılığıyla övünüyor; çünkü politik mahkumlara katiller, haydutlar, kalpazanlar ve tecavüzcülerden daha kötü davranmıyorlar." Ve Engels, ölü kız kardeşine duyduğu sevgiyi aktardığı Elizabeth Burns'un sadakatli bir İrlandalı yurtsever olması ek faktörünün de etkisi altındaydı.

Fakat Marks'ın İrlanda sorununa gösterdiği ilgi, baskı gören halklara karşı hissettiği anlayış duygularından daha derin bir sebebe dayanıyordu. Çalışmaları onu İrlanda halkının özgürlüğünün Avrupa proletaryasının kurtuluşunun bağlı olduğu İngiliz işçi sınıfının kuruluşunun gerekli bir koşulu olduğu sonucuna ulaştırdı. İrlanda'da bu

kadar güçlü bir sağlam konuma sahip olduğu sürece İngiltere toprak oligarşisinin yıkılmasının imkânsız olduğunu düşündü. İrlanda halkının kendi kaderine sahip çıkıp kendi yasa koyucularını seçmesi, hükümetini görevlendirmesi ve özerkleşmesiyle, çoğunlukla İngiliz toprak sahiplerinden oluşan toprak aristokrasisinin yıkılması İngiltere'de olduğundan daha kolay olurdu; çünkü bu İrlanda'da ekonomik değil, ulusal bir sorundu. İngiltere'de toprak sahipleri geleneksel yüksek mevkili kimselerdi; fakat İrlanda'da ulusal baskının nefret edilen temsilcileriydi. İngiliz birlikleri ve İngiliz polislerinin İrlanda'dan yok olmasıyla birlikte bir toprak devrimi gerçekleşecekti.

İngiliz burjuvazisine gelince, İngiliz aristokrasisinin İngiliz pazarına mümkün olan en düşük fiyatlarla et ve yün sağlamak için İrlanda'yı bir meraya çevirmesinde ortak bir çıkarı vardı. Fakat bundan başka, mevcut İrlanda rejiminin devam etmesini arzulamak için çok daha önemli nedenleri vardı. Kiracı çiftçiliğin durmadan artan yoğunlaşması nedeniyle İrlanda'da İngiltere emek pazarı için ihtiyaç nüfusunun fazlasını sağladı ve böylece ücretleri ve İngiliz işçi sınıfının maddi ve manevi durumunu alçalttı. İngiltere'nin tüm endüstriyel ve ticari merkezlerinde işçi sınıfı iki düşman kampa ayrıldı: Bir yanda İngiliz işçileri diğer yanda İrlandalı yoldaş işçiler. Sıradan İngiliz işçisi bir rakip olarak görerek İrlanda işçisinden nefret ediyor ve egemen bir ırkın üyesi olarak kendisini üstün hissediyor ve böylece İrlanda'ya karşı aristokratların ve kapitalistlerin aracı oluyordu. Aynı zamanda bu sınıfların kendisi üzerindeki egemenliğini güçlendiriyordu. İngiliz işçi İrlanda işçisine karşı dini, toplumsal ve ulusal önyargılar besliyordu ve kendisini Birleşik Devletler'in eski köle eyaletlerinde "zavallı beyazların" "zencileri" gördüğü gibi görüyordu. Diğer yandan, İrlanda'lı işçi, borcunu kendi parasıyla ve faiziyle geri ödedi. O da bu sefer İngiliz işçisini İrlanda'daki İngiltere egemenliğinin suç ortağı ve aptal kuklası olarak gördü. İngiltere'deki işçi sınıfının güçsüzlüğü, örgütlülüğüne rağmen basın, iletişim ve kürsü ve güldürü gazetelerinde, kısacası egemen sınıfların hizmetindeki tüm araçlarla yapay olarak canlı tutulan bu karşıtlıkta kökleşmişti

Dahası, İngilizler ve İrlandalılar arasındaki düşmanlığın İngiltere ve Amerika işçi sınıfları arasındaki dürüst ve etkili işbirliğini engellediği Atlantik'in öteki yakasında da kötülük canlı tutuldu. Enternasyonal'in

en önemli görevi, sermayenin başkenti İngiltere'deki toplumsal devrimi hızlandırmaktı ve bu amaç için en önemli araç İrlanda'nın bağımsızlığını güvenceye almaktı. Enternasyonal'in mümkün olan her fırsatta açık olarak İrlanda'nın yanında olmalı ve Genel Konsey, İngiliz işçileri İrlanda'nın bağımsızlığının yalnızca soyut adalet ve insani anlayış sorunu değil, kendi toplumsal kurtuluşlarının da ilk koşulu olduğuna ikna etmeyi özel görevi kabul etmeliydi.

Sonraki yıllarda Marks, tüm enerjisini bu göreve adadı. Daha önce Polonya sorununu -Cenevre kongresinden beri Enternasyonal'in gündeminden çıkmış olan- Rusya egemenliğini yıkmak için bir kaldıraç olarak gördüğü gibi, İrlanda'da sorununu da İngiliz dünya egemenliğini yıkmak için bir kaldıraç olarak gördü. İşçi sınıfı hareketi içindeki, yeni parlamentonun üyeleri olmayı arzu eden "entrikacılar" -Genel Konsey Başkanı Odger'i bile onların arasında saydı- burjuva liberallere katılmak için bir mazeret sunması tutumunu etkilemedi; çünkü Gladstone yeniden göreve gelme umuduyla İrlanda sorunundan yararlandı ve bu o zamanın en hararetti konusu haline geldi. Genel Konsey İngiliz hükümetine mahkum edilen üç Manchester Fenian'ın idam edilmesine karşı İngiliz hükümetine, doğal olarak başarısız oldukları bir dilekçe düzenledi ve idamları yasal cinayet olarak kınadı ve ayrıca Londra'da İrlanda davasını desteklemek için mitingler düzenledi.

Bu etkinlik İngiliz hükümetini gıcendirdi ve Fransız hükümeti tarafından Enternasyonal'e saldırmak için değerlendirildi. Bonaparte üç yıl boyunca müdahale etmeden, böylece karşı gelen burjuvaziye korutmak amacıyla, Enternasyonal'in gelişmesini izledi. Enternasyonal'in Fransız üyeleri Paris'te bir büro açtığında, polis müdürünü ve içişleri bakanını bilgilendirdi; fakat bu ileri gelenler böyle bir mektubun geldiğini bile onaylamadı. Buna rağmen, otoriteler tarafından küçük dala-vereler ve düzenbazlıklar yapılmıştı. Enternasyonal'in Cenevre kongresi toplantı tutanaklarını, belgelerini Bonaparte'ın *cabinet noir*'ın (kara oda) güvenmeyi istemeyerek İsviçre doğumlu; fakat vatandaşlığa kabul edilmiş bir İngiliz'in ellerinde Genel Konsey'e gönderdi; fakat Fransa sınırında polis tarafından çalındı ve Fransız hükümeti tüm protestoları duymazdan geldi. Ancak Londra'daki dışişleri bakanlığı olaya el koydu ve hırsızlar çaldıklarını geri vermek zorunda kaldı.

İmparatorun sırdaşı Rouher, Fransız delegeleri tarafından Cenevre kongresi için kaleme alınan manifestonun yayınlanmasına "işçiler için bu kadar şey yapan imparatora birkaç teşekkürün eklenmesi" şartıyla izin verebileceğini söylediğinde Enternasyonal tarafından hiçe sayıldı. Bu, Enternasyonal'in Fransız üyelerinin genel politikası, sadece fırsat kolladığını çok iyi bildiğinden, pusuda yatan canavarı mümkün olduğunca gücendirmemek olmasına rağmen reddedildi; bu burjuva radikallerinin kamufle edilmiş Bonapartçılar olduklarından şüphelenmelerine yol açan bir tutumdur.

Bazı Fransız yazarlar bu şüphenin onları radikal burjuvazinin imparatorluğa karşı çıkardıkları bir ya da iki bildiriye destek vermeye teşvik etmelerini sağladığını iddia eder; fakat bunun bir önemi yoktur; çünkü Bonaparte'ın işçi sınıfıyla ilişkisini koparması için sebepler çok daha derinleşti. 1866 yılındaki yıkıcı krizin ardından başlayan grev hareketi onu ciddi biçimde rahatsız edecek bir ölçüye vardı, sonra, Lüksemburg anlaşmazlığı nedeniyle Kuzey Alman Birliği'yle savaş tehlikesinin kendisini gösterdiği 1867 baharında. Enternasyonal'in etkisi altındaki işçiler Berlin işçileriyle karşılıklı barış nutukları çektiler ve son olarak Fransız burjuvazisi "Sadova için intikam" talepleriyle o kadar kulak delici bir gürültü çıkarıyordu ki Tuileres sakinlerinin aklına bu gürültüyü "liberal" ödünlerle durdurma dahiyane fikri geldi.

Bu koşullarda Bonaparte, bir Fenian komplosunun merkezi olduğu mazeretiyle Enternasyonal'in Paris bürosuna bir darbe hazırlığı içine girdiğinde bir taşla iki kuş vurmaya hayal ediyordu. Büro üyelerinin evlerine gecenin köründe bir uyarı olmaksızın baskın yapıldı; ama doğal olarak herhangi bir komploya dair en ufak bir iz bulunamadı. Bonaparte'ın şaşkınlığının alay konusu olmasını engellemek için tutuklanan adamlara yirmi kişiden fazla üyesi bulunan izinsiz bir derneğe üye olmak suçundan yargılamaktan başka bir şey kalmadı. 6 ve 10 Mart tarihlerinde Enternasyonal'in 15 üyesi yargılandı ve suçlu bulundu. Her birine 100 frank para cezası verildi ve büronun feshedildiği ilan edildi. Karara karşı bir temyiz başvurusu sonuç vermedi.

Fakat temyiz başvurusu yapılmadan önce yeni kovuşturmalar başlatıldı. Savcı ve mahkeme suçlulara alışılmadık bir saygıyla davranırken onları Tolain savundu ve davanın başlamasından iki gün sonra yeni bir büro açıldı ve bu cüretkâr ve açık atak Bonaparte'ı tüm

yanılgılarından uyandırdı. 22 Mayıs'ta on büro üyesi mahkemeye çıkarıldı ve Varlin tarafından yapılan zekice ve iğneli bir savunmadan sonra her biri üç aylık hapis cezasına mahkum edildi. Bununla imparatorluk ve Enternasyonal arasındaki gerçek ilişkiler belirgin bir biçimde açığa çıktı ve Enternasyonal'in Fransız kolu Aralık kasabıyla yaşanan bu son ve açık ayrılıktan yeni bir güç kazandı.

Enternasyonal ayrıca Belçika hükümetiyle de sorunlar yaşadı. Charleroi Basin'deki maden işletmecileri bitmez tükenmez hilelerle çok az ücret alan işçilerini isyana kışkırttı ve ardından devletin silahlı güçlerini üzerlerine saldı. Bunu takip eden terör döneminde Enternasyonal vahşice cziyet edilen işçilerin davasını destekledi. Durumları basında ve mitinglerde halka bildirildi; öldürülen ve yaralanan işçilerin muhtaç olanlarını destekledi ve tutuklanan kişilere sonrasında aklanmalarını sağlayan yasal yardımı sağladı.

Belçika Adalar Bakanı de Bara, Belçika Meclisi'nde Enternasyonal'e karşı bir ateşli bir kötöleme tufanı başlattı ve Enternasyonal'in Brüksel'de yapılması kararlaştırılan bir sonraki kongresinin yasaklanmasının da dahil olduğu baskı önlemleriyle tehdit etti. Fakat bu tehditler Enternasyonal'in Belçikalı üyelerinin gözünü korkutmadı ve bakana, hoşuna gitse de gitmese de, Enternasyonal'in bir sonraki kongresinin Brüksel'de gerçekleşeceği teminatıyla sonlanan meydan okuyucu bir açık mektupla cevap verdiler.

2. İsviçre ve Almanya

Enternasyonal tarafından bu yıllarda gerçekleştirilen büyük ilerleme hareketinin en etkili kaldırıcı, 1866 yılındaki ekonomik çöküşün bir sonucu olarak az ya da çok gelişmiş tüm kapitalist ülkeleri ezip geçen genel grev dalgasıydı.

Genel konsey hiçbir şekilde bu grevlerin patlak vermesinden sorumlu değildi, fakat grevcilere tavsiye ve yardımla destek verdi ve proletaryanın uluslararası dayanışmasını onların lehine harekete geçirdi. Bu şekilde Enternasyonal kapitalist sınıfı çok etkili bir silahtan mahrum bıraktı ve işverenler artık ucuz yabancı emek ihraç ederek işçilerinin saldırganlığını denetim altına alamıyordu. Dahası, Enternasyonal ortak düşmanın bilinçsiz yardımcıları arasından özverili

müttefiklerle ittifak kurdu. Etkisinin hissedildiği her yerde işçileri kendi çıkarlarının, yabancı yoldaşlarının ücret mücadelelerini desteklemeleri gerektiğini talep ettiğine ikna etmeye çalıştı.

Enternasyonal'in bu etkinliğinin kalıcı bir değerinin olduğu görüldü ve ona Avrupa'da gücündeki gerçek artıştan çok daha fazla bir ün kazandırdı. Burjuva dünyası, grev dalgasının kaynağının işçilerin acınacak durumunda aranması gerektiğini anlamadı ya da anlayamadı ve bu nedenle grevleri Enternasyonal'in gizli entrikalarının sonucu olarak açıklamaya çalıştı. Bunun sonucunda Enternasyonal, burjuvazinin her grev mücadelesinde birden karşısına çıktığı şeytani bir canavara dönüştü. Her bir grev hızla Enternasyonal etrafında bir mücadele haline geldi ve Enternasyonal her bir grevden artan bir güçle çıktı.

Bu türden sorunların tipik mücadeleleri, 1868 yılında Cenevre'de inşaat işçilerinin grevi ve şerit dokuyucuları ve ipekli kumaş boyacılarının aynı yılın sonbaharında başlayan ve bir sonraki bahara kadar süren greviydi. Cenevre'deki inşaat işçilerinin grevi daha yüksek ücret ve daha kısa çalışma saati talebiyle başladı; fakat işverenler bir anlaşmaya varılabilmesi için ilk koşul olarak işçilerin Enternasyonal'le olan tüm ilişkilerini kesmelerini talep ederek grevin karakterini değiştirdi. Grevci işçiler bu küstahlığı derhal reddetti ve genel konseyin onlar adına İngiltere, Fransa ve diğer ülkelere elde ettiği destek sayesinde ilk taleplerinin yerinc getirilmesini sağladılar. Basle'deki kapitalist kibiri ise çok daha acımasız bir oyun oynadı. Şchirde bulunan fabrikadaki şerit dokuyucularına, yıllardır geleneksel olarak güz panayırı şenliklerinin son gününde kullandıkları birkaç saatlik tatilin bu sene kendilerine verilmeyeceği ve uyarıya rağmen bu zamanda tatil yapan her işçinin derhal kovulacağı bildirildi. İşçilerin bir kısmı geleneksel hakları konusunda diretti ve on günlük ihbarname hakkına sahip olmalarına rağmen bir sonraki gün polis tarafından fabrika kapılarından geri çevirildi. Bu kapitalist canavarlık ve küstahlık hareketi Basle işçilerini ayağa kaldırdı ve aylarca süren ve kantonal hükümetin işçilerin gözünü sıkı yönetime kadar giden düzenlemelerin uygulanmasının da dahil olduğu askeri önlemlerle korkutma girişimi ile sonuçlanan bir mücadele başladı.

Çok geçmeden bu acımasız saldırının Enternasyonal'i ortadan kaldırmaya yönelik bir girişim olduğu ortaya çıktı. Kapitalistler işçileri ezmek için grevcilerin ailelerinin evlerinden kovulmaları ve mağazalarda kredilerinin durdurulması gibi barbarlıklardan Enternasyonal'in mali kaynaklarını incelemek üzere Londra'ya bir gizli ajanı gönderilmesi gibi gülünç önlemlere kadar mümkün olan her şeyi yaptı. Marks *The Times*'da yayınlanan yazılarında Enternasyonal'in alt şubeleri ile ilk Hristiyan cemaatleri karşılaştırma yapmayı sürdürerek, "Eğer bu iyi ve Ortodoks Hristiyanlar, Hristiyanlığın ilk günlerinde yaşamış olsalardı Roma'daki havarî Paul'un banka hesaplarıyla ilgili tahkikatlar başlatırdı." esprisini yaptı. Kapitalistlerin tüm çabaların rağmen, Basle işçileri Enternasyonal'e bağlı kaldı ve sonunda zafer kazandıklarında, bunu şehrin bir ucundan diğer ucuna süren büyük bir geçit töreni ve pazar yerinde toplu gösteriyle kutladılar. Diğer ülkelerin işçilerinden oldukça fazla destek aldılar ve mücadelelerinin etkileri, Enternasyonal'in sağlam bir temel kurmaya başladığı Birleşik Devletler'de bile hissedildi; 1848 kaçaklarından biri olan ve New York'ta müzik öğretmenliği yapan F.A. Sorge, bu şehirde Cenevre'deki Johann P. Becker'inkine benzer bir konum elde etti.

Hepsinden önemlisi grev, Enternasyonal'e yalnızca soyutlanmış topluluklara sahip olan Almanya'nın yolunu açtı. Zorlu mücadeleler ve çok fazla karışıklıktan sonra *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein* sürekli bir örgüte dönüştü ve özellikle Schweitzer'in liderliğe seçilmesinden sonra oldukça memnun edici ilerleme kaydetmeyi sürdürdü. Schweitzer Elberfeld-Barmen Kuzey Almanya Reichstag üyesi iken eski rakibi Liebknecht Stollberg-Schneeberg üyesiydi. Muhallif tutumları nedeniyle çok kısa sürede Reichstag'da anlaşmazlığa düştüler. Marks ve Engels gibi Schweitzer de Könniggratz Savaşı'yla birlikte geri dönülemez bir biçimde ortaya çıkan durumu kabul etti; Liebknecht ise kanunsuz ve utanç verici şiddetin bir ürünü ve şimdilik süreç içinde işçi sınıfının toplumsal amaçlarını bir kenara bırakmak gerekse bile yok edilmesi gereken bir oluşum olarak gördüğü Kuzey Alman Birliği'ne inatla karşı çıktı. 1866 sonbaharında Liebknecht, radikal demokrat; fakat sosyalist olmayan bir izlenim benimseyen Saxou Halkları Partisi'nin kurulmasına yardım etti ve 1868 yılında, bereket versin ki Johann Jacoby gibi az sayıda dürüst Entelektüel dışında daha

çok Frankfurt borsa demokratları, Swabialı tekelci cumhuriyetçilerden ve cep prenslerinden bir kaçını düşüncesizce kovduğunda Bismarck tarafından yasanın nedensiz bir şekilde ihlal edilmesi üzerine öfkelenen bu unsurlardan oluşan Alman Halkları Partisi'nden bu noktada farklılık göstererek üyelerini yalnızca işçi saflarından alan partisinin yayın organı olarak *Demokratisches Wochenblatt*'ı çıkardı. Daha kabul edilebilir bir komşu. Lassalle'in ajitasyonuna başlamasından hemen sonra ve ona bir cevap olarak ilerici burjuva tarafından kurulan Alman İşçi Örgütleri Derneği'ydi. Buna rağmen, Lassallecılara karşı mücadele etmesi onu sola itti ve vefakâr bir dostluk bulduğu August Babel'in dernek başkanlığına seçilmesi bu eğilimi güçlendirdi.

Liebknecht, *Demokratisches Wochenblatt*'ın ilk sayısında Schweitzer'den sosyal demokrat davanın tüm öncüleri tarafından reddedilen bir adam olarak bahsetti; fakat her şeyi hesaba katarsak bu saldırı oldukça eskimiş ve etkisizdi; çünkü Schweitzer üç yıl önce Marks ve Engels tarafından reddedilmesinin kendisini rahatsız etmesine izin vermedi; fakat Alman işçi sınıfı hareketine Lassalle'in ruhuyla ve efendisinin sözlerine harfi harfine kölece itaat eden bir Ortodoks tarikate dönüşmesine izin vermeden öncülük etti. Schweitzer Marks'ın *Kapital*'inin ilk cildini Alman işçilerine tanıtmak için elinden gelenin en iyisini yaptı. bunu daha önce ve Liebknecht'ten daha eksiksiz bir biçimde yaptı. Hatta 1848 Nisan'ında Prusya hükümetinin planlandığı demir üzerinde ithalat vergisinin azaltılmasıyla ilgili tavsiye almak üzere Marks'a danıştı.

Marks'ın genel konseyin Almanya sekreteri olması gerçeği, büyük bir endüstriyel seçim bölgesinin parlamenter işçi temsilcileri tarafından kendisine yöneltilen her türlü soruyu yanıtlamak zorunda kalması için yeterli olabilirdi; fakat ayrıca o aynı zamanda Schweitzer'in etkinlikleriyle ilgili oldukça başka bir sonuca varmıştı. Marks olayları yalnızca uzaktan görse de Schweitzer'in işçi sınıfı hareketine önderlik ettiği "zekâ ve enerjiyi" fark etmekte başarısız olmadı ve genel konsey toplantılarında ondan partinin bir adamı olarak söz etti ve asla aralarındaki anlaşmazlıklardan bahsetmedi.

Şimdi bile aralarında yeterince anlaşmazlık vardı. Ne Marks ne de Engels Schweitzer'e yönelik kişisel kuşkularını bir yana bırakmıştı ve artık Bismarck'la entrika çeviriyor olmasından şüphelenmeseler de

Marks'a yaklaşımlarının sadece Liebknecht'in ayağını kaydırmak niyetiyle olduğundan şüpheleniyorlardı. Her şeyden önemlisi, her ikisi de *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'in bir "tarikat" olduğu ve Schweitzer'in "kendi işçi sınıfı hareketini" istediği düşüncesinden kurtulamıyorlardı; fakat tüm bunlara rağmen, daima Schweitzer'in politikasının Liebknecht'inkinden çok daha iyi olduğunu kabul ettiler.

Marks, Schweitzer'in Almanya'daki işçi liderlerinin şüphesiz en zekisi ve çalışkanı olduğunu ve Liebknecht'ın küçük burjuva demokratlarından bağımsız bir işçi sınıfı hareketinin varlığını ancak Schweitzer aracılığıyla hatırlamak zorunda kaldığını söyledi. Engels oldukça benzer fikirdeydi ve "adamın" işçilerin genel politik durumunu ve tutumunu diğer partilere başka herkesten daha iyi açıklayabildiğini söyledi. "Bizimle karşılaştırıldığında tüm diğer partilerin anlaşmazlıklarının bizim için çok az önemi olduğu bir gerici çokluğu olduğunu söyledi. 1866 ve diğer sonuçların, bu küçük prenslikleri, meşruiyet ilkesini vs. yıktığını söylüyor ve Berlinlilerin söylediği gibi. Bismarck'a yönelik, Liebknecht'in eski prenslere yönelik tutumundan daha doğru bir şekilde hareket ediyor." Başka bir keresinde Liebknecht'in taktiklerine atıfta bulunarak Engels, "Federal Meclis, Kör Guelph ve değerli Hesse Seçmenini eski haline getirmeden ve Dinsiz Bismarck'tan intikam almadan bir devrim yapmamamız gerektiğini" duymaktan bıkip usandığını söyledi. Engels burada tez canlı abartıdan suçluydu; fakat aynı zamanda söylediği şeylerde büyük oranda gerçek vardı.

Daha sonraki bir tarihte Marks, bir zamanlar Roma İmparatorluğu yönetimi altındaki Hristiyan mitolojisinin ancak baskı makinasının yokluğu sayesinde mümkün olduğunun düşünüldüğünü; fakat bugün ise bunun tam tersinin geçerli olduğunu söyledi. Günlük gazeteler ve telgraf. amaçlarını bir çırpıda tüm dünyaya yaydı ve bir gün içinde daha önce bir yüzyıl içinde mümkün olabileceğinden daha fazla efsane--burjuva eşeklerinin inandığı ve devam ettirdiği efsaneler-- uydurdu. Bu gözlemi özellikle doğrulayan bir gerçek de on yıllardır Schweitzer'in Alman işçi sınıfını Bismarck'a satmaya çalıştığı ve bunun sadece Liebknecht ve Bebel sayesinde engellendiği efsanesine inanılmasıydı.

Doğru olan bunun tam tersidir. Schweitzer kökten sosyalist bir bakış açısını savunurken *Demokratisches Wochenblatt*, Viyana'daki hizipçi "eski prens" destekçileri ve liberal yozlaştırıcı rejim ile sosyalist

nedenlere dayandırılmayacak iyi ilişkilere girdi. Rebel anı yazılarında Avusturya'nın karşısında zafer elde etmesinin arzu edildiğini; çünkü devrim Avusturya gibi kendi içinde güçsüz bir devleti Prusya gibi kendi içinde güçlü bir devletten daha kolay ortadan kaldırılabildi; fakat bu daha sonra düşünülen bir şeydi ve bu düşüncenin değeri bir yana bırakırsak günümüz yazınında böyle bir bakış açısının izine rastlanamaz.

Liebknecht ile olan kişisel dostluğuna ve Schweitzer'a olan güven-sizliğine rağmen, Marks olayların gerçek durumunu görmekte başarısız olmadı. Demir ithalat vergisi konusunda Schweitzer'e yanıtı biçim açısından temkinli bir kapalılıkla dikkat çeker: ama içerik açısından ayrıntılı ve objektiftir. Daha sonra Schweitzer ona üç yıl önce önerdiği bir şey yaptı. *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'in 1868 yılının Ağustos sonunda Hamburg'da gerçekleştirilen genel kurul toplantısında Enternasyonal'e katılmayı teklif etti. Birleşme karşıtı yasalar göz önünde tutularak katılım, resmi bir örgütsel bağ olarak değil, Enternasyonal'in amaçlarının paylaşıldığının bildirilmesi biçiminde gerçekleşecekti. Marks işçi sınıfına verdiği bilimsel hizmetlerden dolayı Alman işçilerinin teşekkürlerini kabul etmek üzere genel kurul toplantısına katılmaya davet edildi ve Schweitzer tarafından yapılan hazırlık soruşturması, Schweitzer'ın ısrarlı çağrısına rağmen toplantıya katılmayan Marks tarafından samimi bir üslupla yanıtlandı.

Kendisine verilen "önura" teşekkür eden bir mektupta, Enternasyonal'in Brüksel'de düzenlenecek olan bir sonraki kongresinin Londra'yı terk etmesine engel olması dolayısıyla bağışlanmasını istedi ve aynı zamanda genel kurul toplantısının ciddi bir işçi sınıfı hareketinin başlangıç noktası için önemli olan şu unsurları içerdığını "memnuniyetle" gözledi: Tüm politik hakları için ajitasyon, günlük çalışma saatlerinin kanuni düzenlenmesi, uluslararası işçi sınıfı işbirliği. Marks, daha sonra Engels'e yazdığı mektupta, bu mektupta Lassallecılar Lassalle'ın izlencesini terk etmiş olmaları nedeniyle gerçekten tebrik ettiğini; fakat açık söylemek gerekirse, Lassalle'ın bu bahsedilen üç noktaya ne tür karşı çıkışlarda bulunabileceğini anlamamanın güç olduğunu söyledi.

Lassalle gelenekleriyle gerçek ayrılık, şiddetli itirazlara rağmen ve sadece istifa etmekle tehdit ederek kendisi ve Reichstag muadili Frietsche'ye grevlere önderlik etmek amacıyla herkesi kapsayan bir işçi sınıfı örgütü kurmak umuduyla eylül ayının sonunda Berlin'de genel

bir işçi sınıfı kongresi çağrısında bulunma yetkisi elde ettiğinde, genel kurul toplantısında Schweitzer'ın kendisi tarafından gerçekleştirildi. Schweitzer Avrupa grev hareketinden ders almıştı. Bunun önemini gözünde büyütmedi; fakat görevlerine sadık kalmak isteyen bir işçi sınıfı partisinin her yerde patlak veren grevlerin örgütsüz bir karışıklığa dönüşmesine izin veremeyeceğinin farkına vardı. Bu nedenle, onların varlığının kendine özgü koşullarını görmekte başarısız olmasına ve sendikaları kesin surette *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'in kendisi gibi ve aşağı yukarı bu örgütün yardımcı örgütleri olarak örgütlemeyi istemesine rağmen, sendikalar kurmakta tereddüt etmedi.

Marks, onu bu ciddi hatayı yapmaması için boşuna uyardı. 13 Ekim 1868 yılında Marx tarafından Schweitzer'e yazılmış ve büyük olasılıkla en önemlisi olan tek bir mektup dışında, Schweitzer tarafından Marks'a yazılan bütün mektuplar hâlâ mevcuttur. Bu mektup, Schweitzer'ın bakış açısına içten bir saygı gösterir ve mektubun biçemi kusursuzdur. Schweitzer'ın işçi sendikası örgütü tasarısına yönelik en önemli karşı çıkışları sıralar; fakat Lasalle tarafından bir "tarikat" olarak kurulan ve artık genel işçi sınıfı hareketine katılması gereken örgütten bahsederek kendi görüşünü zayıflatır. Marks'a yazdığı son mektup olan yanıtında, Schweitzer haklı olarak her zaman Avrupa'daki genel işçi sınıfı hareketiyle birlikte hareket edebilmek için elinden gelenin en iyisini yaptığı yanıtını verdi.

Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein'in genel kurul toplantısından birkaç gün sonra, Alman İşçileri Örgütleri Nuremburg'da kendi kongresini düzenledi. Bu kongre de yaşanan zamanın belirtilerini okuyabildiğini kanıtladı ve büyük çoğunluğu politik izleni olarak Enternasyonal'in kurallarını ve yayın organı olarak *Demokratisches Wochenblatt*'ı kabul etti. Bunun üzerine azınlık çekildi ve sonsuza dek ortadan kayboldu. Bundan sonra çoğunluk, deneyimlerin bu tür derneklerin en iyi emekli maaşlarına, sağlık yardımları ve yolculuk eden günlük işçilere uygulanmaya uygun olduğu gerekçesiyle emeklilik maaşlarının sigorta primi temelinde devlet denetiminde işçi sendikalarının kurulmasının lehine olmasına yönelik bir öneriyi reddetti. Sendikaların kurulmasını destekleyen bu tartışma, Hamburg kongresi tarafından kendisini grev dalgasında ifade eden sermaye ve emek arasındaki mücadeleye çağrısı kadar coşkulu değildi. Hamburg kong-

resi, tüm işçi sınıfı partilerinin ortak çıkarları olduğu gerekçesiyle Enternasyonal'e bağlı kalmayı haklı gösterdi, Nuremberg kongresi ise tutumunda çok daha az kesin ve etkiliydi. Birkaç hafta sonra *Demokratisches Wochenblatt* kalın yazılarla Stuttgart'taki Alman Halkları Partisi kongresinin Nuremberg programını kabul ettiğini bildirdi.

Fakat *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein* ve Alman İşçileri Örgütleri Derneği birbirine yakınlıktı ve Marks, başarısız olmasına rağmen, Liebknecht ve Schweitzer arasında tarafsız bir arabulucu olarak Alman işçi sınıfı hareketinin birleşmesine neden olmak için elinden gelenin en iyisini yaptı. Nuremberg derneği boş bir mazeretle Schweitzer ve Fritsche tarafından Berlin'de bir kongre çağrısına delege göndermeyi reddetti; fakat kongreye iyi bir katılım sağlandı ve Schweitzer öncülüğündeki "İşçilerin Sendikasında" koordine edilen çok sayıda "işçi derneklerinin" kurulmasına sebep oldu.

Nurember Derneği daha sonra, sendika yaşamının ihtiyaçlarıyla Schweitzer'ın önerilerinden çok daha fazla uyum içinde olan Bebel tarafından oluşturulan tüzük temelinde oldukça gururla adlandırdığı "Uluslararası Sendika Kooperatiflerini" kurmaya başladı ve daha sonra birlik sağlamak amacıyla diğer örgütlerle görüşmeyi önerdi; fakat bu teklif sert bir şekilde reddedildi. Nuremberg'liler'e ayrılığın sorumlusunun onlar olduğu ve engel oldukları birliğin sağlanması konusunda başlarının çarelerine bakabilecekleri bildirildi. Eğer bu birlik arzu-larında gerçekten ciddilerse, işçiler'in birliğine bağlı kalabilir ve arzu edilebilir olduğunu düşündükleri değişiklikler için onun saflarında çalışabilirlerdi.

Marks, Alman işçi sınıfı hareketinin parçalanmasını engelleyemedi; ama yine de her iki yönelik tarafından Enternasyonal'e verilen destek bir kazanımla sonuçlandı. Enternasyonal şimdi, sınırları bazı yerlerde hâlâ belirsiz olmasına rağmen etki alanını her yerde gösteriyordu. Marks genel konseyin genel merkezlerini Londra'dan Cenevre'ye taşımayı düşündü. Londra'daki Fransız şubesinin kızgınlığının onun tutumuyla ilgisi vardı. Bu şube sayı olarak çok güçlü değildi; fakat çok fazla gürültü çıkardı ve Louis Bonaparte'm öldürülmesini savunan zavallı soytarı Pyat'ın gürültülü alkışlamaları yüzünden Enternasyonal'e ayrı bir sıkıntı çıkardı. Doğal olarak genel konsey bu budalalığı engellemek için elinden geleni yaptı ve Enternasyonal'in Brüksel'de

yapılacak bir sonraki kongresinde konseye bir saldırı hazırlığında olan şube tarafından çarpıcı bir biçimde "diktatörlükle" suçlandı.

Neyse ki Engels, sadece bir grup aptal rahatsızlık verdiği için hareketin liderliği, tüm iyi niyet ve doğal içgüdüsüne rağmen liderlik rolü için yaratılmamış olan adamlara bırakmanın mümkün olmadığını söyleyerek Marks'a böyle tehlikeli bir adım atmamasını güçlü bir biçimde tavsiye etti. Özellikle; artık Almanya'da da ilerleme kaydediyorken, hareket büyüdükçe, Marks'ın dizginleri elinde tutması daha da önem kazanıyordu. Ve kısasüre içinde, özellikle Cenevre'de, bu iyi niyet ve doğal içgüdünün tek başına yeterli olmadığı görüldü.

3. Bakunin'in Ajitasyonu

Enternasyonal'in üçüncü kongresi 6-13 Eylül 1868 tarihlerinde Brüksel'de gerçekleştirildi.

Daha önce ve sonraki bütün kongrelerden daha fazla katılıma ev sahipliği yaptığı; fakat katılımcıların yarısından fazlasının Belçika'dan olması nedeniyle fazlasıyla yerel bir karaktere sahipti. Delegelerin beşte biri Fransa'dan geldi. İngiltere'yi, aralarında Eccarius, Jung, Lessner ve sendikacı Lucraft'ın da bulunduğu altı kişinin genel konsey üyesi olduğu İngiltere'yi on bir delege temsil etti. İsviçre'den sekiz delege; fakat Almanya'dan Köln şubesini temsilen Moses Hess'in de dahil olduğu yalnızca üç delege katıldı. Schweitzer resmi bir davet aldı; fakat yasal işler Almanya'da bulunmasını gerektirdiğinden katılamadı. Bunun yerine *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'in Enternasyonal'in amaçlarıyla sıkı bir birliği içinde olduğunu belirten ve resmi üyeliği engelleyen tek şeyin Almanya'daki birleşmesi karşısı yasalar olduğunu açıklayan bir mesaj gönderdi. İtalya ve İspanya birer temsilci gönderdi.

Varlığının dördüncü yılında Enternasyonal'in daha coşkulu yaşamı kendisini kongrenin yöntemlerinde de hissettirdi. Proudhoncuların sendikacılığa ve Cenevre ve Lausanne'deki grevlere karşı koyması bunu neredeyse tam tersine dönüştürüyordu. Yine de hâlâ eski "ücretsiz kredi" ve "değişim bankası" düşüncelerine sadık kaldılar ve Eccarius'un bu Proudhoncu çarelerin olanaksızlığını göstermesine, Hess'in ise Marks'ın yirmi yıl önce Proudhon'a verdiği cevaba dayanarak ku-

ramlarının ne kadar savunulamaz olduğunu göstermesine rağmen kendileri lehine bir akademik çözümün kabul edilmesini sağladılar.

"Mülkiyet konusunda" Fransız delegeler tam bir tutulma yaşıyordu. Paepe'nin önerisiyle bu konu üzerinde iyi örgütlenmiş bir toplum düzeninin maden ocaklarını ve demiryollarının yönetimini ele geçirecek tüm toplumun çıkarlarına göre yönetmesi gerektiğini, yani adalet ilkelerine dayanan yeni bir devleti ve o zamana kadar gerekli garantileri bir bütün olarak tüm topluma verebilecek işçi birlikleri tarafından işletilmeleri gerektiğini talep eden uzun bir karar kabul edildi. Ayrıca toprak ve ormanlara da devlet tarafından el konulacak ve aynı garantileri verebilecek aynı işçi birliklerine devredilecekti. Ve son olarak tüm su yolları, karayolları, telegraf, kısacası tüm ulaşım ve iletişim araçları bir bütün olarak toplumun ortak mülkiyeti olacaktı. Fransız delegeler bu "ilkel komünizme" şiddetle karşı çıktı; fakat tüm elde edebildikleri, Basle'de gerçekleşmesine karar verilen bir sonraki kongrenin sorunu yeniden tartışması konusunda anlaşmaya varılmıyordu.

Marks'ın kendi söylediklerinden de biliyoruz ki Brüksel kongresinin kararlarının oluşturulmasında hiçbir rol almadı; fakat gelişmelerden hoşnutsuz değildi. Kongre ilk olarak Hamburg ve Nuremberg kongrelerinin örneğini takip etti ve bilimsel çalışması için uluslararası proletarya adına ona teşekkür etti. Bu, ona hem kişisel hem de politik bir hoşnutluk veren bir olaydı ve ikinci olarak Londra'daki Fransız şubesi tarafından genel konseye karşı başlatılan saldırı geri püskürtüldü. Fakat Cenevre şubesi tarafından önerilen ve kongre tarafından kabul edilen savaş tehdidinin genel grevler, hakların genel grevleriyle engellenmesi gerektiği kararını "saçmalık" olarak değerlendirdi; fakat ikinci kongresini kısa bir süre sonra Berne'de gerçekleştirilen Barış ve Özgürlük Birliği'yle ilişkilerin kesilmesi kararını onayladı. Birlik. Enternasyonal'e katılmayı teklif etti; fakat Brüksel'den sürekli mevcudiyeti için hiçbir açık neden olmadığı ve yapabileceği en iyi şeyin kendisini dağıtmak ve üyelerine Enternasyonal'in çeşitli şubelerine üye olmalarını tavsiye etmek olduğu kısa ve özülü yanıtını aldı.

Bu birleşme fikri en çok, Barış ve Özgürlük Birliği'nin Cenevre'deki ilk kongresinde bulunan ve Brüksel kongresinden birkaç ay önce Enternasyonale katılmış olan Bakunin tarafından desteklendi. En-

ternasyonal bu iki örgüt arasında ittifak oluşturulması önerisini reddedince o, Barış ve Özgürlük Birliği'nin Berne kongresini tüm devletlerin ortadan kaldırılmasına ve yıkıntıların üzerinde tüm ülkelerin özgür üretici kooperatifler federasyonu kurulmasına ikna etmek için elinden geleni yaptı. Fakat birlik kongresinde de Johann Philipp Becker ve diğerleriyle birlikte azınlıktaydı ve daha sonra bu azınlıkla Uluslar arası Sosyal Demokrasi İttifakı'nı kurdu. Bu kuruluş, tüm dünyadaki bütün insanların genel ve ahlaki eşitliği büyük ilkesi temelinde tüm politik ve felsefi çalışmaları ilerletmek üzere onun dahilinde çalışmak amacıyla Enternasyonal'e koşulsuz olarak katılacaktı.

İttifakın kuruluşu Becker tarafından *Der Vorbete*'nin eylül sayısında duyuruldu ve amacının Fransa, İtalya, İspanya ve etkisinin olduğu her yerde Enternasyonal'in şubelerinin kurulması olduğu söylendi; fakat bundan üç ay sonra, 15 Aralık 1868'de Becker genel konseyin ittifakı kabul etmesini Enternasyonal'e resmi olarak talep etti ve aynı zamanda bu talep Fransa ve Belçika federal konseyleri tarafından reddedildi. Bir hafta sonra, 22 Aralık'ta, Bakunin Cenevre'den Marks'a şöyle yazdı: "Sevgili arkadaşım, şimdi büyük ekonomik devrim yolunu seçmekte, bizi sana katılmaya çağırmakla ve aramızdan kısmen ulusal ve kimi zaman tamamen politik macera yollarında enerjisini boşa harcayanları kınamakta ne kadar haklı olduğunu çok daha açık bir biçimde anlıyorum. Berne kongresinde burjuvaziyle yaşadığım ciddi ve açık ayrılıktan beri işçilerin dünyasından başka bir topluluk ya da çevre tanımıyorum. Benim anavatanım şimdi, sizin önemli kurucuları arasında olduğunuz Enternasyonal'dir. Dolayısıyla, sevgili arkadaşım, benim senin öğrencim olduğunu göreceksin ve bununla gurur duyuyorum. Şimdilik tutumum ve kişisel görüşlerim bu kadar." Bu teminatların dürüstlüğünden şüphe duymak için hiçbir sebep yoktur.

Şimdiden Marks'a şiddetle karşı çıktığı bir zamanda Proudhon tarafından Marks ve Proudhon arasında yapılan bir karşılaştırmadan, iki adam arasındaki ilişkinin hızlı ve esaslı bir kavrayışı elde edilebilir: "Marks ciddi ve derin bir ekonomik düşünür ve gerçekten bir materyalist olmasıyla Proudhon üzerinde büyük bir avantaja sahip. Kendisini klasik idealizmden kurtarmaya yönelik tüm çabalarına rağmen, Proudhon tüm yaşamı boyunca iflah olmaz bir idealist olarak -ölü-

münden iki ay önce ona söylediğim gibi— bir an İncil, bir sonraki an Roma hukuku arasında bocaladı ve her zaman parmak ucunda bir materyalist olarak kaldı. Onun en büyük şanssızlığı asla doğal bilim-leri incelememesi ve onun metodlarını benimsememesiydi. Akıllıca içgüdülere sahipti ve ona doğru yolu gösterdiler; fakat zekâsının kötü ve idealist alışkanlıkları tarafından yanlış yola sürüklenerek defalarca eski hatalarına düştü. Dolayısıyla Proudhon, durmadan idealizmin yanılsamalarına karşı savaş veren; fakat bütünüyle yenilgiye uğratan sürekli bir çelişki, güçlü bir deha ve bir devrimci düşünür haline geldi." Bakunin'in Proudhon üzerine görüşleri böyleydi.

Daha sonra Marks'ın kişiliğini kendisine görüldüğü biçimiyle açıklamaya girişti: "Marks bir düşünür olarak doğru yol üzerinde. Tarihteki tüm dini, politik ve yasal gelişmelerin ekonomik gelişmelerin nedeni değil sonucu olduğu ilkesini ileri sürdü. Bu büyük ve yararlı bir düşünce; fakat bütünüyle onun işi değil. Ondan önce çok sayıda başkaları bu konuda varsayımlarda bulundu ve hatta kısmen dile getirdi; fakat ne olursa olsun bu düşünceyi bilimsel olarak geliştirmek ve tüm ekonomik öğretilerinin temeli haline getirmek yalnızca onun işi. Diğer yandan Proudhon, özgürlük fikrini Marks'tan daha iyi anladı ve takdir etti. Öğretiler ve düşlemlerle meşgul olmadığı zaman Proudhon gerçek bir devrimci içgüdüye sahip oldu, Şeytana saygı duydu ve anarşi ilan etti. Marks'ın Proudhon'dan daha mantıklı bir özgürlük sistemi kuracak olması olasıdır; fakat o Proudhon'un içgüdülerinden yoksun. Bir Alman ve Yahudi olarak baştan aşağı otoriter." Bakunin'in Marks hakkındaki görüşleri bu kadar.

Bu karşılaştırmadan kendisi için çıkardığı sonuç, bu iki sistemin daha yüksek bir birliğini bünyesinde barındırdığıydı. Proudhon'un anarşist sistemini geliştirdiğini, tüm öğretisel, idealist ve metafizik gıy-sisinden kurtardığını ve ona bilimde materyalizm ve tarihte toplumsal ekonomi temeli kazandırdığını düşündü; fakat üzücü bir biçimde kendini kandırıyordu. Çok daha geniş bir Avrupa eğitimine sahip olarak ve Marks'ı çok daha iyi anlayarak Proudhon'un çok daha ötesinde gelişti; fakat Marks'tan farklı olarak, ne Alman felsefe ekolünü kapsamlı olarak araştırmış ne de Batı Avrupa halklarının sınıf mücadelelerini yakından incelemişti. Ve her şeyden önemlisi, ekonomi konusundaki cahilliği ona Proudhon'un doğa bilimleri konusundaki cahilliği-

nin verdiğinden daha fazla zarar vermişti. Bakunin'in eğitimindeki bu eksiklik, devrimci etkinliklerinin yaşamının en iyi yıllarını Saksonya, Avusturya ve Rusya hapisanelerinde ve Sibirya'nın buzlu arazilerinde geçirmesine neden olmasından kaynaklanıyordu; fakat bu açıklama ne kadar onur verici olursa olsun, bu eksikliği daha az ciddi hale getirmiyordu.

"İçindeki Şeytan" onun aynı anda hem gücü hem de zayıflığıydı, ve onun bu en sevdiği söz ile ne demek istediği, ünlü Rus eleştirmeni Belinsky tarafından yerinde olarak ve soylu sözcüklerle açıklanmıştır: "Micheal çoğu kez suçlu ve günahkârdır; fakat onun içinde tüm kusurlarına ağır basan bir şey vardı, bu onun ruhunun derinliklerinde yaşayan sonsuza dek aktif ilkeydi." Bakunin bütünüyle devrimci bir kişilikti, Marks ve Lassalle gibi insanların sözlerini dinlemesine neden olan yeteneğe sahipti. Bu, elinde çok sayıda Avrupa ülkesinde, İspanya, İtalya ve Rusya'da işçi sınıfı hareketinin temellerini atmanın boyun eğmez isteğinden başka bir şeyi olmayan beş parasız bir kaçak için yabana atılır bir başarı değildi. Fakat o ve Marks arasındaki farkı anlayabilmek için yalnızca bu ülkelerden bahsetmek gerekir. İki adam da yaklaşan devrimi gözlemledi; ama Marks Almanya, Fransa ve İngiltere'de incelediği endüstriyel proletaryanın devrimin belkemiği olduğunu fark ederken Bakunin; zaferi, sınıfsız gençlik, köylü sınıfı ve hatta kenar mahalle proletaryasıyla kazanmayı düşündü. Bir bilimsel düşünür olarak Marks'ın üstünlüğünü kabul etmesine rağmen, kendi eylemlerinde defalarca "geçmiş nesillerin devrimcilerine" özgü hatalara düştü. "Kaderini kabul etti ve kendisini "bilim yaşamın pusulası" olsa da, yaşamın kendisi değildir ve gerçek şeyleri ve olayları yalnızca yaşam yaratabilir" düşüncesiyle avuttu.

İlişkilerini yalnızca, bu ilişkinin bitmesine neden olan uzlaştırmamaz tartışma temelinde değerlendirmek hem aptallık hem de Marks ve Bakunin'in her ikisine de haksızlık olurdu. Otuz yılın gidişatı içinde tekrar ayrı düşmek üzere birbirlerine nasıl defalarca yakınladıklarının izini sürmek politik ve özellikle psikolojik açıdan çok daha fazla bir değere sahiptir. İki de devrimcilik yaşamlarına Genç Hegelciler olarak başlamışlardı ve Bakunin *Deutsch-Französische Jahrbücher*'in kurucularından biriydi. Marks ve Ruge arasında bir ayrılık yaşandığında, Bakunin eski patronuna karşı Marks'ı savundu; fakat daha sonra

Brüksel'de kendi gözleriyle Marks'ın komünist propaganda yürütme-yi amaçladığını görünce dehşete düştü, birkaç ay sonra Herwegh'in riskli Almanya'ya gönüllü haçlı seferini yalnızca maceranın aptallığı-nın farkına varmak üzere coşkuyla destekledi ve açık olarak hatasını kabul etti.

Kısa süre sonra, 1848 yazında *Neue Rheinische Zeitung* onu Rus-ya hükümetinin piyonu olmakla suçladı; fakat sonradan bunun iki taraf-sız kaynak tarafından telafi edilmesi Bakunin'i tamamen memnun et-mek için yeterince bağışlayıcıydı. Marks ve Bakunin Berlin'de yeniden buluştu ve eski dostluklarını yeniledi ve Bakunin Prusya'dan sınır dışı edildiğinde *Neue Rheinische Zeitung* onun davasını güçlü bir biçim-de destekledi. Daha sonraki Pan-Slav ajitasyonu büyük eleştiriler al-dı; fakat "Bakunin bizim dostumuzdur" şeklindeki giriş sözü demok-ratik gerekçelerle hareket ettiğine dikkat çekti ve Slav konusundaki yanlışlığının anlaşılabilir olduğunu kabul etti. Geri kalanına gelince, bu makalenin yazarı olan Engels, Bakunin'in propagandasına en önemli karşı çıkışında yanılıyordu; çünkü o sıralar Avusturya egemenliği al-tında olan Slav halkları aslında Engels'in kabul etmediği tarihi gele-ceğe sahipti. Bakunin'in Dres'ten ayaklanmasına devrimci katılımı Marks ve Engels tarafından başka herkesten daha önce ve daha bi-yük bir coşkuyla takdir edildi.

Bakunin, Dresden'den geri çekiliş sırasında iki kez tutuklandı ve ilk olarak Saxon ve daha sonra Avusturya askeri mahkemesi tarafından iki kez ölüme mahkum edildi. Her iki davada da cezası ömür boyu ağır iş cezasına hafifletildi ve St. Peter-Paul kalesinde korkunç yıllar ge-çirdiği Rusya'ya iade edildi. Hapisliği sırasında aptal bir Urquhart yan-lısı Bakunin'in Rus hükümetinin bir ajanı olduğu hakkında yanlış ol-duğu ortaya çıkan suçlama ortaya attı ve *The Morning Advertiser*'daki bir yazıda aslında hapiste bile olmadığını söyledi. Aynı gazete daha sonra Herzen, Mazzini, Ruge ve Marks'tan gelen açık protesto mektuplarını yayınlamak zorunda kaldı. Talihsiz bir tesadüf de Ba-kunin'ine iftira adan kişinin adının da Marks olmasıydı ve gerçek is-mini inatla saklamasına rağmen bu birkaç kişi tarafından öğrenildi. Bu tesadüf daha sonra utanç verici bir entrika başlatmak üzere düzmece devrimci Herzen tarafından kullanıldı. 1857 yılında Bakunin St. Peter-Paul kalesinden Sibiry'a gönderildi ve 1861 yılında Japonya ve Bir-

leşik Devletler üzerinden Herzen'in hapisliği sırasında Marks'ın İngiliz basınında onu bir Rus ajanı olmakla suçadığına ikna ettiği Londra'ya kaçtı. Bu, iki adam arasındaki sıkıntının büyük bir bölümüne neden olan utanç verici skandal tellallığının başlangıcıydı.

Bakunin on yıldan fazla bir süre boyunca Avrupa yaşamından tamamen uzak kalmıştı ve bu nedenle Londra'ya vardktan sonra onlarla çok az ortak yönü olmasına rağmen Herzen gibi Rus kaçaklarıyla ilişki kurmaya çalışması anlaşılabilir. Bakunin, amaçlarına böyle bir isim vermek ne kadar mümkünse, Panславizminde bile daima bir devrimci olarak kaldı, Herzen ise gerçekte ılımlı liberalist maskesi altında "yozlaşmış Batıya" yönelik saldırıları ve Rusya köy komünitesi mistik kültürle Tsarcılığın oyununu oynuyordu. Herzen'le onun ölümüne kadar kişisel dostluk ilişkisini sürdürmüş olmasında Bakunin'e karşı bir şey oluşturmadı; çünkü Herzen gençlik sıkıntıları sırasında ona destek olmuştu. İkisi arasındaki politik ayrılık Bakunin tarafından 1866 yılında Herzen'e yazdığı onu politik bir dönüşüm olmadan bir sosyal dönüşüm istemesi ve Rusya köy komünitesine dokunmadığı sürece devleti bağışlamaya hazır olması nedeniyle onu azarlayan bir mektupla başlatıldı; çünkü bu Herzen'in yalnızca Rusya ve Slav ülkelerinin değil tüm dünyanın yeniden doğması umudunun temelini oluşturuyordu. Bakunin bu hayali yok edici bir eleştiriyeye maruz bıraktı.

Buna rağmen, Sibirya'dan başarılı bir şekilde firar etmesinden sonra Herzen'in evinde kaldı ve böylece Marks'la bir ilişkiye girmesi engellendi. Buna rağmen "Komünist Manifesto"yu Rusçaya çevirdi ve Herzen'in *Kotokol*'unda yayınlanmasını sağladı. Bu ona özgü bir şeydi.

Bakunin'in Londra'da ikinci kez kalışı sırasında, Enternasyonal'in kurulduğu zamanlarda, Marks buzları kırdı ve onu ziyaret etti. Bakunin'i iftirayı çıkaran kişi olmak şöyle dursun, ona açık olarak itiraz ettiğine ikna etmeyi başardı. Bu açıklamadan sonra iki adam arkadaş olarak ayrıldı. Bakunin uluslararası bir işçi sınıfı örgütü planını coşkuyla destekliyordu ve 4 Kasım'da Marks Engels'e şöyle yazdı: "Bakunin size selamlarını gönderiyor. Bugün, şimdi yaşamakta olduğu (Floransa) İtalya'ya yola çıktı. Beni iyi yönde etkilediğini söylemeliyim, daha önce olduğundan daha fazla... Her şey düşünüldüğünde, son on sekiz yıldır tanıdığım gerilemekten çok ilerleme kaydeden az sayıda birkaç kişiden biri."

Bakunin'in Enternasyonal davası için duyduğu coşku çok uzun sürmedi ve İtalya'da kalışı çok geçmeden içindeki "geçmiş bir neslin devrimcisi"ni uyandırdı. Uygun iklimi ve ucuzluğu; ama ayrıca politik nedenlerden ve hem Fransa hem de Almanya ona yakın olduğu için İtalya'da yaşamayı seçmişti. İtalyanları Avusturya baskısına karşı verilen mücadelede Slavların doğal müttefiki olarak görüyordu ve hâlâ Sibirya'dayken Garibaldi'nin maceraları hayalgücünü tetiklemişti. Bu maceralardan vardığı ilk sonuç devrimci hareketin bir kere daha yeniden dirildiği idi. İtalya'da çok sayıda politik gizli topluluk, birdenbire her türlü komplo macerasına atılmaya hazır sınıfsız bir aydın kesimi, daima aklıktan ölmenin eşliğinde olan bir köylü kitlesi ve son olarak sonsuza dek kaynaşan bir kenar mahalle poletaryası buldu. Bu sonuncusu özellikle Bakunin'in Floransa'da kısa bir süre kaldıktan sonra yaşamaya gittiği Napoli'de Lazzaroni tarafından temsil ediliyordu. Bu sınıflar, ona devrimin gerçek itici güçleri olarak göründü ve çok geçmeden hatasını anlamak zorunda kalsa da İtalya'yı toplumsal devrimin büyük olasılıkla en yakın olduğu ülke olarak görüyordu. Mazzini'nin propagandası İtalya'da hâlâ egemen faktördü ve Mazzini bir sosyalizm karşıtıydı. Onun belirsiz dini savaş çılgınlıklarının ve kesin surette merkezileşmiş hareketinin tek amacı bir birleşik burjuva cumhuriyeti elde etmekte.

İtalya'da geçirdiği yıllar sırasında Bakunin'in devrimci ajitasyonu daha kesin bir biçim aldı. Kuramsal bilgi eksikliği, düşünsel kıvraklık fazlalığı ve aceleci eyleme geçme arzusu dolayısıyla, daima bu çevrenin etkisi altındaydı. Mazzini'nin politik-dini dogmatizmi Bakunin'i kendi ateizmine ve anarşizmine ve devlet otoritesini reddetmesine itti. Ve diğer yandan, toplumun dönüştürülmesinin genel öncüleri olarak gördüğü bu sınıfların devrimci gelenekleri, onun gizli komplolara ve yerel ayaklanmalara katılmaya düşkünlük gösterme eğilimini büyük oranda etkiledi. Bu nedenle Bakunin, başlangıçta yalnızca İtalyanlar'dan oluşan ve "Mazzini ve Garibaldi'nin iğrenç burjuva retorikine" karşı savaşmayı amaçlayan; fakat kısa süre içinde etkisini uluslararası alanda genişleten gizli bir devrimci sosyalist topluluk kurdu.

1867 sonbaharında ilk olarak Barış ve Özgürlük Birliğini kendi topluluğu leylğine etkilemeyi denediği Cenevre'ye taşındı ve bunda başarısız olunca dört yıl boyunca kafasını takmadığı bir örgüt olan Enternasyonal'e kabul edilmesini sağlamak için elinden geleni yaptı.

4. Sosyal Demokrasi İttifakı

Marks, eski devrimci olan Bakunin'e dostluk duyguları beslemeyi sürdürdü ve kendi yakın çevresinde Bakunin'e karşı yapılan ya da planlanan saldırılara karşı çıktı.

Bu saldırıların fikir babası, dürüst bir demokrat olan ve Marks'ın Bogt meselesi ve diğer konularda teşekkür borçlu olduğu Sgismund Borkheim'di. Borkheim'in iki zaafı vardı: İlki hiç de olmamasına rağmen kendisini harika bir yazar zannediyordu ve ikincisi, Ruslara karşı Herzen'in alışılmadık Alman nefretinden daha az güçlü olmayan alışılmadık bir nefret duyuyordu.

Herzen, çıkışından kısa süre sonra 1868 yılının başında *Demokratisches Wochenblatt*'taki bir yazı dizisiyle bütünüyle benzettği Borkheim'in hiç hoşlanmadığı biriydi. Bakunin, o sıralar Herzen ile politik olarak yollarını ayırmasına rağmen, Borkheim tarafından Herzen'in "Kazaklarından" biri olarak saldırıya uğradı ve onu "yok edilemez bir olumsuzlamayla" teşhir etti. Borkheim, Herzen'in yazılarından birinde Bakunin'in "Aktif olumsuzlama yaratıcı güçtür" "tuhaf gözlemini" yaptığını okumuştı ve ahlaki öfkesiyle Borkheim retorik olarak böyle bir fikrin Rus sınırının Avrupa yakasında bulunan herhangi birinin aklına gelip gelmediğini sordu ve bununla Alman okul çocuklarının bile dalga geçeceğini söyledi. Saygıdeğer Borkheim, Bakunin'in sıklıkla alıntılanan "Yıkma arzusu yaratıcı bir arzudur" sözünün Bakunin'in Genç Hegelci çevrelere katıldığı ve *Deutsch-Fransösische Jahrbücher*'in kurulmasında Marks ve Ruge ile işbirliği yaptığı zamanlarda *Deutsche Jahrbücher*'deki bir yazıdan olduğunun farkında değildi.

Marks'ın bu ve buna benzer çabaları gizli bir dehşetle karşıladığını ve Borkheim "kendi kitabına mükemmel bir şekilde uyduğunu" düşündüğü için Engels'in *Neue Rheinische Zeitung*'daki Bakunin karşıtı yazılarını kendi saçmalıklarına dayanak noktası olarak kullandığında Borkheim'a dişini tırnağına takarak karşı çıktığını fark etmek kolaydır. Marks eğer yazılar kullanılacaksa aşağılayıcı bir şekilde kullanılmamaları gerektiğinde ısrar etti. çünkü Engels Bakunin'in eski bir kişisel arkadaşıydı ve Engels Marks'ı desteklediğinde Borkheim bu tasarıdan vazgeçti. Johann Philipp Becker de Borkheim'a Bakunin'e saldırmamasını talep eden bir mektup yazdığında, Bork-

heim'in, Marks'ın Engels'e yazmış olduğu gibi, "alışıldık duyarlılığıyla" Becker'e yönelik dostluk duygularını ve mali desteğini —bu arada çok cömert değil— sürdürmeye hazır olduğunu fakat gelecekte mektuplaşmalarında politik meselelerden kaçınılması gerektiğini söylediği sinirli bir cevap aldı. Borkheim'a duyduğu tüm dostluk duygularına rağmen Marks, onun "Rus sobisinin" tehlikeli boyutlara ulaştığını seziyordu.

Marks'ın Bakunin'e duyduğu dostluk, Bakunin'in Barış ve Özgürlük Birliğinin kongresine katılmasından etkilenmedi. Marks, *Kapital*'inin ilk cildini bir kişisel ithafia birlikte Bakunin'e gönderdiğinde, Birliğin ilk kongresi Cenevre'de çoktan gerçekleşmişti. Hiçbir teşekkür sözü alamayarak, şimdiden Bakunin'in hâlâ onun arkadaşı olup olmadığından belirsiz bir şüphe duymasına rağmen daha önce başka bir konuda "eski dostu Bakunin"le ilgili yazdığı Cenevre'deki bir Rus göçmeni hakkında soruşturma yaptı. Bu dolaylı soruşturmaya gelen yanıt, Bakunin'in Marks'ın yirmi yıldır takip etmiş yolu takip etmeye söz verdiği 22 Aralık tarihli mektubuydu.

Bakunin'in bu mektubu yazdığı günde genel konsey, Sosyal Demokrasi İttifakı'nın, Becker yoluyla gönderilen, Enternasyonal'e katılma talebini çoktan reddetmişti. Marks bu geri çevirmedeki baş aktördü. İttifakın, *Der Vorbut*'de duyurulan varlığından haberdardı; fakat o zamana kadar bir önemi olmayan, ölü doğmuş bir yerel büyüme olarak görmüştü. Becker'i başka bakımlardan güvenilir bir yoldaş; fakat amatör örgütlenmelere düşkün biri olarak tanıyordu. Becker, ittifakın program ve tüzüğünü ilettili ve bununla birlikte gönderdiği bir mektupta ittifakın Enternasyonal'deki "idealizm" eksikliğini gidermeyi arzuladığını belirtti.

Bu talihsiz yorum genel konsey üyeleri ve Marks'ın Engels'e yazdığı gibi "özellikle Fransızlar" arasında "büyük bir kızgınlığa" neden oldu ve derhal ittifakın reddedilmesinin uygulanmasına karar verildi. Marks, genel konsey tarafından bu konu üzerindeki kararını bildiren mektubu yazmakla görevlendirildi. 18 Aralık'ta "gece yarısından sonra" Engels'e tavsiyesini almak üzere yazdığı mektup, onun bile bu konu hakkında biraz öfkeli olduğunu gösterir. "Borkheim bu kez haklıydı," diye ekledi. İttifakın programına tüzüğü kadar sinirlenmedi. Program her şeyden önce ittifakın ateist olduğunu bildirdi. Tüm dinlerin ortadan kaldırılmasını, inancın yerini bilimin, ilahî adaletin yerini insan

adaletinin almasını talep etti. Daha sonra tüm sınıflar ve her iki cinsiyetten tüm bireyler arasında politik, ekonomik ve toplumsal eşitlik talep etti ve bunun başlangıcı miras hakkının ortadan kaldırılmasıyla yapılacaktı. Bundan başka her iki cinsiyetten tüm çocukların doğumlarından itibaren eşit gelişme fırsatları, yani maddi destek ve bilim, endüstri ve sanatın tüm alanlarında eğitim almaları gerektiğini talep etti. Ve son olarak program doğrudan emeğin sermaye üzerinde zafere kazanmasını amaçlamayan tüm politik etkinlik biçimlerini kınadı.

Marks'ın bu programla ilgili yargısı göklere çıkartıcı değildi. Kısa bir süre sonra ondan "eskimiş basmakalıp sözlerin bir *olla podrida*'sı, boş bir deli saçması, gösterişli düşüncelerin tüyleri ürperten bir gül bahçesi geçici bir etkiden daha fazla hiçbir şey amaçlamayan sıradan bir doğaçlama" olarak sözetti. Enternasyonal, kuramsal konularda oldukça hoşgörü göstermeye hazır; çünkü onun tarihi görevi pratik etkinlikten uluslararası proletarya için birleşik bir program geliştirmekti. Bu nedenden tüm başarılı pratik etkinlik için ilk koşul olarak örgütlenmesi en büyük öneme sahipti ve ittifakın tüzüğü tam da bu alanda tehlikeli ihlallerde bulundu.

İttifak Enternasyonal'in bir kolu olduğunu ve tüm genel tüzüğünü kabul ettiğini; fakat ayrı bir örgüt olarak kalmak istediğini ilan etti. Kurucuları kendilerine Cenevre'de geçici bir merkezi komite oluşturdu. Her bir ülkede daha sonra Enternasyonal'e katılacak ulusal ofisler açılacak ve her yerde topluluklar oluşturulacaktı. Enternasyonal'in yıllık kongresinde, Enternasyonalin bir kolu olarak ittifakın temsilcileri kendi açık oturumlarını özel bir odada yapmayı teklif etti.

Engels hemen karar verdi. Kabul edilmesi mümkündü. Bunun sonucu iki genel konsey ve iki kongre olurdu. Londra'daki gerçek genç konsey ilk fırsatta Cenevre'deki "idealist" genç konseyin kalın kafalılarıyla buluştu. Geri kalanına gelince, onlar sorunun ele alınmasında serinkanlılık tavsiye ettiler. Herhangi bir şiddetli geri çevirme işçiler arasındaki -özellikle İsviçre'de- çok sayıda cahili harekete geçirebilir ve Enternasyonal'e zarar verebilirdi. İttifakın uygulaması sakinlikle ve kesin olarak reddedilmeli ve etkinlikleri için özel bir alan seçtiği ve Enternasyonal'in ne tür başarılarla gebe olduğunu bekleyip göreceği belirtilmeliydi. Aynı zamanda bir derneğin üyelerinin eğer istiyorlarsa başka bir derneğin üyeleri olmaması için hiçbir neden yoktu. İttifakın

programıyla ilgili hükmü büyük oranda Marks'inkiyle aynıydı. Hayatında asla bu kadar zavallı bir şey okumamıştı. Bakunin "kusursuz bir eşek" olmalıydı; bu gözlem en azından Marks'ın eski ve sadık dostu Becker'den "eski bir karışıklık yanlısı" olarak bahsetmesinden daha fazla Bakunin'e karşı bir dargınlığın göstergesi değildi.

Aynı zamanda Marks sakinleşti ve genel konseyin ittifakın Enternasyonale katılmasına izin verilmesini reddeden kararını hiçbir karşı çıkışta bulunulamayacak bir üslupta kaleme aldı. Bildiride, aslına bakılırsa ittifakın üyelerinin birçoğunun Brüksel kongresinin Barış ve Özgürlük Birliği'yle birleşmeme kararının kabul edilmesinde enternasyonal işbirliği yaparak sorunu çoktan çözdükleri şeklinde Becker'e yönelik bir nükte de vardı. Genel konseyin olumsuz kararının başlıca nedeni Enternasyonal'in hem içinde hem de dışında varlık gösteren ikinci bir uluslararası yapının katılımını kabul etmenin örgütü yok etmenin en iyi yolu olacağıydı.

Becker'in genel konseyin kararını aldığı anda büyük bir öfkeye düşmüş olması uzak bir ihtimaldir. Daha güvenilir olan, Bakunin'in ittifak'ın kurulmasına başından beri karşı olduğu, fakat gizli topluluğunun üyeleri tarafından azınlıkta bırakıldığı ifadesiydi. Üyelerinin topluluğun amacı için Enternasyonal içinde çalışacağı bu gizli topluluğu sürdürmek istemişti ve tüm çekişmeleri önlemek amacıyla örgütün bir an önce Enternasyonal'e katılmasını arzu etmişti. Buna karşın, ittifakın Cenevre'deki merkezi komitesi genel konseyin reddetmesini, genel konseyin ittifakın kuramsal programını tanıması şartıyla, İttifakın şubelerini Enternasyonalin şubelerine dönüştürme teklifiyle cevap verdi.

Aynı zamanda Marks, Bakunin'in 22 Aralık tarihli dostane mektubunu aldı; fakat bu zamana kadar şüpheleri o kadar uyanmıştı ki bu "duygusal *entree*'yi" dikkate almadı. İttifakın yeni teklifi de güven-sizliğini uyandırdı; buna rağmen tamamen tarafsız bir üslubun ötesinde bir cevap yazmadı. Onun önerisi üzerine genel konsey 9 Mart 1869'da Enternasyonal'e bağlanmış olan çeşitli işçi örgütlerinin kuramsal programlarını incelemenin yetki alanında olmadığına karar verdi. Çeşitli ülkelerdeki işçi sınıfı farklı gelişme aşamalarında ve bunun sonucunda pratik etkinliği kuramsal ifadesini farklı biçimlerde buldu. Enternasyonal'in amacı olan birleşik eylem, Enternasyonal'in farklı şubeleri arasında fikir alışverişi ve son olarak yıllık kongrelerdeki doğ-

rudan tartışmalar, gittikçe tüm işçi sınıfı hareketi için bir birleşik teorik programın geliştirilmesiyle sonuçlanacaktı; fakat şu an için genel konseyin görevi sadece çeşitli programların genel eğiliminin Enternasyonal'in genel eğilimine, yani, işçi sınıfının eksiksiz kurtuluşuna uygun olup olmadığını belirlemektir.

Karar, bu bağlamda ittifakın programının tehlikeli yanlış anlamalara açık olan bir ifadeyi içerdiğini belirtti: Tüm sınıflar arasında politik, ekonomik ve toplumsal eşitlik genel anlamıyla değerlendirildiğinde burjuva sosyalistleri tarafından öğütüldüğü biçimiyle sermaye ve emek arasındaki uyumdan başka bir şey anlamına gelmiyordu. Proletarya hareketinin gerçek sırrı ve Enternasyonal'in büyük amacı aksine tüm sınıfların yok edilmesiydi. Buna rağmen, bağlamın işaret ettiği gibi, "tüm sınıfların eşitliği" ile ilgili kısım büyük olasılıkla bir yazma hatasıydı ve genel konseyin ittifakın bu tehlikeli söylemden vazgeçmeye razı olacağından hiç kuşkusu yoktu ve bundan sonra şubelerinin Enternasyonal'in şubeleri haline getirilmesi için hiçbir engel kalmayacaktı. Bu yapıldıktan sonra, genel konseyin, Enternasyonal'in tüzüğüne göre, tüm yeni şubelerin yeri ve üye sayıları konusunda bilgilendirilmesi gerekiyordu.

İttifak daha sonra genel konsey tarafından itiraz edilen kısmı değiştirdi ve 22 Haziran'da kendisini dağıttığını ve şubelerini Enternasyonal'in şubeleri haline gelmeye çağırıldığını bildirdi. İttifakın Bakunin tarafından yönetilen Cenevre şubesi, genel konseyin oy birliğiyle Enternasyonal'e kabul edildi. İddia edildiğine göre Bakunin'in gizli topluluğu da kendisini dağıttı; fakat az ya da çok dağınık bir biçimde varlığını sürdürdü ve Bakunin'in kendisi de İttifakın oluşturduğu program için çalışmayı sürdürdü. 1867 sonbaharından 1869 sonbaharına kadar Cenevre Gölü kıyılarında, bazen Cenevre'de ve diğer zamanlar Vevey ya da Clarens'ta yaşadı ve Fransız-İtalyan İsviçreli işçiler arasında dikkate değer bir etki kazandı.

Etkinliğinde bu işçilerin yaşadığı tuhaf koşullar yoluyla destek gördü. Durumu anlayabilmek için, Enternasyonal'in, genel konseyin ittifaka gönderdiği mektupta belirttiği gibi, enternasyonalin belli bir kuramsal programı olmayan; ama topluluğu dahilindeki her tür eğilime hoşgörü gösteren bir örgüt olduğunu hatırlamak gereklidir. *Der Vorhote*'nin sütunlarına bir göz atmak, Becker gibi Enternasyonal'in ateşli

ve övülmeye değer bir öncüsünün bile kuramsal sorunlarla çok fazla canını sıkmadığını gösterecektir. Ve aslında Enternasyonal'in Cenevre şubelerinde çok farklı iki eğilim vardı. Bir yanda mücevher ve saat yapımı endüstrilerinin çok yetenekli ve yüksek maaşlı işçilerinin Cenevre lehçesinde adlandırıldığı biçimiyle, *fabrique* vardı. Ve diğer yanda en çok neredeyse yalnızca yurtdışı doğumlu, çoğunluğu Alman, dayanılabilir ölçüde iyi çalışma koşulları elde etmek için üst üste grevlere mecbur bırakılan inşaat işçilerinden oluşan *gros metiers* vardı. *Fabrique* oy hakkına sahipti; fakat *fabrique*'in sayısı kendi başlarına bir seçim başarısı umabilecekleri yeterlilikte değildi ve bu nedenle burjuva radikalleriyle seçim uzlaşmaları yapmaya oldukça yatkınlardı. *Gros metiers* işçileri böyle bir baştan çıkarmaya maruz kalmıyorlardı ve daha çok Bakunin tarafından propagandasının yapıldığı türden devrimci eylemi destekliyorlardı.

Bakunin, Jura saatçıları arasında çok daha uygun bir yeni üye alanı buldu. Bu işçiler lüks mallar ticaretiyle meşgul olan çok yetenekli adamlar değildi; fakat acımacak haldeki yaşam koşulları şimdiden Amerikan seri üretimi tarafından tehdit edilen hizmetçi işçilerdi. Dağlar boyunca küçük köylere dağılmışlardı ve politik amaçları olan bir kitle hareketine çok az uygunsaydılar. Ayrıca birkaç kötü tecrübe yüzünden politikadan çekmiyorlardı. Aralarında Enternasyonal davası için ajitasyon yapan ilk kişi, insani içgüdülere sahip dürüst bir adam olan; fakat politik açıdan umutsuz biçimde kafası karışık olan Coullery adlı bir doktordu. Bu işçileri yalnızca burjuva radikalleriyle değil, ayrıca işçilerin pazarlığın en kötüsüyle karşılaştığı Neuchatel'deki monarşist liberallerle bile seçim ittifakları yapmaya sürükledi. Coullery bütünüyle gözlerinden düştükten sonra, Jura işçileri bütünüyle düşüncelerini benimsemiş olan, *Le Progress* adlı bir gazete çıkaran ve herkesin özgür ve eşit olduğu bir ideal, anarşist toplum vaaz eden Lockle'in endüstriyel merkezinden genç bir öğretmen olan James Guillaume'yi yeni liderleri olarak gördüler. Bakunin, Jura'ya ilk gittiğinde toprağın tam onun tohumu için hazırlanmış olduğunu düşündü; fakat büyük olasılıkla zavallı şeytanlar onun üzerinde, onun onlar üzerinde olduğundan daha büyük bir etki yarattı; çünkü o zamandan itibaren tüm politik etkinlik biçimlerini hiç olmadığı kadar güçlü bir şekilde kınadı.

Buna rağmen şimdilik Enternasyonal'in Fransa-İtalya İsviçre şubelerine barış hakimdi ve 1869 Ocak'ında en çok Bakunin'in isteği üzerine bir birleşik federal konsey oluşturdular ve Bakunin, Becker, Eccarius, Valin ve Enternasyonal'in diğer önde gelen üyelerinin yazdığı oldukça sözü geçen *l'Egalite* adlı bir haftalık gazete çıkardılar. Federal konseyi miras hakkı konusunu Enternasyonal'in Basle'de gerçekleştirilecek olan bir sonraki kongresinde bir tartışma konusu olarak öne çıkarmaya ikna eden Bakunin'di. Bunu yaparak bütünüyle hakları dahilinde hareket etti; çünkü bu tür konuları tartışmak kongrenin başlıca görevlerinden biriydi ve genel konsey derhal kabul etti.

Marks ise bu hareketi Bakunin'den gelen bir meydan okuma olarak gördü ve bu nedenle memnuniyetle karşıladı.

5. Basle (Basel) Kongresi

Enternasyonal'in dördüncü kongresi 5 ve 6 Eylül tarihlerinde Basle'de gerçekleştirildi ve Enternasyonal varlığının beşinci yılını değerlendirdi.

En hareketli yıl olduğu ve Avrupa'nın egemen sınıflarının gittikçe daha fazla proletaryanın sefaleti ya da sermayenin despotizminin değıl, Enternasyonal'in gizli entrikalarının bir sonucu olarak açıklamaya başlatıkları "sermaye ve emek arasındaki gerilla savaşları" ile çalkalandığı görülmüştü.

Bunun sonucunda Enternasyonal'i silah zoruyla dağıtma arzusu hızla büyüdü. İngiltere'de bile grev yapan maden işçileriyle ordu arasında kanlı çarpışmalar yaşandı. Loire'nin maden bölgesinde içkili askerler Ricamarie'de bir toplu kıyım gerçekleştirdi ve aralarında iki kadın ve bir çocuğun olduğu yirmi kişi vuruldu. Serainge ve Boinage'de kâr avcılarının acımasız öfkesi tarafından vurulan kurbanlar adına Avrupa ve Birleşik Devletler işçilerine Marks tarafından kaleme alınan ve genel konsey tarafından çıkarılan söylevde adlandırıldığı gibi Belçika bir kez daha "kıta meşrutiyetinin model devleti, toprak sahipleri, kapitalist ve papazların etrafı dikkatle tel örgülerle çevrilmiş huzurlu cenneti olarak" kendisini gösterdi. Dünya yıllık devrimini Belçika hükümetinin yıllık işçi katliamından çok daha kesin olarak tamamlamıyor." dedi Marks.

Kanlı tohum Enternasyonal'in ekinine de erişti. 1868 sonbaharında İngiltere'deki ilk seçimler değiştirilmiş oy yasası temelinde gerçekleştirildi; fakat sonuçlar Marks'ın işçilere, Reform Birliğinin tek taraflı politikasına karşı yaptığı uyarıları haklı çıkardı. Bir tek işçi temsilcisi bile seçilmedi. "Büyük para çantaları" galip geldi ve Gladstone bir kere daha yönetime geçti; fakat İrlanda sorununa kapsamlı bir çözüm getirmek ya da sendikaların haklı şikâyetlerine çare bulmak gibi bir niyeti yoktu ve bunun sonucunda yeni sendikacılık yelkenlerini taze rüzgârla doldurdu.

Sendikaların 1869 yılında Birmingham'da gerçekleştirilen yıllık kongresinde Birleşik Devletler'deki tüm işçi sınıfı örgütlerine, yalnızca işçi sınıfının çıkarlarının her yerde aynı olması nedeniyle değil; ayrıca Enternasyonal'in ilkelerinin dünya hakları arasında sürekli bir barış sağlamak üzere tasarlanmış olmasından Enternasyonal'e katılma çağrısı yapıldı. 1869 yazında İngiltere ve Birleşik Devletler arasında bir savaş tehlikesi kendisini gösterdi ve Marks tarafından Birleşik Devletler'deki Ulusal Emek Birliği'ne şu sözlerle bir söylev kaleme alındı: "Kaçınılmaz sonucu Atlantik'in her iki tarafındaki ilerleme gösteren işçi sınıfı hareketlerini geriye çekmek olacak olan bir savaşı önlemek şimdi sizin sıranız." Çağrı Birleşik Devletler'de büyük bir yankı uyandırdı.

İşçi sınıfı davası Fransa'da da iyi bir gelişme kaydediyordu ve polis zulmü alışıldığı gibi Enternasyonal'in yeni destekçiler kazanmasıyla sonuçlandı. Genel konseyin çok sayıda grevde yaptığı faydalı müdahale, Enternasyonal ruhu içlerinde ne kadar açıkça yaşarsa yaşasın bastırılmayan işçi sendikalarının kurulmasına yol açtı. İşçiler kendi adaylarını ileri sürerek 1869 seçimlerine katılmak yerine, oldukça radikal bir seçim programıyla öne çıkan aşırı burjuva solu destekledi. Bu şekilde işçiler, çabalarının meyveleri şimdilik burjuva demokrasisinin kucağına düşse de Bonaparte'ın özellikle büyük şehirlerde aldığı mağlubiyete dolaylı katkıda bulundu. İkinci İmparatorluk kaygı verici bir biçimde çatlamaya başladı ve 1868 yılında İspanya'da yaşanan ve Kraliçe Isabella'yı ülkeden kovan devrim sonucunda dışarıdan ağır bir darbe aldı.

Almanya'daki gidişat biraz daha farklıydı; çünkü orada Bonapartçılık hâlâ gelişme gösteriyordu ve henüz düşüşe geçmemişti. Bu ulu-

sal sorun Alman işçi sınıfını ikiye böldü ve bu ayrılık gelişme göstermekte olan sendika hareketinin ilerlemesi için büyük bir engel oluşturdu. Schweitzer sendika ajitasyonundaki yanlış politikası yüzünden kendisinin de kontrol edemediği bir duruma düşmüştü. Sürekli kişisel dürtülüğüne yöneltilen temelsiz saldırılar destekçilerinden bazılarının bile ondan şüphe duymasına neden oldu ve bir silahlı darbe ile ciddi anlamda zarar görmüş kötü ününü daha da tehlikeye atacak kadar ihtiyatsızdı.

Bu nedenle *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'deki küçük bir azınlık örgüte sırtını döndü ve açılış kongresinin Eisenach'ta gerçekleştirilmiş olması nedeniyle üyelerinin Eisenachlılar olarak bilindiği yeni bir Sosyal Demokrat Parti kurmak üzere Nuremberg dernekleriyle birleşti. Başlangıçta her iki fraksiyon da birbiriyle şiddetli mücadelelere girdi; fakat Enternasyonal'e yönelik aşağı yukarı aynı tutumu benimsediler. İlkeler açısından fikir birliği içindeydiler; fakat Alman birleşme yasaları varlık gösterdiği sürece biçim konusunda anlaşmazlık yaşıyorlardı. Liebknecht böyle bir şey yapmaya hakkı olmamasına rağmen Enternasyonal'in genel konseyiyle Schweitzer'i birbirine düşürdüğünde Marks ve Engels oldukça sinirlendi. "Lassalle Kilisesi'nin dağılmasını" memnuniyetle karşılasalar da diğer grup için en azından kendisini Alman Halkları Partisi'nden ayırana kadar ya da diğerleriyle gevşek bir birlik anlaşması sürdürene kadar aynı tavrı gösteremezlerdi. Geri kalanına gelince, hâlâ bir tartışmacı olacak Schweitzer'ın tüm rakiplerinden daha üstün olduğunu düşünüyorlardı.

1866 yenilgilerinden itibaren gelişmeye başlayan Avusturya-Macaristan işçi hareketinin ilerleyişi daha uyumluydu. Lassalleci eğilimler tutunma noktası bulamadı ve işçi kitleleri, Genel Konseyin Basle kongresi raporunda belirttiği gibi Enternasyonal'in sancağı altında toplanmaya başladı.

Bu nedenlerden kongre oldukça iyi koşullarla karşılaştı. Yalnızca 78 delege katılmıştı; ama kongre daha önceki kongrelerden çok daha "uluslararasıydı." Dokuz ülke temsil ediliyordu. Genel konsey her zaman olduğu gibi Eccarius ve Yung ve onların dışında en önde gelen İngiliz sendika liderlerinden ikisi olan Applegarth ve Lyscraft tarafından temsil ediliyordu. Fransa 26 delege, Belçika 5, Almanya 12, Avusturya 2, İsviçre 23, İtalya 3, İspanya 4 ve Birleşik Devletler bir

delege gönderdi. Liebknecht, Eisenach fraksiyonunu ve Mosess Mess Berlin şubelerini temsil etti. Bakunin hem Fransa hem de İtalya'nın vekilliğini yapıyordu ve Guillaume, Locle'dan delege olarak görevlendirildi. Kongre başkanlığını yine Jung yapıyordu.

Kongre başlangıçta örgütsel konuları ele aldı. Genel konseyin önerisiyle tüm şubelere ve Enternasyonal'e bağlı yapılara başkanlık makamını kaldırmalarını önerdi, kendi safları içinde monarşik ve otoriter bir prensibi sürdürmenin bir işçi sınıfı örgütünün itibarına uygun olmadığı gerekçesiyle yedi yıl önce genel konseyin kendi hesabına verdiği bir karardı; çünkü başkanlık yalnızca bir onur makamı olmasına rağmen, demokratik ilkenin ihlal edilmesini temsil ediyordu. Diğer yandan genel konsey kendi yürütme yetkisinin Enternasyonal'in ruhuna aykırı hareket eden herhangi bir şubeyi, kararı bir sonraki kongreye bırakarak geçici bir süreliğine üyelikten çıkarabilecek kadar genişletilmesini önerdi. Öneri, federal konseylerin varlık gösterdiği yerlerde herhangi bir eyleme geçmeden önce genel konseye danışılması gerektiği değişikliğiyle kabul edildi. Bakunin ve Liebknecht'in ikisi de öneriyi güçlü bir biçimde destekledi. Liebknecht'in desteği gayet normaldi; ama uzun süredir sahip olduğu oportünist istekleri ne olursa olsun, böylece kendi anarşist ilkesini ihlal eden Bakunin'inki değil. Büyük olasılıkla şeytanı İblisle uzaklaştırmak istedi ve tamamen oportünist olduğunu düşündüğü her türlü parlamenter politik etkinliğe karşı genel konseyin desteğine güvendi. Belki de bu düşüncesini destekleyen şey Liebknecht'in. Schweitzer ve Babel'in Kuzey Almanya Reichstag çalışmasına katılmasına karşı ünlü saldırısıydı. Bununla birlikte, Marks Liebknecht'in konuşmasını onaylamadı ve kendi kendine gelin güvey olan Bakunin çok geçmeden ilkelcrin ihlal edilmesinin her zaman kendilerinden intikam aldığını öğrenecekti.

Kongrenin gündemindeki en önemli kuramsal sorunlar, ortak toprak mülkiyeti ve miras hakkı konusuydu. Aslında ortak toprak mülkiyeti konusu Brüksel kongresinde çözüme kavuşturulmuştu ve bu kez özet olarak halledildi. Kongre elli oyla toplumun ortak toprak mülkiyeti oluşturma hakkına sahip olduğu ve 53 oyla böyle bir eylemin tüm toplumun çıkarı için gerekli olduğu kararına vardı. Azınlık, genelde oy kullanmaktan kaçındı. İkinci karara sekiz delege ve ilk karara dört delege karşı oy kullandı. Kararı uygulamaya geçirmeye yönelik, pratik

önlemlerle ilgili olarak çok çeşitli görüşler ortaya çıktı ve sorunun ayrıntılarıyla tartışılması Paris'teki bir sonraki kongreye bırakıldı.

Genel konsey miras hakkı konusunda, en önemli konuları Marks'a özgü ustaca bir üslupla birkaç cümleyle özetleyen bir rapor oluşturdu. Tüm diğer burjuva yasaları gibi, neden değil sonuç, miras yasaları da üretim araçlarıyla oluşturulmuş özel mülkiyete dayanan bir toplumun ekonomik örgütlenmesinin yasal sonucuydu. Miras olarak köle alma hakkı, kölelik sisteminden kaynaklanmıyordu. Tam tersine, kölelik düzeni, köleleri miras olarak alma hakkından kaynaklanıyordu. Eğer üretim araçları ortak mülkiyete dönüştürülseydi, miras bırakma hakkının toplumsal önemi ortadan kalkardı: çünkü bir adam varislerince ancak hayatı boyunca sahip olduğu şeyleri bırakabilirdi. Bu nedenle işçi sınıfının en büyük amacı, birkaç insana çok sayıda insanın emeğinin ürününe el koyma ekonomik gücünü veren bu kurumları ortadan kaldırmaktı. Bu yüzden miras yasalarının ortadan kaldırılmasını bir toplumsal devrimin başlangıç noktası ilan etmek, mevcut meta değişimi sistemi egemenliğini sürdürdüğü sürece satıcılar ve alıcılar arasındaki sözleşme hukukunu ortadan kaldırmayı ilan etmek kadar saçma olurdu. Kuramsal olarak yanlış ve uygulamada gerici olduğu görülmüştü. Miras hakkı, bir yanda toplumun mevcut ekonomik temelinin henüz değiştirilmediği ve diğer yandan işçi sınıfının şimdiden toplumun eksiksiz bir biçimde dönüştürülmesi için hazırlık önlemlerini gerçekleştirebilecek yeterlilikte güce ulaştığı bir geçiş döneminde değiştirilebilirdi. Bu tür geçici önlemler olarak genel konsey veraset vergilerinin artırılması ve aile veraseti hakkından farklı olduğu için özel mülkiyet ilkelerini batıl ve gelişigüzel bir biçimde abartan vasiyet yoluyla miras haklarının kısıtlanmasını önerdi.

Fakat konunun tartışılması için görevlendirilen komisyon, "ayrıcalıklar," "politik ve ekonomik adalet" ve "toplumsal düzen" hakkında birkaç ideolojik söz dışında önerisini destekleyen hiçbir şey ortaya koymamasına rağmen, miras hakkının ortadan kaldırılmasının işçi sınıfının başta gelen taleplerinden biri olarak ilan edilmesi gerektiğini önerdi. Bunu takip eden nispeten kısa tartışmada Eccarius, Belçika delegesi de Paepe ve Fransa delegesi Varlin, genel konseyin raporu lehine konuşurken, Bakunin manevi babası olduğu komisyon raporunun lehine konuştu. Pratik olduğu iddia edilen; fakat gerçekte oldukça

aldatıcı nedenlerden teklifin kabul edilmesini önerdi. Öncelikle miras hakkını ortadan kaldırmadan ortak mülkiyeti oluşturmak oldukça imkânsız olurdu. Biri köylülerden topraklarını almaya çalışıldığında köylüler direnirlerdi; ama kendilerini doğrudan miras hakkının ortadan kaldırılmasının etkisi altında hissetmezlerdi ve böylece özel mülkiyet yavaş yavaş yok olurdu. Oylama yapıldığında komisyonun teklifinin lehine 32 oy, aleyhine 23 oy, 13 çekimser oy vardı ve 7 delege oylamaya katılmadı. Genel konseyin raporu lehine 19, aleyhine 37; 6 çekimser oy verildi ve 13 delege oylamaya katılmadı. Dolayısıyla, ne genel konseyin raporu ne de komisyonun teklifi açık bir çoğunluk elde etti: böylece tartışmadan herhangi bir sonuç ortaya çıkmadı.

Basle kongresi hem burjuva hem de proletarya dünyasında kendisinden önceki kongrelerden daha güçlü bir yankı yarattı. Burjuvazinin en kültürlü temsilcileri yarı korku ve yarı kötücül memnuniyetle sonunda Enternasyonal'in komünist karakterinin açığa çıktığını gözlemledi, proletarya dünyasında ise ortak toprak mülkiyeti lehine alınan karar sevinçle karşılandı. Almanya'da Alman dilleri şubesi tarım nüfusuna Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Polonyaca ve Rusça'ya çevirilen ve her tarafa dağıtılan bir manifesto yayınladı. İlk olarak Barcelona ve Napoli'deki tarım işçileri ayaklandı. Londra'da "Halk için toprak!" sloganıyla büyük bir mitingle Toprak ve Emek Birliği kuruldu. Enternasyonal genel konseyinin on üyesi de bu komitenin üyeleriydi.

Almanya'da Alman Halkları Partisi'nin değerli centilmenleri Basle kongresinin kararlarına çok öfkeleni ve ilk başta Liebknecht'in onların öfkesinden gözü korkar gibi oldu; hatta Eisnach fraksiyonunun kongre kararlarına bağlı olmadığını belirten bir bildiri yayınladı. Ama neyse ki Alman Halkları Partisinin öfkeli ve son derece saygıdeğer liderleri bununla yetinmedi ve kongrenin kararlarının açık olarak reddedilmesini talep etti, bunun üzerine Liebknecht, Marks ve Engels'in uzun zaman önce ondan ısrarla atmasını istediği adımı atarak onlarla ilişkisini kopardı. Buna rağmen ilk tereddütü Schweitzer'in çıkarma olmuştu; çünkü bunu "bir küstahlık hareketi" olarak gören Marks'ın varsaydığı gibi, Schweitzer yıllardır *Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*'de ortak toprak mülkiyetini "vaaz etmişti" ve rakiplerinin alay konusu olmamak için henüz kanunlaştırmamıştı. Engels, Schweitzer'in

rakiplerinin ne zaman bir teori tartışması çıksa kendilerini hemen kaybettiklerini çok iyi bilerek "oldukça zeki" bir biçimde doğru bir kuramsal tutum sürdürdüğünü yeterince fark ederek "bu alçak herife" karşı kızgınlığını kontrol etti.

Bu nedenle Lassallecılar, tüm Alman işçi sınıfı partileri arasında yalnızca en sağla örgütlenmiş değil; aynı zamanda kuramsal olarak en fazla gelişmiş parti olarak kaldı.

6. Cenevre'de Karışıklık

Basle kongresindeki miras hakkı üzerine yaşanan tartışma, Bakunin ve Marks arasında bir tür düşünsel düello olmanın yanında, kesin bir sonuç da ortaya çıkaramamıştı; fakat Marks için olumlu olmaktan çok olumsuzdu. Yine de Marks'ın ağır bir darbe aldığı ve Bakunin'e karşı güçlü bir cevap vermeye hazırlandığı düşüncesi, gerçeklere dayanmıyordu.

Marks, Basle kongresinin sonuçlarından oldukça memnundu. O sıralarda sağlığı nedeniyle kızı Jenny ile birlikte Almanya'da seyahatleydi ve 25 Eylül'de, Hanover'dan kızı Laura'ya şunları yazdı: "Basle kongresinin artık sona ermesinden ve sonuçlarının oldukça iyi olmasından memnunum. Partinin tüm yaralarını böylesine açık bir biçimde sergilemesi beni endişelendiriyor. Oyuncuların hiçbirisi kendi ilkelerine bağlı değildi; fakat üst sınıfın budalalığı, işçi sınıfının hatalarını onarır. İçinden geçtiğimiz en küçük Alman kasabalarındaki en karanlık en anlaşılması güç gazeteler bile bu korkunç kongrenin eylemleriyle doluydu. Bakunin, Basle kongresinin sonuçlarından Marks kadar hayal kırıklığına uğramadı. Bakunin'in, miras hakkıyla ilgili önerisiyle, Marks'ı yenmeyi ve kuramsal zaferinin bir meyvesi olarak, genel konseyin Londra'dan Cenevre'ye taşınmasını sağlamayı umduğu ve bunda başarılı olmadığı anda *l'Egalite*'deki artan şiddetle genel konseye saldırdığı söylenmektedir. Bu ifadeler o kadar sık dile getirilmektedir ki bu bir tür efsane haline gelmiştir, fakat yine de içlerinde tek kelime gerçeklik yoktur. Basle kongresinden sonra Bakunin *l'Elagite*'te tek bir satır yazmadı; Basle kongresinden önce onun genel yayın yönetmeniydi; fakat onun, genel konsey ya da Marks'a karşı bir düşmanlığının izini bulmak için öncelikle *l'Egalite*'de yayımla-

miş olduğu uzun yazı dizisine bakılmalıdır. Özellikle "Enternasyonalin İlkeleri" üzerine yazılmış dört makaleyi, tamamen Enternasyonal'in üzerinde Enternasyonal'i kurulduğu ruhla yazdı. Bu makalelerde, Marks'ın "parlamentar kretinizm" olarak adlandırdığı şeyin, işçilerin parlamento temsilcileri üzerindeki yıkıcı etkileriyle ilgili şüphelerini açıkladığı bir gerçektir; fakat her şeyden önce, böyle şüpheler, daha sonraları Liebknecht'in, işçi sınıfının kapitalist parlamentar rejime katılımına yönelik şiddetli saldırısıyla karşılaştırıldığında, ikincisi, onun sözlerinin oldukça zararlı olduğu oluşundan bu yana tekrar tekrar kanıtlanmıştır.

Dahası, Bakunin'in miras sorunu hakkındaki fikirleri tuhaf olabilir; fakat yine de kongrede bunları tartışmaya sunmak onun hakkıydı ve aslında Enternasyonal kongreleri, hiçbir art niyete itibar etmeyerek öne süren kişiler olmadan çok daha tuhaf fikirleri tartışmıştır. Onun, genel kurulun Londra'dan Cenevre'ye taşınmasını sağlamak için tasarladığı suçlama, Bakunin tarafından kısa ve çağrıcı bir şekilde hemen yanıtladı. Halka açık bir şekilde, "Böyle bir öneri öne sürül-müş olsaydı, buna, tüm gücüyle karşı çıkan ilk kişi ben olurum; çünkü bu bana Enternasyonal'in geleceği için ölümcül bir gelişme olarak görünürdü. Cenevre şubelerinin çok kısa bir zaman diliminde çok büyük bir gelişme gösterdiği bir gerçektir; ancak genel konsey için iyi bir yer olduğundan, Cenevre'nin atmosferi hâlâ çok belirli bir ölçüde yereldir. Bunun dışında, Avrupa'nın mevcut siyasi düzeni var olduğu müddetçe Londra, genel konseyin toplanması için tek uygun yer olarak kalacaktır ve onu başka bir yere taşımayı öneren, bir aptal ya da Enternasyonal'in bir düşmanı olmalıdır."

En başından beri Bakunin'in yalancı olduğunu ve kendisine karşı yapılan iddianameye verdiği cevabın sonradan gelen bir özür olduğunu düşünen insanlar vardır; fakat bu iddia Basle kongresinden sonra Cenevre'den Locarno'ya girmeyi, kongreden önce planlamış olması gerçeği karşısında çöker. Onun bu kararı, üzerinde hiç kontrolünün olmadığı nedenlerden kaynaklanıyordu. Acilen paraya ihtiyacı vardı ve eşi bir bebek bekliyordu. Locarno'ya yerleşmeyi ve Marks'ın *Kapital*'inin ilk cildini Rusça'ya çevirmeyi umuyordu. Liubacinski isimli genç bir hayran, Rus bir yayıncıyı çeviri için 1,200 ruble ödemeye ikna etmişti ve Bakunin bu toplamın 300 rublesini avans olarak aldı.

Bakunin'in Basle kongresinden önce ya da sonra Locarno'ya ayak bastığını iddia eden tüm iddiaların doğru olmadığına görülmesine rağmen, yine de kongre ağzında acı bir tat bıraktı; çünkü Borkheim'in kışkırtmasının etkisi altında Liebknecht üçüncü taraflar huzurunda, elinde Bakunin'in Rus hükümetinin bir ajanı olduğunu gösteren kanıtlar olduğunu iddia etti. Bakunin, Liebknecht'in parti disiplin mahkemesinin önünde onun suçlamalarını desteklemesi gerektiğini; mahkemenin onu sert bir şekilde uyarması sonucuyla onun bunu yapmaya yetersiz olduğunu bildirdi. Köln komünist mahkemesinden ve sürgündeki deneyimlerinden sonra Liebknecht, casusların her yerde olduklarından şüphelenmeye oldukça meyilli hale geldi; fakat mahkeme kararını kabullendi ve bir uzlaşma işareti olarak Bakunin'e elini uzattı ve Bakunin bunu kabul etti.

Birkaç hafta sonra, 2 Ekim'de, Moses Hess, Paris *Reveil*'deki eski iftiraları yeniden gündeme getirdiğinde, Bakunin çok daha fazla gücendi. Basle kongresinde bir Alman delegesi olarak bulunan Hess, kongrenin gizli tarihini anlatıyordu ve bu bağlamda, Enternasyonal'in ana temelini zayıflatmak ve genel konseyin Londra'dan Cenevre'ye taşınmasını sağlamak amacıyla Bakunin'in entrikalarını değerlendirdi. Bakunin'in planlarının kongrede hiçbir şey ifade etmediğini bildirdi ve Bakunin'in devrimci dürüstlüğüne yalancı çıkarmak istemediği ve Ruslar'ın Basle kongresinde Alman delegeler tarafından Alman hükümetinin bir ajanı olmakla suçlanmış Schweitzer ile yakından ilgisi olduğu şeklindeki temelsiz imalarla sonlandırdı. Bu açıklamanın kötü-cül niyeti, Schweitzer ve Bakunin'in ajitasyonları arasında herhangi bir "yakın ilişki" kurmanın oldukça imkânsız olduğu ve kişisel olarak bu iki adamın birbirleriyle kesinlikle hiçbir ilişkilerinin olmadığı gerçeğiyle daha da netleştirildi.

Şüphesiz, doğrusu yeterince bayağı olan bu makaleyi önemsemek Bakunin için daha akıllıca olacaktı; fakat onun siyasi dürüstlüğüne yapılan aralıksız saldırılarla, özellikle bu saldırılar el altından ve kasıtlı yapıldıklarında, öfkelenmesi için kışkırtıldığını anlamak kolaydır. Bu nedenle bir yanıt yazdı; bu yanıt o kadar uzundu ki *Reveil* bunu yayınlamanın pek mümkün olmadığını fark etti. Kendine has şiddetiyle "Alman Yahudilerine" saldırdı; fakat açıkça Lassalle ve Marks gibi "devleri" a la Borkheim ve Hess gibi pigme ırkından ayrı

tuttu. Daha sonra bu uzun yanıt devrimci inançlarını anlatan bir kitabın önsözü olarak kullanmaya karar verdi ve bunu, bir yayıncı bulması gerektiği ricasıyla, *Reveil* için kısa bir yanıt ekleyerek Paris'teki Herzen'e gönderdi. Yine de Herzen bunun bile yayınlanmamasından korktu ve Bakunin için Hess'e kendisi bir savunma yazdı ve bu savunma, Bakunin'i tamamen yatıştıran bir editör yorumuyla birlikte *Reveil*'de yayınlandı.

Herzen bu daha uzun cevaptan hiç de memnun olmadı. "Alman Yahudilere" yapılan saldırıları onaylamıyordu ve Bakunin'in, Marks'a kafa tutmak yerine Borkheim ve Hess gibi az tanınan insanlara saldırmasına şaşırılmıştı. 28 Ekim'de, kendisine yapılan saldırılardan Marks'ın sorumlu olduğunu düşünmesine rağmen Marks'a saldırmaktan iki nedenden dolayı kaçındığını ve hatta onu bir "dev" olarak adlandırdığını bildiren bir cevap verdi. İlk neden bir tür adaletti. "Bize oynadığı tüm çirkin oyunlar bir yana biz, en azından ben, sosyalizmin doğuşunda, onun yirmi beş yıldır süregelen anlayış, enerji ve tarafsızlıkla yaptığı ve hiç şüphesiz bizi üstünleştiren büyük hizmetlerini göz ardı edemeyiz. O, Enternasyonal'in kurucularından biri, aslında başlıca kurucusuydu ve benim gözümde bu çok büyük ve bize karşı ne yapmış olursa olsun daima itibar edeceğimiz bir hizmettir."

Ve daha sonra "ona katlanamayan: kendinden ve belki de kendisinden en yakın olanlardan başka hiç kimseyi sevmeyen" Marks'a karşı politik ve ustaca planlanmış düşüncelerle hareket etti. "Marks'ın Enternasyonal üzerindeki etkisi şüphesiz çok yararlıdır. O, bugüne kadar partisi üzerinde bilgece bir etki uyguladı ve sosyalizmin en güçlü desteği, kapitalist düşüncelerin ve niyetlerin saldırılarına karşı en sağlam siperidir. Sadece kendi intikamını almak için onun yararlı etkisini yıkmaya, hatta zayıflatmaya çalışmışsam kendimi asla affetmemem gerekir. Yine de ona karşı derhal müdahaleye başlayacağım bir durum ortaya çıkabilir; elbette ona kişisel olarak saldırma amaçlı değil; fakat o ve onun yönettiği İngiliz ve Almanların oldukça hevesli bir şekilde desteklediği devlet komünizmi adına bir prensip meselesi olarak. Bu bir ölüm kalım meselesi olabilir; fakat her şeyin bir zamanı vardır ve mücadele anı henüz gelmedi."

Ve son olarak Bakunin'in Marks'a saldırmasını önleyen taktiksel bir nedenden söz eder. Açık bir şekilde Marks'a saldırırsa, Enter-

nasyonal'in dörtte üçü ona karşı olurdu; fakat diğer taraftan Marks'ın etrafına toplanmış olan ayaktakımına saldırırsa Enternasyonal'in çoğunluğu onun tarafında olacaktır ve Marks bunun içerisinde belli miktarda kasıtlı bir zevk olduğunu fark ederdi. *Schadenfreude*, Bakunin'in Herzen'e Fransızca yazılmış mektubunda kullandığı Almanca bir kelimedir.

Bu mektubu yazdıktan hemen sonra Bakunin Locarno'ya hareket etti. Kendi kişisel işleriyle o kadar meşguldu ki Basle kongresinden sonra Cenevre'de geçirdiği son birkaç hafta boyunca işçi sınıfı hareketlerinde neredeyse hiç yer almadı ve *l'Egalite*'de bir satır bile yazmadı. Onun yazı kurulundaki varisi, bir yıl önce Cenevre'ye taşınmış Belçikalı öğretmen Robin ve onunla birlikte Bakunin'den önce gazeteyi yöneten emayeci Perron'du. Her ikisi de Bakunin'in destekçisiydi; fakat onun talimatlarını uygulamadılar. Bakunin'in amacı, içlerindeki devrimci proleter ruhun *fabrique* işçilerinden çok daha yoğun olduğu büyük *gros metiers* işçilerini aydınlatmak ve onları hağımsızlık hareketine başlamak için cesaretlendirmekti. Bunu yaparken kendisini onların kendi komitelerini karşı muhalif buldu —ve günümüzde "bölgesel politika" olarak adlandırdığımız böyle bir siyasetin nesnel tehlikeleri hakkında söylemek zorunda olduğu şeyle bugün bile okunmaya değer— grevlerinde *gros metiers* işçilerini desteklemiş olan *fabrique*lerden bahsetmek için değil ve *gros metiers* çalışanlarının *fabrique* meslektaşlarının her adımını içtenlikle takip etmeleri gerektiği şeklinde yanlış bir sonuç olarak bu kaçınılmaz hizmetten hoşnut oldu. Bakunin, özellikle *fabrique*lerin çaresiz, kapitalizmle birleşme eğilimi karşısında, bu eğilimlerle savaştı. Yine de Robin ve Person, *gros metiers* ile *fabrique* arasındaki farkları, Bakunin tarafından yaratılmış olmayan; fakat toplumsal karşıtlıkta temelleri olan farkları örthas edebileceklerini ve kabaca düzeltebileceklerini düşündüler. Sonuç olarak, ne *gros metiers* ne de *fabrique* memnun eden gelgitli bir sisteme doğru kaydılar ve her türlü entrikaya kapı açıldılar.

Bu tür entrikaların ustası, o sıralarda Cenevre'de yaşayan Nikolas Utin adlı bir kaçaktı. Altmışlı yılların başında Rus öğrenci olaylarında yer almıştı ve ülkedeki olaylar kızıştığında, üvey babasının ticaret işlerinden elde ettiği büyük bir gelirle —on iki bin ile on beş bin frank arasında olduğundan bahsediliyor— rahat bir şekilde yaşayabileceği

başka bir ülkeye gitti. Bu gerçek ona, değersiz ve boş boğaz arkadaşlarının entelektüel kapasitelerinin onun için asla elde edemeyeceği bir mevki kazandırdı. Onun başarıları yalnızca, Engels'in bir keresinde "yapacağı ciddi işleri olan bir adam, bütün gününü gevezelik yaparak geçirenlerle asla rekabet edemez" dediği gibi dedikodu alanındaydı. Utin başından beri, onun tarafından yalnızca iyiden iyiye küçümsenmek için Bakunin'in dalkavukluğunu yapmıştı. Bakunin Cenevre'den ayrıldığında Utin, el altından yapılan iftiralarla kendi izini sürerek, yaralı gururu için kendi intikamını alma fırsatını ele geçirdi. Bu eğitici sona doğru çabaları sonuçsuz kalmadı ve hemen sonra tevazu ile Tsar'ın ayaklarına kapandı ve merhamet diledi. Tsar kararlı olmadığını anladı ve 1877 Rus-Türk savaşı sırasında, Utin Tsar'cı ordunun, hiç şüphesiz içinde babadan kalma manevi vazifeler aracılığıyla yapmış olduğundan çok daha başarılı bir şekilde Mammon'a tapma gücünün bulunduğu bir müteahhiti oldu.

Robin ve Perron gibi insanlar Utin için kolay lokmaydı; çünkü kişisel dürüstlükleri eleştirilemez olsa da inanılmaz derecede acemiydiler ve olayları daha da kötüleştirmek adına Fransa ve İsviçre işçileri için kuşkusuz hiçbir acil merak uyandırmayan meselelerde genel konseyle tartışmaya başladılar. *P'Egalite*, genel konseyin İrlanda sorunuyla gereğinden fazla ilgilenmesi, İngiliz bölgeleri için federal konsey kurmakta başarısız olması, Liebknecht ve Schweitzer arasındaki kargaşaya hakemlik edememesi gibi konulardan şiddetli bir biçimde şikâyet etti. Bakunin'in bütün bunlarla ilgili yapabileceği hiçbir şey yoktu ve genel konseye yapılan saldırıları onayladığı ve hatta bunları kışkırttığı şeklindeki yanlış izlenim yalnızca, Robin ve Perron'ın onun destekçileri olduğu ve Guillaume'nin gazetesinin aynı tavrı takındığı gerçeğiyle sonuçlandı.

Genel konsey Robin'in saldırılarını 1 Ocak 1870 tarihli özel bir genelgeyle yanıtladı ve Cenevre dışında, yalnızca Fransızca konuşulan federal konseyleri hedef aldı. Bu genelge sert bir tonda olmasına rağmen objektif tartışmaların sınırları içerisinde iyi bir şekilde yer aldı. Genel konseyin İngiltere'de bir federal konsey oluşturmak için gösterdiği nedenler daha da ilginçtir. Devrimci girişimin büyük olasılıkla Fransa'dan gelecek olmasına rağmen, yalnızca İngiltere herhangi bir ciddi ekonomik devrim için kaldıraç görevi görebilirdi. O, artık içinde

hiçbir köylü bulunmayan ve toprak egemenliğinin birkaç mülk sahibinin elinde toplandığı tek ülkeydi. Kapitalist üretim tarzının, üretimin neredeyse tümü içinde kendi kendisini oluşturduğu ve nüfusun büyük bir çoğunluğunun gündelikçilerden oluştuğu tek ülkeydi. Sınıf:mücadelesinin ve işçi örgütlerinin belli bir evrensellik ve olgunluk derecesine ulaşmış olduğu tek ülkeydi ve son olarak İngiltere'nin dünya pazarındaki egemen konumu sayesinde onun ekonomik şartlarındaki herhangi bir devrim, tüm dünyada hemen tepki görecekti.

Yine de toplumsal bir devrim için gerekli tüm maddi şartların İngiltere'de var olmasına rağmen, İngiliz işçiler ne genelleşme için bir güce ne de devrimci bir gayrete sahipti. Genel konseyin görevi İngiliz işçilere bu ruhu ve gayreti vermektir ve görevini başarılı bir şekilde yerine getirdiği. Londra'daki büyük kapitalist gazetelerin, genel konseyin işçilerin İngiliz ruhunu zehirlediği ve onları devrimci sosyalizme doğru yönlendirdiği şeklindeki şikâyetlerinden anlaşılabilirdi. Enternasyonal'in genel konseyi ile işçi sendikalarının genel konseyi arasında bir İngiliz federal konseyi gelecekti. Bu hiçbir itibar getirmeyecekti ve Enternasyonal'in genel konseyi proleter devrimin büyük itici gücü üzerindeki etkisini kaybedecekti. Bu nedenle o, bu itici gücü İngilizlerin eline bırakma ve ciddi ve gözle görülmeyen iş alanlarında kendi kendisini abartılı sözlerle memnun etme çılgınlığını reddetti.

Bu genelge hedefine ulaşmadan önce, Cenevre'de sorunlar kritik bir noktaya ulaştı. *l'Egalite*'nin yazı kurulunun yedi üyesi Bakunin'in destekçisiydi ve yalnızca ikisi ona karşıydı. İkincil ve siyasi olarak önemsiz bir olaydan ortaya çıkarak, çoğunluk güven meselesini büyüttü ve daha sonra kararsız siyasetleriyle, Robin ve Perron'un her iki işi de yapmakta başarısız olduğu anlaşıldı. Azınlık federal konsey tarafından desteklendi ve Bakunin, Cenevre'de yaşarken onun çok yakın arkadaşı olan; fakat Robin ve Perron'un politikasına karşı çıkmak için bir çok neden bulan Becker'in de dahil olduğu çoğunluğun yedi üyesi istifa etmek zorunda kaldı. Daha sonra *l'Egalite*'nin kontrolü Utin'in eline geçti.

7. Gizli İletişim

Bu arada Borkheim, Bakunin'e karşı tahrikine devam ediyordu. 18 Şubat'ta Marks'a, Johann Jacoby'nin gazetesi *Die Zukunft*'un Marks'ın Engels'e mektubunda "Rüya meseleleri üzerine muazzam bir mektup, birbirinin üzerine devrilen anlaşılmaz ve tarifedilemez anlık detaylar" şeklindeki tanımlamasını yayınlamayı reddettiğini şikâyet etti. Aynı zamanda Borkheim, Bakunin'in gençliğinde kendisinin takipçisi olan; fakat sonradan gericiliğin tarafına geçen Katkov'un otoritesi hakkında "belirli finansal işlemlerle ilişki içinde" olduğu şüphesini ortaya attı. Marks bu iddiayı pek dikkate almadı ve Engels soğukkanlılıkla belirtti: "Borç para almak, bir Rus'un başka bir Rus'u bu yüzden suçlayabilmesi için tipik bir Rus varoluş aracıdır."

Borkheim'in Bakunin'e karşı devam eden tahrikleri konusunda Engels'i bilgilendirdikten sonra Marks, genel konseyin Richard'ın –daha sonra gerçekten kötü bir kişiye dönüşen– Lyon'daki Enternasyonal'den atılıp atılmamasına karar vermek için toplandığını açıkladı ve görebildiği kadarıyla bir insanın Bakunin'in Slav desteğinden ve buna eşlik eden kibirden daha fazlasıyla suçlanamayacağını ekledi: "Görünen o ki son genelgemiz sansasyon yarattı ve Fransa ve İsviçre'de Bakunincilere karşı düzenli bir av başlatıldı. Fakat tüm bunlarda bir ölçülülük olmalı ve haksızlık yapılmadığından emin olacağım."

Marks'ın birkaç hafta sonra 28 Mart'ta Kugelman aracılığıyla Eisenachlılar'ın Brunswick komitesine yönelttiği gizli iletişim, Engels'e yazdığı mektubunda vardığı iyi niyetlerle güçlü bir karşıtlık oluştuyordu. Bu gizli iletişimin dayanağı, genel konseyin sadece Cenevre'de ve Fransız dilleri federal konseyi için tasarlanan genelgesiydi. Bu amacına hizmet etti ve aslında Marks'ın onaylamadığını ifade ettiği Bakunincilere karşı "düzenli bir av" başlatılmasını sağladı. Marks'ın bu genelgenin içeriğini hemen her yerde karşılaştığı olumsuz sonuçlara karşı ve özellikle Almanya'da Bakunin'in hiçbir destekçisi olmadığı halde neden Almanya'ya iletişimini anlamak güçtür.

Genelgeyi, özellikle Bakunin'e karşı "düzenli av" başlatmak üzere hesaplanmış bir giriş ve kapanışla donattığını anlamak çok daha güçtür. Giriş kısmı, ilk başta kendisini, yalnızca buranın yönetim komitesinde "şüpheli Rus" olarak yakından takip edilmek üzere, Barış ve Öz-

gürlük Birliği'ne sokmaya çalışan Bakunin'e kınamalarla başladı. Program niteliğinde saçmalıklarını birliğe kabul ettirmeyi başaramadıktan sonra, onu kendi aracına dönüştürmek amacıyla ilgisini Enternasyonal'e yöneltti. Bu amaçla Sosyalist Demokrasi İttifakı'nı kurdu. Genel konsey, ittifakı tanımayı reddettikten sonra, ittifak hükmen dağıldı; fakat Bakunin daha sonra, amacına başka araçlarla ulaşmaya çalışan Bakunin'in liderliğinde varlığını sürdürdü. Basle kongresinde, genel konseyi kuramsal alanda yenilgiye uğratma ve Londra'dan Cenevre'ye taşınmasına neden olma ümidiyle miras hakkı sorununu ortaya attı. Basle Kongresi'nin çoğunluğunu elde edebilmek için "düpedüz bir komplot" organize etti. Fakat başarısız oldu ve genel konsey Londra'da kaldı. "Bakunin'in planının başarısız olması nedeniyle duyduğu kızgınlık—belki de başarılı olmak için tüm spekülasyonları kullandı." Kendisini *l'Egalite*'in genel konseye yönelik, 1 Ocak genelgesinde yanıtlanmış olan, saldırılarında ifade etti.

Marks daha sonra genelgenin tam metnini gizli iletişimine ekledi ve devam etti: Genelgenin ortaya çıkışından bile önce kriz Cenevre'de doruk noktasına ulaştı. Fransa-İtalya İsviçre Federal Konseyi, genel konseyde *l'Egalite* tarafından yapılan saldırıları kabul etmedi ve gelecekte gazetenin yakından denetlenmesinc karar verdi. O zaman Bakunin, Ticino kantonundan çekilmişti." Bundan kısa süre sonra Herzen öldü. Eski arkadaşı ve patronunu kendisini işçi sınıfının lideri olarak öne çıkarmayı istediği andan itibaren reddeden Bakunin, derhal Herzen'i göklere çıkarmak için tantanaya başladı. Neden? Kendi zenginliğine rağmen Herzen Rusya'daki sahte sosyalist Pan-Slavist partiden propaganda için yıllık 25,000 Frank alıyordu. Hesapsızca övgüleri sayesinde Bakunin'in bu parayı kendisi almayı başardı ve mirastan nefret etmesine rağmen 'Herzen'in mirasını' memnuniyetle kabul etti. Bu arada genç Rus kaçaklardan, çabalarında dürüst olan ve Pan-Slavizme karşı savaşı programlarının esas dayanak noktası yapmış olan öğrenciler Cenevre'ye yerleşti. Marks'ın genel konseydeki geçici temsilcileri olmasını önererek Enternasyonal'in bir şubesi olarak kabul edilmeyi istediler ve her iki istekleri de kabul edildi. Ayrıca Bakunin'in maskesini düşürceklerini de açıkça beyan ettiler. Bu şekilde gizli iletişim sonuçlandı, oldukça tehlikeli bu entrikacının oyunu sona erecekti, en azından Enternasyonal açısından.

İletişimin içerdiği çok sayıda hatayı tek tek sıralamanın fazla gereği yoktur. Genel olarak konuşmak gerekirse, Bakunin'e yönelik suçlamaları ne kadar suçlayıcı gözüktürse gerçekte o kadar asılsızdı. Bu özellikle miras avı suçlaması konusunda doğrudur. Rusya'daki hiçbir sahte sosyalist Pan-Slavist parti Herzen'e yıllık propaganda için 25,000 frank ödememiştir. Bu uydurma öykünün asılsız temeli, devrim yıllarında Batmictcv adlı genç bir Rus'un bir devrim fonu başlatmak için 25,000 frank vermesi ve Herzen'in bu fonu yönetmesiydi. Bakunin'in bu para kaynağını cebine attığına inanmak için hiçbir neden yoktu ve gençlik arkadaşı ve politik rakibi olan Roshefort'un *Marseillaise*'si için yazdığı içten ölüm yazısı, böyle bir ifadenin destekçisi sayılamazdı. En fazla bu ölüm yazısı, Bakunin'in, sayısı kaç olursa olsun diğer tüm hataları ve zayıflıkları gibi aşırı duygusallıkla suçlanması için bir fırsat olabilirdi ve bunun nedeni de "son derece tehlikeli bir entrikacı" uydurmasına girenlerin tersine, çok konuşkan karakteriydi.

Gizli iletişimin sonuç paragrafları Marks'ın Bakunin'le ilgili bu hatalara neden düştüğünü gösteriyordu. Bilgisini Cenevre'deki Rus kaçaklar komitesinden, yani Utin'den ya da onun vasıtasıyla Becker'den almıştı. En azından Marks'ın Engels'e yazdığı bir mektup iddiaların en ciddiisi olan miras avının Vecker'den alındığını gösteriyordu. Fakat bu Becker'in Jung'a *fabrique* ve *gros metiers* arasındaki anlaşmazlık, Robin gibi cesaretsiz hokkabazlar ve Bakunin gibi dik kafalı aptallar hakkında Cenevre'de meydana gelen kargaşayı şikâyet ettiği; fakat Bakunin'i överek ve onun aslında olduğundan daha iyi ve yararlı olduğunu belirterek mektubuyla uyusmuyordu. Becker'in ve Cenevre'deki Rus mülteciler komitesinin Marks'a yazdığı mektuplar günümüze kadar ulaşmamıştır ve Marks Enternasyonal'in bu yeni şubesine hem özel hem de resmi yanıtlarında Marks açıkça Bakunin'e aslında hiçbir şey söylememenin daha iyi olduğunu düşünüyordu. Rus şubesine Polonya için, yani kendi yakınlığından bağımsız Avrupa için çalışmalarını tavsiye etti ve bir insanın asla ne tür tuhaf durumlara düşeceğini bilemeyeceğini söyleyerek, genç Rusya'nın temsilcisi olmanın komikliğini görebildi.

Soruna belli bir miktarda mizahla yaklaşmasına rağmen, Enternasyonalin Rus devrimciler arasında yer bulmaya başladığını gözlemlemek onun için büyük bir memnuniyet kaynağıydı ve aksi taktirde eski

arkadaşı Borkheim'in dediklerine inanmayı reddettiğinde, hiç tanımadığı Utin tarafından Bakunin'e yapılan suçlamalara niçin inanmaya hazırlandığını anlamak imkânsız olacaktı. Garip bir rastlantı sonucu, Bakunin yaklaşmakta olan Rus devrim yazının ilk kırlangıcı olarak gördüğü bir Rus mülteciye ilişkin olarak yargı hatasının kurbanı oldu ve kendisini şöhretine tüm yaşamı boyunca yaşadığı olaylardan daha fazla zarar veren bir maceranın içinde buldu.

Gizli iletişimin yazılmasından birkaç gün sonra, 4 Nisan'da, Fransa-İtalya İsviçre Federasyonunun ikinci yıllık kongresi La Chaux de Fonds'ta gerçekleştirildi ve açık bir ayrılık yaşandı. Genel konsey tarafından daha önce Enternasyonal'e kabul edilmiş ittifakın Cenevre şubesi, federasyona da kabul edilmeyi ve kongrede iki delegesine temsil hakkı verilmesini talep etti. Utin buna karşı çıktı ve Cenevre şubelerini onun entrikasının aracı olmakla suçlayarak Bakunin'e şiddetli saldırılarda bulundu; fakat daha sonraki yıllarda Marks hakkında Utin'in Bakunin'le ilgili düşündüğü kadar kötü düşünen dar kafalı bir fanatik, fakat eğitimi ve yeteneğinin kendisini acması rakibinden bütünüyle ayrı bir sınıfa koyan bir adam olan Guillaume ona sert bir şekilde itiraz etti. 21'e karşı 18 kişilik bir çoğunlukla Guillaume galip geldi. Fakat azınlık, çoğunluğun bu kararını tanımayı reddetti ve kongreyi ikiye böldü. Bunun ardından iki kongre aynı anda buluştu. Çoğunluk kongresi federal konseyin merkezini Cenevre'den La Chaux-de-Fonds'a taşımaya ve Guillaume'nin Neuchatel'de çıkadığı *Solidarite*'yi federal konseyin yayın organı yapmaya karar verdi.

Azınlık, yalnızca Cenevre'nin tamamı ya da neredeyse tamamının ittifakın Fransa, İtalya, İsviçre eylemine katılmasına karşı çıkan otuz şubesi varken, La Chaux-de-Fonds'ta yalnızca 15 şubenin temsil edilmesi nedeniyle çoğunluğun tamamen kaza eseri olduğunu belirterek tutumunu haklı gösterdi. Diğer yandan çoğunluk, genel konsey tarafından kabul edilmiş olan bir şubenin federal konsey tarafından reddedilemeyeceğinde ısrar etti. Becker *Der Verbote*'de tüm olayın oldukça tatsız bir kuru gürültü olduğunu ve sadece her iki tarafın kardeşlik duygusu eksikliğinden kaynaklandığını söyledi. İttifakın şubesinin başlıca ilgilendiği şey kuramsal ilkeler propagandasıydı ve bu nedenle ulusal örgüte kabul edilmeye fazla önem vermiyordu, Cenevre'de gittikçe daha fazla, orada uzun zamandır popüler olmayan

Bakunin'in entrika aracı olarak görülüyordu. Buna karşılık, eğer ittifak kabul edilmeyi gerçekten istiyorsa, reddetmek ya da kabul edilmesini bir ayrılık nedeni haline getirmek dar kafalılık ve çocukçaydı.

Fakat durum Becker'in açıkladığı kadar basit değildi. İki ayrı kongrenin aldığı kararlar bir çok açıdan benzerdi; fakat en önemli konuda farklı düşünüyorlardı—Cenevre'deki tüm karışıklığın ortaya çıkmasına neden olan anlaşmazlık. Çoğunluk kongresi bütünüyle *gros metiers*'in bakış açısını benimsedi. Politik olarak örgütlenmiş her devletin burjuva yasasına dayanan kapitalist sömürünün bir aracı olduğunu ve bu nedenle proletaryanın burjuva politikalarına katılmasının mevcut sistemi güçlendirdiğini; devrimi ve proleter hareketi felce uğrattığını söyleyerek, ulusal reformlar aracılığıyla yalnızca toplumsal değişiklikleri amaçlayan tüm politika biçimlerini reddetti. Diğer yandan azınlık kongresi, *fabrique*'in bakış açısını kabul etti. İşçi sınıfının davasına zarar verdiği gerekçesiyle politik yoksunluğu reddetti ve bu şekilde işçilerin kurtuluşunu sağlamak mümkün olacağından değil, işçilerin parlamenter temsilinin göz ardı edilmesinin ustaca planlanmış bir hareket olmayacağı ajitasyon ve propaganda için bir araç olması nedeniyle seçimlere katılmayı öğütledi.

La-Chauc-de-Fonds'ta yeni kurulmuş federal konsey, genel konseyden Federasyonun lideri olarak tanınmasını talep etti. Fakat genel konsey bu tanınmayı vermeyi reddetti ve 28 Haziran'da Cenevre şubelerinin büyük çoğunluğu tarafından desteklenen Cenevre'deki federal konsey'in eski görevlerini sürdürmesi gerektiğine, federal konseyin ise bir yerel ad almasını gerektiğini bildirdi. Bu kararın yeterince adil olmasına ve yeni federal konsey sebep olmasına rağmen, yeni federal konsey buna uymayı reddetti ve diktatörce eğilimleri, genel konseyin "otoriterizmini" güçlü bir şekilde protesto etti; böylece Enternasyonal içinde muhalefete platformunda ikinci dayanağı verdi, birincisi politik yoksunluk. Daha sonra genel konsey, La Chaux-de-Fonds ile tüm ilişkisini kesti.

8. İrlanda Genel Affı ve Fransa Referandumu

1869-70 kışı Marks için yine çok sayıda fiziksel rahatsızlıklar dönemi oldu, ama en azından sürekli para sıkıntılarından kurtulmuştu. Haziran 1869'da Engels sonunda "lanet olası işten" kurtuldu ve altı ay önce Marks'a yılda 350 pound ile geçinebilip geçinemeyeceğini sordu. Engels ortağıyla meselelerini bu şekilde kapatmak istedi, bu miktar Marks'a beş altı yıl boyunca sağlanabilirdi. İki arkadaş arasındaki mektuplaşmalar sonunda ne tür bir anlaşmaya vardıklarını göstermez; fakat ne olursa olsun, Engels Marks'ı mali sıkıntılarından beş altı yıllık bir süre boyunca değil, Marks'ın ölümüne kadar uzaklaştırdı.

Bu dönemde ikisi de İrlanda sorunuyla çok fazla meşgul oldu. Engels, bu hareketin tarihi gelişimiyle ilgili ayrıntılı çalışmalar yaptı. Ne yazık ki bu çalışmaların ürünleri asla yayınlanmadı. Marks ise genel konseye, hapisanede yüz kızartıcı bir muameleye maruz bırakılan gelişigüzel yargılanmış Fenianlar için af talep eden İrlanda hareketini desteklemesi için baskı yapıyordu. Genel konsey İrlanda halkının hakları için verdikleri kararlı, yürekli ve cesur savaşa duyduğu hayranlığı dile getirdi ve seçimlerde verdiği tüm sözlere rağmen af çıkarmayan ya da İngiliz kötü yönetiminin kurbanları ve İrlanda halkı için bir aşağılama olan koşullara müdahale etmeyen Gladstone'un politikasını kınadı. Başbakan, sorumlu mevkisine rağmen Amerikan köle sahiplerinin isyanını coşkulu bir şekilde onayladığını ifade ettikten sonra İngiliz halkına boyun eğme doktrinini öğütlediği için en sert sözlerle suçlandı ve genel konsey, onun İrlanda genel affı konusundaki tüm tutumunun Gladstone'un ateşli bir şekilde kınayarak Tory rakiplerini makamlarından uzaklaştırdığı "fetih politikasının" asıl ürünü olduğunu belirtti. Kuhelmann'a yazdığı mektupta Marks, bir zamanlar Palmerston'a saldırdığı gibi şimdi de Gladstone'a saldırdığını bildirdi ve ekledi: "Buradaki demokratik kaçaklar kıta despotlarına güvenli bir uzaklıktan saldırmayı seviyor. Bense yalnızca düşmanımı yüzyüze görebildiğim zaman saldırmaktan hoşlanıyorum."

Marks, özellikle en büyük kızının İrlanda seferberliğinde büyük bir başarı kazanmasından büyük bir mutluluk duydu. İngiliz basını hapis tutulan Fenianlar'a karşı işlenen barbarlıklara inatla sessiz kalıyordu, bunun üzerine Jenny Marks, Rochefort'un *Marseillaise* gazetesine habasının ellili yaşlarında oldukça fazla kullandığı bir isim olan Wil-

liams takma adıyla çok sayıda yazı gönderdi. Bu yazılarda politik suçlularına İngiltere'nin nasıl davrandığını hararetle anlattı ve büyük olasılıkla tüm kıtada diğerlerinden daha fazla okunan bir gazetede açığa çıkarılan bu gerçekler, Gladstone için çok fazlaydı. Birkaç hafta sonra hapsedilmiş Fenianlar özgürdü ve Amerika'ya yol alıyorlardı.

Marseillaise Avrupa'daki ününü bu zamanlarda tüm birleşme noktalarında çatlama gösteren sahte Bonaparte rejimine yönelik gözüpek saldırılarıyla kazanmıştı. 1870 yılının başında Bonaparte, burjuvaziye ayrıcalıklar vererek kanlı ve aşağılık rejimini kurtarmak üzere son bir umutsuz deneme yaptı ve geveze liberal Ollivier'i Başbakan yaptı. Ollivier, sözde reformlar aracılığıyla elinden geleni yaptı; fakat leopar canı istediği zaman beneklerini değiştiremediğinden, bu "reformların" bir referandumun genellikle Bonapartist duasını almasını talep etti. Ollivier bunu bağışlamak için yeterince zayıftı ve hatta polis başkanlarına referandumu bir başarı kazanmak için ellerinden geleni yapmalarını tavsiye etti; fakat Bonapartist polis, bir referandumun nasıl başarıyla sonuçlandırılacağını boş konuşan adamdan daha iyi biliyordu ve oylamadan bir gün önce Enternasyonal üyeleri tarafından Napoloen'a bir bomba suikasti planlandığı senaryosunu ortaya attı ve polis tarafından bilindiği kadarıyla, Enternasyonal'in "liderleri" arama ve soruşturma ve tutuklamalarla şaşkına uğradı.

Genel konsey darbeyi savuşturmakta vakit kaybetmedi ve 3 Mayıs'ta şunları söyleyen bir protesto yazısı yayınlandı: "Tüzüğümüz derneğimizin tüm şubelerinin açık olarak hareket etmekten sorumlu tutar ve tüzük bu konuda açıklayıcı olmadıysa bile, kendisini işçi sınıfıyla birlikte tanımlayan bir derneğin karakteri bir gizli topluluk biçimini alan herhangi bir dernek olasılığını dışında tutar. Eğer bütün ulusların büyük çoğunluğunu oluşturan ve el koyan güçlerin bile adına açıkça hükmettiği tüm zenginlikleri üreten işçi sınıfı bir komplo kurarsa, açıkça güneşin karanlığa komplo kurmasıyla aynı şekilde komplo kurar ve kendi yörüngesi dışında hiçbir yasal gücün olmadığını tamamen bilincinde olarak... Fransız şubelerimize karşı alman kaba ve şiddetli önlemler yalnızca bir amaca, reformu destekleyecek bir hileye hizmet etmek üzere hesaplanmıştır." Bu, aşağılık nedenler bir kere daha aşağılık sonuçlarına hizmet ettiler ve "liberal imparatorluk" bir buçuk milyona karşı sekiz milyon oyla başlatıldı.

Fakat bundan sonra otoriteler bomba kumpaslarından hile ile vazgeçmek zorunda kaldılar. Polis, Enternasyonal üyelerine ait bir yasa sözlüğü bulmuş olduğunu söyledi, bundan tek çıkarabildiklerinin Napoleon gibi bir iki isim ve nitrogliserin gibi bir iki kimyasal ifadeydi, ve bu Bonapartist mahkemelerden yutmalarını istemek için bile çok fazlaydı. Böylece suçlama, Enternasyonal'in Fransız üyelerinin daha önce iki kez yargılandığı ve suçlandığı aynı sözde suça çekildi: Gizli ve yasadışı bir topluluğa üyelik.

Bu kez daha sonra Paris Komünü üyesi olan bakırcı Chatain tarafından yapılan mükemmel bir savunmadan sonra, en büyük ceza bir yıllık hapis cezası ve tüm sivil haklardan mahrum edilme olmak üzere, çok sayıda suçlama ve kovuşturmadan kurtarıldı; fakat aynı anda ikinci İmparatorluğu yeryüzünden silecek olan fırtına çıktı.

ONDORDUNCU BÖLÜM ENTERNASYONAL'IN ÇÖKÜŞÜ

1. Sedan

Esasen bu konu hakkında söylenecek çok az şey olmasına rağmen, Marks ve Engels'in Fransa-Prusya Savaşı'na yönelik tutumları hakkında çok fazla şey yazılmıştır. Moltke'den farklı olarak onlar savaşı Tanrı'nın yazgısının bir unsuru olarak görmediler, daha çok şeytanın yazgısının bir unsuru, sınıf toplumunun ve özellikle kapitalist toplumun ayrılmaz bir eşlikçisi olarak gördüler.

Tarihçiler olarak, doğal bir şekilde savaşın savaştan ibaret olduğu ve her savaşın aynı niteliklere sahip olduğu düpedüz tarihsel olmayan tutumu benimsemediler. Onlara göre her savaş kendi belirli neden ve sonuçlarına sahipti ve bu işçi sınıfının savaşa yönelik tutumunun bu neden ve sonuçlara dayanması gerekirdi. 1859 yılında savaşın gerçek belirleyici koşulları hakkında bir anlaşmazlık yaşadıkları Lasalle'ın tutumu da bu yöndeydi; üçü de aynı temel tavrı kabul etti: Üçü de savaşı mümkün olduğunca eksiksiz bir şekilde proletarya kurtuluş mücadelesinin çıkarma kullanmayı amaçladı.

Marks ve Engels'in 1866 savaşına yönelik tutumunu da aynı düşünceler belirledi. 1858 Alman Devrimi'nin başarısızlığından sonra, ulusal birliği oluşturmak amacıyla Prusya hükümeti, Alman birlik

hareketini ekonomik gelişme sürecinde tekrar tekrar uyandırılan kendi çıkarı için kullanmaya, yaşlı Kaiser Wilhelm'in söylediği gibi bir birleşik Almanya yerine genişletilmiş bir Prusya kurmaya çalıştı. Marks ve Engels, Lassalle ve Schweitzer, Liebknecht ve Bebel'in hepsi, Alman proletaryasının kendi kurtuluş mücadelesi için başlangıç aşaması olarak ihtiyaç duyduğu Alman birliğinin; ancak bir ulusal devrim yoluyla gerçekleştirileceği konusunda fikir birliği içindeydi ve bu nedenle Büyük Prusya politikasının tüm hanedanlık-tikselci eğilimlerine şiddetle karşı çıktı. Fakat Königsgratz'ta bu kararın mücadelesinin verilmesinden sonra "gerçek koşulları" kavrayışlarının ölçüsüne göre er ya da geç hoşla gitmeyen hapi yuttu, burjuvazinin korkaklığı ve proletaryanın zayıflığından bir ulusal devrimin artık mümkün olmadığını ve "kan ve demirle" kurulmuş Büyük Prusya'nın proletaryanın sınıf mücadelesi için acması boşluğu ve köşe politikasıyla herhangi bir şekilde geri getirilmesi olanaksız Alman Federal Meclisi'nden daha elverişli koşullar sunduğunun farkına vardılar. Marks ve Engels ve ayrıca Lassalle'in halefi olarak Schweitzer doğrudan doğruya bu sonuca vardı. Kuzey Alman Birliği'ni –sakatlanmış ve büyümesi engellenmiş biçimine rağmen– Alman işçi sınıfı mücadelelerine federal meclisin korkunç kötü yönetiminden daha güçlü bir temel sağlayan verili bir gerçek olarak kabul ettiler; fakat bu pek gönüllü olmayan, çok daha az coşkulu bir kabuldü. Bununla birlikte, Liebknecht ve Bebel hâlâ Büyük Alman devrimci bakış açılarını sürdürdü ve 1866'dan sonra bile Kuzey Alman Birliği'nin yok edilmesi için çalıştılar.

Marks ve Engels'in 1866 yılında vardıkları karardan sonra, 1870 savaşıma yönelik durumları aşağı yukarı aynıydı. Savaşıma neden olan anlık olaylar: Bismarck'ın, Bonaparte'a karşı Hohenzoller prensinin İspanya tahtına çıkması için yaptıkları desteklemedi ya da Bonaparte'ın Bismarck'a karşı Fransa-Avusturya-İtalya ittifakı politikası hakkında fikir belirtmediler. Ne olursa olsun, o sıralar ikisi üzerinde de mantıklı bir yargıda bulunmak pek mümkün değildi. Fakat, Bonaparte'ın savaş politikasının Almanya'nın ulusal birliğine karşı doğrultulduğunda, ikisi de Almanya'nın savunma durumunda olduğunu fark etti.

23 Temmuz'da Enternasyonal Genel Konseyi tarafından çıkarılmış ve Marks tarafından kaleme alınmış olan genelgede, Marks bu hakış açısının nedenlerini ayrıntılı bir şekilde gösterdi. 1870 savaş

senaryosunun 1851 ihtilalinin geliştirilmiş bir baskısı olduğunu; fakat başladığı gibi bir parodi olarak bitecek olan İkinci İmparatorluğun ölüm çanlarını çaldığını bildirdi. Fakat Bonaparte'ın on sekiz yıl boyunca geri getirilmiş bir imparatorluğun acımasız maskaralığını icra etmesini sağlayanın da egemen sınıflar ve Avrupa hükümetleri olduğu unutulmamalıydı. Savaş, Almanya açısından bir savunma savaşıydı; ama Almanya'yı böyle bir duruma kim mecbur etmişti, Louis Bonaparte'ın Almanya'ya savaş açmasını kim mümkün kılmıştı? Prusya. Königgratz'tan önce Bismarck, Bonaparte ile işbirliği içine girmişti ve Königgratz'dan sonra esir bir Fransa'nın tersine özgür bir Almanya'yı kurmamıştı; fakat eski düzenin tüm yerel hainlerini İkinci İmparatorluğun sinsice hilceleri ile ödüllendirmişti, böylece Bonapartist rejim Ren'in her iki kıyısında gelişti. Savaş dışında başka ne sonuç olabilirdi? "Eğer Alman işçi sınıfı şimdiki savaşın tam olarak savunma niteliğini kaybetmesine ve Fransız halkına karşı bir savaş haline gelmesine izin verirse o zaman hem yenilgi hem de zafer eşit oranda zararlı olacaktır. Almanya'nın sözde özgürleşme savaşları yüzünden çektiği tüm acılar artmış bir şiddetle geri döner." Genelge Alman ve Fransız işçilerinin savaş karşıtı gösterilerinin böyle bir sonuçtan korkmayı gereksiz hale getirdiğini belirtti ve işçilere intihar gibi mücadelenin arka planında Rusya'nın şeytan figürünün nöbette olduğunu hatırlattı. Prusya hükümetinin Kazakların yardımını istemesi ya da kabul etmesine izin vermeleri durumunda, Almanların Bonapartist saldırıya karşı mücadelede hakları olarak talep edebileceği tüm iyi niyet boşa giderdi.

21 Temmuz'da bu genelgenin yayınlanmasından iki gün önce, Kuzey Alman Reichstag'ı 120 milyon talerlik bir savaş kredisi konusunda oylama yaptı. 1866'tan beri yürüttükleri politika ile uyumlu bir biçimde Lassalleci parlamento temsilcileri kredi lehine oy verdi. Liebknecht ve Bebel, Eisenachlılar'ın parlamenter temsilcileri, oy kullanmaktan kaçındılar; çünkü kredi leyhine bir oy, 1866 yılındaki tutumuyla bugünkü savaşın tohumlarını eken Prusya hükümetine güven oyu olurdu, kredi aleyhine bir oy ise Bonaparte'ın acımasız ve suçlu politikasını onaylama ifadesi olarak yorumlanabilirdi. Liebknecht ve Bebel, Liebknecht'in daha sonra Ems sevki üzerine yapıtında ve Bebel'in *Anılar*'ında açıkladığı gibi, savaşı yalnızca ahlaki bakış açısıyla değerlendirdiler.

Tutumları kendi fraksiyonları içinde ve özellikle Brunswick Komitesi'nde güçlü bir tepkiyle karşılaştı. Gerçekte Liebknecht ve Bebel'in oy kullanmaması pratik bir politika değil, kendi içinde ne kadar haklı olursa olsun, durumun politik gerekliliklerine uygun olmayan ahlaki bir protestoydu. Özel yaşamda iki muhalife: Her ikiniz de yanılıyorsunuz ve sizin tartışmanızla bir ilişki içine girmeyi reddediyorum, demek mümkün ve belki etkili olsa da halkların kralların tartışmaları yüzünden acı çektiği devletlerin yaşamında bu mümkün değildir. Bu olanaksız tarafsızlığın pratik sonuçları savaşın ilk haftalarında Eisenach fraksiyonunun yayın organı *Leipziger Volksstaat*'ta gözler önünde serildi. Bunun sonucunda yayın kurulu, yani Liebknecht ve Brunswick Komitesi arasındaki anlaşmazlık daha da şiddetlendi ve Brunswick Komitesi tavsiye ve destek için Marks'a başvurdu.

20 Temmuz'da, savaşın patlak vermesinden hemen sonra ve Liebknecht ve Rebel'in çekimserliğinden önce, Marks Engels'e Fransa'daki "cumhuriyetçi şovenizmi" keskin bir dille eleştirdiği bir mektup yazdı. Eğer Prusyalılar kazanırsa, devlet gücünün merkezileştirilmesi, işçi sınıfının merkezileştirilmesinin avantajına olacaktı. Alman çoğunluk, Batı Avrupa'daki işçi sınıfı hareketinin merkezini Fransa'dan Almanya'ya taşıyacak ve her iki ülkedeki 1866 hareketi yalnızca Alman işçi sınıfının Fransa'dan kuramsal ve örgütsel olarak üstün olduğunu görmek üzere karşılaştıracak. Almanlar'ın dünya arenasında Fransızlar'a üstünlüğü aynı zamanda bizim kuramımızın Proudhon'un kuramına üstünlüğü anlamına gelirdi." Brunswick Komitesi'nin çağrısı eline ulaştığında Marks, daima tüm önemli konularda yaptığı gibi, tavsiyesini almak üzere Engels'e başvurdu ve 1866 yılında kabul edilen yöntemlerin ayrıntılarına karar veren Engels'ti.

15 Ağustos'taki yanıtında Engels şöyle yazar: "Durum bana şu şekilde gözüküyor: Almanya Badinguet (Bonaparte) tarafından ulusal varlığını savunmak üzere bir savaşa zorlanmış durumda. Almanya yenilirse Bonapartizm yıllarca güçlenecek ve Almanya yıllarca, belki nesillerce parçalanacak. Bu koşullar altında herhangi bir bağımsız Alman işçi sınıfı hareketi söz konusu olamaz. Ulusal birliğin kurulması için verilen mücadele tüm enerjilerini alır ve en iyi durumda Alman işçileri Fransızlar tarafından yedeğe alınır. Eğer Almanya kazanırsa, Fransız Bonapartizm'i her halükarda yok olur, Alman birliğine

yönelik bitmek tükenmez kavgalar en sonunda sona erdirilecek, Alman işçiler daha önce olduğundan daha geniş bir temelde örgütlenebilecek, Fransız işçiler ise nasıl bir hükümet gelirse gelsin Bonapartizm yönetimi altında olduğundan çok daha büyük bir hareket özgürlüğüne sahip olacak. Alman halkının geniş kitleleri, tüm sınıflar, Almanya'nın ulusal varlığının tehlikede olduğunun farkına vardı ve eyleme geçti. Bu koşullar altında bana bir Alman politik partisinin Wilhelm (Liebknecht) tarzında bir eksiksiz karşı gelmeyi vaaz edebileceği diğer tüm önemsiz etmenleri genel sorundan önceye yerleştirmesi bana imkânsız gözüküyor.

Engels, etkisini cumhuriyetçi unsurlar arasında bile derin bir şekilde hissettirmeye başlayan Fransız şovenizmini Marks kadar sert bir biçimde eleştirdi: "Badinguet Fransız halk kitleleri burjuvazi, küçük burjuvazi, köylüler ve Bonaparte tarafından büyük şehirlerde yaratılmış ve en çok köylü sınıfından kazanılan proletaryaya bel bağlayan emperyalist Haussmann'ın şovenizmi olmadan bu savaşı başlatamazdı. Bu şovenizm ezilmediği sürece Fransa ve Almanya arasında bir barış imkânsızdı. Bu görevi bir proleter devriminin üstlenmesi beklenebilirdi; fakat şimdi savaş başladığına göre Almanların bunu tek başlarına ve bir an önce yapmaktan başka alternatifleri yok." "Önemsiz meseleler"; yani savaşın Bismarck ve onun işbirlikçileri tarafından planlandığı ve bir Alman zaferinin Bismarck'ın sitemi üzerinde bir zaferi yansıttığı düşünceleri, Alman burjuvazisinin zavallı niteliğinden kaynaklanıyordu. Bütünüyle tatsız bir durumdu; fakat yapılabilecek bir şey yoktu: "Fakat Bismarckçılık karşıtlığını bu nedenle bir yol gösterici ilke haline getirmek saçma olurdu. Her şeyden önce, Bismarck bizim görevimizi yerine getiriyor, bunu kendi yöntemiyle ve istemeden yapıyor; ama yine de bunu yapıyor. Bize daha önce sahip olduğumuzdan daha temiz bir alan veriyor. Ve sonra, artık milattan sonra 1815'te yaşamıyoruz. Güney Almanyalıları'nın mutlaka Reichstag'a girmesi gerekiyor ve onların katılımıyla Prusya'ya bir karşı ağırlık kurulabilir. Ne olursa olsun, Liebknecht'in 1866 yılından beri sadece onu memnun etmediği için tüm tarihi gidişata sırtını dönme arzusu saçmalık; ama sonra, örnek niteliğindeki Güney Almanyalıları biliyoruz.

Engels bu mektupta bir kez daha Liebknecht'in politikasına döner: "Komik olan Wilhelm'in Bismarck'ın bir zamanlar Badinguet'nin suç ortağı olduğu olduğu düşüncesi, doğru tutum ise tarafsız olduğu. Eğer

bu görüş genel olarak geçerli olsaydı çok geçmeden Ren Birliği'ne yeniden sahip olmamız gerekirdi ve soylu Wilhelm, işçi sınıfı hareketi şöyle dursun, bunda hangi rolü oynaması gerektiği konusunda kendini baskı altında hissedirdi. Sadece darbe ve saldırı için kullanılan bir halk bir toplumsal devrim için en uygun malzeme, özellikle Wilhelm'in sevgili küçük devletlerinde(!) Wilhelm açıkça bu süreçte Bismarck'ın işinin bitmesi için Bonapart'ın zaferini hesaba katıyor. Onu daima Fransızlarla nasıl tehdit ettiğini hatırlayabilirsin. Sen Wilhelm'in tarafındasın, tabi ki." Son ifade ironik bir amaçla söylenmişti, çünkü Liebknecht, Marks'ın onun ve Bebel'in savaş kredisi oylamasında çekimser kalmasını onayladığını söylemişti.

Marks, Liebknecht'in "bildirisini" onayladığını ifade ettiğini kabul etti. İlkeler konusunda belli bir tereddütün *acte de courage* olduğu bir anda dile getirilmişti; fakat bundan bu anın devam edeceği ve ulusal hale gelmiş olan bir savaşta Alman proletaryasının tutumunun Liebknecht'in Prusya'ya duyduğu nefretle özetlenebileceği sonucunun çıkarılmaması gerekirdi. Marks'ın çekimser oya değil "bildiriye" atıfta bulunmak için haklı sebepleri vardı. Lassellecılar sosyalist bakış açılarını hiçbir şekilde vurgulamadan burjuva çoğunluğun genel korosuna uyarak savaş kredisi lehinde oy verirken Liebknecht ve Bebel çekimser oy vermelerinin nedenlerini veren bir beyanatta bulundu. Yalnızca tutumlarının nedenlerini vermediler; fakat bunun yanında "toplumsal cumhuriyetçiler ve uluslarına bakmaksızın bütün baskıcılara karşı mücadele veren ve tüm ezilenleri kardeşlik ittifakında birleştirmeye çalışan Enternasyonal'in üyeleri olarak" savaş ve tüm hanedanlık savaşlarına karşı ilkeye dayanan bir protesto etkilidiler ve Avrupa haklarının mevcut talihsiz deneyimlerden ders çıkarmaları ve kendileri için hür irade hakkını kazanabilmek; tüm devletlerin ve toplumsal kötülüklerin nedeni olan mevcut şiddet ve sınıf egemenliğini ortadan kaldırmak için mümkün olan her şeyi yapmaları umudunu dile getirdiler. Marks doğal olarak tarihte ilk kez bir Avrupa parlamentosunda ve dünya tarihi için önemli bir konuda ciiretkâr ve açık bir biçimde Enternasyonal'in bayrağını yükselten bu "bildiriden" çok memnun oldu.

Bu onayın bu bildiriye atıfta bulunduğu onun sözcük seçiminden anlaşılabilir. Çekimser oy hiç de "bir ilke tereddütü" değil; daha çok bir ödündü; çünkü Liebknecht aslında krediye karşı oy vermeyi amaç-

lamış; fakat Bebel tarafından bunun yerine oy kullanmaktan kaçınmaya ikna edilmişti. Dahası, *Volkstaat*'ın her sayısının da gösterdiği gibi, çekimser oy, politikalarını "o an" için belirleyen bir hareket değildi. Ve son olarak, kendi gerekçesini içermesi anlamında bir *acte de courage* değildi. Eğer Marks *acte de courage*'sini bu anlamda demek istediye, saygıdeğer Thiers'i çok daha fazla övmek zorunda kalırdı; çünkü Thiers, İkinci İmparatorluğun kölelerinin ona öfkelenmelerine ve en vahşi kötülömlerle onu bunaltmalarına rağmen Fransız Meclisinde güçlü bir şekilde savaşa karşı çıktı ya da yurtsever fırtınanın Paris'te Berlin'de olduğu kadar şiddetli olmasına rağmen çekimser oy kullanmayan; ama açıkça kredi vermeyi reddeden Favre-Grevy ekolünün burjuva demokratları.

Engels'in durum değerlendirmesinde Alman işçi sınıfının politikası için çıkardığı sonuç şu şekilde özetlenebilir: Kendisini Almanya'nın savunulmasıyla sınırlandırdığı sürece ulusal harekete katılmak –belli koşullar altında barış imzalanana kadar saldırı yürütülmesini hariç tutmayan bir hareket–; Alman ulusal çıkarları ile hanedanlık Prusyası çıkarları arasındaki farkları vurgulamak; Alsace ve Lorraine'in herhangi bir şekilde ilhak edilmesine karşı çıkmak; Paris'teki şovenist hükümetin yerine cumhuriyetçi bir hükümet geçtiği gibi şerefli bir barış sağlamak için onunla birlikte çalışmak; daima, savaşı onaylamamış olan ve birbirlerine karşı savaşmayan Fransız ve Alman işçileri arasındaki çıkar birliğini vurgulamak.

Marks bu özetleme ile bütünüyle fikir birliği içinde olduğunu bildirdi ve Brunswick Komitesi'ne bu bağlamda yazdı.

2. Sedan'dan Sonra

Brunswick Komitesi Londra'dan aldığı tavsiyeyi uygulamada kullanamadan, durum bütünüyle değişti. Sedan Savaşı çıktı, Bonaparte savaş mahkumu oldu, İkinci İmparatorluk mahvoldu ve Paris'te burjuva cumhuriyeti ilan edildi. Fransız sermayesinin eski temsilcileri kendilerini cumhuriyetin başında buldu ve kendilerini "Ulusal Savunma Hükümeti" ilan ettiler.

Almanlara gelince, savaş bir ulusal savunma olmaktan çıktı. Prusya kralı, Kuzey Alman Birliği'nin lideri olarak defalarca ve resmi bir

şekilde Fransa halkına değil, Fransız imparatorunun hükümetine karşı bir savaş sürdürdüğünü söyledi, Paris'teki yeni yöneticiler Alman kayıpları için bir tazminat olarak istenilen miktarda para ödemeye hazır olduklarını bildirdiler. Fakat Bismarck Fransa'nın bölgesel ödünler vermesini talep etti ve böylece Almanya'nın bir savunma savaşı yürüttüğü iddiasıyla dalga geçtiği gerçeğini göz ardı ederek, Alsace ve Lorraine'i fethetmek için savaş sürdürdü.

Bu hareketle, Prusya kralını resmi girişimlerinden kurtaracak olan bir tür halk oylaması düzenlenmesiyle yaptığı gibi, Bonaparte'ın ayak izlerini takip etti. Sedan'ın arifesinde bile her tür "tanınmış kimse," "korunmuş sınır" talebini öne çıkaran "toplu dilekçeler" gönderdi. "Alman halkının ortak iradesi yaşlı beyefendi üzerinde öyle bir etki yarattı ki 6 Eylül'de anayurda şöyle yazdı: "Eğer egemen meclisler bu duyguya karşı çıkarlarsa kendi saltanatlarını riske atarlar." Ve 4 Eylül'de yarı resmi *Provinzial-Korrespondenz* Kuzey Alman Birliği'nin açık olarak ve kendi iradesiyle verdiği sözlere sadık kalması gerektiğinin "safça ve anlamsız bir talep" olduğunu bildirdi.

"Alman halkının ortak iradesini" artırmak amacıyla otoriteler tüm muhalefeti acımasızca ezmeye başladı. 5 Eylül'de Brunswick Komitesi, işçi sınıfına Fransa Cumhuriyeti ile onurlu bir barış leyhine ve Alsace ve Lorraine'in ilhak edilmesine karşı bir miting çağrısında bulundu. Çağrı, Marks'ın komiteye gönderdiği mektubun bazı kısımlarını içeriyordu. 9 Eylül'de çağrıyı imzalayanlar askeri otoriteler tarafından tutuklandı ve tutsak olarak Latzen Kalesi'ne götürüldü. Johann Jacoby bir devlet mahkumu olarak aynı yere gönderildi; çünkü Königsberg'deki bir mitingte o da Fransız bölgesinin ilhak edilmesini protesto etmiş ve genel inançlara ters düşen fikirler dile getirmişti. "Birkaç gün önce bir savunma savaşı, sevgili anayurdumuz için bir kutsal savaş sürsürüyorduk, bugün ise bu bir fetih savaşı, Avrupa'daki Alman ırkı hegemonyasını kurmak için yapılan bir savaş." Bir el koyma ve yasaklama, soruşturma ve tutuklama dalgası, amacı şüphesiz "Alman halkının ortak iradesini" gerçekleştirmek olan askeri terör saltanatını tamamladı.

Brunswick Komitesi üyelerinin tutuklandığı gün, Enternasyonal Genel Konseyi yeniden, yeni durum üzerine, Marks ve kısmen Engels tarafından kaleme alınan bir *Söylev*'le ortaya çıktı. Savaşın İkinci

İmparatorluğun ölüm çanlarını çalacağı öngörüsünün ne kadar kısa sürede gerçekleştiğini ve savaşın Almanya için ne kadar sürce bir savunma savaşı olarak kalacağına dair şüphelerinin ne kadar çabuk haklı çıktığını belirtebilmişti. Prusya ordusu entrikacılar zümresi bir fetih savaşı lehine karar vermişti. Prusya kralını savunma savaşı konusunda kendi verdiği resmi sözlerle nasıl tahtından indirmişti? "İp-leri elinde tutan kişiler Alman ulusunun baskın talebine boyun eğdiği sırada onu temsil etmek zorundaydı ve kısa sürede profesörleri, kapitalistleri, kendi konsey üyeleri ve gazetecileriyle ipucunu liberal orta sınıfa verdi. 1846 yılından 1870 yılına kadar verilen sivil özgürlük mücadelesinde benzeri görülmemiş bir kararsızlık, beceriksizlik ve korkaklık gösteren orta sınıf, elbette Avrupa sahnesine Alman milliyetçiliğinin kükreyen aslanı rolünde çıkma fırsatından son derece memnun oldu. Prusya hükümetini bir şeye zorluyor gibi gözükme amacıyla düzenbaz sivil bağımsızlık görünümünü kabul etti neye? Prusya hükümetinin gizli planlarına, ne azı ne de fazlası. Yüksek sesle Fransa Cumhuriyetinin parçalanmasını talep ederek Louis Bonaparte'ın hatasızlığına yönelik uzun ve neredeyse dini inancının kefareti ödedi."

Söylev daha sonra "bu azimli yurtseverlerin" Alsace ve Lorraine'in ilhak edilmesini haklı çıkarmak için ortaya attıkları "akla yatkın mazeretleri" inceledi. Bu eyaletlerin yerleşik halkının Almanya'ya dahil olmaya can attığını iddia etmeye cüret etmediler; fakat iki eyaletin uzun zaman önce yok olmuş Alman İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu belirttiler. "Avrupa haritasında tarihsel haklara göre bir değişiklik yapılacaksa, Prusya mülkiyeti açısından düşünüldüğünde, Brandenburg Elector'un bir zamanlar, Polonya Cumhuriyeti'nin uyruğu olduğunu unutmamalıyız."

"Çok sayıda akıllı zayıf insan", "kurnaz yurtseverlerin" Alsace ve Lorraine'i gelecekteki Fransız saldırılarına karşı "maddi bir garanti" olarak istedikleri gerçeğiyle yanlış yola sürükleniyordu. Engels'in yazısı olan askeri ve bilimsel bir incelemede, *Söylev*, şimdiki savaşın deneyiminin açıkça göstermiş olduğu gibi, Almanya'nın Fransa'ya karşı sınırlarını güçlendirmeye ihtiyacı olmadığını belirtti. "Eğer bugün yaşanan savaş bir şeyi kanıtladıysa, Almanya'dan Fransa'ya saldırmanın ne kadar kolay olduğunu kanıtladı." Fakat ulusal sınırları belirleyen ilkeye askeri etkenleri karıştırmak bir saçmalık, bir tarih yanı-

gısı değil midir? Eğer bu ilke yerleşik kılınsaydı, Avusturya'nın Viyana ve Mincio çizgisi üzerinde hakkı olurdu ve Fransa, kuzeyden gelen saldırılara Berlin'in güneyden gelecek saldırılara olduğundan daha fazla açık olan Paris için bir koruma olarak Ren üzerinde hak talep etme yetkisine sahip olabilirdi. Eğer ulusal sınırları askeri etmenler belirleyecek olsa çeşitli iddiaların sonu gelmezdi; çünkü her askeri konum ister istemez bir yerde zayıftır ve her zaman daha ilerideki bir bölgenin ilhak edilmesiyle güçlendirilebilir. Ve son olarak, bu şekilde oluşturulan sınırların sonu asla gelemez; çünkü daima yenenler tarafından savaşı kaybetmiş olanlara dayatılabilir ve bu nedenle içlerinde yeni savaşların tohumunu taşır."

Söylev, Napolyon'un Tilsit Barış Anlaşması'nda zorla aldığı "maddi garantileri" hatırlattı. Fakat buna rağmen birkaç yıl sonra tüm büyük gücü Alman haklarının şiddetli saldırısı karşısında çürümüş bir kamış gibi çökmüştü. "Napolyon'un Prusya'ya dayattıklarıyla karşılaştırıldığında, Prusya'nın en vahşi rüyalarında Fransa'ya dayatabildiği ya da dayatmaya cüret ettiği 'maddi garantiler de neydi? Sonuç bu kez daha az felaket getirmeyecek."

Alman vatanseverliğinin sözcüleri Almanların Fransızlarla karıştırılmaması gerektiğini söyledi. Almanlar askeri zafer değil, güvenlik istiyordu. Onlar esasen barışsever bir halktı. "Kuşkusuz, 1792 yılında on sekizinci yüzyıl devrimini süngülerle yok etme amacıyla Fransa'yı işgal eden, Almanlar değildi. İtalya'nın zaptedilmesi, Macaristan'ın bastırılması ve Polonya'nın parçalanmasıyla adına leke süren, Almanya değil miydi? Fiziksel olarak uygun yetişkin nüfusunu iki parçaya bölen –görev başındaki sürekli ordu ve izinde olan ikinci bir sürekli ordu– ikisi de Tanrı'nın yardımıyla hükümdara eşit derecede pasif itaate yükümlü tutuluyor –böyle bir askeri sistem kuşkusuz dünya barışının 'maddi garantisi' ve onun ötesinde uygarlığın en yüksek amacı! Diğer tüm ülkelerde olduğu gibi Almanya'da da egemen gücün uşakları kamoyunu pohpohlama ve yalancı övünmeyle zehirliyorlar. –Bu Alman yurtseverleri– Metz ve Strassburg etrafındaki Fransız istihkâmlarını görünce öfkeleniyorlar; fakat Varşova, Modlin ve Ivangorod etrasındaki muazzam Muscovite istihkam sisteminde bir sakınca görmüyorlar. Bonapartist saldırılar düşüncesinden ürperirken, Çarcı korumacılık skandalına gözlerini kapıyorlar."

Bu düşünce dizisinin izinden giderek, *Söylev* daha sonra Alsace ve Lorraine'i ilhak etmenin Fransız Cumhuriyeti'ni Çarcılığın kollarına atacağını belirtti. Cermen ırkının üstünlüğüne inananlar gerçekten bunun Almanya'ya bir barış ve özgürlük garantisi getireceğine inanıyorlar mıydı? "Eğer savaş ganimetleri, zafer kibri ve hanedanlık entrikaları Almanya'yı Fransa toprağını zorla ele geçirmesi için baştan çıkarırsa, sadece iki yol açık kalacak. Ya sonuç ne olursa olsun Rus yayılmacılığının kesin kölesi olmaya boyun eğecek ya da kısa bir aradan sonra, kendisini yeni bir 'savunma' savaşına, bu yeni çıkmış 'yerleşik' savaşlara değil, Slav ve Latin halklarının birleşik güçlerine karşı kökten bir savaşa hazırlanmak zorunda kalacak. Savaşı önleyememiş olan Alman işçi sınıfı, bunu Almanya'nın bağımsızlığı ve Almanya ile Avrupa'nın İkinci İmparatorluğun ezici yükünden kurtuluşu için verilen bir savaş olarak görerek büyük bir gayretle destekledi. "Arkalarında açlıktan ölmek üzere olan aileleri bırakarak kahraman orduların adale gücünü sağlayan, tarım işçileriyle birlikte Alman endüstriyel işçileriydi." Savaşta büyük can kayıpları verdikten sonra, bir kere de anayurtta sefalet ve fakirlik tarafından kırıldılar. Şimdi yaptıkları büyük fedakârlıklarının boşa gitmemesini, özgürlüklerini kazanmayı, Bonaparte orduları üzerinde kazandıkları zaferin 1815 yılı halkının yenilgisine dönüşmemesini talep ediyorlar. İlk teminat olarak "Fransa için onurlu bir barış" ve "Fransız Cumhuriyeti'nin tanınmasını talep ettiler. *Söylev* Brunswick Komitesi tarafından yapılan çağrıya dikkat çekti. Ne yazık ki kısız zamanda bir başarı elde edilmesini beklemek imkânsız olsa da tarih Alman işçi sınıfının, Alman orta sınıfının yumuşak başlı karakterine sahip olmadığını gösterecekti. Görevini yerine getirecekti.

Söylev daha sonra durumu Fransa'nın durumu açısından değerlendirdi. Cumhuriyet saltanatı devirmemiş, yalnızca boş makamı elde etmişti. Bir toplumsal başarı değil, bir ulusal savunma önlemi olduğu duyurulmuştu. Cumhuriyet, kısmen adı çıkmış Orleanistler ve kısmen saflarında Haziran 1848 ayaklanmasıyla silinemez bir biçimde yaf-talanan çok sayıda kişinin olduğu burjuva cumhuriyetçilerinden oluşan bir geçici hükümetin elindeydi. Yeni hükümetteki görev dağılımını çok iyi olayların belirtisi olmadı. Sözde cumhuriyetçiler konuşma görevlerini alırken Orleanistler en güçlü konumları –polis ve ordu– elde

etti. Yeni hükümetin ilk eylemleri, İkinci İmparatorluk'tan yalnızca bir enkaz yığını değil, ayrıca onun işçi sınıfı korkusunun da mirascısı olduğunu oldukça açık bir biçimde gösterdi.

"Bu nedenle Fransız işçi sınıfı kendisini son derece güç bir durumda buldu. Yeni hükümeti, kapıdaki düşmanla devirmeye yönelik herhangi bir girişim tehlikeli bir budalalık olurdu. Fransız işçileri vatandaşlar olarak görevlerini yerine getirmeli; fakat Fransız köylülerinin İlk İmparatorluğun ulusal hatıraları tarafından aldatılmış olması gibi, 1792 yılının ulusal hatıraları ile kendilerine hükmedilmesine izin vermemelidir. Geçmişî tekrar etmek değil, geleceği inşa etmek zorundalar. Bırakın kendi sınıflarını eksiksiz bir şekilde örgütleyebilmek amacıyla cumhuriyetçi özgürlüğün kendilerine sunduğu araçları soğukkanlılık ve kararlılıkla değerlendirsınler. Bu, onlara Fransa'nın yaşama dönmesi ve ortak görevimiz olan proletaryanın kurtuluşu için gerekli Herkül gücünü verecektir. Cumhuriyetin kaderi, Fransız işçilerinin gücü ve bilgeliğine bağlıdır.

Bu *Söylev*, geçici hükümete karşı mücadelelerini bırakan ve vatandaşlar olarak görevlerini yerine getiren işçi sınıfı, özellikle Ulusal Muhafız Federasyonu içinde örgütlenen, Fransız sermayesinin kahramanca savunulmasında görev alan; fakat 1792'nin milli hatıralarıyla sarhoş olmayıp kendisini bir sınıf olarak örgütlemek üzere büyük bir çaba gösteren Paris proletaryası arasında büyük bir yankı uyandırdı. Alman işçiler görevlerini yerine getirmek konusunda daha az becerikli değildi. Tehdit ve işkencelere rağmen hem Lassallecılar hem de Eisencah fraksiyonunun destekçileri, Fransa Cumhuriyeti ile onurlu bir barış yapılmasını talep etti ve Kuzey Alman Reichstag'ı Aralık ayında yeni savaş kredisini oylamak üzere yeniden toplandığında, her iki fraksiyonun parlamento temsilcileri kararlı bir biçimde yeni kredi aleyhine oy verdi. Özellikle Liebknecht ve Bebel bu mücadeleyi büyük bir azimle yürüttü ve bu nedenle yaygın kanının aksine Temmuz'da seçiminde oy kullanmamalarından dolayı değil, bu başarı en çok onların isimleriyle bağlantılıdır. Reichstag'ın sonunda ikisi de vatana ihanet suçuyla itham edildi.

Marks kış boyunca yeniden çalışmalara gömüldü. Doktorlar Ağustos ayında onu deniz kıyısına göndermişlerdi; fakat o şiddetli nezle yüzünden "sırt üstü yattı" ve ay sonunda sağlığı hiç de düzelmemiş-

ken Londra'ya döndü. Yine de genel konseyin tüm uluslararası haberleşme işini üstlenmek zorunda kaldı; çünkü tüm yurtdışı muhabirleri Paris'e gitmişti. 14 Eylül'de arkadaşı Kugelmann'a yazdığı bir mektupta gece üçten önce yatamadığından şikâyet ettiğini; fakat Engels'in artık bir daha geri dönmek üzere Londra'ya yerleşmesi nedeniyle gelecekte biraz rahatlamayı umduğunu söyledi.

Marks'ın, Fransa Cumhuriyeti'nin, Prusya fetih savaşına başarılı bir direniş gösterebileceğini umduğuna şüphe yoktur. Almanya'daki koşullar onu karamsarlıkla doldurdu ve aslında öyle bir durumdaydı ki dağların ötesindeki Guelph Partisi'nin lideri Windthorst bile eğer Bismarck herhangi bir yeri ilhak edecekse, Cayenne'i onun devlet idaresi biçimine daha uygun bulacağı içineleyici önerisini yaptı. 13 Aralık'ta Marks Kugelmann'a şöyle yazdı: "Öyle görünüyor ki Almanya sadece Bonaparte'ı, komutanlarını ve ordusunu değil, onlarla birlikte tüm yaralarına rağmen meşe ve ıhlamur ülkesinde kendisini evinde gibi hissederek tüm emperyalizmin sistemini de yuttu." Bu mektupta belli bir memnuniyetle, başlangıçta aşırı Prusyacı olan; fakat şimdi tam tersi bir tavır benimseyen İngiltere kamuoyundan bahseder. Halk kitlelerinin Cumhuriyet ve diğer koşullara duyduğu kesin iyi niyeti bir yana bırakacak olursak, "Almanların savaşı sürdürme biçimi —el koymalar sistemi, kasabaların yakılması, *francs-tireurs* uygulaması, rehinelerin ele geçirilmesi ve Otuz Yıl Savaşı'nı hatırlatan benzer uygulamalar—genel bir öfkeye neden oldu. Kuşkusuz İngilizler de aynı şeyi Hindistan, Jamaica'da vs. yaptı; fakat Fransızlar, Hindistanlılar, Çinliler ya da zenciler değil ve Prusyalılar gökten düşme İngiliz değil. Daimi ordusunun yok edilmesinden sonra kendisini savunmaya devam eden bir halkın suç işlediği, Hohenzollern'e özgü bir düşünce." III. Frederick William, Prusya'nın ilk Napolyon'a karşı savaşı sırasında bu düşünceden muzdaripti.

Marks, Bismarck'ın Paris'i topa tutma tehditini "yalnızca bir hile" olarak nitelendirdi. Tüm olasılık yasalarına göre böyle bir hareketin Paris üzerinde ciddi bir etkisi olamaz. Birkaç siperin yıkıldığını ve birkaç gedik açıldığını varsaysak bile kuşatılmışların sayısının işgalcilerden fazla olduğu bir durumda bunun ne kadar faydası olabilir ki? Paris'e boyun eğdirmenin tek gerçek yolu onu aç bırakarak teslim olmaya zorlamak. Bu arada hoş bir görünüm: Askeri bilim konusunda

bağımsız bir yargıda bulunma iddiası olmayan "vatansız adam", Roon istisnası dışında Alman ordusunun tüm önde gelen generalleri sahne arkasında Alman karargâhlarında haftalarca süren şiddetli tartışmada öneriyi "askeri öğrenci macerası" olarak reddederken; yurtsever profesör ve gazetecilerden oluşan sivillerin ise Bismarck'ın ajanlarının, iddia edildiğine göre bu bayanların ya duygusal nedenlerden dolayı ya da belki de vatana ihanet türünden etmenler dolayısıyla onların kılıbık kahramanlarının Paris'i topa tutmasını engellemiş olmaları nedeniyle Prusya Kraliçesi ve prensesinin tutumuna duyduğu öfkeden galeyana gelmesi ile aynı nedenden Bismarck'ın Paris'i topa tutma tehdidinin "yalnızca bir hile olduğunu söyledi.

Bismarck daha sonra tumturaklı bir şekilde Fransız hükümetinin basın ve parlamentoda fikirlerin açıkça ifade edilmesini engellediğini söylediğinde, Marks, 16 Ocak 1871'de *The Daily News*'de "bu Berlin mizahını" Almanya'yı susturan polis baskısı rejimini yakıcı bir dille betimleyerek yanıtladı. Açıklamasını şu sözler sonlandırdı: "Fransa – ve bereket versin ki davası henüz kaybolmaktan çok uzak – şu anda yalnızca kendi ulusal bağımsızlığı için değil, aynı zamanda Almanya ve Avrupa'nın özgürlüğü için de savaşıyor." Bu cümle Marks ve Engels'in Sedan'dan sonra Fransa-Prusya savaşıma yönelik takındığı tutumu özetler.

3. Fransa'da İç Savaş

Paris 28 Ocak'ta silahları bıraktı. Bismarck ve Jules Favre tarafından kapitülasyon şartlarını belirlemek üzere düzenlenen anlaşma, açık bir biçimde Paris Ulusal Muhafız Federasyonu'nun silahlarına el koyulmayacağını temin etti.

Ulusal Meclis seçimleri, daha sonra eski entrikacı Thiers'i Cumhurbaşkanı olarak seçen monarşist-gerici bir çoğunlukla sonuçlandı. Barış ön hazırlıklarının –Alsace ve Lorraine'in bırakılması ve savaş tazminatı olarak beş milyon frank ödenmesi– kabul edilmesinden sonra Ulusal Meclis'te ilgilendiği ilk şey, Paris'i silahsızlandırmaktı; çünkü müzmin burjuva Thiers ve gerici toprak sahipleri silahlı Paris'i devrimden daha az bir şey olarak görmüyorlardı.

Thiers 18 Mart'ta, kuşatma sırasında Ulusal Muhafız Federasyonu'na verildiğini ve 28 Ocak anlaşmasında Ulusal Muhafız Federasyonunun malı olarak tanınmasına rağmen, devletin malı olduğu küstah yalanıyla Ulusal Muhafız Federasyonunun silahlarına el koymayı denedi. Bu girişim direnişle karşılaştı ve hükümet darbesi için görevlendirilmiş birlikler halkın tarafına geçti. İç savaş başladı. 26 Mart'ta Paris, tarihi Paris işçilerin kahramanlığı ve fedakârlıkları kadar Versay hukuk ve düzen partilerinin korkakça acımasızlıkları ve kötülükleriyle de zengin olan komünü görevlendirdi.

Marks'ın bu olayların gelişimini takip ederken duyduğu büyük ilgi ve anlayışı vurgulamanın gereği yoktur. 12 Nisan'da Kugelmann'a şöyle yazdı: "Bu Parisliler nasıl bir direniş gücü, tarihi girişim ve fedakârlık gösteriyor! Görünen düşmandan çok içerdeki hainliklerin neden olduğu altı aylık açlık ve yıkımdan sonra, Fransa ve Almanya arasında hiç savaş olmamış gibi, Prusya süngüleri asla varolmamış gibi, düşmanlar kapılarında değilmiş gibi isyan başlatıyorlar. Tarih bunun gibi başka bir ihtişam örneği gösteremez!" Parisliler yenilirse, bu "iyi mi zafları" nedeniyle olurdu. Birlikler ve Ulusal Muhafız Federasyonu'nun gerici kesimi alanı terk ettikten sonra, bir an önce Versay'a ilerlemeleri gerekirdi; fakat vicdani engeller bir iç savaş başlatmayı istememelerine neden oldu. Kötü niyetli Thiers, Paris'i silahlandırmayı deneyerek bunu çoktan başlatmamış gibi! Ama Parisliler yenilecek olsa bile, ayaklanmaları Haziran İsyam'ndan beri partimizin en görkemli başarısı olarak kalacaktır. "Bu cenneti birbirine katan Titanlarla, Prusyalı-Alman Kutsal Roma İmparatorluğu'nun dindar köleleriyle, onun ölümden sonra gerçekleştirilen katliamları, koğuşlarının ağır kokusu, kiliseleri, kırsal gericiliği. her şeyden önemlisi, cehalet tarafıtlığıyla bir karşılaşır."

Marks. Paris Komünü'nden "bizim partimizin" başarısı diye söz ettiğinde, hem Paris işçi sınıfının komünün belkemiği olması genel anlamında, hem de Enternasyonal'in Parisli üyelerinin konseyde sadece bir azınlığı temsil etseler de komünün en yetenekli ve cesur savaşçıları arasında yer alması anlamında buna hakkı vardı. Enternasyonalin adı şimdiden burjuvazinin yaşadığı tüm sıkıntıların nedeni olarak kötüye çıkmıştı ve tüm ülkelerin egemen sınıflarına tüm tatsız olayların günah keçisi görevi görüyordu. Bu nedenle, burjuvazinin En-

ternasyonal'in entrikalarını Paris komününden de sorumlu tutması gayet doğaldı. Fakat, garip bir biçimde, Paris polisi basının yayın organlarından biri, Enternasyonal'in *Grand chef*'ini (Büyük Şef) bu olaya dair herhangi bir sorumluluktan aklamaya çalıştı ve 19 Mart tarihinde Marks tarafından Paris şubelerine topluluklarına gönderildiği iddia edilen, onlara politik konulara çok fazla ilgi gösterip toplumsal konulara çok az ilgi göstermeleri nedeniyle serzenişte bulunan bir mektup yayınladı. Marks derhal *The Times*'a bu belgeyi "küstah bir sahtecilik" olarak nitelendiren bir mektup gönderdi.

Komünü Enternasyonal'in oluşturmadığını; fakat başından beri onu kendi kanından gördüğünü kimse Marks'tan daha iyi bilemezdi. Fakat kuşkusuz bunu Enternasyonal'in, proletaryanın kurtuluşunu amaçlayan tüm işçi sınıfı hareketlerinin Enternasyonal'i ilgilendirdiğini belirten program ve tüzünün ruhuyla biliyordu. Ne Komün Konseyinin Blanquist çoğunluğu ne de Enternasyonal'e bağlı olmasına rağmen en çok Proudhon'un görüşlerinden etkilenen azınlık, Marks'ın doğrudan destekçileri arasında sayılabilirdi. Komün dönemi sırasında durum elverdiği ölçüde bu azınlık ile iletişim içinde oldu, fakat ne yazık ki bunun kanıtlarından çok azı elimizde mevcuttur.

Marks'ın günümüze kadar korunamamış olan bir mektubuna yanıt olarak, Bayındırlık İşleri Bölümü delegesi Leo Frankel 25 Nisan'da şöyle yazdı: "Bana tavsiyelerinizle olabildiğince yardımcı olursanız çok memnun olacağım, çünkü şu anda Bayındırlık İşleri Bölümünde yapmak istediğim tüm reformlardan sorumluyum, aslında sadece ben sorumluyum. Son mektubunuzdaki bir iki satır, tüm insanların ve işçilerin, özellikle Alman işçilerinin, Paris Komünü'nün eski usül Alman komünüyle bir ilgisinin olmadığını anlamalarını sağlamak için mümkün olan her şeyi yapacağınızı göstermek için yeterli. Ne olursa olsun, bu açıdan bizim davamıza iyi bir hizmet veriyor olacaksınız." Marks'ın bu mektubu yayınlayıp yayınlamadığı ya da Frankel'e herhangi bir tavsiye verip vermediği konusunda elimizde bir kanıt yoktur.

Frankel ve Varlin tarafından ona gönderilen bir mektup da kayıptır; fakat 13 Mayıs'ta Marks bu mektubu şöyle yanıtladı: "Taşıyıcıyla konuştum. Versay *cannaille* için bu kadar uzlaşmacı bir karaktere sahip olan bu belgeleri daha güvenli bir yere koymak iyi bir fikir olmaz mıydı? Bu tür ihtiyati tedbirlerin asla bir zararı olmaz. Bordeaux'dan

beni son belediye seçimlerinde Enternasyonal'in dört üyesinin üyelik kazandığı konusunda bilgilendiren bir mektup aldım. Olaylar, ne yazık ki onların hareketi yerel ve barışçıl olsa da şehirlerde de etkinlik kazanmaya başlıyor. Davanız için dünyanın her köşesinde bağlantımız olan her yere yüzlerce mektup yazdım. Ne olursa olsun, işçi sınıfı başından beri komünü destekliyordu. İngiliz burjuva gazeteleri bile ilk baştaki düşmanlıklarını bir yana bıraktı. Ara sıra ben de sütunlarına bir yazımı soktum. Bana öyle gözüküyor ki kömün önemsiz ayrıntılar ve kişisel tartışmalarla gereğinden fazla zaman harcıyor. Belli ki proletaryanın etkileri dışında iş başında olan başka etkiler var. Fakat kaybolan zamanı telafi ederseniz tüm bunların bir önemi kalmaz." Son olarak, üç gün önce Frankfurt-on-Main'de Almanya ve Fransa arasında kesin bir barış anlaşması imzalandığı göz önünde bulundurularak hızlı bir şekilde eyleme geçirilmesinin gerekli olduğunu ve şimdi Birmarck'ın, özellikle anlaşmanın imzalanmasıyla savaş tazminatı ödemelerinin başlayacak olması nedeniyle komünün bastırılmasında Thiers ile aynı çıkarlara sahip olduğunu belirtti.

Marks'ın bu mektupta vermiş olduğu tavsiyelere bakıldığında, belli bir ihtiyat sezilebilir ve hiç kuşkusuz kömün üyelerine yazdığı her şeyde aynı hava hakimdir. Bu, kömünün eylemleri ve kusurlarının tam sorumluluğunu almak istememesinden değil; çünkü bunu kömünün yenilgisinden sonra tamamen açık olarak ve tüm detaylarıyla yaptı; fakat diktatör rolünü oynamak ve ne yapılması ya da yapılmaması gerektiğini olay yerinde en iyi görececek kişiler tarafından yapılması gerekenleri uzaktan belirlemek istememesinden kaynaklanıyordu.

28 Mayıs'ta kömünün son savunucuları da düştü ve iki gün sonra Marks, genel konseye onun kaleminden çıkmış en görkemli belgelerden biri, bugün bile kömün üzerine yazılmış ciltlerce yazıyı taçlandıran, "Fransa'da İç Savaş" söylevini sundu. Bu güç ve karışık problem üzerinden bir kere daha görünürde çözülemez bir karışıklığın yanıltıcı yüzeyinin altındaki ve birbiriyle çelişen yüzlerce çelişkili söylemleri arasında bir durumun tarihi özünü fark etme yeteneğini gösterdi. Söylev gerçekleri değerlendirdiği kadarıyla—dördüncü ve son bölüm gibi ilk iki bölümü de olayların gerçek gelişimini açıklar—her an gerçeğin farkına vardı ve tek bir noktada bile fikirleri çürütülemedi.

Söylev kesinlikle komünün eleştirel tarihini vermez; zaten amacı bu değildi. Komünün itibarını savunmak ve düşmanlarının kötüleme ve haksızlıklarına karşı onu haklı çıkarmak amacıyla yazılmıştı ve bunu ustalıkla bir şekilde yaptı. Bir tarihi yargı olarak değil bir polemik olarak yazılmıştı ve o zamandan itibaren komünün zaafı ve hataları sosyalistler tarafından sert eleştirilene, bazen gereğinden fazla sert eleştirilere maruz kalmıştır. O sıralar Marks şu anırtımayla yetiniyordu: "Her devrimde, devrimin gerçek temsilcilerinden oldukça farklı karaktere sahip kişiler, onlarla karşı karşıya gelirler. Bu kişilerden bazıları tamamen bağlı oldukları daha önceki devrimlerden hayatta kalan kişilerdir; bugünkü devrimin koşullarını anlayamazlar; fakat iyi bilinen cesaretleri ve saygın kişilikleri ile ya da belki yalnızca gelenek ile yine de halk kitleleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptirler. Diğerleri de yıllarca hükümete karşı aynı nutukları tekrarlayan ve böylece kendilerini halkın gözünde eşsiz devrimciler olarak gösteren yaygaracılar- dan ibarettir. Bu tür kişiler 18 Mart'tan sonra da sahneye çıktı ve çok sayıda olayda belirleyici rol oynadı. Güçleri ölçüsünde işçi sınıfının gerçek hareketini engellediler, daha önceki bütün devrimlerin tam olarak gelişmesini engellemiş olmaları gibi. Bu unsurlar, diye belirtti *Söylev*, kaçınılmaz bir kötülüğü temsil eder. Zamanla bunlardan kurtulmak mümkündü; fakat komüne bunun için gerekli zaman verilmedi.

Söylev'in, komünün tarihi karakterini değerlendiren üçüncü bölümü, özel bir öneme sahiptir. Marks, harika bir muhakeme yeteneğiyle, komün ve onunla aynı gözükebilecek daha önceki tarihi biçimler arasındaki farkı gösterir—Ortaçağ komününden Prusya kent sitemine kadar: "Sadece Bismarck (kan ve demir entrikaları ile bu kadar çok meşgul olmasaydı, *Kladderadatsch*'de yazar olarak eski işine memnuniyetle geri dönebilirdi; bu, onun zekâsının kapasitesine çok uygundu), sadece böyle bir akıl, Paris Komünü'ne, 1791 yılının Fransız kent yapılanmasının karikatürü Prusya belediye yapılanması özelemleri yükleme düşüncesini tasarlayabilirdi.

Söylev, komünün detaylı bir hükümet programını ortaya çıkararak bu açıklamanın kanıtlarını sunamadı; çünkü Komün bu kadar ilerlememişti; varlığının ilk gününden sonuna kadar düşmanlarına karşı bir ölüm kalım mücadelesi verdiğinden ilerleyemezdi de. Buna rağmen *Söylev* anlatmak istediğini, komünün sürdürdüğü politika, gizli

temeli, en değersiz biçiminde (İkinci İmparatorluk) gücünü tüketerek ve bağımsız gelişmesine engel olarak toplumsal yapı üzerinde var olan "asalak bir üründen" fazlasını temsil etmeyen devletin yıkılmasına dayanan bir politika temelinde kanıtladı.

Komünün verdiği ilk karar, sürekli orduyu ortadan kaldırmak ve onun yerine halk ordusunu getirmek oldu. Komün, o zamana dek hükümetin yalnızca hükümetin piyonu olan polis gücünü, tüm politik işlevlerinden yoksun bıraktı ve komüne karşı sorumlu bir araç haline dönüştürdü. Eski hükümetin maddi silahları olan daimi orduyu ve polis gücünü yürürlükten kaldırdıktan sonra Komün, manevi baskı silahı, ruhban sınıfının gücünü kırmaya geçti. Mülk sahibi zümreler olduklarına göre tüm kiliselerin tasfiye edilmesi ve el koyulmasına karar verdi. Tüm eğitim kurumlarını ücretsiz olarak halka açtı ve bu kurumları devletin ve kilisenin her türlü müdahalesinden kurtardı. Ve son olarak, yargıçlar da dahil tüm devlet görevlilerini seçime ve görevde alınmaya tabi tutarak ve devlet hizmetlilerine ödenecek ücret oranını en fazla 6,000 franka çekerek eski devlet bürokrasisini kökünden söktü.

Söylev'in bu ayrıntıları ele alma biçimi kusursuzdu; fakat bu ayrıntılar ve bundan önce Marks ve Engels'in çeyrek yüzyıl boyunca sahip olduğu ve "Komünist Manifesto"da yazdığı fikirler arasında belli bir çelişki vardı. Gelecekteki proletarya devriminin en son sonucunun kesinlikle devlet olarak bilinen politik kurumun tasfiye edilmesi olacağını; fakat bu tasfiyenin aşamalı olarak gerçekleşeceğini düşünmüşlerdi. Böyle bir kurumun temel amacı her zaman, toplum zenginliklerinin tümüne sahip olan azınlığın nüfusun çalışan çoğunluğundaki ekonomik baskısını silah zoruyla korumaktı. Bu zengin kişilerin ortadan kalkmasıyla devlet gibi silahlı baskıcı bir kurumun gerekliliği de ortadan kalkacaktı. Fakat aynı zamanda bunu ve gelecekteki toplumsal devrimin diğer çok daha önemli amaçlarını gerçekleştirebilmek için, işçi sınıfının öncelikle devletin örgütlü politik gücünü ele geçirmesi ve onu kapitalistlerin karşı çıkışını bastırmak ve toplumu yeniden örgütlemek üzere kullanması gerektiğini belirtmişlerdi. "Komünist Manifesto"nun bu fikirleri, asalak devleti yok etmeye başladığı coşkulu üslup nedeniyle genel konseyin Paris Komünü hakkındaki övgüsüyle bağdaştırılamazdı.

Kuşkusuz, Marks ve Engels'in her ikisi de çelişkinin oldukça farkındaydı ve "Komünist Manifesto"nun Haziran 1875'te çıkan yeni baskısının ön sözünde, Paris Komünü'nün doğrudan etkisi altında, genel konsey söylevini açıkça başvurarak ve işçilerin hazır devlet mekanizmasını ele geçiremeyeceğini ve onu kendi amaçları için kullanamayacağını belirterek fikirlerini gözden geçirdiler. Daha sonraki bir tarihte ve Marks'ın ölümünden sonra, Engels işçi sınıfı hareketi içerisindeki anarşist yönelimlere karşı bir mücadeleye girmek zorunda kaldığında, bu hükmü bıraktı ve "Manifesto"ya dayanan görüşünü savundu. Bakunin destekçilerinin genel konseyin söylevini kendi yöntemleriyle yorumladıklarını fark etmek zor değildir ve Bakunin alay ederek, komünün Marks'ın tüm fikirlerini alaşağı etmesine rağmen Marmb'ın tüm mantığı ihlal edecek şekilde ona şapka çıkardığını ve program ve amaçlarının kendisine ait olduğunu kabul etmek zorunda kaldığını söyledi. Ve aslında, hazırlanmamış; fakat ani ve acımasız bir saldırıyla işçilere dayatılan bir ayaklanma, birkaç buyruk ile devletin tüm baskı mekanizmasını ortadan kaldırabilseydi, bu Bakunin'in sabırla sürdürdüğü bakış açısını doğrulamaz mıydı? Bu, daha çok gerçekte komünün karakterinden gelişen bir olasılıktan fazlası olmayan mevcut bir şeyi sunma eğilimi gösteren *Söylev*'de tutumlarına destek bulmak için buna inanmak isteyenler için zor değildi. Ne olursa olsun, Bakunin'in ajitasyonunun 1871 yılında daha önce olduğundan çok daha fazla kabul görmesi, Paris Komünü'nün Avrupa işçi sınıfı üzerinde yarattığı güçlü izlenimden kaynaklanıyordu.

Söylev şu sözlerle noktalandı: İşçilerin Paris'i, komünü ile birlikte, yeni bir toplumun şanlı öncüsü olarak ebediyen yüceltilecektir. Şehitlerinin anısı, işçi sınıfının büyük yüreğinde sevgi ve saygı ile korunuyor. Onu yok edenler ise şimdiden tarih tarafından teşhir direğine çivilenmiştir, rahip ve papazlarının tüm duaları onların günahlarını bağışlayamayacaktır." *Söylev* kısa sürede büyük bir sansasyon yarattı ve Kugelmann'a yazdığı mektupta Marks şöyle dedi: "İnanılmaz bir patırtı yarattı ve şu anda Londra'da en fazla iftiraya uğrayan ve tehdit edilen adam olma onuruna sahibim." Bataklıkta bir kurbağa gibi geçirdiğim yirmi yıllık uzun ve sıkıcı huzurlu yalnızlıktan sonra bu benim işime geliyor. Hüktimet yayın organı -*The Observer*- bile beni kovuşturmayla tehdit ediyor. Bırakın bunu denesinler! Ayaktakımını

ciddiye almıyorum." Bu ilk öfke uluması yükseldikten hemen sonra, Marks kendisini Söylev'in yazarı ilan etti.

Daha sonraki yıllarda, sorumluluğun herhangi bir kısmını sırtlamak Enternasyonal'in görevi olmamasına rağmen ona komünün sorumluluğunu yükleyerek Enternasyonal'i tehlikeye soktuğu için sosyal demokrat kaynaklar tarafından bile kınandı. Komünü haksız saldırılara karşı savunmak iyiydi; fakat eksiklikleri ve hataları karşısında istavroz çıkarması gerekirdi. Ne olursa olsun, bu tür görüşler yaygın olarak savunulmuyordu ve önerilen taktik liberal bir "devlet adamı" için iyi olabilirdi; fakat Marks için değil; tam da Marks olduğu için. Böylece onu şimdiki zamanda tehdit eden tehlikeleri azaltabileceği yanıltıcı umuduyla davasının geleceğini tehlikeye atmak asla aklından geçmedi.

4. Enternasyonal ve Paris Komünü

Öncelikle geride kalanları sıralamadan komünün mirasını devralarak, Enternasyonal dünya kadar düşmanı karşısına aldı.

Daha az önemli olan, tüm ülkelerden burjuva basını tarafından etrafının sarıldığı karalayıcı saldırılardı. Tam tersine, bu saldırıların sonucu olarak, belli bir anlamda ve belli bir ölçüde bir propaganda silahı kazandı; çünkü genel konsey bu saldırılara açıkça cevap verebiliyordu ve bu nedenle en azından İngiliz basınında kendini duyurabiliyordu.

Enternasonal için çok daha büyük problemi ise Londra'dan başka Belçika ve İsviçre'ye kaçan komüncülere yardım etme gerekliliği oluşturunuyordu. Mali durumu gittikçe daha fazla kötüleşti ve kaçaklara yardım etmek üzere gerekli paranın sağlanması büyük güçlüklerle karşılaştı ve büyük çabalar gerektirdi. Aylar boyunca genel konsey tüm enerjisini ve zamanının büyük kısmını, tüm hükümetlerin güçlerini Enternasyonale karşı harekete geçirmeye başlaması nedeniyle bunun gittikçe daha önemli hale gelmesine rağmen, olağan görevlerinin zararına, bu probleme harcamak zorunda kaldı.

Fakat, hükümetlerin Enternasyonal'e açtığı savaş bile onun en önemli sorunu değildi. Enternasyonal'e karşı seferberlik, çeşitli Avrupa ülkelerinde azya da çok bir enerjiyle yürütülüyordu; fakat sınıf bilincine

sahip proletaryaya karşı birleşik bir baskı seferberliği için tüm hükümetleri bir araya getirme girişimi şimdilik başarısızlığa uğradı. Buna yönelik ilk girişim 6 Haziran 1871'de Jules Favre tarafından yayınlanan bir genelge ile Fransız hükümeti tarafından yapıldı. Fakat belge, o kadar aptalca ve uydurmaydı ki diğer hükümetleri, özellikle işçi sınıfına yöneltildiğinde hertürlü gerici öneriyi dinlemeye gönüllü olan ve büyüklük tutukusuyla, Lassalleci ve Eisenach fraksiyonunun her ikisinin de dahil olduğu Alman Sosyal Demokrasisi tarafından komüne verilen desteğe şaşırان Bismarck'ı bile çok az etkiledi.

Kısa süre sonra İspanya hükümeti Avrupa hükümetlerini Enternasyonal'e karşı birleştirmek için, yine dışişleri bakanı tarafından tüm hükümetlere gönderilen bir genelge aracılığıyla ikinci bir girişimde bulundu. Genelge, hükümetlerin Enternasyonal'e ve kendi topraklarındaki şubelerine karşı tek başına en şiddetli önlemleri almalarının yeterli olmadığını bildiriyordu. Tüm hükümetler kötülüğü yok etmek üzere birleşmeliydi. İngiliz hükümeti engel olmasaydı bu davet büyük bir başarıyla sonuçlanabilirdi. Lord Granville, Enternasyonal'in "bu ülkede" etkinliklerini sadece grevlere tavsiye vermekle sınırlandırdığını ve mali kaynaklarının bu tür eylemleri desteklemek için çok kısıtlı olduğunu, programının bir parçasını oluşturan devrimci planlarının iş başlıca ilgilendikleri şey ücret sorunları olan İngiliz işçilerinden çok yabancı üyelerin fikirlerini temsil ettiği yanıtını verdi. Bununla birlikte, İngiltere'deki yabancılar da İngiliz vatandaşları gibi ülkenin yasal korumasından yararlanıyordu. Büyük Britanya'nın dostça ilişkiler içinde olduğu herhangi bir ülkeye karşı düşmanca etkinlikler yürüterek bu yasaları ihlal ederlerse cezalandırılırlardı; fakat şu an için İngiltere toprakları üzerindeki yabancılar karşı herhangi bir özel önlem almak için bir neden yoktu. Mantıksız talebin mantıklı reddi, Bismarck'ın yarı resmi sözcüsünün, İngiliz toprakları Avrupa'nın tüm diğer devletlerinin dokunulmazlıkla ve İngiliz yasasının koruması altında rahatsız edilebileceği bir himaye sunduğu sürece Enternasyonal'e karşı alınan her türlü önlemin büyük oranda etkisiz kalacağı şeklinde homurdanmasına neden oldu.

Bu nedenle, düşmanlarının Enternasyonal'e birleşik bir haçlı seferi düzenlemeyi başaramamalarına rağmen, Enternasyonal'in kendisi şubelerinin çeşitli Avrupa ülkelerinde neden olduğu zulümlere karşı

birbirine bağlı bir direniş topluluğu örgütlemeyi başaramadı. Bu onun başlıca endişe nedeniydi ve Enternasyonal'in işçi sınıflarını en güçlü siperi olarak gördüğü ülkelerde toprağın ayakları altında titrediğini hissetmesi nedeniyle daha da ciddi hale geldi: Geniş çaplı endüstrinin en fazla geliştiği ve işçilerinin az ya da çok oy hakkına sahip olduğu İngiltere, Fransa ve Almanya. Bu ülkelerin Enternasyonal için önemi, genel konseyinde İsviçre ve Macaristan'dan ikişer temsilci ve Polonya, Belçika, İrlanda, Danimarka ve İtalya'dan birer temsilci olmasına kıyasla 22 İngiliz, 15 Fransız ve 7 Alman olmasında yansiyordu.

Lasalle, başından beri ajitasyonunu bir ulusal mesele olarak Alman işçileri arasında örgütlemişti ve bu Marks'ın onu daha fazla suçlamasına neden olmuştu; fakat çok geçmeden bunun Avrupa'daki tüm diğer ülkeleri sarsan bir krizin aşılmasında Alman işçilerinin hareketine yardımcı olacağı görüldü. Şimdilik, Fransa'ya karşı açılan savaş Alman işçi sınıfının geçici olarak duraklamasına neden olmuştu. İki fraksiyon da Enternasyonal'e aldirmayacak kadar kendi meselelerine gömülmüştü. Her iki fraksiyonun da Alsace-Lorraine'in ilhak edilmesine karşı olduğunu ve Paris Komünü'nü desteklediklediğini bildirmesine rağmen, iki fraksiyondan Enternasyonal'in şubesi olarak genel konsey tarafından tanınan tek fraksiyon olan Eisenach fraksiyonu o kadar fazla öne çıkmıştı ki, otoriteler tarafından Lassalle fraksiyonundan vatana ihanet ve benzer kabul edilemez konularda suçlanarak rahatsız ediliyordu. Bismarck'ın kendi tanıklığına göre, Alman Sosyal Demokrasi'sinin Paris komüncüleriyle dayanışma içinde olduğunu bildirdiği Reichstag'daki ateşli konuşmasıyla Bismarck'ın şüphelerini ilk uyandıran ve Bismarck'ın Alman işçi sınıfı hareketine şiddeti gittikçe artan darbeler indirmesine neden olan, Bebel'di. Fakat, Eisenach fraksiyonun Enternasyonal'e yönelik tutumu için daha fazla belirleyici olan, ulusal temelde bağımsız bir parti olarak kurulduğundan beri, Enternasyonal'den gittikçe daha fazla uzaklaşmasıydı.

Fransa'da Thiers ve Favre, monarşist gerici ulusal meclisin özellikle Enternasyonal'e karşı doğrultulmuş merhametsiz bir yasa çıkarmasına neden oldu; bu yasa, zaten Versay katliamlarının korku verici kan akıtmalarla tükenme noktasına gelecek kadar zayıflatılmış olan Fransız işçi sınıfını bütünüyle felce uğrattı. Acımasız intikam alma arzularıyla bu yasa ve düzen savunucuları. İsviçre'den ve hatta İngil-

tere'den kaçak komüncülerin genel suçlular olarak ülkelerine iade edilmesini talep edecek kadar ileri gittiler ve İsviçre açısından bakılırsa, başarılı olmalarına ramak kalmıştı. Bu koşullar altında genel konseyin Fransa ile bağlantıları bütünüyle kesildi. Fransız işçilerin genel konseyde temsil edilmesini sağlayabilmek için, Komünü onurlandırmak amacıyla, Enternasyonal birkaç kaçak komüncüyle –kısmen zaten Enternasyonal'in üyesi olan kişiler, kısmen Komün davasında devrimci enerjileri sivrilen kişiler– işbirliği yaptı. Bu, sürdüğü kadarıyla iyi bir fikirdi; fakat Genel Konseyi güçlendirmekten çok zayıflattı; çünkü kaçak komüncüler de göçmenlerin kaçınılmaz sonundan muzdarip oldular ve enerjilerini iç mücadelelerde tükettiler. Marks şimdi Fransız göçmenlerle, yirmi yıl önce Alman göçmenlerle yaşadığı aynı sorun ve güçlüklerle katlanmak zorundaydı. Kuşkusuz, ne olusa olsun görevi olduğunu düşündüğü şeyi yaptığı için herhangi bir takdir bekleyecek son kişiydi; fakat 1871 Kasım'ında Fransız kaçaklarının aralıksız münakaşaları üzüntüyle iç çekmesine neden oldu: "Ve bu da benim zamanımın neredeyse altı ayını onlar adına harcadığım ve Söylevde onların onurunu koruduğum için aldığım ödül!"

Ve son olarak, Enternasyonal, daha önce İngiliz işçilerden aldığı desteği kaybetti. Dışta ilk ayrılık, başlangıcından beri genel konseyin üyesi olan –hatta bu makam varolduğu sürece Odger başkanlık yapmıştı– sendika hareketinin iki saygın lideri Lucraft ve Odger, "Fransa'da İç Savaş" söylevi dolayısıyla konseyden istifa etti. Bu hareket, sendikaların Enternasyonal'in komünü savunmasından duydukları nefret nedeniyle Enternasyonal'le yollarını ayırdığı efsanesinesine sebep oldu. Bu efsanenin zerre gerçek içermemesi gerçek sorunu açıklar. Ayrılık, daha önemli ve derinlerde yatan nedenlerden kaynaklanıyordu.

Enternasyonal ve sendikalar arasındaki ittifak, başından beri bir *marriage de convenance* (mantık evliliği) idi. Her iki partinin de birbirine ihtiyacı vardı; fakat ikisi de iyi de olsa kötü de olsa ölüm onları ayırana kadar birbirine bağlanmayı düşünmüyordu. Marks, ustaca bir beceriklilikle Açılış Söylevi ve Tüzük'te ortak bir program kaleme aldı; fakat sendikalar bu nedenle programı kabul edebilseler de, uygulamada asla amaçlarına uyandan fazlasını kullanmadılar. İspanya hükümetine yanıt gönderisinde Lord Granville

İngiliz işçi sendikaları ve Enternasyonal arasındaki ilişkiyi doğru olarak açıklar. Sendikaların amacı çalışma koşullarını kapitalist toplum temelinde iyileştirmekti ve bu amacı ilerletmek için politik mücadeleyi küçümsemediler; fakat müttefiklerini ve silahlarını seçerken gerçek amaçlarına doğrudan uygulanamadıklarından, temel etmenler tarafından yönlendirilmediler.

Marks çok geçmeden sendikaların tarihte son derece yer etmiş bu bencil özelliğinin ve İngiliz proletaryasının karakterinin kolay kolay kırılmayacağını görmek zorunda kaldı. Sendikalar reform taslağını elde edebilmek için Enternasyonal'e ihtiyaç duydu; fakat bu gerçekleştirildikten sonra liberallerle flört etmeye başladı; çünkü liberallerin yardımı olmadan parlamentoda koltuk kazanmayı umamazlardı. Marks, 1818 yılında bile bu "entrikacılardan" şikâyet etmiş ve onlardan biri olarak çoğu fırsatta parlamentoya adaylığını koyan Edger'in adını anmıştı. Bir başka seferinde Marks, genel konseyde İrlandalı tutucu Bronterre O'Brien'i destekleyen birtakım kişilerin bulunuşunu şu önemli sözlerle haklı çıkardı: "Aptallıklarına rağmen, Bay O'Brien yanlıları genel konseydeki sendikacılara (çoğu kez gerekli olarak) bir karşı ağırlık teşkil ediyor. Onlar daha devrimci, toprak konusunda tutumlarında daha açık, daha az ulusal, hiçbir şekilde yolsuzluğa açık değil ve bu olmasa uzun zaman önce çıkarılırlardı." Ayrıca İngiltere için özel bir federal konsey kurulması yinelenen önerisine, örneğin genel konseyin 1 Ocak 1870'de çıkardığı genelgede de belirtildiği gibi, İngilizlerin devrimci heyecan ve genelleme kabiliyetinden yoksun oldukları, bunun için böyle bir federal konseyin parlamentonun radikal üyelerinin ellerinde bir piyona dönüşeceği gerekçesiyle karşı çıktı.

İngiliz işçi sınıfı liderlerinin ayrılmasından sonra, Marks onları açıkça kendilerini liberal bakanlığa satmakla suçladı. Bu bazıları için doğru olabilir, fakat, "yolsuzluğun" nakit ödmeden başka biçimleri kapsadığı varsayılsa bile, hepsi için doğru değildi. Bir işçi sınıfı lideri olarak Applegratg en az Odger ve Lucraft kadar büyük bir üne sahipti ve aslında her iki parlamento meclisi tarafından sendikacılığın resmi temsilcisi olarak görülüyordu. Enternasyonal'in Basel kongresinden hemen sonra parlamenter patronları tarafından kongrenin ortak toprak mülkiyeti konusunda verdiği karara yönelik tutumu konusunda sorgulanmıştı; fakat o onların anlaşılması güç olmayan tehditlerinden

sinmeyi reddetmişti. 1870 yılında Bulaşıcı Hastalıklar Kanunları komisyonu üyeliğine getirildi, böylece hükümdarı tarafından "Güvenilir ve Değerlimiz" olarak adlandırılan ilk işçi oldu, buna rağmen genel konseyin *Fransa'da İç Savaş* Söylev'ini imzaladı ve sonuna kadar konsey üyesi olarak kaldı.

Kişisel karakteri eleştirilemez olan ve daha sonra ticaret bakanlığı görevini reddeden Applegarth'ın tutumu, sendika liderlerinin ayrılımlarının gerçek nedenini açıkça gösterir. Sendikaların doğrudan amacı kendileri ve mali kaynakları için yasal koruma sağlamaktı. 1871 baharında hükümet her sendikaya kendisini onaylanmış bir sosyal kuruluş olarak kayda geçirme, böylece yönetmelikleri yasa ile çelişmediği sürece mali kaynakları için yasal koruma elde etme hakkını veren kanunu getirdiğinde bu amaca ulaşılmış gibiydi. Fakat hükümet bir elle verdiğini diğer elle geri aldı; çünkü yasa, "şiddet," "tehditler," "gözdağı," "rahatsız etmeyi" yasaklayarak grevleri önleme amaçlı tüm eski esnek ifadeleri kabul ederek tüm birleşme hakkını ortadan kaldıran ayrıntılı bir koşul içeriyordu. Gerçekte özellikle sendikalara yönelik olmaktan öte bir yasa değildi ve diğer kuruluşlar tarafından yapılan aynı işlemler yasal olarak kalırken onlar ya da başka birisi tarafından davalarını ilerletmek üzere yapılan her işlem cezalandırılabilir olarak ilan edildi. Nezaket ve kısıtlamayla İngiliz sendikacılığı tarihçileri şöyle der: "Ceza hukuku, bu toplulukların amaçlarına ulaşmak için kullandıkları sıradan barışçıl yöntemleri kapsayacak kadar esnetildiğinde, sendika topluluklarının mevcudiyetini yasal olarak ilan etmenin fazla anlamı yok gibidir." Dolayısıyla, sendikalar ilk kez yasal olarak tanındı ve kendilerine koruma sağlandı; fakat aynı zamanda sendika eylemine karşı tüm yasa hükümleri açıkça kabul edildi ve güçlendirildi.

Doğal olarak sendikalar ve liderleri bu Yunan hediyesini reddetti; fakat protestoları yalnızca hükümeti yasayı iki ayrı kısma bölmeye ikna etmeyi başardı: sendikaların varlığını yasallaştıran bir kanun ve sendikacılık etkinliğine karşı tüm şartları içeren Ceza Yasası Değişikliği Kanunu. Bu elbette gerçek bir başarı değil, yalnızca sendika liderlerinin düşmeye davet edildiği ve mali kaynakları için duydukları endişe sendika ilkeleri için duydukları endişeden daha fazla olduğu için aslında düştükleri bir tuzaktı. Hepsi ve hatta Applegarth bile bunun

öncüsü oldu, örgütlerini bu yeni yasaya göre kaydetti ve 1871 Eylül'ünde, bir zamanlar Enternasyonal ve sendikalar arasında bağlantı kuran Birleşik Sendikalar Birliği, "Yeni Sendikacılığın" temsilci kuruluşu, "örgütlenme nedeni olan görevlere son vererek" resmi olarak dağıldı. Orta sınıf saygınlığına yönelik kademeli yaklaşımlarında sendika liderlerinin grevleri, sendika etkinliğinin daha ilkel yöntemleri olarak görmeye başlamaları nedeniyle, vicdanlarını rahatlatmaları kolaydı. Daha 1867 yılında onlardan biri, Krallık Komisyonu önünde ifade vererek grevlerin hem işçiler hem de işverenler için para ve enerji kaybı olduğunu söylemişti. Bu nedenle 1871 yılında dokuz saatlik iş günü leyhine güçlü bir hareket tüm ülke üzerinde hızla yayıldığında sendika liderleri, liderlerinin "devlet adamına yakışır" gelişmelere katılmamış olan ve sendika etkinliklerine karşı çıkarılan yeni Ceza Yasası Değişikliği Kanununa şiddetli bir öfke duyan işçilerini zaptetmek için ellerinden geleni yaptı. Bu hareket 1 Nisan'da Sunderland'deki inşaat işçilerinin greviyle başladı, mühendislik merkezlerinde hızla yayıldı ve beş ay boyunca süren ve işçiler için tam bir zaferle sonuçlanan Newcastle grevinde doruğa ulaştı. Büyük mühendislik sendikası Birleşik Mühendisler Derneği işçilerin bu toplu hareketine kesin olarak karşı çıktı ve sendika üyesi olan grevciler ancak grev on dördüncü haftasına ulaştığında haftalık beş şiline çekilen grev desteğini alabildiler. Bununla ve olağan işsizlik desteğiyle mücadelelerine devam etmek zorundalardı. Kısa sürede diğer sendika ve sanayi kollarının birçoğuna yayılan hareket yalnızca, bu amaçla kurulan ve John Burnett gibi oldukça yetenekli bir lideri olan "Dokuz Saat Birliği" öncülüğünde ilerledi.

Bununla birlikte Dokuz Saat Birliği, grev kırıncıları işe alan işveren ajanlarını önlemek amacıyla üyeleri Cohn ve Eccarius'u Belçika ve Danimarka'ya gönderen Enternasyonal Genel Konseyi'nden güçlü bir destek aldı. Marks, Burnett ile görüşürken, örgütlü işçi kuruluşlarının sıkıntıya girene kadar Enternasyonal'e mesafeli durdukları; oysa zamanında gelselerdi ihtiyati önlemleri almanın daha kolay olacağı keskin ifadesini bastırmadı. Fakat şimdilik gelişme süreci Enternasyonal'in liderlerinde kaybettiğini kitlelerle bir oranda dengelediğini gösterir gibiydi. Yeni şubeler kuruldu ve mevcut şubeler oldukça güçlendi; fakat aynı zamanda İngiltere için özel bir federal konsey kurulması talebi gittikçe daha da ısrarlı hale geldi.

Bunun üzerine Marks, sonunda uzun zamandır reddettiği ödünü verdi. Paris Komünü'nün düşüşünden sonra yeni bir devrim olasılığı geri plana düşmüştü; bu nedenle artık genel konseyin, devrimin en güçlü kaldıracı üzerinde doğrudan denetim sahibi olmasına önem vermedi. Fakat onun ilk baştaki endişeleri çok geçmeden haklı çıktı ve federal konseyin kurulmasıyla birlikte Enternasyonal'in izi İngiltere'de diğer tüm ülkelerden daha hızlı bir biçimde ortadan kalkmaya başladı.

5. Bakuninci Muhalefet

Paris Komünü'nün düşüşünden sonra Enternasyonal'in Almanya, Fransa ve İngiltere'de yeterince sorunları vardı; fakat bu sorunlar tutunma noktasının zayıf olduğu ülkelerle karşılaştırıldığında hiçbir şeydi. Fransa-Prusya savaşından bile önce İsviçre'de oluşan sorunun küçük merkezi şimdi İtalya, İspanya, Belçika ve diğer ülkelere yayıldı ve Bakunin'in fikirleri genel konseyinkiler üzerinde zafer kazanacak gibi gözüküyordu.

Bu, genel konseyin zannettiği gibi Bakunin'in entrikalarından kaynaklanmıyordu. 1871 yılının başında tüm ilgisini politik etkinliklere yöneltmek amacıyla "Kapital"ın ilk cildini tercüme etme işini yarıda bıraktığı doğrudur; fakat bu politik etkinliklerin Enternasyonal'le bir ilgisi yoktu ve sonunda politik ününe ciddi bir zarar verdi. Bu, dile düşmüş Netchayeff olayıydı ve bundan kurtulmak, coşkulu Bakunin hayranlarının, onun hatalarını "çok fazla iyiliğin sonucu olarak çok fazla güvene" yorduklarında istedikleri kadar kolay değildir.

O sıralar Netchayeff yirmili yaşlarında bir genç adamdı. Bir serf olarak doğmuştu; fakat liberal fikirli kişilerin yardımı sayesinde bir öğretmen olarak eğitilmek üzere bir papaz okuluna girmeyi başarmıştı. O zamanın Rusya öğrenci hareketine kapıldı ve bu harekette eksik olan eğitimi ya da orta derecede zekâsının sonucunda değil, ateşli enerjisi ve Çar'ı baskıya duyduğu sınırsız nefret sayesinde belirli bir mevki kazandı. Onun başlıca özelliği, davasını ileri götürmeyi düşündüğünde tüm ahlaki etmenlerden bağımsız olmasıydı. Kişisel olarak hiçbir şey istemedi ve gerektiğinde her şeyi yaptı ve devrimci bir üslupla hareket ettiğini düşündüğünde ne kadar suçlanmayı hak etse de hiçbir şeyden çekinmedi.

İlk olarak 1869 baharında, St. Peter-Paul kalesinden kaçmış bir devlet mahkumu ve tüm Rusya'da gizlice devrimi hazırladığı düşünülen çok güçlü bir komitenin delegesi olarak iki kat hayranlık uyandırarak Cenevre'de ortaya çıktı. Her iki açıklama da uydurmadır; Netchayeff asla St. Peter-Paul'da bulunmadı ve böyle bir komite varolmadı. En yakın yoldaşlarının birçoğunun tutuklanmasından sonra, kendisinin de söylediği gibi, isimlerini ve yazılarını Rusya gençliğinin coşkusunu uyandırmak amacıyla eski göçmenleri kullanmak üzere Rusya'ya gitti. Bakunin'e göre bunu neredeyse inanılmaz bir şekilde başardı. Bakunin, devrimci enerjisi Çarcı Rusya'yı devirecek olan yeni neslin temsilcisi olarak bu "genç vahşi"den, genç kaplandan –Netchayeffi önceleri böyle adlandırırdı– derinden etkilendi. Bakunin, "komiteye" o kadar emin olarak inandı ki ona Netchayeff aracılığıyla verilen bütün emirlere koşulsuz uydu ve hemen sonrasında Netchayeffle birlikte koyu devrimci yazılar yayınlamaya ve bu yazıları Rus sınırına göndermeye hazır olduğunu bildirdi.

Bakunin'in bu yazılardan sorumluluğu şüphesizdir ve çok sayıda en kötü örneklerinden onun mu yoksa Netchayeff'in mi sorumlu olduğunun belirleyici bir önemi yoktur. Ve dahası, Çarcı orduya onları "komitenin" emirlerine Bakunin kadar koşulsuz olarak uymaya çağıran yazıyı ya da Rusya'da haydutluğu yücelten broşürü ya da Bakunin'in korkunç düşünceler ve ateşli sözler sevgisinin dizginlerini tamamen salıverdiği sözde devrimci ilmi hali Bakunin'in yazdığı asla inkâr edilmemiştir. Diğer yandan, Bakunin'in Netchayeff'in ihtiyatsız eylemlerinde bir rolü olup olmadığı asla kanıtlanmamıştır. Aslında bu hareketlerin kurbanlarından biri de kendisiydi ve çok geç olsa da "genç kaplan"ı kapı dışarı etmesine neden olan bunların farkına varmasıydı.

Hem Bakunin hem de Netchayeff Genel Konsey tarafından, Bakunin'in ününün onu bu tür suçlamalardan kurtarması beklenebileceğine rağmen, Rusya'daki insanların onlara kaçınılmaz olarak Rusya polislerinin dikkatini çekmelerine neden olacak mektuplar, materyal ya da telgraflar göndererek felaketlerine neden olmakla suçlandı. Teşhir edilmesinden sonra Netchayeff gerçek öyküyü anlattı. Açıkça ve son derece küstah bir biçimde onunla aynı fikirde olmayan herkesle, onları yok etmek ya da bütünüyle harekete çekmek amacıyla kasıtlı olarak anlaşmaya vardırmanın onun adeti olduğunu kabul etti. Aynı

kınanmayı hak eden ilkelerle uyumlu olarak bir heyecan anında insanları uzlaşma bildirilerini imzalamaya ikna ediyor ya da daha sonra yazarları üzerinde insafsızca bir baskı uygulamak amacıyla uzlaşma belgelerini çalıyordu.

Netchayeff 1869 sonbaharında Rusya'ya geri döndüğünde Bakunin henüz bu yöntemlerden haberdar olmamıştı ve Netchayeff Bakunin'den, doğal olarak Enternasyonal'in ve hatta Sosyalist Demokrasi İttifakının değil, Bakunin'in yaratıcı dehasının Rusya Meseleleri İttifakı'nın bir tür kolu olarak kurduğu Avrupa Devrimci İttifakı'nın "resmen onaylanmış temsilcisi" olduğunu ilan eden yazılı bir yetki belgesi elde etti. Bu örgüt büyük olasılıkla sadece kâğıt üzerinde var oldu; fakat ne olursa olsun, Bakunin'in ismi Netchayeff'in ajitasyonu için öğrenciler arasından belli bir destek elde etmek için yeterliydi. Onun insanlar üzerinde etki yaratma yöntemi hâlâ "komite" efsanesiydi ve yeni kazanılmış destekçilerinden biri, öğrenci Ivanov bu gizli otoritenin varlığından şüphe duymaya başladığında, sakıncalı şüpheden cinayet yoluyla kurtuldu. Ivanov'un cesedinin bulunması çok sayıda tutuklamaya yol açtı; fakat Netchayeff sınırı geçmeyi başardı.

1870 Ocak ayının başında Cenevre'de yeniden ortaya çıktı ve eski oyun yeniden başladı. Bakunin onun ateşli savunucusu olarak ortaya çıktı ve Ivanov cinayetinin genel bir suç değil politik bir suç olduğunu ve bu nedenle İsviçre hükümetinin Çarcı hükümetinin sınır dışı edilmesi talebini yerine getirmemesi gerektiğini bildirdi. O sırada Netchayeff o kadar dikkatli bir biçimde saklanıyordu ki İsviçre polisi onu bulamadı; fakat o koruyucusuna iğrenç bir kalleşlik yaptı. Onu *Kapital*'in ilk cildinin çevirisini bir kenara bırakmaya ve kendisini tamamen devrimci propagandaya adamaya ikna etti ve yayıncıyla daha önce yapılan ödeme konusunda anlaşmaya varacağına söz verdi. O sıralar maddi açıdan çok sıkıntılı olan Bakunin, bu sözün sadece bu parayı Netchayeff'ya da gizemli "komitenin" 300 rublelik ön ödemeyi yayıncıya geri ödeyeceği anlamına geldiğini varsayabilirdi. Fakat Netchayeff, yayıncıya değil, Bakunin ve yayıncı arasında aracı görevi gören Liubavin'e, "komitenin" adını taşıyan ve bir balta, bir hançer ve bir tabancayla süslenmiş bir not kağıdının üzerine yazılan "resmi" bir mektup gönderdi. Liubavin, ölümle tehdit edilerek Bakunin'den önceden ödenen parayı geri ödemesini talep etmekten yasaklanmıştı.

Liubavin'den gelen onur kırıcı bir mektup, Bakunin'in olaylardan haberdar olmasının başlangıcı oldu. Derhal Liubavin'e borcunu yeniden kabul ettiği ve imkânları elverdiği ölçüde geri ödeyeceği sözünü tekrarladığı bir mektup gönderdi ve sonunda, aynı zamanda hakkın da Simplon Karakolu'na silahlı soygun düzenleme komplosu gibi çok daha kötü şeyler yaptığını öğrendiği Netchayeff'le ilişkisini kesti.

Bakunin'in bu hayatının en maceralı serüveninde gösterdiği inanılmaz ve bir politik lider için affedilemez saflık, onun için çok tatsız sonuçlara neden oldu. Marks olayı 1870 Temmuz'unda, bu kez kusursuz bir kaynaktan, Mayıs ayında Cenevre'de kalışı sırasında Bakunin'i boşuna Rusya'da böyle bir "komitenin" olmadığına, Netchayeff'in asla St. Peter-Paul'da mahkum olmadığına ve Ivanov'un boğulmasının tamamen duygusuz bir cinayet olduğuna ikna etmeye çalışan bütünüyle güvenilir Lopatin'den öğrendi. Eğer gerçeği bilecek konumda olan birisi varsa o da Lopatin'di ve onun verdiği bilginin Marks'ın Bakunin'le ilgili olumsuz görüşlerini doğrulaması oldukça doğaldı. Rusya hükümeti, Ivanov cinayetiyle bağlantılı, çok sayıda tutuklamadan sonra Netchayeff'le ilgili gerçeği keşfedip elverişli fırsattan sonuna kadar yararlandı ve Rus devrimcileri dünyanın gözü önünde komik duruma düşürmek ve ifşa etmek amacıyla ilk defa halka açık ve jüri karşısında politik bir mahkeme düzenledi. Netchayeff davası olarak anılan davanın yargılaması 1871 Temmuz'unda St. Petersburg'da açıldı. Çoğu öğrenci, seksenin üzerinde sanık vardı ve büyük çoğunluğu uzun dönem hapis cezasına ya da Sibirya maden ocaklarında zorla çalışma cezasına çarptırıldı.

Netchayeff'in kendisi hâlâ özgürdü ve farklı zamanlarda İsviçre, Londra ve Komüne katıldığı Paris'te kaldı. Polisin eline ancak 1872 sonbaharında -bir ajanın kurbanı olarak- düştü. Bakunin ve arkadaşları onuna adına, genel bir suçlu olarak sınır dışı edilmesine karşı çıkan Zürih'te Schabelitz tarafından yayınlanan bir broşür çıkardı. Bu hareket Bakunin'in onuruna leke sürmez ve aynı şey, Herzen'in ölümünden sonra idare ettiği Batmetiev para kaynağının bir kısmını ya da tamamını ona teslim ettiğinden, Netchayeff tarafından bütünüyle aldatılmış olan bir adam olan Ogarev'e yazdığı mektup için de geçerlidir: "İçinden bir ses bütünüyle kaybolmuş ve kesinlikle bunun farkında olan Netchayeff'in, karışık ve şaşkın ve bozulmuş olsa da, aşağılık

olmayan karakterinin derinliklerinden tüm eski enerjisi ve metanetini yeniden kazanacak, bir kahraman olarak dibe batacak ve bu kez hiç kimseye ve hiçbir şeye ihanet etmeyecek." Bir Çaracı hapishanede yaşadığı on yıllık acıdan öldüğü güne kadar Netchayeff bu beklentileri haklı çıkardı. Önceki hatalarını tamir etmek için yapabileceği her şeyi yaptı ve gardiyanlarının bile kabullendiği güçlü bir gayret gösterdi.

Tam da Bakunin'in onunla yollarını ayırdığı sırada Fransa-Prusya Savaşı patlak verdi. Bu savaş, kısa sürede Bakunin'i düşüncelerine farklı bir yön verdi. Yaşlı devrimci Fransa'nın Alman birlikleri tarafından işgalinin Fransa'da bir toplumsal devrimin sinyalini vereceğini tahmin etti. Fransız işçileri, yalnızca kendi davalarına değil; sosyalizm davasına da ihanet etmek istemiyorlarsa aristokratik, monarşist ve askeri bir saldırıya sessiz kalmamalıydı. Almanya için bir zafer, Avrupa gericiliği için bir zafer olurdu. Bakunin, yurt içindeki bir devrimin Fransız halkının yabancı düşmana direnişini felce uğratması gerekmediğini söylediğinde haklıydı ve bu görüşünü kanıtlamak için özellikle Fransız tarihine başvurdu; fakat Bonapartçı ve gerici köylü sınıfını şehirli işçilerle birlikte devrimci eyleme girmeye ikna etme önerileri bütünüyle akıldışıydı. Köylülere herhangi bir buyruk ya da komünist öneri ya da örgütsel biçimlerle yaklaşılmamalıydı; çünkü bu onların şehirlere karşı ayaklanmalarına neden olurdu, diyordu Bakunin. Bunun yerine ruhlarının derinliklerinden devrimci ruhun çekilmesi gerekiyordu –ve buna benzer başka akıl dışı sözler.

İkinci İmparatorluğun düşüşünden sonra Guillaume, *Solidarite*'de Fransa Cumhuriyeti'nin yardımına koşmak üzere gönüllü silahlı toplulukların oluşturulması çağrısında bulunduğu bir çağrı yayınladı. Bu, özellikle Enternasyonal'in politikaya herhangi bir katılımına tutuculuktan eksik kalmayarak karşı çıkan bir adamdan gelen düpedüz bir aptallık hareketiydi ve kahrkahanadan başka bir şeyle sonuçlanmadı. Buna rağmen Bakunin'in 28 Eylül'de Lyons'da bir devrimci komün ilan etme girişimi aynı kategoriye sokulmamalıdır. Bakunin oradaki devrimci unsurlar tarafından Lyons'a çağırıldı. General Cluseret'in ihaneti ve çok sayıda başka insanın korkaklığı Milli Muhafız Birliği'ne kolay bir zafer verdiğinde, Belediye Binası işgal edilmiş, "Devletin yönetsel ve hükümete ait mekanizması" yok edilmiş ve "Devrimci Komün Federasyonu" konumunu ilan etmişti. Bakunin etkili

önlemler alınmasında, her şeyden önemlisi hükümet temsilcilerinin tutuklanmasında boşuna ısrar etti. Kendisi esir alındı; fakat kısa sürede bir gönüllü müfreze tarafından serbest bırakıldı. Hareketin yeniden canlanacağı umuduyla birkaç hafta Marsilya'da kaldı; fakat bu umudun yersiz okluğu görülünce, ekim ayı sonunda Locarno'ya geri döndü.

Bu başarısız girişimi alay konusu yapmak makul bir şekilde gerici-liğe bırakılabilirdi ve anarşizme karşı oluşunun onu tarafsız bir yargı oluşturma yeteneğinden yoksun bırakmadığı bir Bakunin aleyhtarı şöyle yazdı: "Bakunin'in girişimi kesinlikle bunu hak etmese de, ne yazık ki sosyal demokratik basında bile alaycı sesler yükseldi. Kuşkusuz, Bakunin ve destekçilerinin anarşist fikirlerini paylaşmayan kişiler onun yersiz umutlarına eleştirel bir tavır alabilir; fakat bunu bir yana bırakırsak, Lyons'daki eylemi Fransız proletaryasının uyuyan enerjisini uyandırmak ve bu aynı anda yabancı düşmana ve kapitalist sisteme yöneltmeye yönelik girişimi cesurca bir hareketti. Daha sonra Paris Komünü buna benzer bir girişimde bulundu ve bu Marks tarafından samimi bir şekilde takdir edildi." Bu kesinlikle, iyi kullanılan bir taktik geliştirerek Lyon'da Bakunin tarafından yayınlanan bildirilerin, eğer onun kendi basın bürosunda kaleme alınmış olsaydı Bismarck'a daha uygun olamayacağını belirten Leipzig gazetesi *Volkstaat*'inkinden daha tarafsız ve mantıklı bir tavidir.

Lyons'daki hareketin başarısızlığa uğraması Bakunin'in canını çok fazla sıktı. Devrimin neredeyse eli kulağında olduğuna inanmıştı; şimdi özellikle onu yeni bir umutla dolduran Paris Komününün devrilmesinden sonra, uzak geleceğe doğru yok olduğunu görüyordu. Marks tarafından yürütülen devrimci propagandaya karşı nefreti arttı; çünkü bunun proletaryanın kararsız tutumunun başlıca sorumlusu olduğunu düşünüyordu. Ayrıca kişisel durumu oldukça kötüydü. Kardeşlerinden hiçbir yardım almadı ve cebinde her günkü bir bardak çayını satın alacak beş santiminin olmadığı günler oldu. Eşi, enerjisini kaybetmesi ve güçten düşmesinden endişeleniyordu. Fakat, insanlığın gelişmesi; felsefe, din, devlet ve anarşi hakkındaki görüşlerini boş zamanlarında azar azar yazılacak bir yapıtta kaydetmeye ve politik vasiyetini sunmaya karar verdi.

Bu yapıt asla tamamlanmadı. Asi ruhuna fazla dirlik verilmedi. Utin, Cenevre'de kışkırtmasını sürdürdü ve 1870 Ağustos'unda ittifak

şubesi üyeleri oldukları gerekçesiyle Bakunin ve birkaç arkadaşının sınır dışı edilmelerini sağladı. Utin daha sonra ittifakın aslında hiçbir zaman genel konsey tarafından Enternasyonal'e kabul edilmediğini ve ittifakın sahip olduğu Jung ve Eccarius'un imzalarını taşıyan belgelerin sahte olduğu yalanını yaydı. Fakat aynı zamanda Robin Londra'ya gitti ve *l'Egalite*'de ona güçlü bir şekilde saldırmasına rağmen genel konsey üyeliğine kabul edildi. Bu hareketle genel konsey tarafsızlığının bir kanıtını verdi; çünkü Robin asla İttifakın değişmez bir destekçisi olmaktan çıkmamıştı. 14 Mart 1871'de Enternasyonal'in Cenevre'deki anlaşmazlığı yatıştırmak üzere özel bir konferans çağrısında bulunmasını önerdi. Genel konsey, Paris Komünü'nün arifesinde bu öneriyi reddetmenin daha uygun olacağını düşündü; fakat 25 Temmuz'da bir sonraki Eylül'de Cenevre anlaşmazlığı üzerine bir konferans çağrısı da bulundu. Aynı oturumda Robin'in isteği üzerine Jung ve Eccarius tarafından imzalanan ittifakın Enternasyonal'e kabulünü bilgilendiren belgelerin doğruluğunu onayladı.

Bu mektup Cenevre'ye henüz varmıştı ki ittifak şubesi 6 Ağustos'ta gönüllü olarak dağıldı ve genel konseyi derhal bu durumdan haberdar etti. Fikir, iyi bir izlenim yaratmaktı; genel konsey Utin'in yalanlarına karşı şubeyi haklı çıkardıktan sonra, barış ve uzlaşma çıkarına kendisini feda etti. Yine de aslına bakılırsa, Guillaume'nin daha sonra kabul ettiği gibi, başka nedenler belirleyici olmuştu. İttifak şubesi tam bir önemsizliğe gömülmüştü ve özellikle Cenevre'deki Komün kaçaklarına kişisel kavgaların ölü kalıntısı olarak gözükmüştü. Guillaume bu kaçakları Cenevre'deki Federal Konsey'e karşı daha geniş bir temelde mücadele yürütmek için uygun unsurlar olarak gördü. Bu nedenle İttifak şubesi dağıldı ve onun kalıntıları birkaç hafta sonra komüncülerle birlikte kendisini Enternasyonal'in genel ilkeleriyle fikir birliği içinde ilan eden; fakat Enternasyonal'in tüzüğü ve kongrelerinin verdiği özgürlüğün tamamını kullanma hakkını kendinde bulunduran yeni bir "Devrimci Sosyalist Propaganda ve Eylem Şubesi" kurdular.

Başlangıçta Bakunin'in bununla hiçbir ilgisi yoktu. İttifakın lideri olarak Cenevre'deki büyük gücü nedeniyle Cenevre'deki şubesi, çok yakında Locarno'da olmasına rağmen ona danışmakla ilgilenmedi. Bu yaralı duygusallık değildi; fakat bu şartlar altında şubenin dağılmasının, onun ağır bir biçimde eleştirdiği korkakça bir gizli hile olduğunu

düşündü: "Enternasyonal'in birliğini korumak mazereti altında korkaklar olmayalım." Aynı zamanda ona göre anlaşmazlıkta söz konusu olan ilkeleri göstermek amacıyla Cenevre karışıklığı üzerine ayrıntılı bir açıklama üzerine çalışmaya başladı ve bu Londra konferansındaki destekçileri için bir rehber görevi görecekti.

Bu yapının bazı parçaları büyük ölçüde günümüze kadar ulaşmıştır ve bir yıl önce Netchayeff ile birlikte kendisi tarafından kaleme alınan Rusça sayfalarla farklılık gösterirler. Bir iki etkili söylem dışında, sakinlikle ve tarafsızca yazılmışlardır ve Bakunin'in şahsi düşüncelerine nasıl bir tavır alınıralsa alınsın, Cenevre'deki karışıklığın nedeninin kişisel kavgaların yer değiştiren kumlarından daha derin köklerinin olduğunu ve eğer kişisel kavgaların bir rolü olmuşsa bile sorumluluğun çok daha büyük bir kısmının Utin ve arkadaşlarının omzuna yüklendiğini iknaedici bir şekilde kanıtlarlar.

Bakunin, bir an için bile, Marks'ın "Devlet komünizmi" konusunda kendisi ve Marks arasındaki temel fikir ayrılıklarını inkâr etmedi ve rakibine itina ile davranmadı. Yine de Bakunin, Marks'ı kendi suçlanmayı hak eden amaçları peşinde koşan değersiz biri olarak göstermedi. Enternasyonal'in, halk kitlelerinin kendilerini halkın davasına adanmış yetenekli adamların yardımı olmadan gelişmeyeceğini söyledi ve ekledi: "Eğer yaratan bireyler söz konusuysa, Enternasyonal'in gerçek yaratıcıları olan, Alman Komünist Partisi'nin ünlü liderlerine, özellikle yurttaş Marks ve Engels ve ayrıca Ph. Becker'e -eski dostumuz ve şimdi uzlaşmaz düşmanımız- saygımızı ifade etme fırsatını değerlendiriyoruz. Onların hizmetlerini çok daha gönülden kabul ediyoruz; çünkü kısa süre içinde onlara karşı savaşmak zorunda kalacağız. Onlara duyduğumuz saygı derin ve candan; fakat onları idolleştirecek kadar ileri gitmiyoruz ve asla onların kölesi rolünü oynamaya razı olmayacağız. Ve Enternasyonal davasına verdikleri ve hâlâ veriyor oldukları muazzam hizmetin bütünüyle hakkını versek de buna rağmen onların yalnız otoriter kuramlarına, diktatörce küstahlıklarına ve yeraltı entrikaları ve aşırı gururlu hile yöntemlerine, çirkin haka-retlerine ve alçakça iftiralarına, neredeyse tüm Almanların politik mücadelesi olarak nitelendirdiğimiz ve ne yazık ki onların Enternasyonal'e soktukları yöntemlere karşı bütünüyle savaş vereceğiz." Bu kesinlikle yeterince açıksözlüydü; fakat Bakunin asla Marks'ın En-

ternasyonel'in kurucusu ve lideri olarak işçi sınıfı hareketine verdiği ölümsüz hizmetleri inkâr edecek kadar ötkelenmedi.

Fakat, Bakunin bu işi de tamamlamadı. Mazzini, Lugano'da çıkardığı haftalık bir yayında komün ve Enternasyonel'e yönelik şiddetli saldırılar yayınladığında bununla meşgullü. Bakunin kısa sürede *Bir Enternasyonalistin Mazzini'ye Cevabı*'nda onunla savaşımaya başladı ve Mazzini ve destekçileri düelloyu kabul edince bunu aynı tonda diğer bildiriler takip etti. Yakın zamandaki tüm başarısızlıklarından sonra Bakunin tam bir başarı elde etti: O zamana dek oldukça dar bir tutunma noktası bulmuş olan Enternasyonel, hızla gelişmeye başladı. Bu, Bakunin tarafından, "entrikaları" sonucunda değil, Paris Komününü'nün İtalyan gençliği arasında yarattığı tansiyonu ortaya çıkardığı etkili sözlerinin sonucunda başarıldı.

İtalya'da geniş çaplı endüstri hâlâ gelişmemişti. Gelişen proletarya sınıf bilincine oldukça yavaş bir biçimde uyanıyordu ve saldırı ya da savunma amaçlı çok az yasal silaha sahipti. Diğer yandan, bir yüzyıl boyunca ulusal birlik için verilen mücadeleler, burjuva sınıfları arasında devrimci bir gelenek geliştirmiş ve sürdürmüştü. Çok sayıda ayaklanma ve komplo, sonunda tüm devrimci unsurlar için ister istemez büyük bir hayalkırıklığı temsil eden bir biçimde elde edilene kadar ulusal birliği kazanmayı amaçlamıştı. İlk başta Fransız ve daha sonra Alman güçlerinin koruması altında ülkedeki en gerici devlet, bir İtalyan monarşisi kurmuştu. Paris Komününü'nün kahramanca mücadeleleri İtalyan gençliğini içine düştüğü bunalımdan uyandırdı. Mezarın eşiğindeyken, onun eski sosyalizm nefretini tahrik eden yeni ışıktan yüz çevirdi; fakat büyük ölçüde bir ulusal kahraman olan Garibaldi, Enternasyonel'deki geleceğin yükselen güneşini doğrusu içtenlikle karşıladı.

Bakunin destekçilerinin nüfusun hangi kesimlerinden akın ettiğini çok iyi biliyordu ve 1872 Nisan'ında şöyle yazdı: "İtalya'nın bu ana dek eksikliğini çektiği şey doğru içgüdü değil, örgütlenme ve fikirdi. Her ikisi de o kadar hızla geliyor ki İspanya ile birlikte İtalya belki de şu anda en devrimci ülke. Diğer ülkelerin eksikliğini çektiği bir şey İtalya'da mevcut: Ateşli, enerjik bir gençlik, bir kariyer, iş ya da çözüm umudu olmayan, burjuva kökenine rağmen diğer ülkelerdeki burjuva gençliği gibi ahlaken ve düşünsel olarak tükenmemiş olan bir gençlik.

Bugün bizim programımızla, ittifakın programıyla devrimci sosyalizme doğru atılıyor." Bu satırlar Bakunin tarafından bir İspanyol destekçiye yazıldı ve hareketi ilerletmek için teşvik olarak düşünülmüştü. Fakat Bakunin'in İspanya'daki başarısı, varlığı ile değil yalnızca arkadaşları aracılığıyla nüfuzunu kullandığı, daha yüksek olmasa bile İtalya'daki başarıları kadar yüksek olarak değerlendirdiğinde bu hoş bir yanılsama değildi.

İspanya'da da endüstriyel gelişme hâlâ oldukça geri kalmıştı ve modern anlamda herhangi bir proleteryanın olduğu yerlerde de tüm yasal haklardan mahrum, elleri kolları bağlıydı. Böylece umutsuzluk içinde ona tek kalan, silahlı ayaklanma silahıydı. Büyük İspanyol imalat şehri Barcelona tarihinde dünyadaki herhangi bir şehirden daha fazla barikat mücadelesine sahiptir. Ayrıca, uzun yıllar süren iç savaş ülkeyi altüst etmişti ve tüm devrimci unsurlar 1868 sonbaharında Bourbon hanedanlığını defettikten sonra kendilerini yabancı bir kralın —oldukça dayanıksız— egemenliği altında bulmaktan büyük hayal kırıklığına uğramıştı. Paris'teki devrimci yangından havaya saçılan alevler İspanya'da da kümelenmiş kav üzerine düştü. Belçika'daki durum, İtalya ve İspanya'daki durumdan bir dereceye kadar farklıydı; çünkü Belçika'da şimdiden, neredeyse yalnızca Walloon bölgeleriyle sınırlı olsa da mevcut bir proleterya kitlesel hareketi vardı. Son derece devrimci Borinage maden işçileri hareketin belkemiğini oluşturdu ve sınıflarının durumunu yasal yollarla düzeltme düşüncesi her yıl grevlerinin boğulduğu toplu kıyımlarla emekleme döneminde ezilmişti. Liderleri Proudhoncular'dı ve bu nedenle Bakunin'in görüşlerine yakınlardı.

Paris Komünü'nden sonra Enternasyonal'de Bakuninci muhalafetin gelişmesi takip edilecek olursa Bakunin'in adı altında ortaya çıktığı; çünkü gerçekten ondan kaynaklandığı toplumsal karşıtlıkları ve gerilimleri onun fikirleriyle çözmek istediği görülmür.

6. Londra'da İkinci Kongre

Genel konseyin eylül ayında Londra'ya toplanma çağrısı yaptığı konferansın, zamanı yaklaşmakta olan yıllık kongrenin yerini alması amaçlanıyordu.

1869 yılındaki Basle Kongresi bir sonraki kongrenin Paris'te yapılmasına karar vermişti; fakat Ollivier'in Enternasyonal'in Fransız şubelerine karşı referandumu kutlamak üzere başlattığı kışkırtma kampanyası genel konseyin kongrenin yerini değiştirme hakkını kullanmasına neden oldu ve 1879 Temmuz'unda kongrenin Mayence'de düzenlenmesine karar verdi. Aynı zamanda genel konsey Ulusal Federasyonlar'a merkezinin Londra'dan başka bir yere taşınmasını önerdi; fakat bu öneri oy çoğunluğuyla reddedildi. Fransa-Prusya savaşının baş göstermesi kongreyi Mayence'de düzenlemeyi imkânsız kıldı ve bunun üzerine federasyonlar genel konseye kongreyi kendi karar yetkisi dahilinde ve anın koşullarına uygun olarak toplanmaya çağırma talimatı verdi.

Olayların gelişimi kongreyi 1871 sonbaharında toplanmaya çağırmanın sakıncalı olacağını gösterdi. Çeşitli ülkelerde Enternasyonal üyelerine uygulanan baskı, kongreye istenildiği kadar bağımsız bir şekilde delege gönderemeyeccklerini ve kongreye katılabilen az sayıda kişinin de dönüşlerinden sonra hükümetlerinin ziyaretlerine hiç olmadığı kadar maruz kalacaklarını gösterdi. Enternasyonal, kurbanların sayısını artıracabilecek herhangi bir şey yapmaya oldukça isteksizdi; çünkü zulme uğrayan üyelerine yardım etmek için yapması gereken yeterince şey vardı ve bu görev de çok fazla enerji ve kaynak gerektiriyordu.

Bu nedenle genel konsey şimdi lik açık bir kongre yerine Londra'da, 1865 yılında gerçekleştirilen kongreye benzer bir kapalı kongre düzenlemenin daha iyi olacağına karar verdi. Bu kongedeki az katılım, genel konseyin endişelerini tamamen haklı çıkardı. Konferans 17-23 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirildi ve Belçika'dan sekiz, İsviçre'den iki ve İspanya'dan bir delegenin dahil olduğu 23 delege katıldı. Genel konseyin on üç üyesi de katıldı; fakat aralarından altı kişinin yalnızca öneri niteliğinde oy hakkı vardı. Konferansın kapsamlı ve çok sayıda kararının arasında; işçi sınıfı istatistiklerinin değerlendirilmesi, işçi sendikalarının uluslararası ilişkileri ve tarım vardı. Mevcut koşullar altında tüm bu kararların yalnızca akademik bir önemi vardı. Konferansın genel olarak birbiriyle örtüşen başlıca görevleri, Enternasyonal'i harici düşmanın şiddetli saldırılarına karşı savunmak ve onu içeriden zayıflatmakla tehdit eden unsurlara karşı güçlendirmekti.

Konferansın en önemli kararı Enternasyonal'in politik etkinliği ile ilgiliydi. İşçi sınıfının politik kurtuluşunun ayrılmaz bir biçimde toplumsal kurtuluşuna bağlı olduğunu bildirerek öncelikle "Açılış Söylevi", "Tüzük", Lausanne Kongresi ve Enternasyonal'in diğer resmi bildirimlerine başvurdu. Daha sonra Enternasyonal'in, işçi sınıfının kurtuluşuna yönelik tüm çabalarını utanmazca önleyen ve sınıf ayrımını ve buna dayanan mülk sahibi sınıfların egemenliğini süresiz olarak devam ettirmeye çalışan acımasız bir gericilikle karşı karşıya olduğunu belirtti. İşçi sınıfının, egemen sınıflar tarafından kendisine yöneltilen şiddete, ancak bir sınıf olarak hareket ederek, mülk sahibi sınıfların tüm eski parti örgütlenmelerine karşı kendisini özel bir politik parti olarak oluşturarak karşı koyabileceğini, özel bir politik parti olarak işçi sınıfın bu oluşumunun toplumsal devrimin zaferi ve en son amacı, tüm sınıfların ortadan kaldırılması için vazgeçilmez olduğunu ve son olarak, işçi sınıfının ekonomik güçleri aracılığıyla bir noktaya kadar yürüttüğü ayrık güçlerin birleştirilmesinin de sömürücülerin politik gücüne karşı verilen mücadelede kullanılması gerektiğini bildirdi. Tüm bu nedenlerden dolayı konferans, Enternasyonal'in tüm üyelerine, savaşı işçi sınıfının ekonomik hareketi ile politik hareketinin birbiriyle ayrılmaz bir biçimde bağlantılı olduğunu hatırlattı.

Örgütsel konularda konferans, genel konseyden işbirliği içinde olduğu üyelerin sayısını sınırlamasını ve aynı zamanda bir ulusa diğerinden daha fazla iltimas etmemesini talep etti. Genel konsey unvanı yalnızca ona ait olacaktı. Federal Konseyler, isimlerini temsil ettikleri ülkelere göre alacaktı ve yerel şubeler kendi bölgelerinin ismiyle bilinecekti. Konferans Positivistler, Mutualistler, Kolektivistler ve Komünistler gibi dernek isimlerinin kullanımını yasakladı. Daha önce karar verildiği gibi, Enternasyonalin her üyesi, genel konseye destek verilmesi amacıyla her yıl bir peni ödemeye devam edecekti.

Konferans, Fransa için fabrikalarda etkin ajitasyon ve bildiri dağıtımını, İngiltere için şehirlerde ve sendikalardaki kollar tarafından tanındığı gibi özel bir Federal Konsey'in kurulmasının genel konsey tarafından onaylanmasını önerdi. Konferans, Alman işçilerinin Fransa-Prusya Savaşı sırasında görevlerini yerine getirdiklerini belirtti ve sözde Netchayeff komplosuyla ilgili hiçbir sorumluluk kabul etmedi. Aynı zamanda Utin'e Rusya kaynaklarından Netchayeff davasının bir

özetini hazırlaması ve bunu *l'Egalite*'te yayınlaması; fakat yayınlamadan önce genel konseyin önerisine sunması talimatını verdi.

Konferans, Cenevre şubesinin kendi isteğiyle dağıldığına ve Enternasyonal'in genel amaçları dışında özel bir amaç belirten dernek isimlerinin yasaklandığına göre, ittifak sorununun çözüldüğünü bildirdi. Jura şubeleriyle ilgili olarak konferans, genel konseyin Cenevre'deki Federal Konsey'i Latin İsviçreli üyelerin tek temsilci organı olarak tanıyan 29 Haziran 1970 tarihli kararını onayladı; fakat aynı zamanda Enternasyonal her yönden sıkıştırıldığı için işçileri her zamankinden fazla canlandırması gereken birlik ve dayanışma ruhuna hitap etti. Bu nedenle Jura şubesi işçilerine yeniden Cenevre'deki Federal Konsey'e katılmalarını tavsiye etti ve bunu olanaksız olarak görüyorlarsa kendilerine Jura Federasyonu adını vermelerini önerdi. Konferans ayrıca genel konseye, Jura'daki *Progress* ve *Solidarite* gibi içsel sorunlarını burjuva halkı önünde tartışan Enternasyonal'in sözde yayın organlarını tanımama hakkı verdi.

Son olarak konferans, bir sonraki kongrenin yeri ve zamanı ya da yerine başka bir konferansın getirilmesi kararını genel konseyin takdirine bıraktı.

Her şey hesaba katılırsa, konferansın kararlarını bir tarafsız ılımlılık havasının yönlendirdiği inkâr edilemez. Jura şubelerine önerdiği çözüm, kendilerini Jura Federasyonu olarak adlandırmaları, daha önce şubelerin kendisi tarafından düşünülmüştü. Yalnızca Netchayeff olayıyla ilgili kararlar, tarafsızlık etmenleriyle haklı çıkarılamayacak bir kişisel düşmanlık belirtisi içerir. Kuşkusuz, burjuva basını Netchayeff olayında açığa çıkarılan gerçekleri Enternasyonal'e karşı kullandı; fakat bu Enternasyonal'e her gün atılan alışıldık iftiralardan fazlasını temsil etmiyordu. Ve bu iftiraların aksini ispatlamak için özel bir gereklilik yoktu. Benzer durumlarda Enternasyonal saçma sözleri aşağılayıcı bir biçimde oluğa fırlatmakla yetinmişti; ama Netchayeff olayında bir istisna yapmak istiyorsa temsilcisi olarak Utin gibi kötü bir entrikacıyı, Bakunin'in kendisinden; ancak burjuva basını kadar dürüstlük bekleyebileceği bir adamı seçmemeliydi.

Utin kendisine verilen göreve, onun alışıldık acıklı hikâyelerinden biriyle başladı. Görevini gerçekleştirmeyi amaçladığı ve kendi ifadesine göre, tek düşmanlarının Bakunin'in emirleri altındaki ittifakın bir-

kaç destekçisi olduğu Zürih'te, iddia ettiğine göre sekiz Slav bir gün ona kanal yakınlarında saldırdı. Ona vurdular, yere savurdular ve dört Alman öğrenci tesadüf eseri oraya gelip değerli hayatını kurtarıp böylece gelecekte Tsar'a vereceği hizmetlere olanak sağlamasaydı onun işini tamamen bitirecek ve cesedini kanala atacaklardı.

Bu istisna dışında, konferans kararları şüphesiz bir anlaşma temeli sağladı; çünkü tüm işçi sınıfı hareketinin etrafı düşmanlarla çevriliydi ve içsel bir anlaşmaya varılması çok daha gerekliydi. 20 Ekim'de, Cenevre'de ittifaktan geride kalanlar ve kaçak komünçüler tarafından kurulmuş olan Devrimci Sosyalist Propaganda ve Eylem Şubesi, birleşme talebiyle genel konseye başvurdu. Genel konseyin Cenevre'deki Federal Konsey'e danışmasından sonra istek reddedildi. Bunun üzerine *Solidarite*'nin yerine geçen *La Revolution Sociale*, editörlerinin fikrine göre Enternasyonal'in doğru bir tanımı olarak, "Bismarck tarzında bir beyin tarafından yönetilen genel komiteye" yönelik şiddetli bir saldırıya başladı. Fakat bu slogan hızla yankı buldu ve bunun üzerine Marks, Amerikalı bir arkadaşına şöyle yazdı: "Bu, benim bir Alman olarak dünyaya gelmem ve aslında genel konsey üzerinde belirli bir düşünsel etkim olması affedilemez gerçeğine atıfta bulunuyor. *Nota bene*: Genel konseydeki Alman unsuru sayı olarak İngiliz ve Fransızlar'ın üçte ikisi kadar az. Bu nedenle suç şu ki İngiliz ve Fransız unsurlar teori konularında Alman unsurunun hakimiyeti altında (!) ve bu hakimiyeti, Alman bilimi yararlı ve hatta vazgeçilmez olarak görüyor."

Jura şubeleri genel saldırılarını, 22 şubeden sadece dokuzunun 16 delege tarafından temsil edilmesine ve bu azınlığın çoğunun galopan vereminden muzdarip olmasına rağmen 12 Kasım'da Sonvillier'de düzenledikleri bir kongrede yaptı. Fakat bunu telafi etmek için her zamankinden daha fazla gürültü çıkardılar. Londra konferansının onlara zaten düşündükleri bir isim dayatmasından kendilerini derinden hakarete uğramış hissettiler, buna rağmen bu karara uymaya ve gelecekte kendilerini Jura Federasyonu olarak adlandırmaya karar verdiler. Diğer yandan bunun intikamını Latin Federasyonu'nun dağıldığını ilan ederek aldılar. Bu elbette pratik önemi olmayan bir karardı. Fakat kongrenin en büyük başarısı, Enternasyonalin tüm federasyonlarına Londra Konferansı'nın geçerliliğine saldıran bir bildiri gön-

dermesi ve mümkün olduğunca hızlı bir biçimde genel bir kongre çağrısında bulunma kararı almasıydı.

Guillaume tarafından kaleme alınan bu bildiri, Enternasyonal'in tehlikeli ve kötüye doğru giden bir yol olduğu varsayımından hareket ediyordu. Başlangıçta "her türlü otoriteye karşı muazzam bir protesto olarak" kurulmuştu ve tüzüğünde her bir şubeye ve her bir şube topluluğuna tam bağımsızlık güvencesi verilirken, bir yürütme topluluğu olarak genel konseye kesinlikle sınırlı yetkiler verilmişti. Fakat gittikçe, üyeler genel konseye aşırı bir güven duymaya başlamıştı ve bu genel konseye şubeleri kabul etme, reddetme ve dağıtma ve kararları bir sonraki kongreye bırakma otoritesinin verilmesinin sonucu olarak Basel'de kongrenin kendisinin görevinden vazgeçmesine neden olmuştu. Bildirinin yazarı, bu kararın Bakunin'in coşkulu bir şekilde lehine konuşması sonrasında ve Guillaume'nin kendi onayıyla kabul edildiğine hiçbir atıfta bulunmadı.

Beş yıl boyunca aynı adamlardan oluşan ve aynı yerde toplanan genel konsey, diye devam etti bildiri, şimdi kendisini Enternasyonal'in "meşru önderi" olarak görüyordu. Kendi gözünde bir tür hükümet olduğundan, doğal olarak kendi tuhaf fikirlerini Enternasyonal'in tek resmi ve izin verilebilir resmi teorisi olarak kabul ediyordu. Diğer topluluklarda ortaya çıkan farklı görüşler, genel konsey tarafından sadece aykırı düşünceler olarak görülüyordu. Böylece Londra'daki merkezi ve genel konsey üyelerindeki temsilcileriyle Enternasyonal'de gittikçe bir Ortodokslik oluşmaya başlamıştı. Kendi özel ekollerinin fikirlerini göre hareket ettiklerinden, açmazlarından şikâyet etmek gereksizdi; fakat otoritelerinin ister istemez yozlaştırıcı bir etkisi olması nedeniyle onlara karşı güçlü bir savaş verilmesi gerekiyordu. Akranlarının üzerinde böyle bir güce sahip olan bir adamın ahlaki karakterini koruması oldukça olanaksızdı.

Londra Konferansı, Basel Kongresi'nin çalışmasını sürdürmüş ve Enternasyonal'i bağımsız şubelerden oluşan özgür bir dernekten, genel konseyin elinde otoriter ve hiyerarşik bir örgüte dönüştürme amacı taşıyan kararlar almıştı. Ve konferans tüm bunları taçlandırmak için genel konseyin bir sonraki kongrenin ya da onun yerine geçecek konferansın zamanını ve yerini belirleme yetkisine sahip olması ge-

rektiğine karar vermişti. Böylece genel kongrelerin, Enternasyonal'in büyük açık oturumlarının yerinc gizli konferansların getirilmesi genel konseyin keyfi takdirine bırakılıyordu. Bu nedenle genel konseyin yetkilerinin asıl görevi olan haberleşme ve istatistik toplama amacıyla kurulmuş basit bir büro görevini gerçekleştirmesiyle sınırlandırılması ve genel konseyin diktatörlük ve merkezileştirme yoluyla kurmayı istediği birliğin bağımsız gruplardan oluşan özgür bir birliktelikle sağlanması gerekli olmuştu. Bu bakımdan Enternasyonal, gelecek toplumun müjdecisi olabilirdi.

Durumu resmederken kullandığı iç karartıcı renklere rağmen ya da tam da bu yüzden Jura şubelerinin bildirisi gerçek amacına ulaşmadı. Mümkün olduğunca kısa zamanda bir kongrenin toplanması talebi Belçika, İtalya ve İspanya'da bile hiçbir destek bulamadı. İspanya'da genel konseye yönelik keskin eleştiriler, tüm bunların arkasında Marks ve Bakunin arasındaki çekememcizlik olduğu şüphesine sebep oldu. İtalya'da üyeler kendilerini Londra'nın buyruklarından çok Jura'nın buyruklarına uymaya yatkın hissetmedi. Sadece Belçika'da Enternasyonal'in kendisini açıkça tamamen bağımsız federasyonlardan oluşan bir dernek ve genel konseyini "Haberleşme ve Bilgi Merkezi" olarak ilan etmesi gerektiği şeklinde Enternasyonal'in tüzüğünün değiştirilmesine öncelik bir karar kabul edildi.

Fakat bu takdir yoksunluğunu telafi etmek üzere, Sonvillicer bildirisi, az bulunur bir parça olarak üzerinc atılan burjuva basını tarafından coşkuyla karşılandı. Özellikle Paris Komünü'nden itibaren genel konseyle ilgili yaydığı tüm yalanlar, şimdi Enternasyonal safları içinde onaylanıyordu. Bu sırada kısa ömürlü *Revolution Sociale*'nin yerini alan *Bulletin Jurassien*, sonunda burjuva gazetelerinden gelen coşkuyla onaylama yazılarını yayınlama memnuniyetini duydu.

Sonvillicer bildirisinin yarattığı güçlü yankı, Genel Konseyin yine bildirisi formunda *Les pretendus Scissions* dans adlı bir bildiri yayınlamasına neden oldu.

7. Enternasyonal'in Dağılışı

Genel konsey, Sonvillier ve başka yerlerde tüzüğün sözde ihlalleri ve hatta tahrifleri ile ilgili yapılan suçlamaları değerlendirirken bütünüyle başarılı bir polemik yürüttü ve yalnızca oldukça önemsiz konular üzerinde çaba harcadığı konusunda üzülmünebilir.

Bugün bu kadar önemsiz meselelere kafa yorabilmek için büyük oranda bir isteksizliğin üstesinden gelinmesi gerekir. Örneğin, Enternasyonal kurulduğunda Paris üyeleri Bonapartist polis ile sıkıntıya girmemek için Tüzüğünden bir ifadeyi çıkarmıştı. Tüzüğün bir bölümü, işçi sınıfının tüm politik hareketlerinin, işçi sınıfının ekonomik kuruluşunun sağlanması için bir araç olarak kendilerini tabi kılmaları gerektiğini belirtir. "Bir araç olarak" ifadesi Fransızca metinden çıkarılmıştı. Durum tamamen açıktı; fakat yalan defalarca o kadar bıkkınlık verecek şekilde yayılmıştı ki genel konsey daha sonra "bir araç olarak" ifadesini eklemişti. Ve Londra Konferansı, Alman işçilerinin Fransa-Prusya Savaşı sırasında proleter görevlerini yaptıklarını onayladığında, bu, genel konseye hakim olduğu iddia edilen "Pan-Almancılık" suçlaması için bir mazeret olarak kullanıldı.

Bildiri bu saçma suçlamaları silip attı; bu merkezileşmenin sağlanması ve sağlamlaştırılması, sendeleyeni örgütü gericiğin saldırılarına karşı direnemeekten korumanın tek olasılığı olsa da —bu suçlamaların Enternasyonal'in merkezileştirilmesini baltalamak için ortaya atıldığı düşünüldüğünde— bildirinin, ittifakı uluslararası polisin ekmeğine yağ sürmekle suçlayan kapanış bölümlerinin sertliğini anlamak kolaydır. Bu bahaneyle ve eski dünyanın Enternasyonal'i ortadan kaldırmaya çalıştığı bir anda, Enternasyonal'in örgütlenmesinin yerine anarşiyi getirmesini talep ediyor." Enternasyonal dış düşmanları tarafından daha fazla saldırıya uğradıkça, ona içeriden yapılan saldırılar, özellikle bu saldırılar bu kadar asılsızken, daha fazla önemsiz gözükte.

Genel konseyin sorunun bu yönünün farkına varırken gösterdiği açıklık, sorunun diğer yanını açıkça görmekte başarısız olmasını tetikledi. Başlığının da belirttiği gibi bildiri, Enternasyonal içindeki "sözde parçalanmadan" daha fazlasını kabul etmeye hazır değildi. Tüm anlaşmazlığın nedenini, Marks'ın daha önce "Gizli İletişim"de yaptığı gibi, "belli entrikacıların" hilelerine ve Bakunin'e dayandırdı. "Sınıfların

eşitleştirilmesi" ve Basel Kongresi vs. ile bağlantılı olarak ona karşı eski suçlamaları ortaya attı ve onu Netchayeff'le birlikte masum insanları Rus polisine ele vermekle suçladı. Ayrıca destekçilerinden ikisinin Bonapartist polis ajanları olduğunun ortaya çıkmasına özel bir bölüm ayırdı. Bu kuşkusuz Bakunin için son derece tatsız bir gerçektir, fakat birkaç ay sonra aynı talihsizliği destekçilerinden ikisi ile yaşadığında genel konsey için olduğundan daha fazla değil. Bildiri ayrıca "genç Guillaume'yi" Cenevre'deki *fabrique* arasında burjuva partilere seçim ödünleri vermeyi az ya da çok sonlandırınış lüks mallar ticaretinde çalışan bir yüksek ücretli işçiler kesimi olduğunu dkkate almaksızın, Cenevre "fabrika işçilerini" nefret uyandıran "burjuvalar" olarak suçlamakla suçladı.

Buna rağmen bildirideki en zayıf nokta, genel konseyi "Ortodoks-luk suçlamasına" karşı savunmasıydı. Londra konferansının herhangi bir şubesinin cemaat isimleri almasını yasakladığı gerçeğine başvurdu. Bu, Enternasyonal'in sendika örgütlerinin, kooperatiflerin, eğitim ve propaganda derneklerinin oldukça çeşitli bir oluşumu olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu kuşkusuz hak verilebilirdi; fakat genel konsey bildirisinin bu karara yönelik yorumlaması son derece tartışmaya açıktı.

Şöyle der bildiri: "Proletaryanın burjuvaziye karşı verdiği mücadelenin ilk aşaması, cemaatlerin gelişmesiyle karakterize edilir. Bu cemaatler, proletaryanın bir sınıfı olarak hareket edecek yeterlilikte gelişmemiş olduğu bir zamanda haklı görülebilir bir mevcudiyete sahiptir. Bireysel düşünürler toplumsal çelişkileri eleştirmeye başlar ve işçi kitlelerinin kabul etmesinin, yaymasının ve gerçekleştirmesinin beklendiği akıl dışı çözümlerle bu çelişkilerin üstesinden gelmeye çalışır. Bu tür öncülerin etrafında oluşan cemaatlerin doğasında onların biricik olduğu yatar ve kendilerini tüm politik etkinliklerden, politikadan, grevlerden, sendikalardan, kısaca kitle hareketinin her türlü biçiminden uzak tutarlar. İşçi kitleleri propagandalarına kayıtsız hatta düşmanca bir tutum benimser. Paris ve Lyons işçileri, St. Simoncular, Fourierciler ve İcarcılar'la, Chartistler ve Owencılar'la birlikte sendikacılarla olduğundan daha fazla ilgili değiller İlk başta işçi sınıfı hareketinin kaldıraçlarından biriyken, bu cemaatler gerici ve hareketin kısa sürede kendilerini geride bıraktığı bir engel haline gelir. Bunun

örnekleri Fransa ve İngiltere'deki cemaatler ve daha sonra proleterya örgütlenmesine yıllarca engel oluşturduktan sonra, en sonunda sadece polisin elinde kuklalar haline gelen Almanya'daki Lassallecılardır." Ve bir başka bölümde bildiri Lassallecılardan, polis yayın organı *Der Neue Sozialdemokrat*'n dışarısında Prusya-Almanya İmparatorluğunun beyaz gömleğini giyen "Bismarck sosyalistleri" olarak bahseder.

Bu bildiriye Marks'ın kaleme aldığına dair açık bir kanıt yoktur. İçerik ve üslubuna bakarak bir yargıya varılırsa, Engels'in bunda bir parmağı olabilir; fakat cemaatçiliğin rolü ile ilgili bölüm kesinlikle Marks'tandır ve ilk olarak Proudhon'a karşı polemiginde geliştirilmiş olan aynı düşünceler, parti arkadaşlarıyla aynı zamana ait mektuplaşmalarında bulunabilir. Genel olarak bakıldığında sosyalist cemaatçiliğin tarihi önemi uygun bir şekilde nitelendirilmiştir; fakat Marks, Lassallecılar şöyle dursun, Bakunincileri, Fourierciler ve Owencılar ile aynı kefeye koyduğunda bir hata yaptı.

İnsan, anarşizmi istediği kadar aşağılayarak yargılayabilir ve kendisini gösterdiği her yerde işçi sınıfı hareketini bulaşıcı bir hastalıktan ibaret olarak görebilir; fakat bu hastalığın dışarıdan bulaştırıldığını düşünmek –ve kuşkusuz arkamızda kalan yarım yüzyılın deneyimleri ile bugün– olanaksızdır. Tam tersine, anarşizm işçi sınıfının doğal bir eğilim gösterdiği ve elverişli ya da daha çok sakıncalı koşullarda gelişen bir bulaşıcı hastalık olduğu açıktı. Böyle bir hatayı 1872 yılı için bile anlamak güçtür. Bakunin eksiksiz ve kalıplaşmış bir sistemle ortaya çıkacak ve işçilerden bunu kabul etmelerini ve itiraz etmeden uygulamaya koymalarını isteyecek son adamdı. Marks'ın kendisi, Bakunin'in kuramsal konularda bir hiç olduğunu, yalnızca entrika çevirirken havasını bulduğunu ve programının sağdan soldan toparlanmış yüzeysel düşüncelerden oluşan bir karmaşa olduğunu tekrar etmekten asla yorulmadı.

Tüm cemaatçiliğin ayırt edici özelliği, proleter kitle hareketinin tüm biçimlerine duyduğu düşmanlıktır hem cemaatçiliğin böyle bir harekete hiç bir gereksinim duymaması hem de böyle bir hareketin cemaatçiliğe bir gereksinim duymaması yönüyle bir düşmanlık. Bakunin'in Enternasyonal'in kontrolünü yalnızca kendi amaçlarına hizmet etmek amacıyla elde etmek istediği doğru olsaydı bile yine de bir dev-

rimci olarak kitleleri dikkate aldığını kanıtlardı. Marks'a karşı verdiği mücadele olağanüstü bir sertlikle gelişse de daima, gerçekten sonuna kadar, Marks'ın Enternasyonal içinde proleter kitle hareketinin iskeletini oluşturmasını Marks'ın ölümsüz hizmeti olarak saydı. İkisi arasındaki fikir ayrılıkları, bu kitle hareketinin amacına ulaşmak için hangi taktikleri benimsemesi gerektiği ile ilgiliydi. Bakunin'in fikirleri ne kadar yanlış olursa olsun, cemaatçilikle ortak hiçbir yönleri yoktu.

Ve sonra Lassallecılar! 1872 yılında kesinlikle tam olarak sosyalist ilkelerin düzeyine ulaşamamışlardı; fakat hem teorik kavrayış hem de örgütsel güç açısından, temel düşünsel kaynakları hâlâ Lassalle'in popüler yazıları olan Eisenach fraksiyonu da dahil olmak üzere o zamanın, diğer tüm işçi sınıfı partilerinden daha üstünlerdi. Lassalle ajitasyonunu proleter sınıf savaşının geniş temeli üzerinde kurarak böylece herhangi bir cemaatçilik olasılığını önledi. Onun halefi Scheitzer, proletaryanın politik ve toplumsal mücadelesinin birbirinden ayrılmazlığına o kadar inanmıştı ki Liebknecht tarafından "parlamentarizm" ile suçlandı. Schweitzer'ın kendi talihsizliği olarak Marx'ın uyarılarını görmezden geldiği doğrudur; fakat genel konseyin bildirisi yazıldığında o yıllardır hareketin dışındaydı. Lassallecılar ise bu konudaki hatalarını düzeltiyorlardı. Örneğin Berlin'de inşaat işçilerinin grevinde. Savaş nedeniyle ajitasyonlarının kısa süreliğine yarıda kalmasının üstesinden geldiler ve işçiler artan sayılarda onların saflarına akın etmeye başladı.

Bildirinin Lassallecilara yönelik saldırılarını özellikle vurgulamak gereksizdir; çünkü Marks, Lassalle ve Lassalle'a dair olan her şeye karşı yenilmez bir nefret duydu; fakat yapılan bu eleştiriler onlara özel bir önem verdi. Enternasyonal'in dağılmasının gerçek sebebi, Paris Komünü'nün düşüşünden sonra büyük oluşumun içinde gelişen çözülmeye çelişkiyi açıkça aydınlattılar. Komün'ün düşüşünden sonra tüm gerici dünya güçlerini Enternasyonal'e karşı harekete geçirdi ve Enternasyonal'in kendisini savunmayı umabileceği tek yol, güçlerini daha fazlasıyla merkezileştirmesiydi. Fakat Komün'ün düşüşü politik mücadelenin gerekliliğini kanıtladı ve bu politik mücadele uluslararası bağları gevşetmeden olanaksızdı; çünkü yalnızca ulusal sınırlar dahilinde yürütülebilirdi.

Ne kadar çok abartılmış olursa olsun, politikadan uzak durma talebi son çare olarak burjuva parlamentarizmine duyulan haklı bir güvensizlikten, en keskin biçimiyle Liebknecht'in 1869 yılındaki ünlü konuşmasında ifade edilen bir güvensizlikten doğmuştur. Aynı şekilde Paris Komünü'nün düşüşünden sonra neredeyse bütün ülkelerde gelişen genel konseyin diktatörlüğüne karşı çıkış, tüm abartmalar bir yana bırakılacak olursa, ulusal bir işçi sınıfı partisinin öncelikle bir parçasını oluşturduğu ulusun içindeki varlığının koşullarına göre hareket etmesi gerektiği, bu koşulların üstünden zıplamasının bir adamın gölgesinin üstünden zıplamasından daha mümkün olmadığı; yani harekete yurtdışından öncülük etmenin olanaksız olduğu az ya da çok kavrayışından kaynaklanmaktadır. Marks daha önce Enternasyonal tüzüğünde işçi sınıfının politik ve toplumsal mücadelelerinin birbiriyle ayrılmaz bir biçimde bağlantılı olduğunu belirtmiş olsa da uygulamada her zaman işçilerin kapitalist üretim tarzına sahip tüm ülkelere mahsus taleplerinden yola çıktı ve politik sorunlardan yalnızca günlük çalışma saatinin yasal olarak kısaltılması talebi gibi toplumsal taleplerden kaynaklandığı zaman bahsetti. Kelimenin gerçek ve doğrudan anlamıyla politik sorunları, örneğin anayasasıyla ilgili olan ve dolayısıyla her ülkede farklı olan sorunları, proletaryanın Enternasyonal tarafından daha belirgin bir şekilde eğitilmiş olacağı zamana bırakmayı tercih etti. Lassalle'ı ajitasyonunu tek bir ülkeye uyarlaması nedeniyle bu bağlamda eleştirdi.

Paris Komünü'nün düşüşü ve Bakunin'in ajitasyonu ona politik sorunları dayatmasaydı. Marks'ın bu kayıtsızlığını çok daha uzun süre sürdüreceği ileri sürülmektedir. Bu kolaylıkla mümkün ve hatta muhtemeldir; fakat Marks karakterine uygun olarak kendisine yönelik meydan okuma mücadelesine hemen katıldı. Fakat karşı karşıya olduğu sorunun, *Enternasyonal Tüzüğü* çerçevesinde çözülemeyeceğini ve Enternasyonalin dış düşmanlarına karşı verilen mücadele için güçlerini ne kadar merkezileştirirse, kendi içinde dağılmaya o kadar mahkum olacağının farkına varmakta başarısız oldu. Genel konseyin en önemli zekâsının, en fazla gelişmiş, kendi bakış açısıyla ve aynı zamanda kendi ülkesinde son derece gelişmiş işçi sınıfı partisini, rüşvet alan bir polis piyonu olarak görmesi Enternasyonal'in ölüm çanlarının çalmaya başladığının en çarpıcı kanıtıydı.

Fakat tek kanıt bu değildi. Nerede bir ulusal işçi partisi kurulsa, Enternasyonal dağılmaya başladı. Schweitzer Enternasyonal'e yönelik sözde kayıtsızlığından dolayı Liebknecht'ten ne kadar şiddetli azarlar işitmek zorunda kalmıştı! Fakat Liebknecht kendisini Eisenach fraksiyonunun başında bulduğunda aynı azarları Engels'ten dinlemek zorunda kaldı ve bunlara, Alman birleşme yasalarına başvurarak, Schweitzer'in verdiği, cevabı verdi: "Şu anda bu konu yüzünden örgütümüzün varlığını tehlikeye atmayı aklımdan bile geçirmem." Talih-siz Schweitzer bu kadar küstah bir dil kullanmaya cüret etseydi –asla yapmadı– "kendi partisine" sahip olmakta ısrar eden, isimlendirildiği gibi, "Terzilerin Kralı" çok daha fazlasına tahammül etmek zorunda kalırdı. Eisenach fraksiyonunun kurulması Cenevre'deki "Alman dil-leri şubesine" ilk darbeyi indirmişti ve Enternasyonal'in kıtadaki bu en eski ve en güçlü örgütüne son darbe 1871 yılında İsviçre işçi partisi-nin kurulması vurmuştu. Becker o yılın sonunda *Der Vorbote*'nin ya-yınlanmasına son vermek zorunda kaldı.

Marks ve Engels 1872 yılında henüz durumun gerçek sebeplerinin farkına varamamıştı ve aslında onun ötesinde gelişmemiş büyük bir tarihi görevde kendi payına düşeni gerçekleştirdikten sonra onurlu bir şekilde arenadan çekilebilirlerse de Enternasyonal'in tek bir demago-gun entrikaları sonucunda çöktüğünü düşündüklerinde kendi hizmetle-rini azalttılar. Bugün, alışılmışın ötesinde kötü niyetli bir kişinin, hiçbir şeyin "son derece tehlikeli" bir entrikacının Enternasyonal gibi bir ör-gütü ortadan kaldıracılabileceği düşüncesinden daha Marksist olmayan bir düşüncenin olamayacağını söylediklerinde, günümüz anarşistleri-nin yanında olmak gerekir. Marks ve Engels'in kılı kırk yardıkları düşüncesinden dehşete düşen Ortodoks inançlılarının yanında yer almamak gerekir. Marks ve Engels bugün hayatta olsaydı, kuşkusuz onların en keskin silahı olan acımasız eleştirinin asla kendilerinin aleyhine çevrilmemesi gerektiği düşüncesini biraz olsun aşağılamak-tan başka bir şey yapmazdı.

Onların gerçek büyüklüğü asla hata yapmadıkları gerçeğine değil, böyle bir hatanın farkına vardıktan sonra bu hatada bir an olsun ısrar etmemeleri gerçeğine dayanır. Engels 1874 yılında Enternasyonal'in ömrünü tamamladığını kabul etti. "Eskisine benzer, tüm ülkelerdeki proleter partilerin uluslararası ittifakının oluşturulmasından önce 1849-

1864 yılları arasındaki dönemde yaşananki gibi işçi sınıfı hareketinin genel bir mağlubiyete uğraması gerekir. Şu anda proletarya dünyası gereğinden fazla büyük ve dağınıktır." Kendisini, Enternasyonal'in Avrupa tarihinde geleceğin çıkarına egemen olduğu ve geçmişteki eserine gururla bakabileceği düşüncesiyle teselli etti.

Marks 1878 yılında bir İngiliz gazetesinde, Enternasyonal'in bir başarısızlık olduğu ve artık sona erdiği düşüncesine saldırdı: "Gerçekte Almanya, İsviçre, Danimarka, Portekiz, İtalya, Belçika, Hollanda ve Kuzey Amerika'da az ya da çok ulusal sınırlar dahilinde örgütlenmiş sosyal demokrat işçi partileri, aynı sayıda uluslararası topluluğu temsil eder. Artık dış sınırdan genel konsey tarafından değil, fikir alışverişi, karşılıklı yardımlaşma ve ortak amaçlar ile sürekli, aktif ve doğrudan ilişki içindeki işçi sınıfı tarafından bir arada tutulan çeşitli ülkelerde seyrek olarak dağılmış ayrı şubeleri temsil ediyorlar. Dolayısıyla Enternasyonal, ortadan kaybolmak şöyle dursun, bir aşamadan diğerine ve ilk yönelimlerinin şimdiden gerçekleştirildiği daha yüksek bir aşamaya ulaşmıştır. Tarihindeki son bölüm yazılmadan önce çok sayıda değişiklik yaşayacaktır." Bu satırlarda Marks bir kere daha kâhinlere özgü vizyonunu gösterdi. Ulusal işçi sınıfı partilerinin henüz gelişmeye başladığı ve yeni Enternasyonal'in kurulmasından on yıldan fazla bir süre önce, tarihi karakterini önceden gördü; fakat bu ikinci biçime tek bir kesin şey dışında, bu yeni yaşamın eski yaşamın küllerinden sadece çağın ruhunun kendini gerçekleştirmesine kadar sürekli olarak doğacağı dışında bir son süreklilik bahsetmedi.

8. Hague Kongresi

Genel konseyin 5 Mart tarihli bildirisi yıllık kongreyi eylül ayının başında toplanmaya çağırmıştı ve bu sırada Marks ve Engels, genel konseyin merkezinin New York'a taşınmasını önermeye karar vermişti.

Bu önerinin gerekliliği ve yararlılığı ve bu önerinin yapılmasına neden olan gerekçeler etrafında çok sayıda tartışma yaşanmıştır. Enternasyonal için bir tür birinci sınıf cenaze töreni olarak düşünülmüştür. Marks, Enternasyonal'in umutsuz biçimde kayıp olduğu gerçeğini gizlemeye çalışmıştı. Fakat bu fikir, hem Marks hem de Engels'in, genel konseyin New York'a taşınmasından sonra bile Enternasyonal'i

tüm gayretiyle desteklemeye devam ettikleri ve onu hayatta tutmak için elinden gelen her şeyi yaptığı gerçeğine karşıttır. Ayrıca Marks'ın Enternasyonal adına yaptığı çalışmalardan sıkıldığı ve kendisini rahatsız edilmeden bilimsel eserine vermek istediği söylenmiştir ve bu fikir 17 Mayıs 1872'de Engels tarafından Liebknecht'e gönderilen bir mektuptan büyük oranda destek almıştır. Belçika'dan gelen genel konseyi büsbütün ortadan kaldırma teklifinden bahseder ve ekler: "Bize kalırsa, bizim hiçbir itirazımız yok. Ne Marks ne ben bir daha hiçbir koşulda üyesi olmayacağız. Şimdiki durumda bizim çalışmamız için zamanımız yok ve bu durmalı." Bu, bir sinir anında söylenmiş geçici bir ifadeden başka bir şey değildi. Marks ve Engels genel konseye yeniden seçilmeyi reddetmiş olsa bile, bu onu New York'a taşımak için bir sebep değildi, diğer yandan Marks, güvenli bir şekilde iyi bir duruma gelene kadar bilimsel çalışması için Enternasyonal'i ihmal etmeyi defalarca reddetmişti. Dolayısıyla Marks'ın bu nedenle tüm varlığının en ciddi krizi sırasında Enternasyonal'i kendi başına bırakmayı düşünmüş olması son derece olasılık dışıdır.

29 Temmuz'da Kugelman'a yazdığı mektupta büyük olasılıkla gerçeğe daha fazla yaklaşıyoruz: "Uluslararası kongre—Hague, Eylül'ün ikisinde başlayan—Enternasyonal için bir ölüm kalım meselesi olacak ve ayrılmadan önce en azından onu dağılma tehlikelerinden korumak istiyorum." Marks'ın Enternasyonal'i "dağılma tehlikelerinden" koruma amacının bir parçası da genel konseyin gittikçe daha fazla anlaşmazlıkların yaşandığı Londra'dan New York'a taşınmasıydı. Bakuninci eğilimler genel konseyde hiç temsil edilmedi ya da o kadar az temsil edildi ki onlardan hiçbir tehlike gelmedi; fakat Alman, İngiliz ve Fransız üyeleri arasında o kadar büyük bir karışıklık vardı ki sürekli anlaşmazlıkları ele almak üzere özel bir alt komite kurmaya karar verdi.

Hatta Marks'la, yıllarca onun en sadık ve yetenekli yardımcıları olan iki Genel Konsey üyesi, Eccarius ve Jung arasında bir yabancılaşma yaşandı. Kuşkusuz 1872 Mayıs'ında Marks ve Eccarius arasında belirli bir ayrılık yaşanmıştı. Kısıtlı maddi olanaklarla yaşayan Eccarius, Enternasyonal'in Genel Sekreterliği görevini bıraktığını; çünkü kendisini bunu yapmaya zorunlu hissettiğini ve onbeş şilinelik az miktardaki haftalık maaşının ikiye katlanmasını sağlamak istediğini bildirdi. Fakat onun yerine İngiliz John Hales seçildi ve Eccarius, as-

linda Marks'ın onu daima İngilizler'e karşı desteklemiş olmasına rağmen, bundan Marks'ı suçlu tuttu. Diğer yandan Marks, Eccarius'u çoğu kez Enternasyonal'in iç meselelerini ve özellikle Londra'daki özel konferansla ilgili ayrıntılı bilgiyi burjuva basınına sızdırdığı için Eccarius'u paylamıştı. Jung, o ve Marks arasında yaşanan yabancılaşmadan Engels'i ve onun despotça tutumlarını suçlu tuttu ve bunda bir gerçeklik payı olabilir; çünkü Marks'ın Engels ile her gün iletişime girme fırsatı olduğundan, kötü bir niyeti olmaksızın, artık Eccarius ve Jung'dan eskisi kadar yardım istememiş olması muhtemeldir. Diğer yandan General, -Engels topluluk içinde bu lakapla anılıyordu- en iyi arkadaşlarının da belirttiği gibi, sert bir askeri ses tonuna sahipti ve genel konseye toplantılarına başkanlık etme sırası ona geldiğinde, üyeleri genellikle yaygaraya çıkarmaya hazır oluyordu.

Hales, genel sekreter olarak seçilince, o ve Eccarius arasında, Eccarius'un İngiliz üyelerinin bir kesiminin desteğine sahip olduğu ölümcül bir düşmanlık doğdu. Marks, genel sekreterden çok az destek aldı. Tam tersine, Londra Konferansı'nın kararlarına uygun olarak kurulan bir İngiliz Federasyonu, 21 ve 22 Temmuz'da Nottingham'da ilk toplantısını yaptığında Hales, toplantıya katılan 21 delegeye Federasyon'un diğer federasyonlarla genel konsey aracılığıyla değil, doğrudan iletişime geçmesini ve Enternasyonal'in bir sonraki kongresinde Federasyon'un, genel konseyin otoritesini azaltmak amacıyla Enternasyonal'in tüğüzünde bir değişikliğe gidilmesini desteklemesini teklif etti. Tüm bunlar "Federasyonların tehlike altındaki özerkliği" Bakunin sloganıyla uyum içindeydi. Hales ikinci öneriyi geri çekti; fakat ilki kabul edildi. Kongre, Bakuninci programa yönelik bir eğilim göstermedi; fakat İngiliz radikalizmine kesinlikle gösterdi. Örneğin, ortak toprak mülkiyetini destekledi; fakat Hales'in de desteklediği üretim araçlarının tamamını değil. Hales, oldukça açık bir biçimde genel konseye karşı entrika çevirdi ve Enternasyonal, ağustos ayında onu görevinden almak zorunda kaldı.

Genel konseyin Fransız üyeleri arasında Blanquist eğilimler hakimdi. Gündemdeki iki temel konuda, politik etkinlik ve katı merkezileşme konularında Blanquistler son derece güvenilir; fakat Avrupa gericiliğinin tüm ezici gücünü Enternasyonal'in üstüne salmak için bir mazeret beklediği göz önüne alındığında, temel devrimci darbe tercih-

leri dolayısıyla mevcut durumda çok daha büyük bir tehlike haline geleceklerinin işaretini veriyorlardı. Aslında Marks'ın konseyin Londra'dan Avrupa'da gerçekleştirilmesi imkânsız olan uluslararası uzlaşmanın ve arşivlerinin güvenliğinin garanti altına alınmasının mümkün olacağı New York'a taşınması gerektiği önerisinin büyük olasılıkla en güçlü gerekçesi, Blanquistler'in genel konseyin denetimini ele geçirecekleri endişesiydi.

Almanlar ve Fransızlar'ın güçlü temsili sayesinde -2-7 Eylül tarihleri arasında toplanan- Hague Kongresi'ne katılan 61 delege arasında Marks'ın belli bir çoğunluğu vardı. Rakipleri onu, bu çoğunluğu yarpay olarak oluşturmakla suçladı; fakat delegelerin yetkilerinin gerçekliği düşünüldüğünde bu suçlama tamamen temelsizdir. Kongrenin zamanının yarısını yetkileri incelemekle harcamasına rağmen, bir istisna dışında tümü kabul edildi. Yine de Marks'ın haziran ayında yetkilerin Amerika'ya Fransız ve Alman üyeler için gönderilmesini istediği bir mektup yazdığı doğrudur. Bazı delegeler kendi ülkeleri dışında ülkelerdeki şubeleri temsil etti. Diğerleri polisin eline düşmemek için kongrede sahte isimler kullandı ya da yine aynı nedenle temsil ettikleri şubelerin isimlerini gizlediler. Bu, kongre üzerine çeşitli raporlardaki çeşitli ülkelerin temsil edilmesiyle ilgili rakam çelişkilerini açıklar.

Doğrusunu söylemek gerekirse, kongreye Alman örgütlerini temsilen yalnızca sekiz üye katılmıştı: Bernard Becker (Brunswick), Cuno (Stuttgart), Dietzgen (Dresden), Kugelmann (Celle), Milke (Berlin), Rittinghausen (Münich), Scheu (Württemberg) ve Schulmacher (Solingen). Genel konsey temsilcilerinden biri olan Marks da New York, Leipzig ve Mayence için birer yetkiye sahipti. Engels ise New York ve Breslau için yetkiye sahipti. Leipzig'li Hepner de New York için bir yetkiye sahipken, Berlin'li Friedlander Zürich'ten bir yetkiye sahipti. Alman isimli diğer iki delege, Walter ve Swann aslında Fransız'dı ve gerçek isimleri Heddeghem ve Dentraggues'tu. Her ikisi de oldukça şüpheli kişiliklerdi ve hatta Heddeghem, Hague Kongresi'nde bir Bonapartist ajandı. Komün kaçakları olan Fransız delegeleri kongrede kendi isimleri altında bulundu. Ravier, Vaillant ve diğerlerinin Blanquist olmasına rağmen Frankel ve Longuet Marks'ı destekledi; fakat yetkilerinin kaynağı ister istemez az ya da çok karanlıkta

birakıldı. Gencl Konsey iki İngiliz (Roach ve Sexton), bir Polonyalı (Vroblevski), üç Fransız (Serrailier, Cournet ve Dupont) ve Marks tarafından temsil edildi. Londra'daki Komünist İşçiler Derneği'ni Lessner temsil etti. İngiliz Federal Konseyi, aralarında Hague'daki Bakuninistler ile yakın ilişkiler içine girmeye başlayan Eccarius ve Hales'in de olduğu dört delege gönderdi.

İtalyan Bakuninciler kongreye hiçbir temsilci göndermedi. Ağustos ayında Rimini'de düzenlenen bir konferansta genel konseyle bütün ilişkilerini kesmişlerdi. Lafargue dışında yedi İspanyol delege ve ayrıca sekiz Belçikalı ve dört Alman temsilci Bakuninci'ydi. Jura Federasyonu, Guillaume ve Schwisguel'i gönderirken, Cencvre Becker'e sadık kaldı. Amerika'dan dört delege geldi: Becker gibi Marks'ın en sadık destekçilerinden biri olan Serge, eski bir Komün üyesi olan Dereure bir Blanquist'ti ve üçüncü delege bir Bakuninci'ydi, dördüncü yetki ise kongre tarafından tanınmayan tek yetkiydi. Danimarka, Avusturya, Macaristan ve Avusturya birer delege ile temsil edildi.

Üç gün süren yetkilerin ilk hazırlanması sırasında bile şiddetli sahneler yaşandı. Lafargue'ın İspanya yetkisine güçlü bir şekilde karşı çıkıldı; fakat birkaç çekimser oya karşılık en sonunda tanındı. Chicago'daki şubelerden birinin Londra'da yaşayan bir üyeye verdiği bir yetki ile ilgili yaşanan bir tartışma sırasında, İngiliz Federal Konseyi'nin temsilcilerinden biri, üyenin işçiler tarafından sayılan bir lider olmadığı yolunda karşı çıktı. Bunun üzerine Marks, İngiliz işçilerinin lideri olmamanın tam tersinden daha büyük bir onur olduğu; çünkü onların büyük çoğunluğunun kendilerini liberallere sattığı şeklinde bir cevap verdi. Yetki onaylandı; fakat bu gözlem öfke yarattı ve kongreden sonra Hales ve arkadaşları tarafından Marks'a karşı büyük bir gayretle kullanıldı. Marks değişmez bir şekilde eylemlerinin arkasında durdu ve gözlemden ne pişman oldu ne de geri çekildi. Yetkililer dikkatle gözden geçirildikten sonra Bakunin'den söz eden birkaç tebliğ, ilk eleme için beş kişilik komiteye teslim edildi. Bu komiteye ittifakla mümkün olduğunca az ilgisi olan delegeler seçildi. Başkanlığını Alman Cuno yaptı ve diğer üyeleri Fransız Lucain, Cihard ve Witer-Heddeghem ve Belçikalı Splingard'dı.

Kongrenin gerçek işi; ancak dördüncü günde gencl konseyin raporunun okunmasıyla başlayabildi. Marks tarafından kaleme alınmıştı

ve onun tarafından Almanca, Sexton tarafından İngilizce, Longuet tarafından Fransızca ve Abeele tarafından Flamanca okundu. Rapor, Bonapartist halk oylamasından sonra Enternasyonal'e karşı gerçekleştirilen tüm şiddet eylemlerini, Paris Komünü'nün kanla bastırılması, Thiers ve Favre'nin kötülüklerini, Fransız meclisinin alçaklıklarını ve Almanya'daki vatana ihanet mahkemelerini cezalandırdı. İngiliz hükümeti bile İrlanda şubelerine yönelik terörizmi ve elçilikleri aracılığıyla derneğin kolları ile ilgili neden olduğu soruşturmalar nedeniyle eleştirildi. Hükümetlerin acımasız kampanyasına uygar dünyanın tüm güçleriyle birlikte güçlü bir yalan kampanyası eşlik etmişti. Enternasyonal, şeytani iftiranın başyapıtı olarak, Chicago'daki büyük yangını Enternasyonal'in işi olarak gösteren gönderi gibi, iftiralar, sansasyonal telgraflar ve resmi belgelerin küstahça çarpıtılması bombardımanına tutulmuştu. Batı Hınt adalarını enkaz haline getiren kasırganın da aynı hesaba geçirilmemiş olması, diyordu rapor, şaşılacak şeydi. Genel konsey raporu, bu vahşi ve çökkincesiz kampanyaya karşı Enternasyonal tarafından gerçekleştirilen istikrarlı gelişmeyi özetledi: Hollanda, Danimarka, Portekiz, İrlanda ve İskoçya'da girmesi ve Birleşik Devletler, Avusturya, Yeni Zelanda ve Buenos Aires'te büyümesi. Rapor alkışlarla kabul edildi ve bir Belçikalı delegenin teklifiyle kongre, proletarya kurtuluş mücadelesinin tüm kurbanlarına duyduğu hayranlık ve anlayışı kayda geçirdi.

Daha sonra genel konsey üzerine tartışına başladı. Lafarge ve Serge varlığını sınıf mücadelesi temelinde haklı gösterdi: İşçi sınıfının kapitalizme karşı günlük mücadelesi bir merkezi organ olmadan yürütülemezdi. Bir genel konsey olmazsa yaratılması gerekli olurdu. Karşı görüş için en başta gelen konuşmacı, haberleşme ve istatistiklerden sorumlu olan ve bir otoritesi olmayan bir merkezi ofis dışında bir genel konseyi reddeden Guillaume'du. Enternasyonal, değişmez bir politik ve toplumsal teorisi olan tek bir zeki adamın icadı değildi; fakat Jura temsilcilerinin görüşüne göre işçi sınıfı varlığının koşullarının dışında gelişmişti ve bu koşullar işçi sınıfı çabalarının birliğinin güvencesini yeterince sağlıyordu.

Tartışma, bu arada vekalet üzerine tartışmanın da kapalı kapılar ardında gerçekleştirilmesi gibi, kongrenin dördüncü gününde kapalı kapılar ardında sona erdi. Uzun bir konuşmada Marks, genel konseyin

daha önceki yetkilerinin sürdürülmesini değil, ayrıca daha fazla arttırılmasını talep etti. Genel konseye, kararı bir sonraki kongreye bırakarak, belli koşullar altında, yalnızca bireysel şubeleri değil, aynı zamanda tüm federasyonları durdurma hakkı verilmeliydi. Elinin altında ne asker ne de polis vardı; fakat manevi gücünün azalmasına izin veremezdi. Onu bir mektup kutusuna dönüştürmektense, genel konseyi bütünüyle ortadan kaldırmak daha doğru olurdu. Marks'ın görüşü; çekimser 6, aleyhte 15 oya karşı 36 oyla başarı kazandı.

Bunun ardından Engels genel konseyin Londra'dan New York'a taşınmasını teklif etti. Konseyin Londra'dan Brüksel'e taşınmasının çoğu kez düşünüldüğünü; fakat Brüksel'in sürekli reddettiğini, mevcut koşulların ise Londra'nın yerine New York'un getirilmesini acil olarak gerekli hale getirdiğini genel konseyin en az bir yıllığına Londra'dan New York'a taşınması kararı verilmeliydi. Öneri, genel ve çoğunlukla tatsız bir şaşkınlık yarattı. Fransız delegeler buna özellikle güçlü bir şekilde karşı çıktı ve ilk olarak genel konseyin taşınıp taşınmaması üzerine, ikincisi New York'a taşınmasının gerekip gerekmediği üzerine ayrı bir oylama yapılmasını sağlamayı başardı. Genel konseyin merkezinin taşınması gerektiği düşüncesi küçük bir çoğunlukla başarılı oldu, çekimser oyla 23'e karşı 26 oy verilirken, 30 oy New York'ta karar kıldı. Bunun ardından yeni genel konseyin on iki üyesi seçildi ve onlara diğer yedi üyeyi oy birliğiyle seçme hakkı verildi.

Politik eylem üzerine tartışma aynı oturumda açıldı. Vaillaint, işçi sınıfının tüm burjuva politik partilerinden bağımsız ve onlara düşman kendi partisini kurması gerektiğini belirterek, Londra Konferansı'nın ruhuyla bir çözüm önerdi. Vaillant ve onun ardından Longuet, bir politik program eksikliğinden dolayı çöken Paris Komünü'nden alınması gereken derslere başvurdu. Bu öncriyi destekleyen bir Alman delegesi, Schweitzer'in politik mücadeleye katılmaması nedeniyle bir ajan olduğunu söylediğinde çok daha az inandırıcıydı. Aynı Schweitzer üç yıl önce Basel kongresinde Alman delegeler tarafından tam da "parlamentarizm" nedeniyle bir ajan olmakla suçlanmıştı. Diğer yandan Guillaume, işçilerin önüne gelenle, seçimlerde sıradan kişilerle bazen radikallerle, bazen gericilerle seçim ittifakı yapmaya son verdiği İsviçre'deki olaylara dikkat çekti. Jura şubeleri böyle bir düzenbazlıkla bir ilgisinin olmasını istemedi. Onlar da politikacılar; fakat negatif politikacılar. Politik gücü elde etmek değil, onu yok etmek istiyorlardı.

Tartışma, bir sürprizle başlayan bir sonraki güne, kongrenin altıncı ve son gününe kadar sürdü. Raurvier, Vaillant ve diğer Blanquistler, genel konseyin New York'a taşınması kararı dolayısıyla şimdiden kongreyi terk etmişti ve kısa süre sonra yayınladıkları bir bildiride şöyle dediler: "Görevini yapması istenen Enternasyonal çöktü. Devrimden Atlantik Okyanusu'na kaçtı." Raurvier yerine başkanlığı Serge aldı. Bunun ardından Vaillant'ın önerisi 8 çekimser oy, 6 oya karşı 35 oyla kabul edildi. Delegelerin bir kısmı şimdiden evc doğru yola çıkmıştı; fakat çoğu teklifi desteklediklerini belirten bildiriler bırakmıştı.

Kongrenin son gününün son saatlerinde, beş kişilik komitenin Bakunin ve ittifakla ilgili raporu konuşuldu. Bire karşı—Belçikalı üyenin oyu—dört oyla, Enternasyonal'in tüzüğüne doğrudan aykırı olan bir ittifakın olduğunun kanıtlanmış olduğunu düşündüğünü; fakat ittifakın hâlâ var olduğunu kanıtlayacak yeterli delilin olmadığını bildirdi. İkinci olarak, tüzük taslağı ve Bakunin'in mektuplarından, Bakunin'in, Enternasyonal'in tüzüğünden hem politik hem de toplumsal olarak temelde farklılıklar gösteren bir tüzüğü olan gizli bir topluluk kurmaya çalışmış olduğu ve belki de kurduğu kanıtlandı. Üçüncü olarak Bakunin başkalarının mülkünü elde etmek amacıyla sahtecilik cylemleri gerçekleştirmişti ve borçlarından kurtulmak amacıyla ya o ya da ajanları tehdit yolunu kullanmıştı. Bu nedenlerden dolayı, komitenin çoğunluğu, Bakunin, Guillaume ve onları destekleyen birkaç kişinin Enternasyonal'den çıkarılmasını talep etti. Raporu komite adına veren Cuno, herhangi bir maddi kanıt sunamadı; fakat bunun yerine komitenin çoğunluğunun vardıkları sonuçların yüksek olasılıkla doğru olduğunu düşündüklerini bildirdi ve kongreden güven oyu istedi.

Daha önce komite karşısına çıkmayı reddeden Guillaume, başkan tarafından kendisini savunmak üzere çağırılması üzerine, bir kaba güldürede yer almaya isteği olmadığı için kendisini savunmaya yönelik hiçbir girişimde bulunmayacağını söyledi. Saldırının birkaç kişiye değil, bir bütün olarak federalist eğilimlere karşı yöneltildiğini belirtti. Kongrede hâlâ bulundukları kadarıyla, bu eğilimlerin temsilcileri buna hazırды ve önceden bir dayanışma itilafnamesi kaleme almıştı. Daha sonra bu itilafname Almanyalı bir delege tarafından kongreye okundu. Beş Belçikalı, dört İspanyol ve iki Jura delegesi tarafından ve bir Amerikan ve bir Alman delege tarafından imzalanmıştı. İmza

sahipleri, Enternasyonal içinde bir bölünmeye neden olmaktan kaçınmak için genel konseyle tüm yönetsel ilişkilerini sürdürme isteği içinde olduklarını, diğer yandan Enternasyonal'in genel tüzüğünü ihlal edilmesiyle ilgili olmadığı sürece federasyonların iş meselelerine müdahale edilmesini kabul etmediklerini bildirdi. Bununla birlikte imza sahipleri, tüm federasyonları ve tüm şubeleri, bağımsız birliği –*autonomie federative*– zafere ulaştırmak amacıyla bir sonraki kongreye kendilerini hazırlamaya çağırdı. Kongre bu konu üzerinde görüşmeye razı olmadı; fakat 8 çekimser oyla birlikte 8'e karşı 27 oyla Bakunin'i ve 9 çekimser oyla birlikte 9'a karşı 25 oyla Guillaume'yi derhal uzaklaştırdı. Komitenin diğer uzaklaştırma önerileri reddedildi; fakat ittifakla ilgili materyalini yayınlamakla görevlendirildi.

Hague Kongresi'nin bu kapanış sahnesi kesinlikle ona yakışmadı. Kongre elbette, üyelerden birinin polis ajanı olması nedeniyle komitenin çoğunluğunun geçersiz olduğunu bilemezdi. Bakunin, politik nedenlerden dolayı, uslanmaz bir fesatçının sonucunda ve tüm entrikalarını yazılı olarak kanıtlayamadan uzaklaştırılmış olsaydı, bu en azından anlaşılabilir olurdu; fakat kongrenin söz konusu *meum et tuum* nedeniyle onun adını kötüye çıkarması bağışlanamazdı ve ne yazık ki bunun sorumlusu Marks'tı.

Marks, sözde "devrimci bir komitenin" Liubavin'in onun hizmeti aracılığıyla bir Rus yayıncı tarafından *Kapital*'in ilk cildinin çevirisi için Bakunin'e önceden ödenen 300 rublenin geri ödenmesinde ısrar etmesi durumunda ölümle tehdit edildiği sözde kararı elde etmişti. Bu değerli belgenin asıl metni asla açığa çıkmadı; fakat şimdi Bakunin'in azılı bir düşmanı olan Liubavin, bunu Marks'a gönderdiğinde şöyle yazdı: "O sıralar bana Bakunin'in bu gönderideki payı inkâr edilemez gibi gözüktü; fakat bugün, tüm meseleyi daha soğukkanlı bir şekilde düşününce, mektubun Bakunin'e karşı hiçbir şey kanıtlamadığının farkına varıyorum; çünkü onun bilgisi olmaksızın Netchayeff tarafından yazılmış olabilir." Aslında gerçek buydu; fakat Bakunin, Hague Kongresi tarafından sadece gönderildiği kişinin bile Bakunin açısından yeterince suçlayıcı olmadığını düşündüğü bir mektuba dayanarak alçakça bir dolandırıcılık hareketiyle suçlandı.

Bakunin'in önceden ödeme ile ilgili borcunu defalarca kabul etmesine ve bir şekilde ödeyeceğine söz vermesine rağmen, görünen o ki

onun daimi malî sıkıntıları bunu yapmasına izin vermedi. Tüm iç karartıcı meselede zarara uğramış tek taraftan, kaderini onun mesleğinde son derece alışıldık olan bir teslimiyetle kabul etmiş gibi gözükten yayıncıdan hiçbir şey duyulmadı. En ünlüleri de dahil kaç tane yazar günün birinde kendisini avansı harcadığı ve vaad edilen işi gerçekleştiremediği bir durumda bulmamıştır ki? Kuşkusuz bu övgüye değer olmaktan uzaktır; fakat her şeye rağmen bir suçlayıcının üzerine suçlunun başını istemek abartıdır.

9. Veda Konuşması Sancıları

Marks ve Engels'in hayatta tutma çabalarına rağmen, Birinci Enternasyonal'in tarihi Hague Kongresi'yle birlikte kapandı. New York'taki genel konseyin işini kolaylaştırmak için ellerinden geleni yaptılar; fakat Amerikan topraklarında sağlam bir dayanak, sağlam bir tutunma noktası bulamadı. Amerika'da da çeşitli şubeler arasında çok sayıda anlaşmazlık vardı. Hareket, dencyim ve bağlantı, düşünsel güçler ve maddi araçlardan yoksundu. Yeni genel konseyin can damarı, Amerika'daki koşulları çok iyi bilen ve konseyin New York'a taşınmasına karşı çıkmış olan Sorge'ydi. İlk başta reddedikten sonra genel sekreter olarak seçilmeyi kabul etti; çünkü hizmeti istendiğinde Enternasyonal'i yüzüstü bırakamayacak kadar insafli ve vefakardı.

Proleterya meselelerinde diplomatik yöntemler kullanmak daima can sıkıcı bir durumdur. Marks ve Engels haklı olarak genel konseyi Londra'dan New York'a taşıma önerilerinin Alman, Fransız ve İngiliz işçilerinin güçlü karşı çıkışıyla karşılaşacağından endişelenmiş ve zaten çok sayıda olan anlaşmazlık konularına bir yenisini daha eklemek için niyetlerini mümkün olduğunca gizledi. Fakat buna rağmen Hague Kongresi'ni şaşırtmakta başarılı olmalarının çok kötü sonuçları oldu. Korktukları karşı çıkış böylece artmaktan çok daha da şiddetlendi ve körüklendi.

Karşılaştırma yapıldığında, Almanlar en az karşı çıkışı gösterdi. Liebknecht, genel konseyin yer değiştirmesine karşıydı ve her zaman bunun bir hata olduğunu söyledi; fakat o sıralar Bebel'le birlikte Hubertusburg'da hapisandeydi. Enternasyonal'e olan ilgisi büyük oranda azalmıştı ve bu Eisenach fraksiyonunun büyük bir çoğunluğu

için daha fazla geçerliydi. Ve bu fraksiyonun delegeleri tarafından Hague Kongresi'nden getirilen izlenim, genel ilgisizliği oldukça artırdı. 8 Mayıs 1873'te Sorge'ye yazdığı mektupta, Engels şöyle dedi: "Almanlar Lassallecılarla kendi çekişmelerini yaşıyor olsa da kendi kav-galarının tersine kusursuz bir uyum ve kardeşlik bulmayı bekledikleri Hague Kongresi'nden büyük hayal kırıklığına uğradılar ve oldukça il-gisiz hale geldiler." Bu, büyük olasılıkla Enternasyonal'in Alman üye-lerinin genel konseyin yer değiştirmesine çok fazla güçlü bir direniş göstermemelerinin pek tatmin edici olmayan nedenidir.

Çok daha ciddi olan ise Marks ve Engels'in Almanlar'ın yanında ve onlarla birlikte gündemdeki meselelerde, özellikle tüm tutumu onları Bakuninciler'e yönelmelerine neden olan diğer Fransız fraksiyonu Proudhonculara karşı destek konusunda bel bağladığı Blanquistler'in ayrılmalarıydı. Blanquistler'in hoşnutsuzluğu, genel konseyi New York'a taşıma kararının *putsch* taktikleriyle kontrolünü ele geçirme-lerini önlemek amacıyla alındığının farkına varmalarıyla daha da arttı. Fakat pire için yorgan yaktilar; çünkü Fransa'nın ajitasyonlarına ka-panmasından itibaren Enternasyonal'le yollarını ayırmalarından son-ra göçmenlerin alışıldık kaderine kurban gittiler. 12 Eylül'de Serge'e yazdığı mektupta, Engels şöyle dedi: "Fransız göçmenler bütünüyle arapsacı olmuş durumda. Sadece çoğu para ile ilgili kişisel nedenlerden dolayı kendi aralarında ve herkesle çekişiyorlar ve kısa süre içinde onlardan kurtulmuş olacağız... Savaş, Komün ve sürgün sırasında sürdürdükleri yaşam korkutucu derecede morallerini bozdu ve mo-rali bozulmuş bir Fransız'ı ancak zor zamanlar kurtarabilir." Fakat bu oldukça zayıf bir teselliydi.

Genel konseyin New York'a taşınması en fazla İngiltere'deki ha-reketi etkiledi. 18 Haziran'da Hales, İngiliz Federal Konseyi'nde İn-giliz işçi sınıfı liderlerinin rüşvet aldığına yönelik ifadesi dolayısıyla Marks'a karşı bir kınama bildirisi oylaması yaptı. Kınama bildirisi ka-bul edilirken, Marks'ın kendisinin bu suçlamaya inanmadığı; fakat yalnızca kendi amaçlarına hizmet etmesi için yaptığı yönündeki deği-şiklik, eşit oyla reddedildi. Hales ayrıca Marks'ın Enternasyonal'den uzaklaştırılması için bir teklif sunmayı amaçladığını bildirdi, bir başka üye ise Hague Kongresi'nin kararlarının reddedilmesi kararını bildirdi. Hales daha sonra, Jura Federasyonu ile Hague'de gizlice kurduğu

ilişkilerini açıktan açığa sürdürdü. 6 Kasım'da Federal Konsey adına yazdığı mektupta, genel konseyin ikiye bölünmüşlüğüne ifşa edildiğini söyledi. Kendi amaçlarına uyması için icat ettiği başka bir gizli topluluğu ortadan kaldırma mazeretiyle Enternasyonal içinde gizli bir topluluk oluşturmaya kalkışmıştı. Fakat aynı zamanda, İngilizlerin politik olarak Jura Federasyonu'yla fikir birliği içinde olmadığını ifade etti. Politik eylemin yararlılığına ikna olmuşlardı; fakat doğal olarak çeşitli ülkelerdeki farklı koşulların gerektirdiği gibi diğer tüm federasyonlara tam bir özerklik vermeye hazırды.

Hales, Eccarius ve Jung'un özellikle biraz tereddütten sonra sonunda Marks ve Engels'in en güçlü muhaliflerinden biri olan Jung'un coşkulu bağlılığını kazandı. Eccarius ve Jung, çok büyük bir hata işledi, ilk olarak politik görüşlerini kişisel etmenlerin, kıskançlık ve Marks'ın Engels'e onlardan daha fazla ilgi gösterdiği ya da göstermiş gibi gözükmeye dayanan alınganlığın belirlemesine izin verdikleri için, ikinci olarak, genel konseyin eski üyeleri olarak kazandıkları saygı ve etkili konumdan vazgeçtikleri için. Çok sayıda kongrede tüm dünya tarafından Marks'ın görüşlerinin en coşkulu ve güvenilir yorumlayıcıları olarak tanındılar ve Hague kararlarının hoşgörüsüzlüğüne karşı aynı nedenlerle Jura Federasyonu'nun hoşgörüsünden destek aradıklarında, Marks ve Engels'in diktatörce istekleri şüphe götürmez bir biçimde kanıtlanmış gibi gözüktü.

Bu konuda da ikisinin en çok kendisine zarar verdiğini ileri sürmek yapmacık bir teselliydi. İngiltere ve özellikle İrlanda şubelerinde ve hatta Federal Konsey'in kendisinde bile güçlü bir direnişle karşılaştılar ve bunun üzerine tüm şubelere ve tüm üyelere İngiliz Federal Konseyi'nin işbirliğini olanaksız kılacak ölçüde kendisine karşı bölündüğünü belirten bir bildiri yayınlarak Enternasyonal'in İngiliz kolunda bir tür darbe gerçekleştirdiler. Ayrıca, bildirinin anlam olarak politik etkinliğin Enternasyonal'in tüm şubeleri için zorunlu olduğu şeklinde değil –çünkü bildiride açıklandığı gibi, bu her türlü durumda çoğunluğun görüşüydü– genel konseyin her bir federasyonun kendi ülkesinde takip edeceği politikayı belirlemesi gerektiği şeklinde yorumladığı Hague kararlarının geçerliliğini ele almak üzere bir kongrenin toplanmasını talep etti. Azınlık derhal bu entrikalara, Engels tarafından kaleme alınmış gibi gözükten bir karşı bildiriyle cevap verdi.

Bu bildiri önerilen kongreyi yasadışı olarak suçladı; fakat kongre 26 Ocak 1873'te yapıldı. Şubelerin büyük çoğunluğu lehine karar çıkardı ve bu kongrede yalnızca onlar temsil edildi.

Hales bu kongreyi genel konseye ve Hague Kongresi'ne şiddetli darbeler indirerek açtı ve Jung ve Eccarius tarafından etkin bir şekilde destek gördü. Kongre, Hague kararlarını oy birliğiyle kınadı ve New York'taki yeni Genel Konsey'i tanımayı reddetti. Ayrıca bir federasyon çoğunluğunun desteklediğini bildirdiği anda yeni bir uluslararası kongreye destek vereceğini bildirdi. Böylece İngiliz Federasyonu'ndaki bölünme tamamlandı ve geride kalan her iki tarafın da Gladstone Bakanlığı'nı deviren 1874 yılı genel seçimlerinde etkili bir rol alamayacak kadar güçsüz olduğu görüldü. Etkisizlikleri, birkaç aday öne çıkaran ve ilk defa ikisinin seçilmesini sağlayan sendikaların müdahalesi ile daha da arttı.

New York'taki genel konseyin 8 Eylül'de Cenevre'de toplanmaya çağırdığı Enternasyonal'in altıncı kongresi, deyim yerindeyse Enternasyonal'in ölüm belgesini imzaladı. 1 Eylül'de gerçekleştirilen Bakuninci karşı kongreye iki İngiliz delege (Hales ve Eccarius), Belçika, Fransa ve İspanya'dan beşer delege, İtalya'dan dört delege, Hollanda'dan bir delege ve Jura'dan altı delege katılırken, Marksist kongre çoğunlukla İsviçreliler'den oluşuyordu ve bunların büyük çoğunluğu Cenevre'de yaşıyordu. Genel konsey bile bir delege gönderememişti ve hiçbir İngiliz, Fransız, İspanyol, Belçikalı ya da İtalyalı delege yoktu ve yalnızca bir Alman ve Avusturyalı katılmıştı. Becker, daha fazla sayı ile kongrenin prestijini artırmak ve çoğunluğun güvence altında olduğunu kesinleştirmek amacıyla otuz bile olmayan delegelerden on üçünü sihir yoluyla ortaya çıkarmış olmakla övündü. Doğal olarak Marks bu kendi kendini aldatmanın yanılgısına kapılmadı ve kongrenin bir "fiyasko" olduğunu açıkça kabul etti ve genel konseye Enternasyonal'in resmi örgütsel tarafını vurgulamak yerine, davada ödün verebilecek aptalların ve maccapcrestlerin eline düşmesine engel olmak için New York'taki merkez noktanın denetimin elde tutulmasını tavsiye etti. Olayların kendisi ve şeylerin kaçınılmaz gelişmesi ve karmaşıklığı Enternasyonal'in daha gelişmiş bir biçimde yeniden canlanmasını güvence altına alacaktı.

Bu koşullar altında alınabilecek en akıllıca ve temkinli karardır; fakat ne yazık ki Marks ve Engels'in Bakunin'e indirmeyi gerekli gördüğü son darbe yüzünden sönükleşti. Hague Kongresi, Bakunin'in uzaklaştırılmasını önceren beş kişilik komiteyi incelemelerinin sonucunu yayınlamakla görevlendirmişti; fakat komite bunu yapmadı. Gerçek nedenin "üyelerinin çeşitli ülkelere dağılmasının" buna engel olması mı yoksa üyelerinden birinin Bakunin'in suçlu olmadığını ilan etmesi ve diğer yandan başka birinin bir polis ajanı olduğunun ortaya çıkması nedeniyle otoritesinin yeterince güçlü olmaması olduğu artık çözülemez. Böyle olunca Hague Kongresi'nin Depont, Engels, Frankel, le Moussu, Marks ve Serrailier'den oluşan protokol komisyonu bu görevi üstüne aldı ve Cenevre kongresinden birkaç hafta önce: "Sosyalist Demokrasi İttifakı ve Uluslararası Emekçi Derneği" adlı bir bildiri yayınladı. Bu bildiri Engels ve Lafargue tarafından kaleme alındı. Marks'ın bu işteki payı ise kapanış sayfalarının bir ya da ikisini yeniden düzenlemekten öteye geçmedi; fakat doğal olarak eserin bütününden gerçek yazarlarından daha fazla sorumluydu.

Kısaltma amacıyla adlandırıldığı biçimiyle "İttifak Kitapçığı"nın, ayrıntılı suçlamalarının doğruluğunu ya da yanlışlığını belirlemeye yönelik yapılacak eleştirel bir sorgulama, en az özgün belge kadar alan gerektirebilir. Fakat bunun yer nedenlerinden dolayı olanaksız olduğu gerçeğiyle çok az şey kaybedilir. Bu tür tartışmalarda her iki taraf da sert darbeler ve vuruşlar indirir ve Bakunincilerin Marksistlere yönelik saldırıları, kendileri şiddetli ve zaman zaman haksız bir şekilde saldırıya uğradıklarında onlara çok fazla acı bir şekilde şikâyet etme hakkını verecek nitelikte değildi.

Bu, bu kitapçığı Marks ve Engels'in yazdığı başka diğer her şeyin aşağısına düşüren ayrı bir nedendi. Onların diğer polemik yazılarına alışılmadık çekiciliği ve kalıcı değeri veren, olumsuz eleştiri ile açığa çıkarılan, yeni bilginin olumlu yönüydü; fakat "İttifak Kitapçığı" bundan oldukça uzaktır. Enternasyonal'in çöküşünden sorumlu içsel nedenleri hiç ele almaz; fakat "Gizli İletişim" ve genel konsey genelgesinde Enternasyonal'in sözde parçalanması ile ilgili benimsenen çizgiyi sürdürür: Bakunin ve onun gizli ittifakı hile ve entrikalarıyla Enternasyonal'i yok etti. "İttifak Kitapçığı" tarihi bir belge değil, taraflı karakteri her sayfasında aşikar olan tek taraflı bir suçlamadır. Fakat

çevirmen daha iyisini yapmanın gerekli olduğunu düşündü ve Başsavcının geleneğine uygun olarak çalışmasına şu başlığı verdi: "Uluslararası Emekçi Derneğine karşı bir Komplö".

Enternasyonal'in çöküşü, kendi safları içindeki gizli bir ittifakın varlığından çok, daha farklı nedenlerden kaynaklanıyordu; fakat böyle olsa bile "İttifak Kitapçığı" böyle bir ittifakın varlığını kanıtlayan bir kanıt bile sunmaz. Hague Kongresi tarafından oluşturulan komite bile bu konudaki ihtimal ve olasılıklarla yetinmek zorunda kaldı. Bakunin'in konumundaki bir adam kendisini akıl dışı tüzüklerle ve dehşetli bildiri-lerle zehirlediği için ne kadar çok suçlanabilirse de somut bir delilin yokluğuna rağmen tüm meselede başrolü oynayanın canlı hayal gücü olduğunu varsaymalıdır. Fakat "İttifak Kitapçığı" kanıt eksikliğini, ikinci bölümünü değerli Urin tarafından Netchayeff meselesi ve Bakunin'in sıradan bir şantajcı ve haydut olarak ilk çalışmalarını yaptığının bildirildiği Sibiryâ sürgünlüğü üzerine sunulan ifşaları ile doldurarak telafi etti. Bu suçlamaları destekleyen hiçbir kanıt sunulmadı ve geri kalanına gelince daha fazla inceleme yapmadan Netchayeff'in Bakunin hesabına söylediği ve yaptığı her şeyi kabul etmekten ibaretti.

Özellikle Sibiryâ bölümü düpedüz ucuz sansasyonelizmdir. Bakunin'in orada sürgünde yaşadığı sırada Sibiryâ Eyalet Valisinin Bakunin'in akrabası olduğu ve bu bağlantının ve Tsarcı hükümete verdiği diğer hizmetlerin sayesinde sürgündeki Bakunin'in bir tür "gizli saltanat vekili" olduğu ve "makul rüşvetler" karşılığında kapitalist işletmelere yardım etmek amacıyla yetkisini suistimal ettiği söyleniyordu. Fakat bu para açlığına, örneğin bu amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için Tsar'ın iznine ihtiyacı olan Sibiryalı tüccarların ülkelerinde bir üniversite kurmasına engel olması gibi, Bakunin'in "bilim düşmanlığı" tarafından gem vurulmuştu.

Utin, Katkoff'tan kendine özgü bir beceriyle para almak amacıyla Bakunin'in girişimi hikâyesini süslemişti. Borkheim, Marks ve Engels'i başarısız bir şekilde etkilemeye çalıştığında da aynı hikâyeydi. Borkheim'a göre Bakunin firar etmesi için gerekli birkaç bin ruble borç almak üzere Katkoff'a mektup yazmıştı. Fakat Utin'e göre ise Bakunin ancak Londra'ya güvenli bir şekilde vardktan sonra, Sibiryâ sürgünlüğü sırasında buradaki bir ispirto imalatçısından aldığı rüşvetleri geri ödeyerek vicdanını rahatlatma amacıyla bu parayı almaya çalış-

mişti. Son çare olarak, bu elbette bir pişmanlık duygusuydu; fakat Utin'i dehşete düşüren şey ise Bakunin'in bu insani duyguyu "Rusya hükümetinden para alan bir muhbir ve suçludan borç para alarak ifade edebilmiş olmasıydı. Bu Utin'in hayal gücünün ulaştığı baş döndürücü yükseklikti; fakat böylece kesinlikle bitmemişti.

1873 yılı Ekim ayın sonunda Bakunin'le ilgili "çok daha şaşırtıcı" şeyleri rapor etmek üzere Londra'ya gitti ve 25 Kasım'da Engels Sorge'a şöyle yazdı: "Adam, (Bakunin) değerli ilmihalinden oldukça pratik bir şekilde yararlanmış. O ve ittifakı yıllarca, buna yetkisi olan insanları tehlikeye atmadan hiçbir şeyin yayınlanamayacağı gerçeğine güvenerek yalnızca şantajla geçindi. Ne kadar aşağılık bir alçak adamlar sürüsü olduklarını tahmin edemezsin. Neyse ki Utin Londra'ya vardığında "İttifak Kitapçığı" ortaya çıkmıştı, böylece "çok daha şaşırtıcı şeyler" onun hakikat sever göğsünde kilitli tutuldu ve o da bunun üzerine tövbekâr bir şekilde bunun sonucunda savaş vurgunculuğu ile ispiro ticaretinden kazancını artıran Küçük Baba'nın ayaklarına kapandı.

"İttifak Kitapçığı"nın en yüksek noktasına ulaştığı Rusya bölümü, politik etkilerini ortadan kaldırmak için en fazla şeyi yapan bölümdür. Bakunin'in ilişkisinin kısıtlı ilişkiler içinde olduğu Rus devrimciler bile kitapçık tarafından geri püskürtüldü. Bakunin'in yetmişli yıllarda Rus hareketi üzerindeki etkisi zarar görmemişken, Marks Rusya'da kazandığı sempatinin büyük çoğunluğunu kaybetmişti. Kitapçığın ulaştığı tek başarının havaya vurulan bir darbe olduğu görüldü; çünkü Bakunin'in hareketten geri çekilmesine neden olsa da onun adını taşıyan harekete dokunamadı.

Bakunin "İttifak Kitapçığı"nı ilk olarak *Le Journal de Geneve*'ye gönderdiği bir bildiride cevapladı. Kitapçığın saldırılarının onda yarattığı derin hoşnutsuzluğu ele veriyordu ve suçlamayı ortaya atan Hague komitesinden iki üyenin polis ajanı olduğunu belirterek bu suçlamaların asılsızlığını ispatladı. Gerçekte sadece bir üye polis ajanıydı. Daha sonra artık altmış yaşında olduğunu ve kalp hastalığının sosyal hayatta yer almasını gittikçe daha güç hale getirdiğini belirtti: "Bırakın genç olanlar ilerlesin. Bana gelince, benim artık her yerde galip gelmiş olan gericiliğe karşı Sisifosun kayasını yuvarlayacak kadar gücüm ve belki de güvenim yok. Bu nedenle savaştan çekiliyorum ve değerli

çağdaşlarımdan tek bir şey istiyorum: İlgisizlik. Bundan böyle kimseyi rahatsız etmeyeceğim, kimse de beni rahatsız etmesin." Marks'ı, Enternasyonal'i kişisel intikamının bir aracına dönüştürmüş olmakla suçlarsa da "büyük ve üstün bir derneğin" kurucularından biri olarak ona hakkını verdi.

Jura işçilerine seslendiği bir veda mektubunda Bakunin, Marks'a karşı çok daha sert bir şekilde; fakat daha nesnel olarak konuştu. Marks'ın sosyalizminin, işçilerin korkunç bir mücadele vermesi gerektiği gericiliğin merkezi olan Bismarck diplomasisinden daha azını temsil etmediğini belirtti. Bu mektupta da mücadeleden çekilmesini, yaşının ve hastalığının çalışmalarını işçilere bir yardım olmaktan çok engel haline getireceği ile açıkladı ve mücadeleden geri çekilmesini Cenevre'deki iki kongrenin onun davasının zaferini ve düşmanlarının yenilgisini gösterdiği gerçeği ile haklı gösterdi.

Doğal olarak, Bakunin tarafından mücadeleyi bırakmasının nedeni olarak öne sürülen sağlık nedenleri mazeret olarak görülerek alaya alındı; fakat amansız bir fakirlik ve büyük bir acı içinde geçirdiği birkaç yıl gücünün gerçekten tükendiğini göstermişti. En yakın arkadaşlarına gönderdiği gizli mektuplar, "belki de" devrimin çabuk zafetine olan güvenini kaybettiğini gösterir. 1 Temmuz 1876'da Bern'de öldü. Daha mutlu bir ölüm ve çok sayıda işçi sınıfı topluluğunda aldığından daha iyi bir ölüm ilanını hak etti; çünkü işçi sınıfının davası için cesurca savaştı ve çok acılar çekti.

Tüm hatalarına ve zaaflarına rağmen, dünyada küçük burjuva saygınlığının takkesi altında uzun kulaklarını gizleyen ya da titreyen dudaklarını gizlemek için Marks'ın aslan postunu giyen cahiller olduğu sürece bu yertartışılabilirse de tarih ona uluslararası proletaryanın öncüleri arasında onur yerini verecektir.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

SON ON YIL

1. Evdeki Marks

1 852 yılının sonlarına doğru, Komünistler Birliği'nin son sancı-larından sonra, Marks çalışmasına çekilmişti, ve 1878 yılının sonuna doğru Enternasyonal'in son sancılarında sonra da aynısını yaptı; fakat bu kez geri çekilme temelliydi.

Yaşamının son on yılı "yavaş bir ölüm" olarak adlandırılmıştır; fakat bu çok fazla abartılmaktadır. Paris Komünü'nün düşüşünden sonra yaşanan mücadelelerin sağlığına ağır darbeler indirdiği doğrudur: Şiddetli baş ağrıları çekti ve ciddi olarak beyin kanaması tehlikesi geçirirken, beyin koşullarının kronik olarak bozulması çalışmasını engelledi ve tüm yazma isteğini alıp götürdü. Fakat Engels'in arkadaşları olan ve Marks'ın tamamen güvendiği Dr. Gumbert'in ellerinde birkaç haftalık tedavi sonunda iyileşti.

Dr. Gumpert'in tavsiyesine uyarak 1874 yılında ve sonraki iki yılda Karlsbad'a gitti. 1877 yazında değişiklik olsun diye Bad Neuenahr'a gitti; fakat Alman Kaiser'ı öldürmeye yönelik iki girişim ve bunu takip eden acımasız anti-sosyalist kampanya kütayı ona kapadı. Fakat Karlsbad'a yaptığı üç ziyaret ona "çok iyi" geldi ve eski karaciğer hastalığı neredeyse tamamen iyileşti. Kronik mide rahatsızlıklarına,

şiddetli baş ağrılarına ve inatçı uykusuzluğa neden olan sinirsel bitkinlik geçmedi. Fakat bu rahatsızlıklar yaz mevsiminde deniz kıyısı ya da kaplıca ziyaretinden sonra az ya da çok geçti ve sadece bir sonraki yeni yılda geri döndü.

Marks, yetişkinlik yaşamını dolduran muazzam ölçüde çalışma ve sıkıntıdan sonra sekseninci yaşgününe yaklaşırken isteme hakkı olduğu huzur ve sessizliği kendisine bağışlasaydı, sağlığının bütünüyle yerine gelmesi mümkün olabilirdi. Fakat bunu aklından bile geçirmedi ve bunun yerine kendisini tüm eski coşkusuyla bilimsel eserinin tamamlanması için gerekli çalışmalara, bu sırada kapsamı büyük oranda artmış olan çalışmalarına verdi. "Her şeyi tarihi kökenini ve gelişmesinin koşullarını keşfetmek amacıyla inceleyen birisi için" diyordu Engels, "doğal her bir soru, bir dizi yeni soruya sebep oldu. Üçüncü kitabın arazi kirası üzerine bölümünün daha önceki tüm değerlendirmelerden daha eksiksiz olmasını sağlamak için ilk çağ tarihi, tarım ekonomisi, Rusya ve Amerika toprak mülkiyeti ilişkileri, jeoloji vs. üzerinde çalışıldı. Tüm Alman ve Latin dillerini kolaylıkla okuyabiliyordu ve Eski Slavca, Rusça ve Sırpça öğrendi." Ve tüm bunlar günlük çalışmasının yarısını oluşturuyordu; çünkü Marks tüm sosyal yaşamdan çekilmiş olsa da Avrupa ve Amerika işçi sınıfı hareketlerinde etkin olarak kaldı. Çeşitli ülkelerdeki neredeyse tüm işçi sınıfı liderleriyle mektuplaşıyordu ve her fırsatta önemli konularda tavsiye almak üzere ona geliyorlardı. Gittikçe savaştan proletaryanın çok rahbet gören ve daima istekli akıl hocası haline geliyordu.

Lafargue yetmişli yaşlarındaki Marks'ı, Liebknecht'in ellili yaşlarındaki Marks'ı tasvir ettiği kadar büyüleyici bir şekilde tasvir eder. Kayınpederinin bu kadar olağanüstü bir yaşam tarzına ve bu kadar yorucu düşünsel etkinliğe dayanabilmek için güçlü bir yaratılışa sahip olması gerektiğini söyledi. "Aslında çok güçlüydü. Kilosu ortalamanın üstünde, omuzları geniş, göğsü iyi geliştirilmiş ve Yahudiler arasında sıklıkla görülen bir özellik olarak bacaklarının uzunluğuyla karşılaştırıldığında sırtı biraz fazla uzun olsa da bacakları orantılıydı. Yalnızca Yahudiler arasında değil. Goethe de aynı vücut yapısına sahipti ve sırtlarının fazlasıyla uzun olmasının oturduklarında gerçekte olduğundan daha büyük gözükmelerine neden olmasından dolayı Almanya'da genelde "oturan devler" olarak adlandırılan sınıfa aitti.

Lafargue'a göre Marks, gençliğinde jimnastik yapsaydı son derece güçlü bir adam olabilirdi; fakat düzenli olarak yaptığı tek fiziksel egzersiz yürüyüştü. Durmadan konuşarak saatlerce yürüyebilirdi ya da en ufak bir yorgunluk belirtisi göstermeden tepelere tırmanabilirdi; fakat bu tür egezersizler çoğunlukla çalışması sırasında ve düşüncelerini bir düzene sokma amacıyla yapıliyordu. Kapıdan pencreye kadar çalışması sırasındaki yol, bir çayır üzerindeki keçi yolu gibi aşınmış bir uzam gösterdi.

Çok geç saatlere kadar yatmaya gitmemesine rağmen daima sabah sekiz ile dokuz arasında uyanıktı, gazete okuyarak sütsüz kahve içer ve bundan sonra, yalnızca öğle yemeği ya da akşamları Hampstead Fundalığı'nda yürüyüşe çıkmak için ortaya çıkarak, gece yarısına ve daha sonrasına kadar orada kalmak üzere çalışmasına doğru ortadan kaybolurdu. Çalışma onun için öyle bir tutku haline gelmişti ki çoğu zaman öğle yemeklerini bütünüyle unutuyordu ve çok fazla düşünsel etkinliklerden karnı ağrıyordu. Kötü bir yiyeceydi ve çok fazla baharatlı yiyecekler, jambon, flüme balığı, havyar ve turşu yiyecek karşı koyduğu iştah eksikliğinden muzdaripti. İçkiden tamamen uzak durmasa bile çok fazla içki içmiyordu ve gerçek bir Renli olarak iyi şarabı takdir ediyordu. Diğer yandan tutkulu bir sigara tiryakisi ve tam bir kibritle delisiydi. Şaka yollu *Kapital*'inin ona, onu yazarken içtiği sigaralara verdiği para kadarını kazandırmadığını söylemeye alıştı. Uzun fakirlik yılları sırasında kuşkusuz çok sayıda adı markaya katlanmak zorundaydı ve bunun sonucunda sigara tutkusunun ona hiçbir yararı olmadığı, aslında doktoru çoğu kez ona sigara içmeyi yasakladı.

Edebiyatta zihinsel dinlence ve yenilenme aradı ve tüm yaşamı boyunca edebiyat onun için büyük bir avuntu oldu. Hiçbir şekilde övünmeden bu alanda geniş bir bilgiye sahipti. Eserleri, Vogt'a karşı yazdığı polemigi ve elbette konusu için gerekli okumaları dışında onun geniş çaplı okumalarının çok az izini gösterir; fakat Vogt kitabında sanatsal amaçlarla tüm Avrupa edebiyatından çok sayıda alıntı kullandı. Kendi bilimsel eserinin tüm çağı yansıması gibi, yazınsal gözdeleleri de yaratıları kendi çağlarını yansıtanlardı. Aeschylus ve Homeros'tan Dante, Shakespeare, Cervantes ve Goethe'ye kadar. Lafargue'a göre Marks, Aeschylus'u yılda en az bir kere özgün Yunanca metinden okurdu. Sadık bir Antik Yunan aşığıydı ve işçilerin klasik

dünyanın kültürünü takdir etmelerini önleyen aşağılık tapınak ruhlarını cezalandırabilirdi.

Ortaçağa kadar ulaşan Alman edebiyatının eksiksiz bilgisine sahipti. Daha modern Alman yazarları arasında en çok sevdikleri Goethe ve Heine'di. Alman cahilinin, Schiller'in, az ya da çok yanlış anlaşılmış Schiller'in "idealizmine" duydukları taşkın coşku, ilk gençliğinden beri Marks için bu şairi bozmuş gibi gözüktü ve bu "idealizm" ona bayağı sefaleti gösterişli sözcüklerle gizleme girişiminden fazlası olarak gözükmeydi. Almanya ile bu son kopuştan sonra modern Alman edebiyatıyla çok fazla ilgilenmedi ve ilgisini çekebilecek nitelikte olan Hebbel ve Schopenhauer'dan bile bahsetmez. Richard Wagner'in Alman mitolojisini var gücüyle harekete geçirmesi de sert eleştirisine maruz kalır.

Fransız yazın adamları arasında Diderot'u takdir etti ve onun *Le Neveu de Rameau*'sunu başından sonuna kadar bir başyapıt olarak gördü. Onsekizinci yüzyıl Fransız aydınlanma edebiyatı da büyük takdirlerini kazandı. Engels bir keresinde bu edebiyat için hem biçim hem de içerik açısından Fransız zekâsının en yüksek başarısını temsil ettiğini, bilimsel bilginin o zamanki durumu düşünüldüğünde içeriğinin son derece üstün olduğunu ve biçiminin o zamandan beri asla bir örneği daha olmadığını belirtti. Marks, Fransız romantiklerini ve özellikle sahte derinliği, Bizans'a özgü abartmaları, renksiz duygusallığı ve kısacası eşsiz sahtekarlık karmaşasını tatsız bulduğu Chateaubriand'ı kesinlikle reddetti. Diğer yandan Balzac'ın *Comedie Humaine*'si sanat aynasında tüm bir çağı kapsaması nedeniyle ona coşku verdi. Aslında kendi büyük eserini tamamladıktan sonra bir Balzac incelemesi yazmayı amaçlıyordu, fakat diğer pek çok plan gibi bu da sonuçsuz kaldı.

Marks, Londra'ya kalıcı olarak yerleştikten sonra, İngiliz edebiyatı birinci sırayı aldı ve heybetli Shakespeare figürü bu alana egemen oldu. Aslında tüm ailede neredeyse bir Shakespeare kültü oluştu. Ne yazık ki Marks, Shakespeare'ın en önemli sorunlarına olan tavrıyla asla ilgilenmedi. Fakat Byron ve Shelley'e atıfta bulunarak, bu iki şairi seven ve anlayanların Byron'ın 36 yaşında ölmesinin talihli bir olay olduğunu düşünmeleri gerektiğini; çünkü daha uzun süre yaşasaydı hiç şüphesiz bir gerici burjuva olacağını söyledi. Diğer yandan Shel-

ley'nin 29 yaşında ölmesine üzüliüyordu: çünkü Shelley tam bir devrimciydi ve tüm yaşamı boyunca sosyalizm öncüleri arasında yer alabilirdi. Marks, onsekizinci yüzyıl İngiliz romanlarını ve özellikle Fielding'in kendi üslubuyla zamanını yansıtan *Tom Jones*'unu takdir etti ve Walter Scott'ın birkaç romanını türünün örneği olarak kabul etti.

Shakespeare ve Walter Scott'ı takdir etmesinin de gösterdiği gibi, edebi yargılarında toplumsal ve politik önyargılardan tamamen bağımsızdı; fakat çoğunlukla politik kayıtsızlık ve hatta itaatkârlıkla bir araya gelen "saf estetizm," "sanat için sanat" düşüncesine asla katılmadı. Bu bakımdan onunki basmakalıp bir formülle ölçütü olmayan güçlü ve bağımsız bir anlayıştı. Aynı zamanda okuma konularında hiç de fazla zor beğenir değildi ve bilgin estetikçilerin dehşetle istavroz çıkaracakları yazınsal ürünleri okumayı aşıtılamadı. Darwin ve Bismarck gibi büyük bir roman tüketicisiydi ve özellikle macera ve mizahi hikâyelerden hoşlanıyordu. Bunları araştırırken Cervantes, Balzac ve Fielding'den Paul de Kock ve *Monte Kristo Kontu* ile vicdanını rahatsız eden adam olan yaşlı Dumas'a geçti.

Marks ayrıca oldukça farklı bir alanda, matematikte düşünsel dinlenme aradı. Özellikle zihinsel ruhsal keder ve başka acı zamanlarında, onun üzerinde rahatlatıcı bir etkisi olan matematikte avuntu aradı. Hem Engels hem Lafargue onun bu alanda bağımsız keşifler yaptığını düşündü; fakat bu söz konusu değildir ve ölümünden sonra MSS'sini inceleyen matematikçilerin bu görüşü desteklemedikleri belirtilmektedir.

Tüm düşünsel meraklarına rağmen Marks, ne bir müzeye kapana-
rak yaşayan ve dünyayı yalnızca uzaktan gören bir Wagner ne de göğsüne iki ruhun yerleştiği Faust'tu. "Dünya için çalışmak," onun en sevdiği sözlerden biriydi ve kendisini bilimsel araştırmaya adayabilecek kadar şanslı olan herkesin kendisini insanlığın hizmetine sunması gerektiğini düşünüyordu. Bu, damarlarındaki kanın coşkuyla akmasını ve kemiklerindeki iliğin canlı kalmasını sağlayan düşünsel tutumdur. Aile çevresinde ve arkadaşları arasında daima göğsünün derinliklerinden gelen kahkahası kolaylıkla duyulan neşeli ve şakacı bir arkadaştı. Paris Komünü'nün düşüşünden sonra adlandırıldığı gibi onda "Kızıl Terörist Doktoru" arayanlar, onda iç karartıcı fanatigi ve

hayaleci koltuk filozofunu değil, kibar sohbetin her türlü konusuna bütünüyle alışık bir dünya adamı buldular.

Mektubunu okuyanlar ateşli ruhunun neredeyse fark edilmez bir biçimde büyük öfke patlamalarının büyük gerginliğinden derin; fakat sakın bir felsefi anlayış denizine akışından şaşkınlığa uğrar. Ve bu, onu dinleyenleri de şaşkınlığa uğratmış gibidir; çünkü Marks'la sohbetlerine atıfta bulunan Hyndmann şöyle der:

"Liberal Parti'nin özellikle İrlanda ile ilgili politikasından şiddetli bir öfke ile bahsederken, eski savaşçının derinlere gömülmüş küçük gözleri parladı, yoğun kaşları çatıldı, geniş, güçlü burnu ve yüzü tutkuyla hareketlendi ve coşkusun ateşine ve dilimize mükemmel hakimiyetine benzer bir şekilde gösterdiği güçlü bir suçlama akışı yağdırdı. O dönemin ekonomik olayları ile ilgili görüşlerini belirtirken kızgınlığı ve tutumuyla derinden canlanan konuşmaları ile tavrı arasındaki karşıtlık oldukça dikkat çekiciydi. Peygamber ve sert suçlayıcı rolünden belirgin bir çabası olmayan sakın filozof rolüne bürünmüştü ve bu daha sonraki durumunda başından beri bir ustanın karşısında öğrenci olmaktan çıkana kadar çok yılların geçmesi gerekebileceğini düşündüm."

Marks, şimdi yirmi yıl önce olduğundan daha fazla tanınıyor olmasına rağmen toplumsal ilişkilerden uzak kalmayı sürdürdü ve aslında Hyndmann onunla tutucu bir parlamento üyesi aracılığıyla tanışmıştı. Fakat yetmişli yıllarda Marks'ın evi çok fazla geliş gidişe sahne oluyordu. Orada tavsiye alabileceklerinden ve destek bulabileceklerinden emin olan kaçak komünçüler için bir başka "adalet sığınağıydı." Gürültücü kalabalık kendisiyle birlikte oldukça rahatsızlık ve çok sayıda sorun getirdi ve ilk kan yatıştıktan sonra, Bayan Marks, tüm konuksever niyetine rağmen, iç çekişini bastıramadı: "Bize yeterince sıkıntı verdiler."

Fakat istisnalar da vardı. Komün Konseyi'nin üyesi olan ve resmi gazetesinin editörü olan Charles Longuet, 1872 yılında Marks'ın kızı Jenny ile evlendi. Asla aile ile kişisel ya da politik olarak Lafargue kadar yakın ilişkiler içine girmede; fakat yetenekli bir adamdı. "Daha önce yaptığı kadar çok yemek pişiriyor, bağıırıyor ve tartışıyor," diye yazıyordu Bayan Marks, "fakat hakkını vermeliyim ki King's College'da düzenli olarak düzenli olarak ders veriyor ve üstlerini memnun ediyor." Evliliğin mutluluğu doğan ilk çocuğun erken ölümü ile gölge-

lendi; fakat daha sonra "tombul, gürbüz ve mükemmel bir erkek çocuğu" görüldü ve tüm aileyi ve özellikle büyük babasını neşelendirerek güçlü ve sağlıklı olarak büyüdü.

Lafargue ailesi de Komün kaçakları arasındaydı ve onlara yakın bir yerde yaşıyordu. Evliliklerinin ilk yıllarında iki çocuklarını kaybettiler ve bu talihsizliğin izlenimi altında belli oranda dolandırıcılık yapmadan devam etmenin olanaksız olduğunu ve kendisinin de buna hazır olmadığını söyleyerek mesleğini bıraktı. "Yaşlı baba Aesculapius'u terk etmesi ne acı!" diye iç çekti Bayan Marks. Lafargue daha sonra bir fotoğraf litografi stüdyosu açtı; fakat neyse ki iyimser bir doğaya sahip olması ve gökyüzünün onun gözlerine daima mavi gözlikmesine rağmen, ve "bir zenci gibi çalışmasına" ve eşi tarafından bıkmadan ve cesurca destek görmesine rağmen, işi çok yavaş ilerleme kaydetti ve ondan daha fazla sermayeye sahip olan rekabetçi işletmelere karşı mücadele etmek ona güç geldi.

Yine bu sıralarda üçüncü kızlarına Fransız bir talipli kur yapıyordu. Bu, daha sonra saflarında savaştığı Komünün tarihini yazan Lis-sagaray'dı. Eleanor ondan hoşlanıyor gibiydi; fakat babası onun güvenciliğinden şüphe duyuyordu ve sonunda belli oranda bir teredditten sonra bu meseleden hiçbir şey çıkmadı.

1875 yılı baharında aile yeniden, bu kez şehrin aynı kesimindeki 41, Maitland Park Road, Haverstock Hill'e taşındı. Marks yaşamının son yıllarını burada geçirdi ve öldüğü yer burasıydı.

2. Alman Sosyal Demokrasisi

Başından beri ulusal çizgilerde gelişmesi sayesinde, Alman işçi sınıfı hareketi, Enternasyonal'in tüm diğer kesimlerinin ulusal işçi sınıfı partileri içinde gelişmeye başladıklarında yaşadığı krizden kurtulmayı başardı. 10 Ocak 1874'te, Cenevre Kongresi fiyaskosundan birkaç ay önce, 350,000 oy verildiği ve üçü Eisenach fraksiyonunun, üçünün de Lassallecılarının payına düştüğü altı koltuk kazandığı Reichstag seçimlerinde ilk büyük zaferini kutladı.

Marks ve Engels'in, genel konseyin öncü zekâlarının, kendi kökenleri nedeniyle onlara en fazla aşina olması gereken ve onların teorik görüşlerine diğer bütün partilerden daha yakın olan, gelişme gösteren

işçi partisi ile ancak büyük güçlüklerle bir *modus vivendi* bulmuş olması, ilk Enternasyonal'in çöküşüne yol açan sebepleri kesin bir şekilde aydınlatır. Onlara bütünün genel görüşü imkânını tanıyan, aynı zamanda bireysel ülkelerin ayırt edici özelliklerine ayrıntılı bir şekilde nüfuz etmelerine engel olan uluslararası gözetleme noktası. İngiltere ve Fransa'daki en coşkulu hayranları bile Marks ve Engels'in İngiliz ve Fransız yaşamının tüm ayrıntılarına yerliler kadar hakim olmayı asla başaramadıklarını kabul etmiştir. Onlar, Almanya ile ilişkilerini bir kere kestikten sonra, Alman koşulları ile ilgili daha önceki eksiksiz ve yakın ilişkilerini asla yeniden kuramadılar. Bu, Lassalle ve Lassalle ile ilgili olan her şeye olan güvensizliklerinin hükümlerine gölge düşürdüğü Alman parti sorunları gerçeği için bile geçerliydi.

Bu, yeni seçilmiş Reichstag ilk olarak toplandığında açıkça görüldü. Eisenach fraksiyonunun altı üyesinden ikisi, Liebknecht ve Bebel hâlâ hapisteydi ve toplantıya katılamadı. Kalan dört kişi Geib, Most, Motteler ve Vahlteich'in tutumları ise kendi destekçileri arasında büyük bir hayalkırıklığına neden oldu. Bebel anılarında, ona Eisenach fraksiyonunun dört temsilcisinin üç Lassalleci, Hasenclever, Hasselmann ve Reimer tarafından bastırılmalarına izin verdikleri yolunda dört bir yandan şikâyetler geldiğini söyler. Buna karşılık Engels çok daha farklı bir görüşteydi ve Sorge'ya şöyle yazdı: "Lassallecılar parlament temsilcileri tarafından o kadar gözden düşürüldü ki hükümet onların hareketinin ciddi olduğu izlenimi yaratmak amacıyla onlara karşı önlem almak zorunda kalıyor. Geri kalanına gelince, seçimlerden beri Lassallecılar kendilerini bizim halkımızın kuyruğunu takip etmek zorunda gördüler. Hasenclever ve Sasselmann'ın Reichstag'a seçilmesi ne kadar talihtir bir olay! Kendilerini gözle görülebilir bir şekilde gözden düşürüyorlar. Ya bizim halkımızla hareket etmeli ya da kendi başlarına aptallıklar yapmalı ve her iki ihtimalde onları mahvedecek." Durumun daha fazla yanlış anlaşılmasını hayal etmek güçtür.

İki fraksiyonun parlamento temsilcileri birlikte iyi geçindi ve meclis zemininde bir adamın diğer adamdan daha fazla başarılı olup olmadığı ile ilgilenerken fazla zaman harcamadılar. Her iki fraksiyon da seçim kampanyalarını öyle bir üslupla yürüttü ki, Eisenach fraksiyonunu yarı sosyalizmle ya da Lassallecıları hükümetle flört etmekle suçlamak olanaksızdı. Her iki fraksiyon da yaklaşık aynı sayıda oy aldı, her iki

fraksiyon da mecliste aynı düşmanları karşısına aldı ve aynı talepleri öne çıkardı. Ve seçim başarılarının bir sonucu olarak her iki fraksiyon da hükümet tarafından eşit ölçüde şiddetli bir zulüm kampanyasına maruz bırakıldı. Aralarındaki tek gerçek fark örgütsel konulardaydı; fakat bu farklar da hem Eisenach fraksiyonu tarafından benimsenen gevşek örgütlenme biçimini hem de Lassallecılar tarafından benimsenen daha merkezi örgütlenme biçimini ortadan kaldıran yumuşak başlı mahkemelerden yargı elde etmeyi başaran Savcı Tessendorff'un kariyerist çabaları sayesinde kısa süre içinde çözüme kavuşturuldu.

Böylece 1874 Ekim'inde Tölke, Lassallecıların barış tekliflerini, bu sırada hapisten çıkmış olan Liebkecht'e götürdüğünde, iki fraksiyonun birleşmesi kendiliğinden gerçekleşmeye başlıyordu. Liebkecht bunu düşünmeden, belki biraz gelişigüzel bir biçimde; fakat yine de övülmeye değer bir gayretle derhal kabul etti; çünkü Londra'da oldukça iyi karşılandı. Marks ve Engels hâlâ Lassallecıları erya da geç teslim olmak zorunda kalacak ölmekte olan bir cemaat olarak görüyorlardı ve onlarla bir çeşitlik zemini üzerinde görüşme düşüncesini Alman işçi sınıfının çıkarlarına karşı işlenmiş anlamsız bir suç olarak gözüktü. Ve 1875 Şubat'ında iki fraksiyon tarafından birlikte oluşturulmuş olan program taslağı yayınlandığında Marks ve Engels büyük bir öfkeye kapıldı.

5 Mayıs'ta, Engels, Bebel'e ayrıntılı bir protesto mektubu gönderdikten sonra Marks sözde program niteliğindeki mektubunu Eisenach fraksiyonu liderine gönderdi. Bu mektupta Lassalle'ı her zamankinden daha sert bir şekilde cezalandırdı. Lassalle'ın "Komünist Manifesto"yu ezberc bildiğini; fakat burjuvaya karşı mutlakiyetçi ve feodalist düşmanla yaptığı işbirliğini gizlemek amacıyla tüm diğer sınıfları işçi sınıfına karşı gerici bir çoğunluk ilan ederek onu beceriksizce çarpıttığını ileri sürdü. Fakat gerçekte "gerici çoğunluk" sloganı hiç de Lassalle'ın değildi; fakat Lassalle'ın ölümünden sonra Schweitzer tarafından türetilmiş ve Engels'in açık onayıyla karşılaşmıştı. Lassalle'ın "Komünist Manifesto"da gerçekten aldığı ise, demir ücret kanunu dediği şeydi ve bunun için Marks tarafından, Lassalle'ın bu fikri Marks ve Engels kadar güçlü bir şekilde eleştirmesine rağmen Malthus nüfus teorisinin destekçisi olarak görülerek azarlanmıştı.

Program niteliğindeki mektubun bu son derece kabul edilemez yönü dışında, bilimsel sosyalizmin temel ilkeleri konusunda oldukça öğretici bir bilimsel incelemeyi temsil etti ve koalisyon programı konusunda taş üstünde taş bırakmadı. Fakat bilindiği gibi bu güçlü mektubun tek sonucu, mektubu alan kişilerin taslaklarında birkaç küçük ve nispeten önemsiz iyileştirmelerine neden olmaktadır. Birkaç on yıl sonra Liebknecht, hepsi olmasa da çoğun Marks'ın görüşleriyle uyumlu olduğunu ve birlik kongresinde Marks'ın görüşleri doğrultusunda bir çoğunluk oluşturulabileceğini; fakat daima bir azınlığın mutsuz olacağını ve bundan kaçınmanın gerektiğini; çünkü kongrenin amacının bilimsel sosyalist ilkeler formüle etmek değil, iki fraksiyonu birleştirmek olduğunu bildirdi.

Program niteliğindeki mektubun sessizce göz ardı edilmesi için daha az öğretici; fakat daha gerçekçi bir açıklama da Eisenach fraksiyonu üyelerinin düşünsel seviyesinin Lassalleci üyelerin seviyesinde olduğundan daha fazla üstüne çıkması gerçeğinde bulunabilir. Birkaç ay önce Marks, Eisenach fraksiyonu yayın organında yarı bilimsel cahil düşlemlerinin çıkmasına arada sırada izin verildiğinden şikâyet etmişti. Malzeme öğretmenlerden, doktorlardan ve öğrencilerden geliyordu ve bunun yüzünden Liebknecht'in azarlanması gerekirdi. Aynı zamanda partiye büyük çabalar sonucunda sokulan ve aslında sağlam bir temel kazanan realist fikirlerin Lassalleci cemaatçiliğin, demokratlardan ve Fransız sosyalistlerden alınmış ideolojik legalist saçmalığı tarafından bastırılmasından endişeleniyordu.

Marks bu noktada oldukça yamalıyordu. Teorik konularda her iki fraksiyon da hemen hemen aynı seviyedeydi ve cığer bir fark vardysa da bu Lassallecılarının lehineydi. Birleşme programı taslağı Eisenach fraksiyonunun karşı çıkışıyla karşılaşmadı; oysa Batı Almanya'da düzenlenen ve neredeyse yalnızca Lassallecılardan oluşan bir işçi kongresi bu taslağı, Marks'ın birkaç hafta sonra yaptığı eleştiriye bir çok yönden benzer bir eleştiriye tabi tuttu. Fakat buna çok fazla önem atfetmenin bir gereğı yoktur; çünkü gerçek şuydu ki her iki fraksiyon da hâlâ Marks ve Engels tarafından kurulduğu biçimiyle bilimsel sosyalizme ulaşmaktan oldukça uzaktı. Tarihi materyalist yöntemden zerre kadar anlamıyorlardı ve kapitalist üretim tarzının sırrı onlar için hâlâ bir sırdı. C.A Schramm'ın —o sıralar Eisenach fraksiyonunun en önde

gelen teorisyeni— Marks'ın değer teorisi ile beceriksizce boğuşma biçimi bunun en çarpıcı kanıtını sunar.

İki fraksiyonun birleşmesinin uygulamada faydalı olduğu ortaya çıktı ve bu nedenle ne Marks ne de Engels'in belki de hâlâ Eisenach fraksiyonunun Lassallecıların dayatmalarına maruz kaldıklarını düşünmelerine rağmen, buna karşı söyleyecek bir şeyi yoktu. Fakat program niteliğindeki mektubunda Marks'ın kendisi şöyle söylemişti: Hareket sırasında atılan her gerçekçi adım düzinelerce program değerindedir. Aslına bakılırsa, yeni birleşik partide teorik kafa karışıklığı azalmaktan çok arttı ve Marks ve Engels bunu doğaya aykırı birleşmeye bağladılar ve memnuniyetsizliklerini daha önce olduğundan daha da açık bir biçimde dile getirdiler.

Rahatsızlıklarının kaynağının eski Lassallecılar'dan çok eski Eisenach fraksiyonu üyeleri arasında bulunabileceği gerçeği onları duaklatmalıydı ve Engels arada sırada Lassallecıların hareket içindeki en açık düşüncüler olacağını; çünkü gazetelerinin —birleşmeden sonra bir yıldır yayınıni sürdüren— en az saçmalığı yayınladığını söyledi. Bu yarı eğitimli, ücretli kışkırtıcıların lanetinin parti üzerinde ağır bir yük oluşturduğunu söyledi. Özellikle "tüm kapitali anlamadan özetleyen" ve Dühring tarzı sosyalizmi coşkuyla destekleyen Most'a sinirleniyordu. 24 Mayıs 1876'da Marks'a yazdığı mektupta şöyle diyordu Engels: "Şurası açık ki Dühringsenin üzerine yaptığı nefret dolu saldırıların sonucu olarak kendi durumunu sağlamlaştırdı; çünkü şimdi onun teorik saçmalığı ile alay edersek ondan aldığımız kişisel intikamdan başka bir şey olarak gözükmeyecek." Liebknecht de eleştirilerinden yakayı sıyıramadı: "Wilhelm bizim teorilerimizin başarısızlığını, her türlü cahil karşı çıkışına hazır bir cevaba sahip olarak telafi etmek istiyor. Aklında hazır bir gelecek toplum tasvirine sahip olmak istiyor; çünkü cahiller onu bu konuda sorgulayabilir ve aynı zamanda teorik konularda mümkün olduğunca bağımsız olmak istiyor. Bütünüyle teori yoksunu olması dolayısıyla bu çabasında farkında olduğundan daha fazla başarılı oldu." Fakat tüm bunların Lassalle ya da Lassalle gelenekleri ile hiçbir ilgisi yoktu.

Yeni partinin teoriye kayıtsız kalmasına neden olan, pratik başarıların hızlı gelişmesiydi ve bu bile fazla söylemek olur. Teoriye bu kadar kayıtsız değillerdi; fakat daha çok etkin ilerlemeleri sırasında

teoriyi kılı kırk yarmacılık olarak gördüler. Değer görmeyen mucitler, yanlış anlaşılmış reformcular, aşılama karşıtları, doğa doktorları ve benzer acayip kimseler yeni partiye akın etti; çünkü işçi sınıfının etkin saflarında kendilerine burjuva dünyasında verilmeyen itibarı bulmayı umdular. İyi niyet gösteren ve politik hasta vücuda bir ilaç sunan herkesin, özellikle akademik çevrelerden gelen ve varlıkları proleterya ve bilim arasındaki ittifakı onaylayan kişilerin, memnuniyetle kabul edileceklerinden emindi. Sosyalizm düşüncesine dostça yaklaşan ya da türlü yorumlamalarından biri ya da diğerinde yaklaşıyor gibi gözükten bir üniversite profesörünün düşünsel birikiminin katı bir biçimde eleştirilmesinden endişelenmesine hiç gerek yoktu.

Özellikle Dühring bu tür eleştirilere karşı güvencedeydi; çünkü Berlin işçi sınıfı hareketindeki en etkin düşünsel unsurları ister istemez cezbeden kişisel ve başka niteliklere sahipti. Şüphesiz büyük yeteneklere ve kapasiteye sahipti ve tüm kişiliği ve meslek yaşamı işçiler arasında sevilmesine neden oldu. Mali kaynaklardan yoksundu ve yaşamının ilk yıllarında kör olmuştu; fakat buna rağmen bir üniversite öğretim görevlisi olarak yaşam mücadelesi vermiş, egemen sınıflara asla bir ödün vermemiş, Marat, Babeuf ve Komün kahramanlarını övmekte tereddüt etmeden radikalizmini üniversite amfisinde de cesurca sürdürmüştü. Kişiliğinin kabul edilemez yönü, aslında fiziksel engelliliği nedeniyle hiçbirine aşına olmamasına rağmen bilimsel incelemenin yarım düzine alanına hakim olduğunu iddia etmesine neden olan kibri ve felsefe alanında kendisinden önce gelen Fichte ve Hegel'i tarih sahnesinden silmeye çalışmasına neden olan gittikçe artan büyüklük tutkusu, düşünsel tecrit hali ve vermek zorunda kaldığı çetin mücadeleler nedeniyle arka planda kahıyordu ya da mazur görülmüyordu.

Marks, Dühring'in "nefret dolu adı" saldırılarını önemsemedi ve aslında bu saldırıların içeriği onun mücadeleye girmesine neden olacak kadar yeterli ağırlıkta değildi. Berlin sosyalistlerinin artan Dühring coşkusu, yanılmazlık iddiası ve "son hakikatler" sistemiyle Dühring doğuştan bağnazın bütün niteliklerini gösterse de uzun süre Marks üzerinde hiçbir izlenim yaratmadı. Bu kez oldukça tetikte olan Liebknecht işçilerden gelen mektupları gönderdiğinde ve parti propagandasının gittikçe üstünkörü hale geldiğini belirttiğinde bile Marks ve Engels "çok fazla önemsiz bir iş" olması nedeniyle Dühring'i yanıtladı.

mayı reddettiler; fakat Most 1876 Mayıs'ında Engels'e küstah bir mektup gönderdiğinde bu, bardağı taşıran son damla olmuş gibidir.

Bunun üzerine Engels, Dühring'in "sistematik gerçeklerini" incelemeye başladı ve eleştirisini 1877 yılı başında birleşik partinin merkezi yayın organı olan *Vorwärts*'ta yayınlanmaya başlayan birkaç yazıya aktardı. Bu yazılar Marks'ın *Kapital*'inin yanında yerlerini alarak bilimsel sosyalizmin en önemli ve en başarılı belgeleri haline geldiler; fakat eserin parti tarafından karşılanması tehlikenin eli kulağında olduğunu gösterdi. Partinin 1877 Mayıs'ında Gotha'da gerçekleştirilen yıllık kongresi neredeyse Engels'e karşı, Ortodoks üniversite zümresinin Dühring'e karşı gerçekleştirdiğine benzer bir sapkınlık engizisyon mahkemesi düzenleyecekti. Most, Engels'in Dühring'e karşı yazdığı yazıların, alakasız ve hatta *Vorwärts* okuyucularının büyük çoğunluğu için karşı çıkılabilir oldukları gerçeğiyle, partinin merkezi yayın organında artık yayınlanmaması teklifini getirdi. Diğer konularda Most'un amansız bir düşmanı olan Vahlteich, onunla bu konuda işbirliği yaptı ve Engels tarafından benimsenen tonun çok tatsız olduğunu ve *Vorwärts* tarafından sunulan düşünsel yiyeceği sindirilemez hale getirme ihtimalinin olduğunu belirtti. Neyse ki pratik ve ajitasyonel nedenlerden dolayı polemğin genel gazetede değil bilimsel bir ekte sürdürülmesi gerektiğini öne süren bir uzlaşma önerisinin kabul edilmesiyle en kötüsünden kaçınıldı.

Aynı zamanda kongre Ekim ayından itibaren iki haftada bir çıkan bilimsel bir yayın organı yayınlamaya karar verdi. Bu teklif, girişim için ayrıca mali destek sözü veren Karl Höchberg'in önerisiyle kabul edildi. Höchberg, o zamanlar Almanya'da sayısı çok olan burjuva sosyalizm uzmanlarından biriydi. Frankfurt'ta yaşayan bir piyango düzenleyicisinin oğlu. hâlâ genç ve varlıklı ve aynı zamanda son derece fedakâr ve cömertti. Onu tanıyan herkes olabilecek en soylu kişilik olduğunu düşünüyordu. Fakat yayınlarında ifade edilen yazınsal ve politik yetenekleri daha az tatmin ediciydi. Höchberg o zamanlarda tarih ve sosyalizm teorisi hakkında hiçbir şey bilmeyen ve Marks ve Engels tarafından geliştirilmiş bilimsel fikirler hakkında herhangi bir fikri olmayan renksiz ve cansız bir kişi olarak görülüyordu. Proleter sınıf mücadelesinin işçilerin kurtuluşunun kaldırıcı olduğunu düşünmüyordu; fakat işçilerin barışçıl ve yasal gelişme anlayışı çizgisi

üzerinde hareket eden işçi davası için egemen sınıfları ve özellikle eğitilmiş üyelerini kazanmaya çalışıyordu.

Fakat Marks ve Engels, *Die Zukunft* adını alan yeni yayında işbirliği yapmayı reddettiklerinde onu çok az tanıyorlardı. Yazma teklifi onlara yalnızca çok sayıda başka kişiyle birlikte bir genelge aracılığıyla sunulmuştu. Engels, kongre kararlarının pratik günlük ajitasyon sırasında oldukça faydalı olsa da bilimsel başarı açısından değerlerinin sıfır olduğunu ve kesinlikle yayının gerçekten bir kararla ulaşılamayacak bir gaye olarak bilimsel olacağını garanti edecek kadar yeterli olmadığını söyledi. Belli bir politikası ve belli bir eğilimi olmayan bir bilimsel sosyalist yayın bir olanaksızlıktı ve şu anda Almanya'da gelişmekte olan eğilimlerdeki büyük çeşitlilik ve belirsizlik göz önünde tutulursa, benimsenen tek bir politikanın uygun olup olmayacağının bir garantisi olamazdı.

Die Zukunft'un ilk sayısı, bu gazeteye ihtiyatlı bir tutum benimsemekle ne kadar haklı olduklarını gösterdi. Höchberg tarafından yazılan önsöz yazısının, kırklı yılların sosyalizminde cesaret kırıcı ve zayıflatıcı olarak görerek savaştıkları tüm eğilimlerin yeni bir derlemesi olduğu anlaşıldı. Alman partisinin üyelerinden biri, Gotha kongresindeki tartışma nedeniyle kırılgan olup olmadıklarını sorduğunda, Marks şöyle cevap verdi: "Hicne'dan alıntı yapmak gerekirse, hiçbir dargınlık beslemiyorum, Engels de. İkimizin de popülerlik için yapılan aşağılamalar umrumuzda değil. Bunun kanıtı benim kişisel kültürün her biçimine sürekli karşı çıkışımdır. Enternasyonal dönemi boyunca çeşitli ülkelerden gelen çok sayıda tanınma hilesinin hiçbirinin açığa çıkmasına izin vermedim ve belki bir paylama dışında asla cevap vermedim." Ve ekledi: "Fakat son parti kongresinde gerçekleştirenler gibi bu türden olaylar—yurtdışındaki parti düşmanları tarafından adamakıllı kullanılıyorlar—ne olursa olsun bize Almanya'daki parti üyeleriyle olan ilişkilerimizde dikkatli olmamızı öğretti." Yine de bunun kulağa geldiği kadar kötü olmadığı anlaşıldı ve Engels, Dühring'e karşı yazılarını *Vorwärts*'ın bilimsel ekinde yayınlamayı sürdürdü.

Bununla birlikte Marks, kendisini kitlelerden çok liderler arasında göstermeye başlamış olan "kokuşmuş havadan" ciddi biçimde huzursuz oldu ve 19 Ekim'de Sorge'a yazdığı mektupta şöyle söyledi: "Lassallecılarla yapılan uzlaşma, diğer sahte sosyalistlerle, Berlin'de Düh-

ring'le —en önemlisi— ve onun hayranlarıyla ve dahası sosyalizme daha yüksek, idealist bir eğilim vermek, başka bir deyişle sosyalizmin —onun üzerinden başarıyla hareket etmek isteniyorsa ciddi ve nesnel bir inceleme gerektiren— materyalist temelinin yerine tanrılarının özgürlük, eşitlik ve kardeşlik olduğu modern bir mitoloji getirmeye çalışan bir sürü toy öğrenci ve kibirli akademisyenle uzlaşmalara yol açtı. *Die Zukunft*'u yayınlayan Bay Löschberg bu eğilimin bir temsilcisi. 'Kendisini partiye soktu.' En soylu niyetlere sahip olduğunu varsaymaya hazırım; fakat 'niyetleri' zerre kadar umursamıyorum. Dünyaya *Die Zukunft*'taki programından daha fazla "ılımlı haddini bilmezlik" ile daha zavalıca bir şey sunulmamıştır."

Gerçekte, Marks ve Engels bu eğilimle barışabilmek için tüm geçmişlerini reddetmek zorunda kalacaklardı.

3. Yakın Doğu'da Anarşizm ve Savaş

Partinin, 1877 yılı Gotha Kongresi ve aynı yılın eylül ayında Ghent'te toplanmaya çağrılan Dünya Sosyalist Kongresi'nde temsil edilmesine karar verildi. Parti temsilcisi olarak Liebknecht seçildi.

Bu kongreye, bu sırada anarşist çorbada saç bulmuş ve Hague Kongresi'nde yollarını ayıran iki topluluğun yeniden bir araya gelmesine sebep olmak isteyen Belçikalılar ön ayak oldu. Bakuninci topluluk kongrelerini 1873 yılında Cenevre'de, 1874 yılında Brüksel'de ve 1876'da Berne'de gerçekleştirdi; fakat durmadan azalan sayılarla. Proletarya kurtuluş mücadelesinden pratik gerekliliklerinden ortaya çıktığı gibi yine bu gereklilikler karşısında dağıldı.

Gerçek uzlaşmazlıklar tartışmanın en başında, *fabrique* ve *gros metiers* arasındaki Cenevre anlaşmazlığında açığa çıkmıştı. Bir yanda kendilerine parlamenter mücadelenin yolunu açan; fakat aynı zamanda onları burjuva partileriyle çok çeşitli kuşku uyandıran anlaşmalar yapmaya teşvik eden politik haklarıyla yüksek maaşlı işçiler kesimi ve diğer yanda politik haklardan yoksun ve yalnızca kendi güçlerine bağlı olan düşük maaşlı işçiler kesimi. Bu pratik karşıtlık, tüm tartışmanın temelini oluşturuyordu ve söylendiği gibi mantık ve mantıksızlık arasındaki teorik bir mücadele değildi.

Sorun çok daha az basitti ve bugün, defalarca öldürüldükten sonra anarşizmin tekrar tekrar dirilmesinin gösterdiği gibi hâlâ basit olmaktan uzaktır. Anarşizmi anlamının onu desteklemek anlamına gelmesi gerekmez. Aynı şekilde, oldukça kabul edilebilir tüm reformlarına rağmen işçi sınıfı hareketini tüm devrimci enerjisini kaybettiği bir noktaya getirebileceğinin farkına varmak için parlamenter politik eylemi reddetmeye gerek yoktur. Bakunin'in destekçileri arasında proletarya kurtuluş mücadelesine büyük hizmetler vermiş adamların olması hiç de tesadüf eseri değildi. Liebknecht kuşkusuz onun dostu değildi; fakat Basel kongresi sırasında politik çekimserliği aynı oranda coşkuyla talep etmişti. Diğer yandan, Fransa'da Jules Guesde, İtalya'da Carlo Cafiero, Belçika'da Caesar de Paepe ve Rusya'da Paul Axelrod gibi adamlar Hague Kongresi sırasında ve ondan uzun süre sonra Bakunin'in coşkulu destekçileriydi. Daha sonra aynı oranda coşkulu Marksistler olduklarında, bu daha önceki görüşlerini bir yana bıraktıkları için değil, bir çoğunun açıkça ifade ettiği gibi Bakunin'in Marks'la sahip olduğu ortak yönler temelinde gelişmelerini sürdürmüş oldukları içindi.

Her iki adam da bir proleterya kitle hareketi istiyordu ve aralarındaki anlaşmazlık bu kitle hareketinin hangi yolu seçmesi gerektiği ile ilgiliydi. Fakat bu sırada Bakuninci Enternasyonal'in kongreleri, anarşist yolun geçilmez olduğunu göstermişti.

Anarşizmin çöküşünü birkaç kongreye dayandırarak açıklamak çok fazla ileri gitmek olurdu. Yıkımı yeterince mutlu olarak ve layıkıyla gelişti. Genel konsey ve yıllık bağış ortadan kaldırıldı, kongrelerin prensip konularında herhangi bir karar almaları yasaklandı ve Enternasyonal'in saflarını bilgi işçilerine kapatma girişimi büyük bir güçlkle püskürtüldü. Fakat olayın yapıcı yönü acınacak bir durumdaydı ve yeni bir program tasarlanması ve yeni taktikler çok az ilerleme kaydetti. Cenevre Kongresi özellikle genel grevlerin toplumsal devrimin tek ve mutlak aracı olduğu yolunda münakaşa etti; fakat bir anlaşmaya ulaşılamadı. Brüksel'deki yeni kongrede ise kongredeki başlıca tartışma konusunu oluşturan ve Paepe'nin anarşizm ilkesini bütünüyle terk etmiş olması nedeniyle hak verilebilir bir serzenişe maruz kaldığı kamu hizmetleri konusunda daha fazla bir anlaşmaya varamadı. Böyle bir konuda somut bir şeyin söylenmesi gerektiğinde

Paepe'nin sapmasının ne kadar gerekli olduğu açıktır. Şiddetli tartışmalardan sonra konu çözülmek üzere bir sonraki kongreye ertelendi; fakat bir sonraki kongrede de çözmeyi başaramadı. İtalyanlar "kongreler çağının" tamamen sona erdiğini bildirdi ve "eylem propagandası" talep etti. İtalya'daki kıtlıktan faydalanarak iki yıl içinde altmış darbeler hatırı sayılır bir başarıya ulaştılar; fakat davalarında elde ettikleri başarı sıfırdı.

Anarşizmin modern proletaryanın doğrudan çıkarlarına derinlemesine dokunan tüm bu pratik meselelere tamamen olumsuz bir tutum geliştirmesi, bütünüyle dar görüşlü bir cemaate dönüşmesine teorik görüşlerinin umutsuz kafa karışıklığından daha fazla sebep oldu. İsviçre'deki işçiler arasında günlük çalışma saatlerinin yasal olarak on saatle sınırlandırılmasını destekleyen bir kitle hareketi geliştiğinde, anarşistler bununla ilgili bir şey yapmayı reddetti ve Flaman sosyalistleri fabrikalarda çocuk emeğinin yasal olarak yasaklanmasını güvence altına almak için hazırladıkları bir dilekçeye karşı da aynı olumsuz tutumu benimsediler. Doğal olarak, genel oy hakkı için verilen herhangi bir mücadeleyi ya da zaten olduğu yerlerde işçiler tarafından değerlendirilmesini de reddettiler. Bu faydasız ve umutsuz politika ile karşılaştırılınca Alman sosyalist işçi sınıfı hareketi çok daha ısıt ısıt parlıyordu ve kitleler her yerde anarşist propagandayı reddetmeye başladı.

1876 yılında Berne'de düzenlenen anarşist kongre tarafından belirlenen, bir sonraki yıl Ghent'te bir Dünya Sosyalist Kongresi düzenleme çağrısı, anarşizmin kitleleri kazanmakta tamamen başarısız olduğunun fark edilmesinden kaynaklanıyordu. Kongre 8-15 Eylül tarihleri arasında Ghent'te gerçekleştirildi. 42 delege katıldı ve anarşistler yalnızca Guillaume ve Kropotkin liderliğindeki 11 delegelik bir çekirdeği kontrol edebildi. Aralarında Belçikalı delegelerin çoğu ve İngiliz Hales'in de olduğu eski destekçilerin bir çoğu, Liebknecht, Gruelich ve Frankel öncülüğündeki sosyalist kanada geçmişti. Guillaume, Alman sosyalistlerini seçimlerde onların programını ceplerine atmakla suçladığında, Liebknecht ve Guillaume arasında şiddetli bir fikir ayrılığı yaşandı; fakat genel olarak bakıldığında kongrenin gelişmeleri yeterince barışçıldı. Anarşistler alışıldık gösterişli konuşma sevgilerini kaybetmişti ve konuşmaları rakiplerinin daha uysal bir tu-

tüm benimsemelerini olanaklı kılan minör ve yatıştırıcı bir perdede tutulmuştu. Fakat muhalif fikirlerin çok farklı olması nedeniyle "dayanışma anlaşması" önerisinden bir şey çıkmadı.

Marks da bundan başka bir sonuç beklemedi ve onun ilgisi şimdi devrimci gelişmeler beklediği başka bir fırtına merkezine yönelmişti –Rusya Türkiye Savaşı. Liebknecht'e gönderdiği iki tavsiye mektubundan ilki, 4 Şubat mektubu şöyle başlıyordu: İki nedenden dolayı kesin olarak Türkler'i destekliyoruz: Birincisi, Türk köylüsünü, Türk halkının çoğunluğunu incelediğimiz ve Avrupa köylü sınıfının en becerikli ve ahlaken dürüst temsilcileri olduğunu gördüğümüz için ve ikincisi bir Rusya yenilgisinin, Rusya'da unsurlarının bolca bulunduğu toplumsal dönüşümü hızlandıracağı ve böylece ayrıca tüm Avrupa'daki dönüşümü hızlandıracağı için." Üç ay önce Marks Sorge'a şöyle yazmıştı: "Bu kriz Avrupa tarihinde bir dönüm noktası. Rusya –Rusya'daki koşulları özgün kaynaklarından okudum, hem gayriresmi hem de resmi kaynaklar (resmi kaynaklar çok az sayıda kişinin eline geçebiliyor ve ben Petersburg'daki arkadaşların iyi makamı aracılığıyla elde ettim) –uzun zamandır bir devrimin eşiğinde ve tüm gerekli unsurlar hazır. İyi Türkler, yalnızca Rus ordusuna değil, ayrıca bizzat Rusya hanedanlığına da –Tsar, meşru mirasçısı ve diğer altı Romanov– verdirdiği kayıplar sayesinde patlamayı birkaç yıl daha hızlandırdı. Rusya öğrencilerinin aptalca soytarılıkları yalnızca bir alamet ve kendi içinde değersiz; ama bir alamet. Rus toplumunun tüm kesimleri ekonomik, ahlaki ve düşünsel olarak bir çözülme durumunda." Marks'ın bu gözlemlerinin tamamen doğru olduğu görüldü; fakat çoğunlukla olduğu gibi devrimci sabırsızlığıyla ve olayların ne yönde geliştiğini gözlemlemesindeki netlik dolayısıyla zaman faktörünün önemini azımsadı.

Ruslar'ın ilk yenilgisi, Marks'ın varsaydığı gibi Bismarck'tan gelen gizli yardım, İngiltere ve Avusturya'nın ihaneti sonucunda ve özellikle bu rejimin Tsar'ın en iyi dostlarından biri olmasına rağmen İstanbul'daki Saray rejimini devirmekte başarısız olan Türkler'in hatasından dolayı başarıya yol açtı. Şiddetli bir kriz anında kesin olarak devrimci bir üslupla hareket etmekte başarısız olan bir halk kaybedildi, dedi Marks.

Böylece Rusya-Türkiye Savaşı bir Avrupa devrimi ile değil, Alman sosyalist hareketinin korkunç bir darbeye yıkıma uğradığı aynı yerde ve aynı zamanda gerçekleştirilen bir diplomatik kongre ile son buldu.

4. Yeni Bir Günün Şafağı

Bu aksiliklere rağmen yine de yeni bir günün şafağı dünya ufkunda kendisini göstermeye başladı. Bismarck'ın Alman sosyalist hareketini parçalamayı umduğu anti sosyalist yasa, görkemli çağını başlattı ve ilk başta bir mücadele daha yaşanmasına rağmen kendisiyle Londra'daki iki kıdemli sosyalist arasında var olan kargaşa ve ihtilafı ortadan kaldırdı.

Alman partisi anti sosyalist haçlı seferinin ve Alman Kaiser'i öldürmeye yönelik girişimlerden sonra 1878 yazında gerçekleşen anti sosyalist seçimlerin testini cesur bir şekilde geçti; fakat yıldırıcı darbe için yaptığı hazırlıklar sırasında nasıl bir amansız nefret birikimini hesaba katmak zorunda kalacağını fark edememişti. Hükümet temsilcileri Reichstag'ın kuşkularını yatıştırdıkları "tarafsız yönetimin" tüm sözlerini unuttuklarında ve partinin tüm tesisleri yüzlerce insanı geçiminden ederek partinin tüm kuruluşları kapatıldığında, kanun taslağı güç bela yasa haline gelmişti. Birkaç hafta sonra Berlin'de ve çevre bölgelerde küçük çaplı bir sıkı yönetim ilan edildi. Bunun yasa taslağı metninin açıkça ihlal edilmesi olmasına rağmen yaklaşık altmış sosyalist yalnızca işlerini değil, aynı zamanda evlerini de kaybederek sürgün edildi.

Yalnızca bu bile sosyalist saflarda anlaşılabilir ve güçlkle önlenebilir bir kargaşaya neden oldu. Paris Komünü'nün düşüşünden sonra Enternasyonal'in genel konseyi, kaçaklara yardım sağlama gerekliliği nedeniyle aylarca sıradan eylemlerini sürdürmesini engellemiş olmasından şikâyet etti. Şimdi Alman partisinin liderliği çok daha güç bir görevle karşı karşıyaydı; çünkü attığı her adım polis zulmüyle engelleniyorken, korkunç bir ekonomik kriz ülkeyi felç etmişti. Fırtınanın buğdayı kabağundan ayırdığı inkâr edilemez: Önceki yıllarda partiye yakınlaşan burjuva unsurları güvenilmez olduklarını gösterdiler; liderlerden bazıları da testi geçmekte başarısız oldu. Aralarında çok sayıda yetenekli ve değerli adamların olduğu diğerleri gericiliğin indirdiği darbeler altında cesatlerini yitirdi ve daha güçlü bir direniş göstererek düşmanı çok daha şiddetli saldırılara kıskırtmaktan endişelendi.

Tüm bunlar haliyle Marks ve Engels'e çok az memnuniyet verdi; fakat kesinlikle durumun güçlüklerini hafife almışlardı. Fırtınayı atlatan ve Reichstag'ın dokuz gücü şeklinde yeniden ortaya çıkan sosyal demokrat Reichstag grubunun tavrı bile onlara şikâyet etmek için bir

neden verdi. Fraksiyonun üyelerinden biri olan Max Kayser, yeni gümrük vergisi kanunu üzerine tartışmalar esnasında daha yüksek demir ithalat vergisi lehine konuşmanın ve oy vermenin gerekli olduğunu düşündü. Bu çok kötü bir izlenim yarattı; çünkü herkes bu yeni kanunun amacının Reich'in hazinesine yılda birkaç yüz milyondan fazla kazandırmak, Amerikalı rakiplere karşı mülk sahiplerinin toprak rantını korumak, en görkemli yıllarının çılgınlığında kendi kendilerini bozguna uğrattıkları hasarı onarmaları için büyük sanayicilere yardım etmek olduğunu biliyordu ve herkes son çare olarak anti sosyalist yasanın amacının, kendi yaşam standartlarına yapılan yıldırıcı saldırılara karşı işçi sınıfının direncini kırmak olduğunu biliyordu.

Bebel, Kayser'in bu konuyla ilgili özel bir çalışma yaptığını belirterek onu savunmaya çalıştığında, Engels ansızın cevap verdi: "Eğer onun çalışmaları ses getirmeye değseydi, Almanya'da her biri tüm Almanya'nın demir ihtiyacını karşılayabilecek durumda olan iki tane dökümhane olduğunu, Dortmund Sendikası ve Königs ve Laura Dökümhanesi ve bu ikisinden başka, birçok daha küçük tesisin bulunduğunu ve bu nedenle demir ithalat vergisinin aptalca olduğunu ve tek çözümün dış piyasaların ortaklığı olduğunu, yani çarenin serbest ticaret ya da iflas olduğunu fark ederci. Demir dökümhane kapitalistlerinin ancak iç pazardaki tekel fiyatlarını kabullendirmek ve büyük ölçüde zaten yaptıkları gibi dış piyasalarda azaltılan fiyatlardaki ürün fazlalarından kurtulmak için kendilerini bir halkanın, bir entrikanın parçası haline getirdiklerinde kendi kendilerini demir ithalat vergisi isteyebileceklerini bilmesi gerekirdi. Kayser bu halkadan, bu tekelci entrikadan bahsediyordu ve daha yüksek ithalat vergisi için oy kullandığında onların menfaatleri için de oy kullanmış oldu." Karl Hirsch, Kayser'in *Die Laterne*'deki taktiklerine teklifsizce saldırdığında, sosyal demokrat Reichstag grubu ne yazık ki yaralı bir saygınlık tutumu benimsedi; çünkü Kayser fraksiyonun izniyle konuşmuştu. Bu tutum Marks ve Engels için bardağı taşıran son damlaydı ve Marks, "Parlamentar kretinizm kendi kemiklerini o kadar derinlemesine aşındırdı, kendilerini eleştirilcek yanı olmayan kişiler olarak hayal ettiler ve parlamentar kretinizm vatan hainliğiymiş gibi onu öfkeli bir şekilde kınadılar." dedi.

Karl Hirsch, Liebknecht hapisteyken geçen yıllar esnasında *Volkstaat*'ta onun temsilcisi olarak desteğini kazanmış olan genç bir gazeteciydi. Daha sonraları Paris'te yaşamış; fakat Alman anti sosyalist yasası altında sınır dışı edilmişti. Daha sonra Alman parti liderliğinin en başından beri yapmış olması gereken şeyi yaptı: 1878 Aralık ayı ortalarında, Belçika'daki Breda'dan, Rochefort'un *La Lanterne*'si üslubunda ve formatında haftalık bir dergi olan *Die Lanterne*'i katlanabilen, sıradan mektup zarfları içerisinde Almanya'ya gönderilebilsin ve sosyalist hareketin parolası olabilsin diye yayınlamaya başladı. Fikir iyiydi ve Hirsch prensip meselelerinde tamamen netti; fakat onun kısa, zeki, iğneleyici ve nükteli işçi sınıfı okurlarının ihtiyaçlarına neredeyse hiç uygun değildi. Most'un Komünist İşçiler Eğitim Birliği'nin yardımıyla birkaç hafta sonra Londra'dan yayınlamaya başladığı haftalık bir dergi olan *Die Freiheit* daha uygundu; fakat ne yazık ki oldukça adil bir başlangıçtan sonra acemi devrimcilikte kendisini kaybetti.

Bu sözde "vahşi" ve bağımsız iki gazetenin ortaya çıkışıyla birlikte, yurt dışında resmi bir parti yayın organı, Alman parti liderliği için bir aciliyet haline geldi. Bebel ve Liebknecht'ın her ikisi de bu fikri faal bir şekilde destekledi ve sonunda tedbirli ihtiyatlılık politikasını sürdürmeyi uman itibarlı parti çevrelerinin inatçı direnişinin üstesinden gelmeyi başardılar. Artık Most'la herhangi bir anlaşmaya varmak mümkün değildi; fakat Hirsch *Die Lanterne*'i terk etti ve yeni parti yayın organının editörlüğünü üstlenmeye hazır olduğunu bildirdi. Ona bütünüyle güvenen Marks ve Engels de gazetede yazmaya hazırды. Yeni yayın Zürich'te haftalık bir dergi olarak çıkacaktı ve orada yaşayan partinin üç üyesine onun ortaya çıkışıyla ilgili gerekli hazırlıkları yapma talimatı verildi: Berlin'den kovulmuş olan sigortacı Schramm, Höchberg'in yazımsal danışmanı olarak kazanmış olduğu Karl Höchberg ve Eduard Bernstein.

Onların talimatlarını yerine getirmekte hiç acelelerinin olmadıkları görüldü ve 1879 Temmuz'unda kendi kararlarıyla "Toplumsal Bilimler ve Toplumsal Politika Yıllığını" (*Das Jahrbuch für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*) yayınladıklarında gecime nedeni ortaya çıktı. Bu *Jahrbuch* altı ayda bir çıkacaktı ve onun yayma hazırlanma ruhu üç yıldızla imzalanmış *Sosyalist Hareketin bir Eleştirisi*

adlı bir makalede açığa çıktı. Bernstein yalnızca birkaç satırla katkıda bulunurken, onun asıl yazarları Höchberg ve Schramm'dı.

Yazı, partinin kusurları, görgüsüz tavrı, rakiplerini suistimal etme eğilimi, eğitilmiş sınıfları göz ardı ederek kitlelerle işbirliği üzerine inanılmaz derecede kaba ve üzerinde yeterince kadar düşünülmemiş bir nasihatti ve aslında genellikle küçük burjuva cahilleri kızdıran bir proleter parti ile ilgili her şeydi. Onun pratik bilgeliğinin özü, pişman olması ve kefaret ödemek üzere ona dayattığı fırsatı kullanması gerektiği idi. Marks ve Engels son derece öfkeliydi ve parti liderlerine genelge yolladıkları bir özel mektupta, kesin bir şekilde eğer parti liderleri böyle fikirlere sahip insanların parti içerisindeki varlıklarına müsamaha göstermeyi gerekli görüyorsa, en azından parti adına konuşmalarına izin verilmemesini istediler. Aslında Höchberg'e parti tarafından böyle bir yetki verilmemiş; fakat o, Zürih'teki üçlünün Hirsch'in editörlük etkinliklerini kontrol etme hakkına sahip olması gerektiğini ve Hirsch'in *Die Laterne*'i yayınladığı üslubu bırakması gerektiğini istediğinde yapmış olduğu gibi, bunu kendi üzerine almıştı. Bundan sonra Hirsch ve Londra'daki iki emektar yeni yayın organı için başka bir şey yapmayı reddettiler.

Gönderilmek üzere olan mektupların yalnızca kalıntıları hâlâ mevcuttur. Bu kalıntılar Liebknecht ve Bebel'in Zürih'teki üçlünün tavırlarını kabul etmekten uzak olduğunu gösterir; fakat onların faal bir şekilde araya girmediklerini anlamak zordur. Höchberg'in kendisi, Marks'la değil Engels'le buluştuğu Londra'ya gitti. Ne Engels ne Marks'ın arkadaşlarının iyi niyetinden şüphe duymalarına rağmen Höchberg'in düşünsel karmaşası Engels üzerinde olabilecek en kötü etkiyi yarattı. Olayın neden olduğu karşılıklı hoşnutsuzluk herhangi bir anlaşmaya varmayı zorlaştırdı ve Marks 19 Eylül 1879'da Serge'de, eğer yeni partinin haftalık dergisi Höchberg'in ruhuna bağlı kalınarak yayınlanırsa, partinin ve onun ilkelerinin bu şekilde "saflığının bozulmasına" karşı onları açıkça protesto etmek zorunda kalacaklarını yazdı. "Beyefendiler uyarıldılar ve şimdi onlar bizi, meselenin kesinlikle bir şekilde yatıştırılması gerektiğinin farkına varacak kadar iyi tanıyorlar. Eğer onlar kendilerini tehlikeye atmakta ısrar ederlerse, bu onlar için en kötüsü olacak: fakat hiçbir surette bizi, tehlikeye atmalarına izin verilmeyecektir."

Neyse ki sorunlar aşırıya vardırılmamıştı. Vollmar, Zürih *Sozialdemokrat*'ın editörlük görevini devraldı ve Marks ve Engels'e göre "yeterince berbat bir şekilde" yönetti; fakat herhangi bir açık protesto-yu gerekli hale getirecek kadar kötü değil. "Leipzig'deki insanların mektuplarında sürekli anlaşmazlıklar vardı ve ortam çoğunlukla hararetliydi." Fakat Zürih'teki üçlü zararsız çıktı. Schramm tamamen geri plandaydı, Höchberg sık sık seyhate çıkıyordu ve daha sonraki olayların etkisi altında Bernstein önceleri işlerin kendilerinin dilediği şekilde ilerlemesine izin vermeye oldukça yatkın olan partinin diğer pek çok üyesinin yapmış olduğu gibi gericiliğin ilk saldırıların neden olduğu bunalımdan kendisini kurtarmıştı. Ve son olarak, daha sonra Marks ve Engels'in parti liderlerinin uğraşmak zorunda kaldıkları muazzam güçlükleri çok taktir etmeleri, büyük olasılıkla genel öfke ve kızgınlığın yatıştırılmasına katkıda bulundu. 5 Kasım 1880'de Serge'e yazdığı mektupta Marks şöyle söyledi: "Yabancı ülkelerin göreceli barışı ve sakinliğinden yararlananların, kapitalistlerin zevki uğruna Almanya'da büyük fedakârlıklar gösteren ve en zor şartlar altında çalışanlar için işleri daha da zorlaştırma hakkına sahip değiller." Ve birkaç hafta sonra çatışan taraflar arasında barış resmi olarak sonuçlandırıldı.

31 Aralık 1880'de Vollmar editörlük görevine son verdiğini bildirdi ve daha sonra Alman parti liderleri Karl Hirsch'i onun vârisi olarak atamaya karar verdiklerinde, aslında niyetleri Marks ve Engels'i yatıştırmaktı. Hirsch Londra'da yaşarken Bebel onunla kişisel olarak görüşmek aynı zamanda --uzun bir zaman önce planlanmış olduğu gibi-- durumu iyiden iyiye Marks ve Engels'le tartışmak için Londra'ya gitmeye karar verdi. Londra'da hâlâ Bernstein'a karşı var olan önyargılarını ortadan kaldırmak için onu da yanına aldı; çünkü bu süre içerisinde Bernstein kendisini iyice haklı çıkarmıştı. Parti çevrelerinde Londra ziyareti olarak adlandırılan Canossa seyahati, Karl Hirsch'in Londra'da çalışmak istediğini bildirerek editörlüğe ilk kabul edilişinde değişiklik yapması hariç, çeşitli amaçlarını gerçekleştirdi. Bunun hoşla gitmeyen bir hareket olduğu düşünüldü ve sonunda Bernstein geçici editör olarak görevlendirildi. Sonunda konumu kalıcı hale getirildi ve görevini Marks ve Engels de dahil herkesi memnun ederek onurla yerine getirdi. Bir yıl sonra anti sosyalist yasa altında ilk

seçimler yapıldığında, Engels çok mutlu oldu ve daha önce hiçbir proleterin bu kadar cesurca savaşmadığını söyledi.

Fransa'daki hareket de lütufkâr bir yıldız altında gelişti. 1871 Mayıs'ındaki toplu katliamdan sonra Thiers, Versay'daki titreyen kapitalistlere daha önce bir kez, 1848 Haziran katliamından sonra, aynı inançla onu yatıştırmış ve yanlış bir elçi olduğunu çoktan kanıtlamış olduğu gerçeğini göz ardı ederek, Fransa'daki sosyalizmin artık sonsuza kadar ölü olduğunu bildirmişti. Belki de 1871'de dökülmüş olan çok daha büyük kan selinin çok daha etkili olacağını düşünüyor-du; çünkü sokak kavgaları, toplu idamlar, sürgünler, kürek cezaları, göçler sonucunda Parisli proleterlerin kaybı 100,000 olarak hesaplandı. 1848'den sonra sosyalizm, almış olduğu uyuşturucu darbenin ardından iyileşmek için neredeyse yirmi yıla ihtiyaç duymuştu; fakat 1871'den sonra sesini yeniden duyurabilmek için yalnızca beş yıla ihtiyaç duydu. 1876'da askeri mahkemeler hâlâ kanlı işlerine devam ederken ve Komün savunucuları hâlâ idam mangasının yaygın ateşi altına düşerken, ilk işçi kongresi Paris'te toplandı.

Bu şimdilik bir belirtiden başka bir şey değildi; çünkü kongre, monarşist mülksahiplerine karşı işçilerden destek bekleyen burjuva cumhuriyetçilerin himayesi altındaydı ve onun kararları yalnızca Almanya'da Schulze Delitzsch tarafından destekleniyormuşçasına zarsız ortak işlere atıfta bulundu. Fakat olayların bununla sona ermediği oldukça açıktı. 1803'te İngiltere ile yapılan ticaret anlaşmasından sonra adım adım gelişmeye başlamış olan büyük makine endüstrisi 1871 yılından sonra çok daha hızlı bir şekilde gelişmişti. Önemli görevlerle karşı karşıyaydı: Fransa Prusya Savaşı esnasında geniş bir alanda ortaya çıkan hasarı tazmin etmek, militarizm ruhunu çok daha geniş bir alanda yeniden inşa etmek için gerekli olan sermayeyi biriktirmek ve son olarak Fransa'nın en fazla sanayileşmiş şehri olan Alsas'ın 1870'deki kaybının neden olduğu eksikliği telafi etmek. Geniş çaplı endüstri, kendisinden beklenen istekleri yerine getirme kapasitesine sahipti. Enternasyonal'in altın çağında tüm ülkede fabrikaların sayısı arttı ve güçlü bir endüstri proletaryası oluşturuldu; oysa Enternasyonal'in altın çağında endüstri proletaryası yalnızca Fransa'nın kuzeydoğusundaki birkaç kasabada ortaya çıkmıştı.

Bu koşullar, ateşli konuşma sanatı ile kendisini 1876 Paris Kongresi'yle yeniden başlamış olan işçi sınıfı hareketleri içerisine çeken Jules Guesde'nin hızla başarı kazanmasına olanak sağladı. Yakın zamanda anarşizm düşüncesinden ayrılmış olan Guesde, 1877'de kurduğu *Egalite*'den de görülebileceği gibi, herhangi bir teorik açıklıkla öne çıkmadı. Marks'ın *Kapital*'inin ilk cildinin Fransızca'ya çevrilmiş ve yayınlanmış olmasına rağmen, Marks hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve onun dikkati ilk olarak Karl Korsch tarafından Marks'ın teorilerine çekildi. Fakat o, toprağın ve üretim araçlarının ortak mülkiyeti fikrini iyiden iyiye kavramıştı ve eski Enternasyonal'in tüm kongrelerinde daima Fransız delegelerin şiddetli muhalefetiyle karşılaşmış olmalarına rağmen mükemmel söz söyleme sanatı ve muazzam tartışma yeteneği sayesinde proleter sınıf mücadelesinde son söz olarak, bu talepler adına Fransız işçi sınıfını canlandırmayı başardı.

1878 Şubat'ında Lyons'da toplanan ve düzenleyenler tarafından Paris Kongresi'nin tekrarından daha fazlası olmaması amaçlanan ikinci işçi kongresinde, Guesde yirmi delegeden oluşan bir azınlığı kendi bayrağı altında toplamayı başardı. *Egalite* editörlerine dayatılan ağır para ve hapis cezalarıyla ortadan kaldırılmaya zorlanırken, sorunlar hükümet ve kapitalistler için ciddi bir hâl aldı ve işçi sınıfı hareketlerine yönelik zulüm yeniden başladı. Yine de Guesde ve destekçileri yılmadılar ve 1879 Ekim'inde Marsilya'da toplanan üçüncü işçi kongresine kadar yorulmadan çalıştılar. Delegelerin çoğundan fazlasını kazandılar ve hemen siyasi mücadeleyi örgütlemeye hazırlanan Sosyalist İşçi Federasyonu'nu kurdular. *Egalite* yeniden hayata döndü ve Lafargue gibi tüm teorik yazılarını yazan değerli bir yazar kazandı ve kısa bir süre sonra eski bir Bakuninci olan Melon, zaman zaman Marks ve Engels'in de yazılarıyla desteklediği *Revue Socialiste*'i yayınlamaya başladı.

Guesde 1880 yılı baharında Marks, Engels ve Lafargue'ın yardımıyla genç sosyalist parti için bir seçim programı oluşturmak amacıyla Londra'ya gitti. Hareketin en son komünist amacını açıklayan kısa bir açılıştan sonra doğrudan mevcut işçi sınıfından doğan isteklerin yalnızca ekonomik kısmını içeren sözde minimal program üzerinde bir anlaşmaya varıldı. Kuşkusuz her bir konu üzerinde anlaşmaya varılamadı ve Guesde, programın asgari ücretin yasal tesbitiyle ilgili bir

talep içermesi gerektiği konusunda ısrar ettiğinde Marks, Fransız proletaryası hâlâ böyle aldatmacalara ihtiyaç duyacak kadar çocukça olursa, hiçbir surette program zahmetine girmeye değmeyeceğini açıkça bildirdi.

Yine işler o kadar da kötü değildi ve Marks genel olarak programı, Fransız işçileri karmaşık söylemlerden kurtarmaya ve onları gerçekliğin temeline götürmeye doğru atılmış büyük bir adım olarak görüyordu ve hem muhalefetten hem de programın aldığı onaydan, ilk gerçek işçi sınıfı hareketinin Fransa'da gelişmekte olduğunu fark etti. Ona göre, proleteryanın geniş kitleleri seyirci kalmış, radikal ya da sahte radikal burjuvaziye yakından izlemiş, yalnızca güçlenmelerine yardımcı oldukları insanlar tarafından katledilmek ve bir sonraki gün sınır dışı edilmek üzere bu kapitalistler uğruna kahramanca savaşmışken, bu zamana kadar Fransa'da sloganları doğal olarak mezhepçiler tarafından üretilen mezheplerden başka bir şey yoktu. Bu nedenle Marks, hükümetin komünde yaşayanlar için çıkarmış olduğu genelge onların bunu yapmalarına izin verir vermez, iki damadının Fransa'ya dönüşünü tamamen kabul etti. Aşırı solun başındaki Longuet, Clamenceau'nun yayın organı *La Justice*'te etkili bir konum elde ederken, Guesde ile birlikte çalışmak için geri döndü.

Rusya'da durum daha farklı; fakat Marks'a göre çok daha iyiydi. *Kapital*'i daha yaygın olarak okundu ve Rusya'da özellikle birkaç yakın arkadaş değil, çok fazla taraftar kazandığı daha genç bilim ve edebiyat dünyasında, başka bir yerde olduğundan daha fazla kabul gördü. Yine de o zamanlarda birinin böyle şeylerden bahsedebileceği gibi, Rus kitle hareketinin iki temel eğilimi olan Halkın İradesi Partisi (*Party of People's Will*) ve Karanlık Dağılım Partisi (*Party of Black Distribution*) onun fikirlerini hâlâ tamamen yabancı buluyordu. Her iki parti de her şeyden önce köylülere kazanmayı amaçladıkça, tamamen Bakuninci olarak kalıyorlardı. Onlar için dava konusu olan asıl mesele Marks ve Engels tarafından kesin ve açık olarak şöyle ifade edildi: Toprağın ilk ortak mülkiyetinin çoktan aşırı bozulmuş şekli olan Rus köylü topluluğu, toprak mülkiyetinin daha iyi bir komünist şeklinde doğru gelişebilir mi, yoksa ilk olarak Batı Avrupa ülkelerinin tarihi gelişmelerinde görülen aynı çözülme sürecinden geçmek zorunda mı kalmalılar?

"Bugün bu sorunun mümkün olan tek cevabı" Vera Sassulitch tarafından yapılan "Komünist Manifesto"nun yeni bir çevirisinin ön-sözünde Marks ve Engels tarafından şu sözlerle verildi: "Rus devrimi batıdaki bir işçi devrimi için bir işaret verirse madem ki her iki devrim birbirini tamamlıyor. Öyleyse Rusya'da halka ait mülkiyetin var olan şekli komünist bir gelişimin başlangıç noktası olarak yer alabilir." Bu görüş, Rus işçi sınıfı hareketlerini içine çekmek adına çok fazla çalışmış olan Axelrod ve Plechanov gibi adamlar Karanlık Dağılım Partisi'nin üyeleri olmalarına rağmen bu parti siyasi ve devrimci eylemlerin tüm şeklini reddettiği ve kendisini propagandayla sınırlandırdığı için, oldukça sert bir şekilde kınanırken, terörist siyaseti neredeyse Tsar'ı Gatchin'da bir devrim tutsağı haline getirmiş olan Halkın İradesi Partisi'ne Marks'ın verdiği desteği açıklıyordu.

Ve sonunda, İngiltere'de de şafak sökmeye başladı. Haziran 1881'de "Herkes için İngiltere" (*England for All*) adlı küçük bir kitap çıktı. Hyndman tarafından yazılmıştı ve yarı burjuva yarı proleter çeşitli İngiliz ve İskoç radikal topluluklardan oluşmuş bir kuruluş olan Demokratik Federasyon'un programını anlatıyordu. Emek ve sermaye ile ilgili bölümler, Marks'ın *Kapital*'inden alıntılar ya da onun fikirlerinin özetlerini içeriyordu; fakat Hyndmann ne eserin kendisinden ne de onun yazarından bahsetti ve eserdeki fikirlerin ve önsözünün sonuç bölümünde konunun çoğunluğunun büyük düşünürü ve asıl yazarına borçlu olduğunu belirtmekle yetindi. Marks'ın eserine yönelik bu tavır, Hyndman'ın kendisini Marks'a karşı haklı çıkarmaya çalıştığı mazeretlerle daha da sinir bozucu oldu: Marks'ın şöhretinden hiç hoşlanılmıyordu, İngilizler yabancılar tarafından ders almak istemiyordu ve buna benzer bahaneler. Bunun üzerine Marks, her şartta "zayıf halka" olarak gördüğü Hyndman ile ilişkisini kesti.

Yine de aynı yıl Marks, Belfort Bac tarafından yazılan ve İngiliz aylık dergilerinin birinin Aralık sayısında yayımlanan bir makaleden çok memnun kaldı. Kişisel bilgilerinin çoğunun yanlış ve siyasi ilkelelerini ifade etme biçimini her açıdan hatalı ve karışık bulduğu doğrudur; fakat yeni fikirler için gerçek bir coşkuyla dolmuş ve İngiliz bilgisizliğine karşı kendisini cesurca açığa çıkartan türünün ilk İngiliz yayını olarak ona değer verdi. Batının sonundaki duvarlara ve afiş panolarına büyük harflerle reklam edilmiş olan makalenin ortaya çıkışı büyük sansasyon yarattı.

Marks'ın Serge'in övgüye ya da suçlamaya kayıtsız olan bu demir iradeli adam hakkında yazdığı mektupta, kendini beğenmişliğin ılımlı saldırısını deneyimlemiş gibidir. Hiçbir şey bu kadar affedilebilir olamazdı; fakat aslında mektup son cümlesinden de anlaşılabilir gibi yoğun duygular altında yazılmıştı: "Benim için en önemli şey sevgili karımın son günlerini biraz daha neşeli kılabilmek için 30 Kasım'da kopyamı almış olmağı. Bu tür şeylerle nasıl bir tutkuyla ilgilendiğini biliyorsun." Bayan Marks 2 Aralık 1881'de öldü.

5. Alacakaranlık

Toplumsal ve politik ufuklar üzerindeki bulutlar her yerde yavaş yavaş dağılırken –ve bu Marx için daima en önemli şeydi– akşam karanlığı onun ve evinin üzerine çöküyordu. Avrupa kıtası ona kapandığında ve artık şifalı kaplıcalara gidemediğinde fiziksel rahatsızlıkları yeniden nüksetti ve neredeyse çalışamayacak kadar sağlıklı hale geldi. 1878'den beri temel eserini tamamlayabilmek için hiçbir şey yapamıştı ve aynı zamanda eşinin sağlığıyla ilgili duyduğu ezici endişe başlamıştı.

Bayan Marks, uyumlu ve sakin karakterinin mutlu sükunetiyle daha sonraki yaşamının kaygısız günlerinin tadını çıkarmıştı. Ergenlik çağındaki iki çocuğunu da kaybetmiş olan Sorge'a yazdığı teselli mektubunda şöyle diyordu: "Bunun ne kadar korkunç olduğunu ve böyle bir kayıptan sonra insanın soğukkanlılığını yeniden kazanmasının ne kadar zaman aldığını çok iyi biliyorum; fakat yaşam her gün küçük mutluluklarıyla, büyük üzüntüleriyle, bütün önemsiz endişeleri ve küçük eziyetleriyle imdadımıza koşar. Böyle yaralar bir annenin kalbinde asla tamamen kapansın diye değil, şiddetli ızdıraplar hafifletilsin diye, büyük acılar o anın üzüntüleri ve endişeleriyle neredeyse fark etmeden giderek uyuşturulur; fakat birisi diğerinin alma eğilimini ve yeni acılara ve yeni mutluluklara olan hassasiyetini ağır ağır iyileştirir. Ve kişi sonunda sonsuza dek sakinleşene dek kırılmış; fakat hâlâ umutlu bir yürekle yaşamaya devam eder ve ebedi huzur oradadır." Doğanın ellerindeki dünya bağlarının hafifçe çözülmesiyle gelen kolay bir ölümü, bu cesur ve azimli kadından daha fazla kim hak edebilirdi? Fakat bu onun kaderi değildi ve son gelmeden önce bir kez daha büyük acılara katlanmak zorunda kaldı.

1878 sonbaharında Marks, Sorge'u eşinin çok rahatsız olduğu konusunda bilgilendirdi ve bir yıl sonra şunları yazdı: "Karım hâlâ tehlikeli derecede hasta ve ben gereği gibi kendi ayaklarım üzerinde duramıyorum." Görüşünüşe göre uzun bir şüphe döneminden sonra, ağır ağır ve kaçınılmaz bir şekilde, çok fazla ağrı ve acıyla ölümüne neden olan çaresiz bir kansere yakalandığı ortaya çıkmıştı. Bu korkunç hastalık boyunca Marks'ın çektikleri, yalnızca karısının hayatında oynamış olduğu rolle ölçülebilir. Kocasından ve ailesinden daha büyük bir metanetle kendi acılarına katlandı. Görkemli cesaretiyle daima sakın bir yüz gösterebilmek için, acılarının tüm izlerini bastırdı. Hastalığın çok fazla ilerlediği 1881 yazında, evli kızlarını ziyaret etmek amacıyla Paris'e seyahate çıkmak için yeterli cesareti topladı. Durum umutsuz olduğu için doktorlar onun seyahatin tehlikelerini göze almasına izin vermekte karar kıldılar. 22 Haziran 1881'de Marks, Bayan Longuet'e mektubunda ziyaretlerinden bahsetti: "Hemen cevap ver; çünkü annen Londra'dan sana ne getirmesini istediğini öğrenmeden ayrılmayacak. Böyle şeyler yapmayı sevdiğini biliyorsun." Bu söz Bayan Marks için bu tür şartlar altında mümkün olduğu kadar memnun edici bir şekilde yerine getirildi; fakat dönüşlerinde Marks, bronşit ve zatüreyle karışık şiddetli bir prölezi geçirdi. Bu tehlikeli bir hastalıktı; fakat öncelikle kızı Eleanor'un ve Lenchen Demuth'un özverili ilgi ve bakımı sayesinde üstesinden gelmeyi başardı. Bunlar kasvetli günlerdi ve Eleanor şöyle yazdı: "Annem büyük ön odada ve babam onun bitişiğindeki küçük odada yatıyordu. Birbirlerine bu kadar alışmış ve yaşamları tamamen birbirini sarmış bu iki insan artık aynı odada kalamıyordu... Babam hastalığım bir kez daha atlattı. Kendisini kalkıp annemin odasına gidebilecek kadar güçlü hissettiği sabahı asla unutmayacağım. Yeniden birlikte gençmiş gibiydiler. Birbirlerine sonsuza dek veda eden hastalıktan darımadığın olmuş yaşlı bir adam ve ölmekte olan bir kadın değil, hayata birlikte başlayan sevgi dolu genç bir kız ve heyecanlı bir delikanlı gibi."

Bayan Marks, 2 Aralık 1881'de öldüğünde, Marks hâlâ o kadar güçsüzdü ki doktoru son yolculuğunda çok sevdiği karısına eşlik etmesine izin vermedi. "Doktorun emirlerine boyun eğdim," diye yazıyordu kızı Bayan Longuet'ye mektubunda; "çünkü ölümünden birkaç gün önce sevgili annen cenaze töreninde bir merasimin olmaması

gerektiği isteğini açıkladı: 'Biz gösterişe önem vermeyiz.' Onun gücünün bu kadar çabuk çökmesi benim için büyük bir teselliydi. Hastalık, doktorun tahmin ettiği gibi buna yaşlılık neden oluyormuş gibi, genel bir çöküntü halini aldı. Son saatlerinde bile ölümle mücadele değil, sakın bir uykuya dalış vardı ve gözleri her zamankinden daha büyük, daha güzel ve parlaktı."

Engels, Jenny Marks'ın mezarı başında konuştu. Kocasının sadık bir dostu olarak en yoğun saygı ve hayranlıkla ondan bahsetti ve konuşmasını şu sözlerle bitirdi: Onun kişisel erdemlerinden bahsetmeme hiç gerek yok. "Onun dostları bunları zaten biliyor ve bu erdemleri ya da onu asla unutmayacaklar. En büyük mutluluğu diğer insanları mutlu etmek olan bir kadın varsa, bu o kadındı."

6. Son Yıl

Marks karısından bir yıldan biraz daha fazla yaşadı; fakat bu dönem "yavaş bir ölüm"den başka bir şey değildi ve Bayan Marks'ın öldüğü gün "Çalılık" da öldü dediğinde, Engels'in içgüdüleri haklı çıktı.

Bu kısa dönemin büyük bölümünde iki arkadaş birbirinden tekrar ayrı düştükleri için, mektuplaşmaları son bir yeniden doğuş biçimini aldı ve bu mektuplarda son yıl, tüm insanoğlunun acımasız kaderinin bu güçlü ruhuda yok ettiği acı veren ayrıntılar dolayısıyla melankolinin ihtişamını yansıtır.

Onu hayata bağlayan tek şey, kalan gücünü, uğrunda bütün hayatını verdiği bu büyük davaya adanmak için içinde yanan istekti. 15 Aralık 1881'de Sorge'a şöyle diyordu: "Bu son hastalıktan iki açıdan sakat kalarak kurtuldu: Eşimin ölümünün neden olduğu ruhsal ve bu hastalığın bana bırakmış olduğu göğüs zarı tıkanıklığı ve bronşiyal tüplerin artmış hassasiyetinin neden olduğu fiziksel sakatlık. Sağlığını geri kazanma çabası sırasında büyük oranda zaman kaybedeceğim." Bu süre öldüğü güne kadar sürdü, sağlığını geri kazanmak için yaptığı tüm girişimler başarısız oldu.

Doktorlar onu ilk olarak Wight Adası'ndaki Ventnor'a ve daha sonra Cezayir'e gönderdiler. 20 Şubat 1881'de Cezayir'e ulaştı; fakat soğuk seyahatin neden olduğu yeni bir plörezi krizi ortaya çıktı. Korkuların yeni nedeni, Cezayir'deki ilkbaharın ve kışın soğuk, nemli ve huzur-

suz edici olmasıydı. 2 Mayıs'ta yeni soğuk seyahatin neden olduğu yeni bir plörezi kriziyle Monte Carlo'ya vardığında ve daimi soğuk hava ile karşılaştığında orada da fazla şansı yoktu.

Yalnızca Haziran başlarında Argenteuil'deki Longuet ile kalmaya gittiğinde sağlığı biraz daha iyileşti. Şüphesiz ki aile hayatının hoş huzuru ona oldukça yardımcı oldu ve buna ek olarak kronik bronşiti için Enghien yakınlarındaki kaplıcalarda bulunan kükürt kaynaklarının suyundan faydalandı. Hemen ardından Cenevre gölündeki Vevey'de kalan kızı Laura'da altı hafta kaldı ve bu da sağlığını iyileştirmek için oldukça faydalı oldu. O kadar ki Eylül'de Londra'ya döndüğünde yeniden oldukça iyi görünüyordu ve sık sık kendi evinden yaklaşık 300 feet daha yukarıda bulunan Hampstead Heath'e doğru hiçbir yorgunluk belirtisi göstermeden yürüyordu.

Doktorlar kış boyunca Londra'da kalmasını yasaklamış olmaları-na rağmen güney sahilinde kalmasına izin vermiş oldukları için işine yeniden başlamaya niyetleniyordu. Kasım sisleri tehlike yarattığında tekrar Ventnor'a gitti; fakat daha önce Cezayir ve Monte Carlo'da karşılaşmış olduğu kış havası gibi sisli ve nemli bir hava ile karşılaştı. Yeniden nezle oldu ve temiz havada sağlıklı yürüyüşlerin keyfini çıkarmak yerine odasında durmak ve daha da güçsüzleşmek zorunda kaldı. Tüm bilimsel gelişmelere —Deprez'in Münih Elektrik Sergisindeki elektrik deneyleri gibi kendi alanıyla hiçbir bağlantısı olmayanlara bile— olan ilgisinin hâlâ canlı olmasına rağmen herhangi bir bilimsel çalışma yapması mümkün değildi. Genel olarak mektupları hoşnutsuz ve depresif bir ruh halini ele verir. Gittikçe artan kaçınılmaz sorunlar genç işçilerin Fransa'daki partisinde kendilerini açığa çıkarmaya başladığında damatlarının onun fikirlerini gösterdiği bu yoldan hiç memnun değildi: "Son Proudhonist olarak Longuet be Son Bakuninist olarak Lafargue. Şeytan görsün yüzlerini." O zamandan beri cahiller dünyasının kafasını karıştıran şu sözü de bu dönemde söylemiştir: Bildiği kadarıyla o kesinlikle bir Marksist değildi.

11 Ocak 1883'te son bozgun olan kızı Jenny'nin ölümüyle sarsıldı ve bir sonraki gün gırtlak iltihabının neden olduğu ve yutkunmasını neredeyse imkânsızlaştıran bir bronşit nöbeti ile Londra'ya geri döndü. "En büyük acılara büyük bir dayanıklılıkla katlanmış olan bu adam herhangi bir katı gıda almak için sızlanmak yerine —tüm yaşamı bo-

yunca nefret etmiş olmasına rağmen— süt içmeyi tercih ediyordu." Şubat ayında ciğerinde bir tümör ortaya çıktı. Kullandığı ilaçlar, on beş aydır aşırı dozda ilaç almış olan bir bünyeye daha fazla etki etmemişti. En fazla iştahını kapattı ve sindirim sistemini zayıflattı. Neredeyse belirgin bir şekilde gün be gün çöküyordu; fakat doktorlar umutlarını kaybetmemişlerdi; çünkü bronşit neredeyse yok olmuştu ve yutkunması kolaylaşmıştı. Yine de son hiç beklenmedik bir şekilde geldi. 14 Mart 1883'te bir öğleden sonra, Karl Marks şezlongunda otururken yavaş ve acısız bir şekilde son uykusuna daldı.

Bu onarılamaz kaybın büyük yasma rağmen, Engels bunda bir teselli kırıntısı buldu. "Tıp bilimi sonraki birkaç yıl daha yaşamasını belki de mümkün kılabilirdi, tıp mesleğinin büyük zaferi için aniden değil; fakat yavaş yavaş gerçekleşen çaresiz hastalıklı bir ölümün hayatını. Bizim Marks'ımız asla buna tahammül edemezdi. Önünde tamamlanmamış bu kadar çalışma ile yaşamak ve bunu asla başaramayacağını bilerek boşuna bir ümitle bitirmeye çalışmak. Bu, onu alıp götüren nazik ölümden çok daha acı olurdu. Epikür felsefesiyle, ölen kendisi için değil; fakat hayatta kalanlar için ölümün bir kara talih olmadığını söylemeye alışkındı. Ve tıbbın büyük zaferi ve onun ömrünün baharında sık sık sert bir dille eleştirdiği cahillerin alaylarına neden olarak, harap bir insan gibi acare avarc dolaşan bu büyük dahiyi görmek. Hayır, şimdi binlerce kez daha iyi, onu karısının yattığı mezara sürüklememiz bundan çok daha iyi."

17 Mart Pazar günü, Karl Marks karısının mezarına gömüldü. Ailesi anlayışla, acı veren bir şekilde birbiriyle çelişen bir nolla onun hayatını kapatıyor gibi görünen "bütün scremoniden" vazgeçti. Mezarı başında birkaç sadık arkadaşından başka kimse yoktu. Komünistler Birliği günlerinden eski arkadaşları olan Lessner ve Lochner'le birlikte Engels, Fransa'dan Lafargue ve Longuet ve Almanya'dan Liebknecht. Bilim, onun en yaşlı öncüleri olan kimyager Schorlemmer ve biyolog Ray Lankester tarafından temsil edildi.

Engels'in ölmüş olan arkadaşına hitaben sözlediği veda sözleri, Karl Marks'ın insanlık için ne ifade ettiğini ve daima ne olarak kalacağını o kadar haklı ve dürüst bir şekilde ve öyle sade ifadelerle özetler ki kitabın bu sözlerle sonlanması uygundur:

14 Mart'ta, öğleden sonra saat üçe çeyrek kala, yaşayan en büyük düşünür, düşünmeye son verdi. İki dakikadan daha az bir süre yalnız kalmışken, biz içeri girdiğimizde onu sandalyesinde huzurlu bir şekilde uyurken bulduk; fakat sonsuza dek.

"Mücadele eden Avrupa ve Amerika proleteryasının ve bilimin, bu adamın ölümüyle yaşadığı kayıpları ölçmek olanaksızdır. Çok geçmeden, bu heybetli ruhun ölümüyle açılan boşluğu hissedeceğiz."

"Darwin'in organik doğadaki evrim yasasını keşfetmiş olması gibi Marks da insanlık tarihindeki evrim yasasını keşfetti: Önceleri ideolojik büyümlerin altında gizlenmiş olan basit bir gerçek. İnsanoğlu, ilgisini, siyasete, bilime, sanata ve dine yönlendirmeden önce ilk olarak yemek, içmek, korunmak ve giyinmek zorundadır. Bu nedenle acil materyallerin üretimi, yaşamı ifade eder ve böylece bir halkın ya da bir dönemin ekonomik gelişiminin bizlere sunulmuş sahnesi, söz konusu olan halkın devlet kuruluşlarının, yasal ilkelerinin, sanatının ve hatta dini fikirlerinin geliştiği ve eskiden denendiği tam tersi yerine, bununla anılmaları gereken temeli oluşturur.

"Fakat Marks, yalnızca bunu değil, modern kapitalist üretim tarzının ve onun ürettiği toplumun kapitalist sisteminin özel gelişim yasasını da keşfetti. Artı değerın bulunmasıyla, hem kapitalist hem sosyalist tüm ekonomistlerin içinde kendilerini kaybettikleri karanlığın üzerine aniden bir ışık saçıldı.

Her ömür için böyle iki keşif yeterli olurdu. Birini bile yapmaya hak kazanan şanslı o oldu. Araştırdığı her bir alanda—ki çok fazla alan vardı—hiçbiri üzerinde yaptığı araştırmalar yüzeysel değildi, matematik alanında bile bağımsız keşifler yaptı.

O bir bilim adamıydı; fakat kesinlikle tek adam değildi. Marks için bilim, yaratıcı, tarihsel ve devrimci bir güçtü. Teorik bilimin şu ya da bu alanındaki yeni bir buluşa, pratikteki sonuçları belki de henüz belli olmayan bir buluşa duyduğu memnuniyet ne kadar büyükse, bu, sanayi gelişimini, tarihi gelişimi bütünüyle devrimci bir biçimde doğrudan doğruya etkileyen yeni bir buluşta daha da büyüktü. Örneğin elektrik alanındaki buluşların gelişimini ve Marks, Deprez'in çalışmasını sonuna kadar takip etti.

Çünkü Marks, her şeyden önce bir devrimciydi ve hayataki en büyük amacı, öyle ya da böyle, kapitalist toplumun ve onun yarattığı devlet kuruluşlarının yıkılmasında ve kendisinin ona sınıf konumunu ve sınıf ihtiyaçları bilincinin ortaya çıkarılması için gerekli olan şartların bilgisini kazandıran ilk kişi olduğu çağdaş proletaryanın kurtuluşunda işbirliği yapmaktı. Marks bu mücadelede, hali ve durumundan memnundu ve az sayıda kişiye bahsedilmiş bir tutku, azim ve başarıyla savaştı. İlk olarak 1842'de *Rheinische Zeitung*, 1844'de Paris'te *Vorwärts*, 1847'de *Brüsseler Deutsche Zeitung*, 1848'den 1849'a kadar *Neue Rheinische Zeitung*, 1852'den 1861'e kadar *New York Tribune* ve daha sonra polemik yazılar zenginliği, Paris, Brüksel ve Londra'daki örgütsel çalışmalar ve son olarak hepsini tamlandıran büyük Uluslararası İşçi Derneği. Gerçekten, yazarı başka hiçbir şey yapmış olmasaydı bile bu tek başına, gurur duyulacak bir hayat eseri olurdu.

"Ve bu nedenle Marks, döneminin en çok nefret edilen ve en fazla karalanan adamıydı. Hem mutlakiyetçi hem de cumhuriyetçi hükümetler onu topraklarından kovarken, hem gerici hem de aşırı demokrat burjuvalar ona karşı bir iftira seferberliğine giriştiler. O bütün bunları bir örümcek ağı gibi bir tarafa itti, görmemezlikten geldi ve yalnızca zorda kaldığında cevap verdi. Amerika ve Avrupa'nın yukarısından Kaliforniya sahillerine kadar, madenlerde çalışan milyonlarca Sibiryalı devrimci maden işçileri tarafından saygı duyularak, sevilerek ve yas tutularak öldü ve altını çizerek söylüyorum ki birçok muhalifi olmasına rağmen neredeyse hiç şahsi düşmanı yoktu."

"Onun adı yüzyıllarca yaşamaya devam edecek ve aynı şekilde eserleri de."

Karl Marks

Yaşam Öyküsü

2. Cilt

Franz Mehring

rk...

Onun yaşamı 1800'lü yılların önde gelen bilim insanlarının da yaradıcı Proudhon, Bakunin ve işçi sınıfı hareketinin önde gelenlerinin yaşamıyla saygıdır. Onu diğerlerinden ayıran ve günümüze kadar olumsuz kılmı. Çünkü n yanında, kapitalist sistemin analizi ve zenginliklerin esas kaynağının nedemi **DAS KAPİTAL**'dir.

Karl Marks'ı bu kadar önemli yapan nedir? Hangi düşüncü Karl Marks'ın, eleştirilmiş ve karalanmıştır? Bu soruların yanıtlarını, onun için yapıtı ada Engels yazıtlıyor.

Çünkü Marks, her şeyden önce devrimciydi. Hayattaki en büyük amacı, oyle ki z, kapitalist toplumun ve onun yarattığı devlet kuruluşlarının yıkılmasında ve proletaryanın sınıf bilinci kazanmasında gerekli şartları ortaya çıkması için ktı...

İlk olarak 1842'de Rheinische Zeitung, 1844'te Paris'te Vorwärts, 1844'de Deutsche Zeitung, 1848'den 1849'a kadar Neue Rheinische Zeitung, 1849'dan New York Tribune'de yöneticilik ve yazarlık, onlarca kitap ve bunların Çoğ slararası işçi Derneği, Komünistler Birliği ve Paris Komün çalışmaları.

Amerika ve Avrupa'nın yukarılarından Kaliforniya sahillerine kadın erde çalıştı. milyonlara Sibirya'da devrimci maden işçileri tarafından saygı ak, sevilerek ve yas tutularak öldü ve alını çizerek söylüyor olan küçük müdahale a rağmen neredeyse hiç düşmanı yoktu.

Onun adı yüzyıllarca yaşamaya devam edecek ve aynı şekilde eserleri de

1. Cilt

www.kyrgyzstan.com.tr

TK 1071 0014 2000 00

ISBN 978 9944 280 500

KDV DAHİL 17 TL 911 849667201 1961